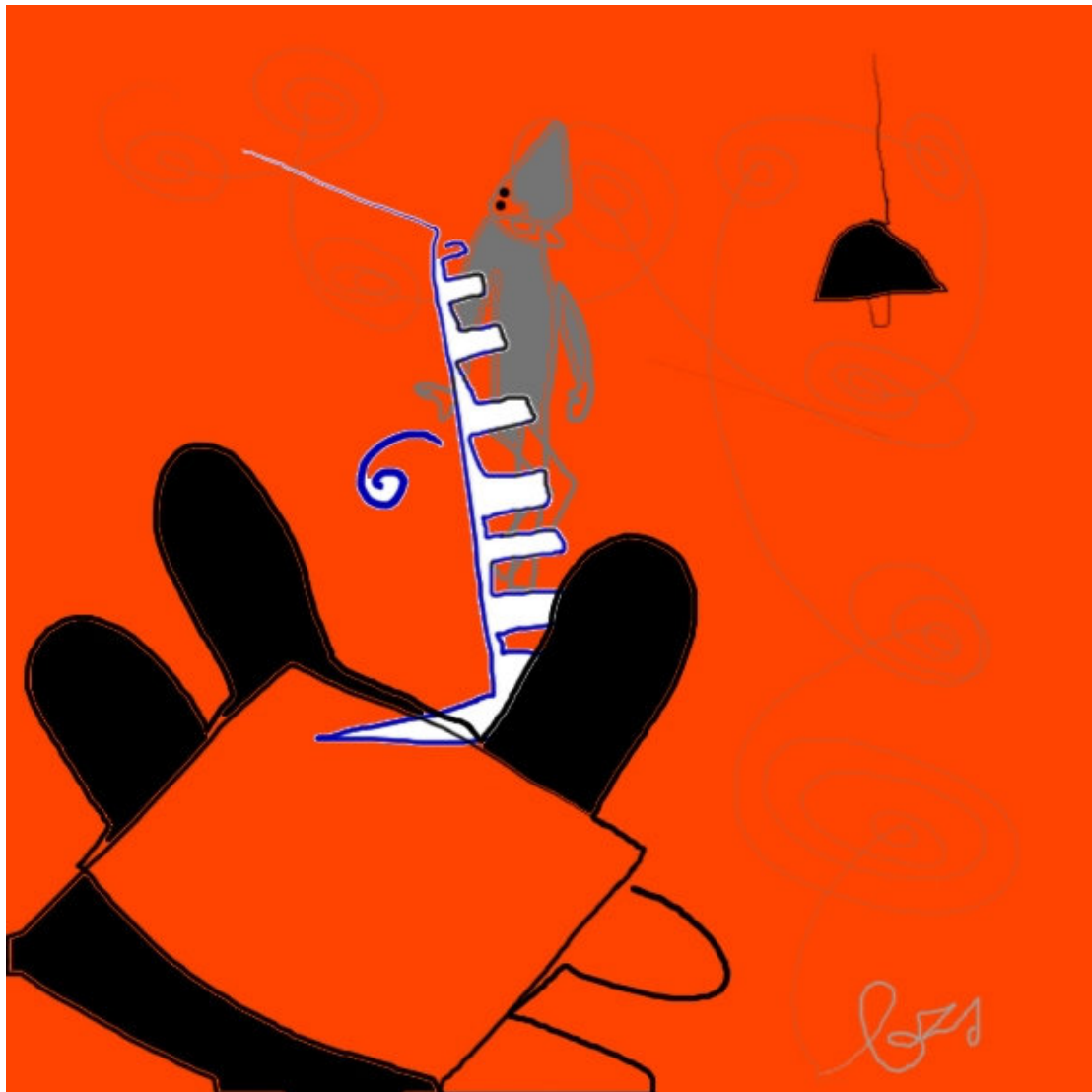

Balázs Ildikó

MAGYAR SAJTÓKARRIER
Válogatott publicisztika 2.

A borító Becsey Zsuzsa illusztrációjának felhasználásával készült

Kiadja Balázs Ildikó
Budapest, 2013.
ISBN 978-963-08-4203-7

TARTALOMJEGYZÉK

Előszó

Nincs hézag

A SZENTLÉLEK LOVÁN

Magyar (sajtó)karrier

„Dolgozni csak szépen”

A gyarapodás korszakát éljük, avagy Hogyan támadnak újabb földbirtokosok?

Csíkba megyek vagy Csíkbe?

Bababarát hivatalok

Az örömszerzés lehetőségei

„Mert nem vér és test ellen van tusakodásunk”

Szent István király ünnepének színeváltozásai

Életre keltett királyaink. Magyar Történelmi Panoptikum

Jázminágak az Úr asztalán

„DIE FREMDE WIRD NIE HEIMAT”

Mozaik

Lénard Sándor-reflexiók

„Dolgozni csak szépen”

Tudunk-e még ünnepelni? Gondolatok augusztus 20. jegyében

Egy város – és szülötte – magára talál

Menni vagy nem menni? Czéh Gábor orvoskutató külföldi útjairól

PAIDAGOGOSZ

Óvoda, melyben megéreztetik a szabadságot, segítenek fellelni az élet értelmét

Képekben tanítani – erkölcsösen. A camphill-mozgalomról

Bukott diák

Nevelőszülők az Óperencián túlról

Tizenöt év helytállás

„A dolgok mondják önnön fontosságukat” (Sándor Zsuzsa)

„Tudósnak elég jó szobrász, és szobrásznak elég jó tudós” (Czéh Gábor orvos-kutató)

MÉDIUM-LÉT

A Hargita festője Sárospatakon (Soó Emma akvarellfestőnő)
Akit a szeretet ihlet (Megyesi Lukrécia festőnő)
„Mintha több élet fakadna belőlem” (Csepeli Pálma festőnő)
Bronzba öntött küzdelem (Lakatos Pál szobrász)
„Fontos, hogy az ember előre menjen az általa kijelölt úton” (Krausz Adrienne zongoraművésznő)
Váradtól a Vatikánig (Simon M. Veronika festőnő)
Mi is az a PC-grafika? (Balogh István, Csetneki József rajztanár)
Álom és csengőzsinór (Kedei Zoltán festőművész)
Hatvanon túl – gyermekszemmel (Fekete Zsolt képzőművész)
A humor és a túlélés esélye (DéMol karikaturista)
Atlantiszi ember (Rozsnyay Béla képzőművész)
„A csoda mindenütt kisarjad...” (Christl Greller osztrák író)
„Legyél örült vagy zseni...” (Fekete Annamária író, ufószakértő)
„Fától fáig bukdácsolok, baktatok...” (én balla mari író)

KORTÁRSOK ZENÉRŐL, IRODALOMRÓL

Vitaindító kortárs zenénkről (Keuler Jenő, Pallagi Tamás, Szakács Franciska)
Van-e romániai kortárs magyar zene? (Csíki Boldizsár I.)
Kortárs zenénk esélye (Csíki Boldizsár II.)
A református egyházi zene jelenlegi helyzete (Karasszon Dezső)
Az áldozat szerepében (Mészáros Sándor irodalomtörténész)
Hol tanítják a „gügyögő” irodalmat? (Komáromi Sándor tanár)
Megtalálni a jövő szerelmét (Tusnády László költő, műfordító)
Hol a jobb és hol a bal? (A Nobel-díjas Kertész Imre, Günter Grass)

WASS ALBERTRŐL

A mókusszobától Amerikáig. Várdy Béla történészprofesszor Wass Albertre emlékezik
Zsoltár és trombitaszó mellett. Wass Albert közéleti munkássága
Wass Albert istenkeresése. *Hagyaték*
Wass Albert istenkeresése. *Elvész a nyom*
Egy forgatásra váró forgatókönyv. *Az Antikrisztus és a pásztorok*
„Az Úristen az igazság ügyét bízta arra, akit nagy feladatra szánt”. Wass Albert-domborművet avattak Debrecenben (Dr. Vincze Piroska)
Hol áll Wass Albert rehabilitációjának ügye? Elakadt perújrafelvétel
A megtalált vers (Wass Aliz)

HABENT SUA FATA LIBELLI

Élni akaró tudatalatti kép (Pethő László)

Házatlan csiga (Könczei Ádám)

A Mezőség ötödfélszáz év visszapillantó tükreben (Nagy Pál)

Egy bibliai felfedezés nyomában (Nagy Károly)

„Aranyhegyet ne adj te nekik” (Orosz György)

Tu felix Austria (Hima Gabriella)

Rendhagyó tudósítás egy könyvkötő-dinasztiáról (Kron Ernő)

„Lényegre húzva” (Kuszálik Péter)

Mikor a lélek nyújtózkodik (Marosi Julianna)

Könyvörzés ma: Pataki téka

Hová tűnt az erdélyi arisztokrácia? (Marosi Ildikó)

„A ki győz, az fehér ruhákba öltözik” (Bényei József)

Isten közelében (Bényei József)

Emelkedj, Atlantisz! (Turcsány Péter, Varga Gábor)

„add a kezembe / világ sorsomat”: LÉK-antológia

Megérintve: egy „másfajta” – didaktizált keresztyén/keresztény – olvasókönyv

Szorítsd meg a kezem (Renate Welsh)

Utunk jelei (Anton Gots)

Galagonyás dűlő (Király Lajos)

Kísérlet egy költői világ felépítésére (Tépő Donát)

Sorozatgyilkosság – humoron innen, valóságon túl (Stephanie Ford)

Curriculum vitae

A megjelent újságcikkek lelőhelyei téma/rovat szerint (1996-2003)

ELŐSZÓ

A Gutenberg-galaxisból az e-könyvek világába lépve újabb publicisztikai kötettel jelentkezik Balázs Ildikó. *Utazások a katedra körül* címmel megjelent könyve után ez a válogatás hét fejezetben több mint hetven írást kínál olvasóinak.

Találkozások és emlékképek, hangulatok és zamatos beszélgetések részesei lehetünk írásról írásra haladva. Imponáló műfaji gazdagság ad keretet a sokszínű témáknak. Pillanatképek villannak fel a rendszerváltás első évtizedéből, a kilencvenes évekből. Visszatérő motívum az ünnepek és a nemzeti önbecsülés vizsgálata, a történeti tévutak, sorsutak töprengő taglalása. Önvizsgálatra sarkall a szülőföldhöz kötődés jó néhány példája, a kényszerű áttelepülés és az elszakíthatatlan érzelmi kötődés ellentmondása. S globalizált világunk józanító tanulsága: az idegen föld sohasem válik hazává. A korábbi publicisztikai válogatáshoz hasonlóan ezúttal is bepillantunk az egyházak életébe, az iskolák, könyvtárak, alkotóműhelyek világába. Portrébeszélgetések nyomán alkotói, művészi pályák bomlanak ki. Találkozunk a kutatóorvos, zenész, költő, festő és szobrász felelősségével, az alkotó szellemmel, melynek küldetése a közösség erkölcsös cselekvésre készítése, a jövőjét megalapozó nemes elhatározások, döntések formálása.

A könyv egyik fejezetcíme figyelmeztet: a könyveknek is megvan a maguk sorsa.

Kedves Olvasó!

Ennek a kötetnek a sorsa most az Ön kezében van.

Reszler Gábor

Nincs hézag

*... s mert nincs hézag a Teremtés
oldalain, firkálni kár.
(Maczkó János)*

Nincs hézag – gondolnánk. A világ tökéletes.

„A tavaly még kissé beképzelt voltam, de az idén már tökéletes vagyok” – hallom unokaöcsém csúfolódó hangját.

Nos mivé lettem kerek egy év alatt?

Legyen az alábbi egy motivációs levél egy képzelt Munkáltatóhoz:

Tisztelt Hirdető! Állásajánlatukat az internetes állásbörzén találtam. Supsz, csak úgy lehívtam a hálóról – www – s már jött is: lekértem, s épp az Ön elérhetőségét küldte meg nekem a szinkronicitás elve alapján egy bizonyos Felsőbb Szellemiség. Így hát ezúton jelentkezem: perfekt gépíró vagyok, ezt a szöveget is vak módszerrel gépelem, valamikor gimnáziumi tanárként dolgoztam. Ma már nem teszem.

A billentyűk röppennek az ujjaim alatt: fekete-fehér, ha fekete, akkor cisz, disz, eisz, fisz, gisz, aisz, hisz. S ha mollra modulálok, ennek megfelelően változnak a feketék nevei. De a billentyű mindig ugyanaz. Minden egyéb fehér. Ha olykor felnyílik a zongora fedele, hobbyszinten zongorázom. Meg biciklizek. Meg úszom, hogy kitessekeljem testemből a fájdalmakat. Hisz a lélek mindig kész, csak a test időnként erőtlen. No meg futok 10 percet esténként, ha nem vagyok nagyon fáradt. Vagy épp ha nagyon fáradt vagyok, s nem akarok az lenni. A fagylaltot nem szeretem. Régi nyarakon szívesen megittam egy pohár sört helyette.

Megálljunk, itt arról kell szólnom, mi mindent teszek – ám a teremtés oldalain most nem látok repedést. Nincs szólnivaló, nincs tennivaló. Kerek egészként állt elém a világ.

Hogy mire vagyok képes? Régebb beszélni tudtam, ragyogó előadókészséggel rendelkeztem. Ha megszólaltam az előadóteremben, pillanatokon belül visszaérkezett hozzám a válasz kezdeményezésemre: a figyelem csöndje. Ma már ezt sem teszem. Ragyogóan tudok hallgatni. Sokat vagyok egyedül – a párhuzamos világomban. Ott aztán benépesül a színpad. Hallgatok, meghallgatok, csak néha szólok közbe, inkább csak emlékeztetőül mondok egy-egy dőlt betűs utasítást a szövegekönyvből. Vizuális vagyok, látom magam előtt az egész oldalt, tudom, hol kurziválták a sorokat: dőlt betűs alázat kell, ha valaki utasít.

Olvastam volt ezeket réges-rég valamely ócska-örök-aktuális szöveggönyvben. Melyet még születésem előtt megírtam volt. A saját sorskönyvemet. Néha belebelenézek, hogy össze ne tévesszem a szerepeket. Színész, dramaturg, rendező, sűgő, kellékes, sminkmester öltöztető egy személyben. Magad uram, csak rajta! Szolgálj magadnak hűséggel. Aműgy az összes szerepet kívűlről tudom, mint régen az óvodában az évzárók műsorát – most már akár a sűgőlyukban is űlhetek.

Ott is beszélgethetűnk. Vagy meghívhat egy elegáns hotel halljába vagy a hangzó sajtó stűdiójába. Elém tarthatja a mikrofont, nem jövők zavarba. A kívűlsőségek nem érdekelnek. A szépség belűlről fakad. Azt pedig nem a szememmel látom.

Ha egyűtt vagyunk, ritka érzést közvetítek: emlékeztetni fogom Beszélgetőtársamat, honnan jöttűnk, hogy talán mégis hézag támadt, s azon át idecsöppentűnk valamely párhuzamos világból. Odafent csillagmíriád a Duna-sziget felett. Időnként visszahív.

Ha pályázatom megnyerte tetszését, feltétlenül hívjon meg egy elbeszélgetésre. Hívhat bármikor: a mobilt magammal hordom, csak éjszakára kapcsolom ki. Álmodat ne zavarja – hisz az maga a teljesség.

Ön beszélhet, én hallgatok. Elvégre gyakorlott újságíró vagyok, ismerem a kérdés, kikérdezés technikáját. Utána érzelmileg kötődni fog hozzám, mert meghallgatom minden intimitását. S nem fogok megdöbbenni, isten ments, hogy gyengének vagy prűdnek véljen. Irányított kérdéseim pedig felröppentik a szellem világába. Ott kitűnően fog lakozni. Ha nem hiszi, referenciaként ezt a könyvet magammal viszem.

Mindenesetre örűlnék visszajelzésének. Még akkor is, ha erre az állásra az idén nyáron valaki más jelentkezett. Bízom benne, hogy lesz majd szezón, amikor elkél a dolgos kéz, a fűrge ujj. Asdf-jklé. Ja! Most jut eszembe, post scriptum: idegen nyelven is gépelek. S mint többnyelvű fordító, épp most tolmácsolom a mi nyelvűnkre a szférák zenéjét.

A világ végtére is tökéletes.

www.tollinga.hu (2004).

A SZENTLÉLEK LOVÁN

„Magyar (sajtó)karrier”¹

A nyári uborkaszazon idejére szerkesztőségi gyakorlatot szerveztek az újságírótanoncoknak. A szerkesztőség munkatársai nyaralni mentek, az a néhány bent lézengő pedig nem szerette a hétvégi fizetetlen túlórákat.

Enkidunak, a főszerkesztőnek a tekintélyes termete és pirospozsgás ábrázata kicsattanó parasztegészségről árulkodott, és csak növelte a varázsát, hogy valamelyik gerinccsigolyája elmeszesedett, s emiatt oldalazva sántikált. Az újságírótanoncok eleinte féltek tőle. Félelmüket azzal oldották, hogy Enkidu fejére mátyásmadár tollas vadászkalapot képzeltek, kezébe pedig nyeletőfékes orsóval felszerelt horgászbótot. Noha egyikük sem tudta igazából, hogy milyen lehet a nyeletőfékes orsó, ezt a relikviát Enkidu elengedhetetlen tartozékának érezték. A horgászmagazin legfrissebb száma – amelyből fogalmat szerezhettek a főnök ártatlan szenvedélyéről – mindig ott díszelgett Enkidu íróasztalán. Aztán elképzelték, amint egy bányató partján a horgon kunkorodó kukacot olykor kenyérgalacsinra vagy puliszkára cseréli. Ha pedig csukára ment, a tanoncok képzeletében szakszerű mozdulattal akasztotta a blinkert a damil végére.

Aki pedig horgászik, rossz ember nem lehet...

Nem is volt az, hiszen már az első találkozásukkor előrebocsátotta, hogy itt minden földi halandó, aki átlépi a szerkesztőség küszöbét, azon nyomban zsenivé lép elő, márpedig a zsenitudat gyakran bonyodalmat okoz. De ez senkit se zavarjon. Még a védtelen újságírótanoncokat se. Hisz olykor a nagy-nagy újságírók is védtelen emberek, akiknek ugyanolyan derekasan meg kell küzdeniük a mindennapiért, mint bármelyik WC-s néninek. Érthető tehát ingerültségük a tanoncokkal szemben, akik a betevő falatot máshonnan szerzik meg.

Fiú-lány, fiú-lány csoportosításban két turnusba osztotta be őket. Az első nap harmasban ültek le dolgozni, s Enkidu nagy odaadással avatta be őket a szakma titkaiba, s a titkok felfedése közepette szeretetteljesen szemrevételezte az újságírótanoncnő miniszoknyás combját.

Egy napon, amikor a tanoncnő tetemes tandíjhátralékát fizette be az újságírótanoda vezetőnőjének, az mosolyogva fogadta.

– Beszéltem a főnököddel, azt mondta, te vagy a legjobb. Ha a próbaidő alatt megfelelsz, továbbra is tud foglalkoztatni.

A tanoncnő repesve szaladt haza, hogy megvigye a jó hírt, de útközben eszébe jutottak Enkidu szavai: úgysem ebből élsz meg. Igaz is, keresni kell egy havi fixet biztosító munkahelyet.

És elutazott egy hegyvidéki kisvárosba állást keresni.

¹ Címötlet Galgóczy Erzsébet *Magyar karrier* című írása nyomán.

Egy hét múlva a szépen ívelő pálya csúfosan derékba törött. Enkidu tudomására jutott, hogy a két tanonc között családi kapocs van. Először csak a nyaka, majd lassan a pirospozsgás arca, s végezetül a feje búbja gyúlt bíborvörösre:

– És ti nem szóltatok, hogy házaspár vagytok! És egy hét múlva a szerkesztőségben mindenki rajtam röhögött volna!

A tanoncnő erőtlenül védekezett:

– Ennek itt most semmi jelentősége...

Enkidu hajthatatlan maradt. Mindezidáig úgy viselkedett, mint agglegény vagy elvált férfi, másnapról kezdve viszont, mint felelősségteljes családapa. Mindenkinek elmesélte, hogy a fia kedvéért fokhagymát evett, holott nem lett volna szabad, és emiatt kétszer hányt. Ki is íratta magát az orvossal egynapos betegszabadságra. Az egyik újságírótanoncot elzavarta egy távoli faluba hírt hozni, a másikat pedig egy kórházba küldte tudósítani. Előtte feltárcsázta a főnövért az illető kórházban, és bejelentette, hogy a szerkesztőségtől egy újságírótanonc megy a professzorhoz.

– ... az asszonynevét nem tudom! – dörögte mérgesen, és célzatos pillantást vetett a tanoncnőre. Annak udvarias mosolya az arcára fagyott, miközben elmagyarázta Enkidunak, hogy ő semmilyen asszonynevet nem visel.

Végül Enkidu pontot tett a kis incidens végére. Újabb tanoncokat szerzett, és majdnem minden idejét nekik szentelte. A korábbi újságírótanoncokról pedig egyszer s mindenkorra megfeledkezett.

Egyik nap átéltek még egy röpke idillt: Enkidu, nem találván elő más munkatársat, felkérte a korábban reménybeli tanoncnőt egy fél napos papírmunkára. Amikor a nyári meleg elviselhetetlenné vált az irodában, a tanoncnő felmászott egy kanapé karfájára, onnan húzta el a súlyos függönyöket. Majd leszállván a kanapé karfájáról, észrevette, hogy Enkidu derűsen figyel.

Aztán elhessegette a gondolatot. Örvendjen, hogy itt lehet, szakmát tanulhat, s ugyan mi köze neki mások érzelmeihez. Vágyakozással gondolt a hegyvidéki kisvárosra, ahol hamarosan elfoglalhatja havi fixet biztosító állását. Vége a riportermagnó-cipelésnek, az autóbusz után loholásnak, telefonálgatásnak. Enkidu olyan feladatokkal bízta meg, amelyekből előre láthatólag nem születhetett leadható anyag: körkérdés arról, hogy mi a véleménye a tisztelt polgárnak, hogy az adóhivatal meg akarja adóztatni a menyasszonytáncot. Miért van az, hogy a lakótelepeken különböznek az azonos típusú lakóházak közös költségei? A tanoncnő mégis komolyan vette ezeket.

– Megcsinálom! – jelentette ki elszántan, kézbe vette a telefonkönyvet és feltárcsázta az ingatlankezelőséget. Többszöri kapcsolat után beszélhetett az illetékessel. Időpontot egyeztettek, majd elbuszozott a város végére. A buszról leszállva csurom vizesre izzadt tenyerét fúvogatta, és sóhajtván törődött bele, hogy ez a tenyér kézfogáskor sem lesz szárazabb. Az első interjúalanynak bátorítóan bólogatott, holott gyomra

maroknyira szorult. Kezében görcsre szorult a mikrofon. Interjú végeztével pedig zsebkendőbe törölgette ellilult ujjait. Útközben hazafelé félig megszáradt az oldalán a ruha, amely interjú közben már nem tudta felszívni a róla patakzó izzadtságot.

Másnap hajnali ötkor kelt, számítógépén dolgozott, amíg világosodott, besietett a szerkesztőségbe, s tovább dolgozott. Aztán délfelé ismét buszra ült, kiutazott egy város-széli lakótelepre felhajtani riportja többi alanyát. A közös képviselő nem engedte be a lakásba.

– A magánlakásom, kérem! – közölte, hogy őt is kirekeszti magánéletéből, és mint mindenkit, aki hivatalos ügyben keresi, a tanoncnőt is levitte riportermagnóstul a pincébe, ahol savanyúkáposzta-, krumpliszag meg egy kovácműhely illatelegye közepette fogadószobát rendezett be a saját pincerekeszéből. A többi rekesztől hullámpapír választotta el őket. Az ajtó viszont nyitva maradt, mint minden kedden és csütörtökön öttől hatig, amikor a közös képviselő fogadóórát tartott a három lépcsőház lakóinak. Behallatszott a kulcscsörgés, a csosszanások, majd a lakók döbrent csendje, amikor hirtelen ráébredtek, hogy közös képviselőjüket újságíró faggatja.

Az interjúalany műszaki ember volt, nehezen értették meg egymást. A tanoncnő mégsem ronthatott neki azzal, hogy tessék mondani, sikkasztanak-e a közös képviselők, és ha igen, mennyit.

Másfél óra múlva kifárasztották és megunták egymást. De a türelem rózsát teremtet, mert a közös képviselő további interjúalanyokhoz kísért el. Útjuk matuzsálemi korú özvegyemberhez vezetett, aki közel 100 évével hallatlanul friss volt. Németre fordították a szót, és a tanoncnő elhatározta, hogy még mielőtt meghalna valamelyikük is, eme Matuzsálemmel nagyszabású riportot fog készíteni.

– Hogy maga milyen fiatal! Magát láttam a televízióban!

– Az biztos nem én voltam! – de máris megbánta, hogy nem hagyta meg az aggastyánnak a felismerés fölötti örömét.

Utána magára maradt. Ránézett a liftgombokra, valami az ötös számot sugallta neki, és felliftezett az ötödik emeletre. Találomra becsengetett egy lakásba. Részeget asszony nyitott ajtót, közölte, hogy most festi a lakást, a közös költséget pedig soknak találja.

– Berekesztem –, gondolta éppen, amikor a lépcsőházból kifelé menet meghallotta a madárcsicsergést. Az alagsorban díszállat kereskedés volt, ezt megnézi, gondolta, az eladónő úgysem tud elmenekülni előle. Közben ki-bejáráltak az emberek, valaki oldalról erősen bűvölte, és konyakszagot árasztott rá.

– Ön családos? – kérdezte hirtelen a konyak-illatútól.

– Három családom van! – felelte az önérzetesen, miközben rendületlenül dőlt belőle a konyakszag.

– És ön szerint sok vagy kevés a közös költség?

– Bálint József vagyok – és majd rádűlt a tanoncnőre. – Sok! – felelte, mint aki tudja, mi a kötelessége.

– Mi a foglalkozása?

– Esztergályos, de most kapom azt az izét, munkanélkülit.

A riporternő bekattintotta magnója patentjét.

– Én Hevesből vagyok, kérem szépen. Három a család!

– És nem gondoltak arra, hogy kiköltözzenek vidékre?

– Hogyne, de a kisebbik fiú még tanul. A másik kettő meg az asszony dolgoznak. Én meg ezen az izén vagyok...

– Segélyt kap – nyugtatta meg a tanoncnő.

– Bálint József vagyok! – húzta ki magát az ember, és ismét bemutatkozott.

Este a magát riporterré előreléptetett tanoncnő arra gondolt, hogy ő, aki sohasem kérdezett rá gyermekkorában sem, hogy ki válik és ki nem, kit hagyott ott az ura, és ki lett félárva, s ha az iskolában erről beszéltek, inkább félrevonult, most honnan veszi a bátorságot, hogy idegen emberek lakásába becsengessen, s személyes dolgaikról faggassa őket. Piszkosnak érezte magát, és vágyakozva gondolt a hegyvidéki kisvárosra, a negyedik emeleti szolgálati lakásra, amelyet be se tudnak bútorozni rendesen az eddig összegyűjtött motyójukkal, és amelynek ablakából láthatók a csipkés ormú hegyek.

Félálomban Enkidura gondolt, akivel nem merte közölni, hogy elköltözik a nagyvárosból, hogy elege van a kegyvesztettség állapotából, hogy őrá, mint leendő munkatársra, aki uborkaszazonban álhírek után szaladgál, ne számítson. Megpróbálta elképzelni, hogyan robban majd ki az őserő Enkiduból, amikor ismét utolsónak tudja meg a szerkesztőségben, hogy a tanoncnő nem marad. Talán ismét bíborvörös lesz. Vagy csak a rágógumiját tolja át egyik pofazacskójából a másikba, és alig láthatóan vállat von. Sójajtásféle mély lélegzetet vesz, majd kiadja az utasítást a napi munka megkezdésére.

<http://nyiregyhaza.biz> (2009. február 19).

„Dolgozni csak szépen”

A Bărăganban² immár harmadszor rekedtünk meg egy hótörleszen. Éjjel kettő volt román idő szerint, s mivel a több órás várakozás közben hímezni sem tudtam, magamban verset költöttem. A sofőr kiszállt a Daciából, visszagyalogolt a magunk mögött hagyott falu utolsó portájáig, és két nevet kiabált állhatatosan, hosszú percekig:

² Románia délkeleti része, Ialomița megye és környéke.

– Nea Vasile, nea Ioane! – ami magyarul annyit tesz, mint: Laci bátyám, Jani bátyám! Nem jött ki senki. Beült az autóba, s újra megpróbálta elindítani: a kormányt forgatta, míg az egyik kerék csak belekapott a fagyos hótorlasz peremébe. Lassan elindultunk.

Nem mertünk fellélegezni, hátha megint fennakadunk. Mellettünk három férfi haladt el lapátokkal.

– De hát mondja meg nekik, hogy köszönjük szépen, amiért felkeltek értünk hajnalban, nincs már szükségünk a segítségükre, s kérdezze meg, mennyivel tartozunk.

Lefordítottam románra. A sofőr vállat vont, nem állt meg:

– Majd jönnek mások, s azok is fennakadnak. Majd azokat kilapátolják.

A debreceni megbízóm nem talált szavakat. Egy idő után megkérdezte:

– Honnan tudta, hogy azokat úgy hívják? Mind azt a két nevet kiabálta.

– Honnan tudta, hogy ezeket az embereket Vasilénak és Ioanénak hívják? – fordítottam a sofőrnek. Nevetett:

– Errefelé mindenkit így hívnak.

A versezetre gondoltam, ha kivilágosodik, lejegyzem egy papírdarabra.

Mielőtt elindultam a Regátba³ tolmácsolni, ugyanarra a hétre kaptam megbízást Ausztriába is egy árubemutatóra. Mivel az csak három napos volt, lemondtam. A megbízóm megsértődött, és közölte, hogy többet nem keres meg. Amikor pedig visszatértünk a regáti üzletkötő útról, felhívtam a kiadót, amelytől már hónapok óta vártam második fordítanivaló könyvemet – legalább két hónapra ellátott volna munkával. Sajnálkozva közölték, hogy napokon át próbáltak telefonon elérni, mivel nekem ígérték a fordítást. Aztán odaadták a miskolci kolleganőnek.

Ez volt az a pillanat, amikor feladtam menekülésemet a tanári pálya elől. Emlékezetemben egy kép élt egy iskoláról: pár éve levélben állásajánlattal keresett meg néhányunkat, egyetemistákat egy gimnázium igazgatója, s a levélhez egy képeslapot mellékelte az új iskolaépületről. Már nem emlékeztem, hol volt az az iskola, Nyíregyháza rémlett⁴. A bărăgani üzleti út után megkerestem a levelet, s felhívtam az iskolát.

Hiába írta a vezetőtanárom rólam: „Kiforrott tanár-egyénség, a kérdezés technikáját gyakorolnia kell még. Minősítés: jó.” A tanári pálya riasztott. Az egyetem után két éven át megpróbáltam tolmácsként és fordítóként megélni. S nemcsak a tanári fizetés riasztott. Hiszen négy-ötnapos tolmácsolással megkerestem a havi tanári fizetést. Nem. A pálya riasztott. Mert akiben még befejezetlen dolgok élnek, az ne dolgozzon kamaszokkal. Mert ők a lélekben lappangó befejezetlenségeket a felszínre hozzák.

³ Regát: a régi, 1920 előtti királysági Románia Kárpátokon túli területének, Moldva és Havasalföld erdélyi magyarok által használt gyűjtőneve.

Kérdezni nem szerettem. Erre kérdeztek ők. Kosztolányit tanítottam: az életrajzában az állt, hogy viszonylag fiatalon, súlyos betegségben halt meg. S hogy halála előtt írta a legszebb szerelmes verseit. Az egyik diák arra volt kíváncsi, hogy ha valaki felnőtt lesz, érzi-e még a kamaszkor forrongását. Mondtam, ha én most is úgy „forronganék”, mint tizenhét éves koromban, nem tudnám megtartani ezt az órát. De nézzék csak meg Kosztolányit. Ő, aki nem is volt jó úszó, súlyos betegen ugrált a mólóról a Dunába, hogy egy hölgy figyelmét felkeltse.

Ma talán túlságosan relativizálok. Honnan ítéld meg egy másik ember cselekedeteinek indítékát? Honnan ismerhetjük fel, ha nem beszélgetünk vele? S ha ismerni véljük is: hogy ítéld meg valakiről, akinek minden gondolata, minden érzése más, mint a mienk?

Egyetlen kamasz sem azért viselkedik idétlenül, esetleg sértőn, hogy engem megbántson. Én csak tükör lehetek – tetteihez.

A régi iskolaváros gimnáziumába érve rögtön kellemesen csalódtam. Korábban szentül hittem, hogy tanári pályán csak az marad, aki tehetetlen és tehetségtelen. A többiek elmennek sok pénzt keresni a versenyszférába. De a gimnáziumban a kollegák felelősséggel és szeretettel látták el hivatásukat. Néha civakodtak egymással, perlekedtek a diákokkal, de azt is csak jobbító szándékkal. S miután elmentem, akkor láttam, hogy további életemhez, szakmai fejlődésemhez az alapkövek – nolens volens – lerakattak.

Tévtűt volt, sorsút volt? Nem mindent mi döntünk el.

Kövek az életem medrében, melyek kiállnak a vízből. Útjelzők, hogy dolgozni csak szépen...

Az Árpád Vezér Gimnázium évkönyve 1998.

A gyarapodás korszakát éljük, avagy Hogyan támadnak újabb földbirtokosok?

Van a magyar nyelvnek egy igen érzékletes kifejezése: a zavarosban halászni. Háborúk idején törvényszerűen virágzik a feketepiac. Rendszerváltáskor az ügyeskedőké a terep.

⁴ Egy nyíregyházi gimnázium képe élt bennem, s noha a gimnázium, ahol aztán elhelyezkedtem, Sárospatakon volt (Árpád Vezér Gimnázium), a pataki gimnáziumnak van egy hasonló kinézetű testvériskolája Nyíregyházán (Zrínyi Ilona Gimnázium). Először Patakon tanítottam, majd Nyíregyházán.

Háború már rég nem volt. Valami jó tíz éve. De a rendszerváltás – s az ezzel járó gazdasági struktúraváltás, mely a politikai változásokkal kézen fogva jár – folyamatban van. És semmi jel nem utal arra, hogy ez a jó tíz éve elhúzódó folyamat a végéhez közeledne.

A rendszerváltás az agyakban kezdődik el. Csak utána talál utat magának a világba. S a megváltozott feltételekkel természetesen azok az emberek nyernek terepet, akik a korábban felhalmozott gazdasági, szociális tőkéjüket átmenthetik az új világba. Azok, akik tökéletes alkalmazkodásra képesek.

Vannak rugalmatlanok – hajdanán, egy jóval korábbi rendszerben *szilárd erkölcsűnek* neveztek –, akik belepusztulnak a változásba. Nem tudnak, mert nem akarnak alkalmazkodni egy olyan világhoz, amely nem illeszkedik az erkölcsi érték-rendszerükbe. De hiszen az embert az különbözteti meg az állattól, hogy az eszméiért képes akár meghalni is...

Így aztán minden rendszerváltás nemcsak fizikai, hanem erkölcsi elhalálózásokat is követel.

S a rugalmasak? Az ügyeskedők? Azok – míg a rendszerváltás törvényszerűen szedi a maga áldozatait – szépen gyarapodnak. Anyagiakban. Szellemiekben. Ki mire tart igényt. Merthogy az ember igyekszik az álmait valóra váltani. Hiszen az álmok visznek előre.

*

Van egy olyan gazdálkodó réteg, amely a rendszerváltással megvetette a lábát ebben a politikai-gazdasági-társadalmi felállásban. Nem lop, nem tulajdonítja el a másét – de hiszen ezt a kifejezést csak a rugalmatlanok használják, a rugalmasok már rég törölték a szókincsükből, ha egyáltalán benne volt –, csak gyarapítja a magáét. Egy Bihar megyei falu példáján szemléltetem a fentieket.

A rendszerváltás után szétosztották a szövetkezeti és állami tulajdonban levő földeket. Maradéktalanul nem szolgáltatták vissza az egykori tulajdonosoknak – bár erre is volt példa –, mivel azok már megették életük kenyerének java részét, gyerekeik pedig évtizedek óta városlakó gyári munkások. Így tehát jogos tulajdonos híján szétosztották a földeket, s a tulajdonjog rendezetlen maradt.

A mintegy ezerlelkes Érfalva községben s a közigazgatásilag hozzá tartozó falvak határában is 1990–91-ben szétosztották a földeket. Eközben az összes mezőgazdasági területből valami 220 hektárnyi terület *nem került vissza* eredeti tulajdonosához. S ezzel nemcsak a község lakosai vannak tisztában, hanem ezt igazolja a megyeszékhelyi földhivatal nyilvántartása is. Még a megyei prefektusnak is feltűnt az eltérés, aki pedig ellenőrzi, hogy a földterületek visszakerültek-e az eredeti tulajdonosukhoz.

1989-ben felszántották a határban az ereket, legelőket, tehát a megművelhető terület növekedett. Az így keletkezett földtöbbletet a falu lakossága közt fel kellett volna osztani. Erre az elmúlt tíz év során nem került sor, sőt hiány mutatkozik az összterületben is.

A faluban ezt mindenki tudja. Azt is tudják, kik azok a személyek, akik hézagokat kerestek, s így tettek szert jogtalan tulajdonra. Vannak olyan személyek, akik a más, szomszédos községek határában levő földjüket is Érfalva határából mérették ki.

Ha ezt a helyzetet valaki – pl. a község ebben illetékes képviselő-testülete – rendezni kívánná, akkor a község lakosainak a következő kéréseit kellene teljesíteni.

Köteleznie kellene a mások földterületét jogtalanul használó személyeket arra, hogy a földhasználatért esedékes bérleti díjat tíz évre visszamenőleg, kamatostul a község költségvetésébe befizessék. Az árendából pedig rendezni kellene az elhanyagolt közterületeket, például a legelőt és a vizesárkokat, amelyeket a „demokrácia kitörése” óta teljesen elhanyagoltak.

Merthogy egy jól működő demokráciában meggondolandó, hogy a más tulajdonával visszaélő személyek jogosultak-e arra a jövőben is, hogy bérllőként szerződést kössenek a községgel, és nem lenne-e célszerű – a község lakóinak megnyugtatósára – a használatukban levő területek bérleti szerződését azonnali hatállyal felmondani.

Egy jól működő demokráciában önként kellene lemondaniuk hivatalukról azoknak a személyeknek, akik az esetleges büntetőjogi per tárgyát képező földbitorlást elkövették. S akik mellesleg most a község képviselői és felelős vezetői.

Egy jól működő demokráciában pedig a sértett felek bizalommal fordulhatnak sérelmükkel a megyei prefektúrához, valamint a sajtó nyilvánosságához.

*

Csak hogy itt szó sincs jól működő demokráciáról. Így az érintett tulajdonosok a mai napig sem tettek semmit.

Társadalomtudományi tanulmányok igazolják, hogy minden rendszerváltás kitermeli a maga uralkodó osztályát. Ezért hagyja az ügyeskedőket ügyeskedni. A gyarapodni kívánókat gyarapodni.

Az új földbirtokosság tehát bízvást termelődik.

Erdélyi Napló (2002. március 26).

Csíkba megyek vagy Csíkbe?

A rendszerváltást követően folyamatosan hallhattuk a hangzó sajtóban Hargita megye székhelyének, *Csíkszeredá*-nak a nevét. Leggyakrabban az időjárás-jelentésben. Nagy bosszúságomra mindig helytelenül: *Csíkszeredán borult az ég.

Nagyon sértette a nyelvérzéke.

Szerencsére azóta – talán a (Duna) televíziónál dolgozó erdélyi munkatársaknak köszönhetően – a helyes alakot használják. Ám mentségére legyen a rádió- és tévébemondóknak, hogy az anyaországi nyelvhasználó nem ismerheti a helyes alakot. Akárcsak a németeknél, akiknél a helynevek helyes kiejtése igényel külön stúdiumot, a magyarban a helységnevekhez kapcsolódó ragok okoznak gondot. Volt olyan magyarul tanulni akaró német tanár (nem némettanár!), aki, miután felvázolták előtte a magyar helységnévragokat, lemondott arról, hogy édes anyanyelvünket elsajátítsa. Oktatóját akkortájt ugyanis épp ez a nyelvészeti kérdés foglalkoztatta, és tanítványának folyton erről beszélt... Jobb lett volna lezárni a témát azzal a szabállyal, hogy **a magyar nyelvben a hely(ség)névragok használatát többnyire a helyi nyelvhasználat határozza meg**. Hiszen én sem tudtam korábban, hogy Sátoraljaújhelybe kell menni, sőt Újhelbe! Mivel a Marosvásárhelyre, Balavásárhelyre (Maros megye) és Hódmezővásárhelyre példák a *-re* a ragot kínálják.

Visszatérve tehát: a *-szereda* utótagú helységnevek helyes ragja a *-ba/-ban*. Tehát a helyes alak Csíkszeredában, Nyárádszeredában – nem pedig **-szeredán*, ahogy korábban a médiában mondták.

Ám hogy a *csíkiak* – s nem pedig a **csíkiek* – milyen csavaros eszűek, az abból is kiderül, hogy helynevük helyes használata egész nyelvtörténeti stúdiumot igényel, a szó kiejtésekor pedig majd kitörik a nyelvünk. Tudni kell ugyanis, hogy volt valamikor az ómagyar nyelvben az *i*, *í* hangunknak egy mély párja is, amely úgy hangozhatott, mint az orosz „jerü”, vagy a román *î*, *â*. Ennek a veláris *i*-nak a nyomát őrzi az olyan egyszótagú szavaink, mint a *nyíl*, *híd*, *szil*, *vív*. Ezekhez ugyanis a hangrendi illeszkedés szabályától eltérően mély ragok kapcsolódnak: *szilas*, *hidak*, *nyilat*, *vívnek* – és nem **sziles*, **hidek*, **nyilek*, **vívnek*. Ilyen mély *í*-t őrzi a *Csík* helységnév is, így a hozzá kapcsolódó rag is mély: tehát helyesen *csíkiak*, *Csíkban*, *Csíkba*.

Mindezt azoknak írtam le, akik mostanában *Csíkba*, *Csíkszeredába* vagy *Nyárádszeredába* utaznak. Hogy helyesen használják ezeket a szavakat, ha majd a *csíkiakkal* beszédbe elegyednek. S közben nehogy atyafiságos leereszkedéssel megkérdezzék tőlük, hogy:

– Laknak-e itt még magyarok?

Mert a kérdésre kérdéssel fognak válaszolni:

– Hát odaát?

Édes Anyanyelvünk (2003. június).

Bababarát hivatalok

Elmentem a postára ajánlott küldeményt felvenni, oda különösen utálok bemenni, mert az ajtó nem nyílik, meg kell kérni valakit, hogy tartsa, a bejárat szűk, nem lehet beférni babakocsival, s a lépcső sem kutya.

Szóval mire beérek megizzadva, száz ember két sorban, a harmadik ablak bezárva, a nő meglát, kinyitja nekem, gyorsan elém áll egy fontos hivatalnokné, s hosszasan ügyintéző. Elég érdekes a fejem, a gyereket kiveszem a hordozójával a kocsiból, meleg, bűz. A nő látja, hogy mérges vagyok, sorra kerülök, adom a személyit, a tokban az uramé is: ő huszonöt éves rajta, az enyém tavalyi kép:

– Jaj, de aranyos, jaj de aranyos, a fia?

Még érdekesebb a fejem, mire halkabban:

– A férje? Jaj, de aranyos!

Elmosolyodom.

Az utcán is mosolygok, a parkban már fűlig áll a szám. Bezzeg a férfiaknak nem kell lecserélni a személyi igazolványukat, ha megnősülnek.

<http://nyiregyhaza.biz> (2009. március 16).

Az örömszerzés lehetőségei

Ha az infláció arányában emelkedik a legszerényebb létfenntartást biztosító anyagiak ára, akkor emelkednie kellene a létminimum összegének is. Nemrégiben viszont közölte a Kossuth rádió hullámhosszán a Központi Statisztikai Hivatal, hogy drágulás ide, infláció oda, a megállapított létminimum összege 2000 forinttal csökkent. Meglepő első hallásra, hiszen a logika törvényei szerint növekednie kellett volna.

Indulatainkat máris mozgósították a rádió hullámhosszán keresztül. Aztán fokozatosan beletörődünk a hitelesnek hangzó érvelésbe, mint minden egyéb hírbe, amely negatívan érintett bennünket a közelmúltban: a magyar fogyasztói társadalom – legalábbis az a társadalom, amely a hetvenes években szinte egyebet sem tett, mint fogyasztott – átalakul vegetáló társadalommá. Az emberek – nem lévén miből – egyre kevesebbet költenek. Ha szemügyre vesszük a hajdani középosztályt, nos, valóban egyre kevesebbet költenek szolgáltatásokra, utazásra, szórakozásra, kultúrára, lakásra, ruhára, meg élelemre, hisz meg kell vívniuk minden havi küzdelmüket a számlák kifizetésével, s ez felőrli teljes erejüket. A rezsit, amelyet már nem lehet körültekintőbben csökken-

teni, a hasukon spórolják meg. A magyar fogyasztó tehát a lehető legkevesebbet fogyaszt. A középréteg alattiak pedig még ennél is kevesebbet: bezárkóznak a díjbeszedők elől, miközben esetleg már kikapcsolt villanyórájukkal a sötétben, fűtetlen szobákban, ki tudja, mit esznek.

Csakhogya ember esendő, s ha már a sikerélmény megszerzéséről le is tett, komfortérzéséről le is mondott, az öröm utáni vágyát minden körülmények között igyekszik kielégíteni. S a létminimum alá szorult rétegek egyetlen örömszerzési forrása saját teste, miközben felemészti azt.

Érttem már. Kirándulni nem lehet, az uszodát, színházat nem lehet megfizetni, testünket, szellemünket nem lehet építeni – leépítjük hát. Örömforrásunk egyetlen tárgya s egyben eszköze: saját testünk. Valahonnan messziről automatikusan társul ide a keresztyén „Szentlélek temploma” metafora. Ki hogy él vele, ki mit csíhol ki belőle: kényeztetést, alkohol-, esetleg kábítószerfogyasztást? S hogy mindennapi örömadagjukat biztosíthatassák, a szegények élete megfizethetetlenül drágává válik.

A minap izgalomtól csillogó szemmel állt elém egy kis ismerősöm, alig 20 éves:

– Te, képzeld, de el ne mondd senkinek, azt hiszem, terhes vagyok! – s az izgalomtól rekedt volt a hangja.

Hirtelen felrémlt a kórházi szalonok éterszaga s a műtőszoba iszonyatos neonfénye. Majd a lány anyja, aki harmincas éveinek végén ugyanúgy a mindennapi megélhetés gondjaival küzd, mint amikor férjhez ment. De ennek ellenére szeretné tisztességgel férjhez adni a lányát.

Be sem várta, hogy bármit is kérdezzek, izgatottan folytatta:

– Képzeld, a barátnőmnek karácsony előtt volt abortusza, mindent elmesélt!

Igen: az öröm utáni vágy kielégítése. Kamaszkori kalandvágy kielégése. Valóban nem nehéz felsorolni, kis barátnőm hányszor is járt színházban, kirándulni vagy netalántán külföldön nyaralni az utóbbi években. De sajnos az utóbbi évek, amelyeket mi, idősebbek, már csak úgy átvészélünk – neki fiatalok legszebb éveit jelentik. A kirándulások, pazarul megrendezett baráti zsúrok, mozilátogatások helyett marad a kórházi ambulancia labirintusa, a családgondozó kálváriája, meg a szike.

Még hogy megtartja? Kisebbségi kalandnak beillik ez is. Talán kielégíti pár havi örömadagját.

Erdélyi Napló (1998. január 6 [3]).

„Mert nem vér és test ellen van tusakodásunk”

A rendszerváltás után egy újfajta szolgálatot is végez az erdélyi református egyház: 1993-ban létrehozta a Kecskeméthy István Református Missziói Intézetet. Ennek egyik ágazata a Református Mentő Misszió (RMM), mely szenvedélybetegekkel és azok családtagjaival foglalkozik. Tevékenysége önkéntes munkatársak, „szabadult alkoholisták” és diákok szolgálatán alapszik. Munkájukat orvosok és pszichológusok is irányítják. Központja Kolozsvár, de tevékenysége az egész országra kiterjed: Marosvásárhelyen, Székelyudvarhelyen, Zilahon, Szilágycsehen, Baróton, Erdőszentgyörgyön hetente tartanak összejövetelt. A különböző helységekben működő csoportok évente közösen négy rehabilitációs és terapeutikus programot, ún. evangelizációs gyógyító táborot szerveznek, ezenkívül konferenciákat tartanak, családgondozó heteket és gyermek-tábor rendeznek a szenvedélybetegek családtagjai számára. Céljuk egy rehabilitációs központ létrehozása a Maros megyei magyarórdi kastélyban, mely 1997-ben került a szervezet tulajdonába, de jelenleg felújításra szorul. E célból indították el az *Egy cserép akció*t: adományként egy cserép árával lehet a tervet segíteni. A marosvásárhelyi Mentőöv-csoport egyike a legrégebbieknek. Munkájukról **Lakatos Gabriella** irányító lelkésszel beszélgettünk.

– *Miért pont az egyház vállalta a szenvedélybetegekkel való foglalkozást?*

– Az egészségügy egyre tehetetlenebb, mert a pszichiátriákon nincs kimondottan erre irányított kezelési módszer. E szenvedélybetegségnek reménytelen a kezelése, de az egyház kimondja, hogy bár az alkoholizmusból nincs gyógyulás, de van szabadulás, mert van Szabadító. „Azért ha a Fiú megszabadít titeket, valósággal szabadok lesztek” – írja János evangéliuma (8:36).

– *Mit jelent ez?*

– Az alkoholista elvonókúra után úgynevezett „száraz alkoholista” marad mindaddig, amíg nem érzi az ivás kényszerét. Mihelyt ez a kényszer fellép, ismételten iszákossá válhat. Ezért nincs gyógyulás. A keresztyén hit által szabadult alkoholisták el tudják mondani, hogy megszűnt számukra az a kényszerítő kívánság, ami eddig őket rabságban tartotta. Helyette belső örömet és szabadságot kaptak. Sokan közülük elkötelezettséget éreznek, hogy szabadulásukról beszámoljanak, és ezáltal másokon segítsenek. Ezért a legjobb munkatársaink a szabadult alkoholistákból lesznek.

– *A szabadulás nem egyenlő a gyógyulással?*

– Annál több. Azon túl, hogy az alkoholizmus betegség, lelki megkötöttséget is jelent. És ennek felismerése vezethet a gyógyuláshoz. Aki elfogadja Jézust mint szabadítóját, úgy tudja letenni a poharat, hogy helyette valami teljesebbet, értékeesebbet kap. Siklós József lelkész, a magyarországi iszákosmentő misszió elindítója „pohárcserének” nevezte ezt a változást.

– *És egy másik poharat kap cserébe?*

– A kocsmai pohárnak az úrasztali pohárral való felcseréléséről van szó. Az úrvacsorai pohár pedig jelkép: Jézus vérét jelképezi. Sok esetben az alkoholisták még az úrvacsorai borral is visszaélnék. Az anyaszentegyházban azoknak is kiosztják az úrvacsorát, akik számára csupán ivási lehetőséget nyújt. De a szabadult alkoholista számára ez lelki erőforrást jelent. Eszébe sem jut, hogy az ivásért vegyen úrvacsorát.

– *De mégiscsak alkoholt fogyaszt, ha keveset is.*

– Az írországi és angliai protestáns egyházakban – tapasztalatom szerint – úrvacsoraszertartáskor többnyire nem bort használnak, hanem szörpöt. Idehaza pedig egy kolozsvári gyülekezetben egy konferenciánkon úrvacsora alkalmával mustot osztottam, és megdöbbenésemre nemcsak a gondozottjaink, hanem a gyülekezet tagjai is éltek vele.

– *Hogyan került kapcsolatba ezzel a munkával?*

– Teológuskoromban Kolozsváron telefonos lelkigondozói szolgálatot teljesítettünk az állami rádió stúdiójában. A hívások alapján hamar rájöttünk, hogy az esetek hetven százalékában a lelki problémák kiváltó oka az egyik családtag alkoholizálása. Ekkor született meg az ötlet, hogy indítsunk egy önálló lelkigondozó csoportot e családok számára, hogy rendszeres segítséget nyújtsunk számukra. Így jött létre az első csoportunk. 1995-ben, tanulmányaim befejeztével pedig Bustya Dezső református lelkész meghívására a marosvásárhelyi Alsóvárosi Református Egyházközség segédlelkésze és a már megalakult Mentőöv iszákosmentő csoport lelkészvezetője lettem.

– *Honnan kapnak anyagi támogatást munkájukhoz?*

– A Mentőöv önkéntes alapon szerveződött munkacsoport. Támogatást kaptunk konferenciáinkhoz, a gyógytáborokban részt vevő személyek útiköltségéhez a saját perselyes adakozásból, önkéntes adományokból és a gyülekezetektől. Fizetett munkatársunk nincs, mind más munkahellyel rendelkeznek. Én jelen pillanatban kórházi lelkészként dolgozom, de az iszákosmentő misszióval is foglalkozom. Saját helyiséget, irodát sem a várostól, sem az egyháztól nem kaptunk. A Ludas utcai református egyházközség

fogadott be, péntekenként öt órától tartjuk alkalmainkat. De telefonon bármikor elérhetők vagyunk.

– *Milyen tapasztalatokkal gazdagodott e négy év alatt?*

– Egy pályázat elnyerésével lehetőségem nyílt ellátogatni az észak-írországi és oxfordi hasonló szervezetekhez, amelyek már tizenöt éve dolgoznak. Felvettem a kapcsolatot a magyarországi Dömösi és Tiszta Forrás Alapítvány budapesti református missziós csoportokkal, akik hozzánk hasonlóan dolgoznak. Az alkohol problémája engem sohasem érintett, és sok értékes emberrel találkoztam, akikről csak ismerkedés után derült ki, hogy jó néhány éve az alkohol rabjai voltak. Így mindig meggyőződhetek róla, hogy munkámnak van eredménye.

– *Tudna példát mondani?*

– Volt olyan eset, hogy a kétgyermekes édesapa soha nem tudott gyermekeivel kommunikálni, mert féltek és mindig elzárkóztak tőle. Később felesége a kisebbik gyermekkel el is hagyta. Viszont a nagyobbik lány kitartott az édesapa mellett, és sikerült elhoznia a misszióhoz, mert korábban hallotta a rádióban a műsorunkat. A férfinak munkahelye sem volt akkor. Több hónap absztinencia után fokozatosan javult és munkahelyhez jutott. Felvette a kapcsolatot feleségével, és rendbejött a családi élete. Van úgy, hogy a családi életet nem lehet rendbehozni, de az illető egy segítő közösség tagjaként új úton haladhat tovább, így a kudarcát a család elzárkózása miatt van kivel megbeszélnie.

– *Voltak kudarcaik?*

– A női alkoholistákkal nehezebb felvenni a kapcsolatot, mert jól tudják palástolni szenvedélybetegségüket. Általában valamelyik családtag segítségével jönnek ők is. Helyzetük viszont nagymértékben hasonlít a férfiakéhoz. Nem könnyű bánni az értelmiségi réteghez tartozó alkoholistákkal, mivel ők nehezebben vállalják a közösséget egy olyan csoporttal, amelynek tagjai általában a társadalom peremére szorultak. Nekik is be kell látniuk, hogy már nem urai az életüknek, és hogy külső segítségre van szükségük. Mindegy kitől, csak nyújtson már valaki mentőövet, melyhez csónak is tartozik: a közösség. Kinek mi köze ahhoz, hogy kit húztak ki előtte?

– *Hogyan tudja leküzdeni a nem hívők vagy kevésbé vallásosak előítéletét? Az olyanokét, akik segítséget kérnének, de nem paptól?*

– Elsősorban nem papként fordulok a rászorulókhhoz, hanem társként. De aki eljön hozzánk és kéri a segítségünket, már valamilyen módon vállalt bennünket. Az első találkozás informatív jellegű. A rászoruló azonnal bekapcsolódhat a helyi csoportjaink

munkájába. E speciális közösség viszont különleges lelkipásztori szolgálatot igényel. A betegeknek nem prédikálni kell, hanem a Szentírás üzenetét a problémáiknak megfelelően alkalmazni. Összejöveteleink során az igehirdetés nem szószékről hangzik el, hanem az igei bevezetés után közvetlen beszélgetések jönnek létre, amikor mindenki elmondhatja saját véleményét és tapasztalatát az illető témán belül. Fontos szerepe van az éneklésnek, az énekek szövegének, a személyes és közös imádságoknak. Utána ismerkedésre is sor kerül egy csésze tea mellett. Szó szerint pótoljuk a kocsmai légkört, amelyben a szenvedélybetegek korábban jól érezték magukat, felszabadultan csevegtek egy pohár ital mellett. Aki hiányát érzi régi ivócimboráinak, ha szabadul, sok esetben megkeresi és elhívja őket hozzánk.

– Hány emberrel foglalkoznak, és milyen arányban gyógyultak meg?

– Tagjaink száma a Mentőővnél nyolcvan család, az országos hálózat gondozottjainak száma közel négyszáz. A tavalyi statisztikák ötvenszázalékos gyógyulásról számolnak be. A gyógyultakat itallal kínálni nem szabad, egyetlen pohár alkohol végzetes lehet. Egy beteg gyógyulása az egész család megmentését jelenti. Egy házasság megromlásában mindkét fél egyenlőképpen hibás, nem csak az alkoholista. Arra törekszünk, hogy a házaspárok együtt vegyenek részt a gyógyítási folyamatban, hiszen mindkettőjüknek változásra van szükségük. Az a legjobb, ha a házastárs végigéli szenvedélybeteg társa változását azáltal, hogy maga is jelen van alkalmainkon és aktív részvevője munkánk-nak. Mi nem vagyunk intézmény, ahová a beteg családtagot „beadják”, és ahonnan sterilen szeretnék visszakapni.

– Mi tehát eredményességük titka?

– Ha Istennel nem rendezett a személyes kapcsolat, akkor embertársaimmal sem tudom rendezni azt. Az alkoholizmus, mely testi-lelki betegségként jelentkezik, meggátolja, hogy Istennel zavartalan kapcsolatunk legyen. Az alkoholizmus nevén nevezhető bűn, és mint ilyen, könnyebb felvenni a harcot egy jól látható ellenséggel szemben, mint egy rejtőzködővel. A harchoz a Szentírás és a személyes hit sokféle eszközt nyújthat. „Öltözzétek fel az Isten fegyverét, hogy megállhassatok az ördögnek minden ravaszsága ellen, mert nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen” (Efézusi levél, 6. rész). Ez az eredményesség titka.

Erdélyi Napló (1998. augusztus 18).

Szent István király ünnepének színeváltozásai

Ahhoz, hogy valakinek a kultusza kialakuljon, már életében nagy dolgokat kell cselekednie. István király nemcsak egyházi, hanem világi szempontból is kiérdemelte a személyét megillető kultuszt.

Egy nagy uralkodó

Abban az időben, amikor a magyarság épp csak felvette a kereszténységet, a frissen megkeresztelt István király mélyen vallásos érzületű ember volt. Államot alkotott: tíz egyházmegyét szervezett, melyekből kettőt érsekség rangjára emelt. A falvaknak templomot kellett építeniük: tíz falunak egyet. Elrendelte az egyházi tized fizetését, a vasárnap és a böjt (péntekenkénti és az ajánlott időpontokban való) megülését, illetve más egyházi ünnepek megtartását. Az embereket kötelezte a pogány szokások elhagyására és a keresztény hagyományok átvételére.

Létrehozott körülbelül ötven vármegyét. Két törvénykönyvet adott ki, amelyek szerint büntették a gyilkosságot, a hitszegést, a leányrablást, a házasságon kívüli kapcsolatot, az asszonyok tolvajlását, más házának felgyújtását és megtámadását, a boszorkányokat és a varázslókat. Pártfogolta a felszabadított rabszolgákat, de szolgálással büntette a rabszolgával kötött házasságot. Büntette továbbá a rabszolgák lopását, meggyilkolását, valamint más rabszolgájának felszabadítását.

Megtorolta a karddal elkövetett gyilkosságot, a testi sértést, sőt a dühből indított kardrántást is. Lesújtott a király és a királyság elleni összeesküvőkre. Fellépett a rágalmozók ellen.

A törvénykönyvek a büntetésben fokozatosságot alkalmaztak: például testi fenyítés (botozás), elzárás, csonkítás (lopásért levágták a fél kezét, a merénylőt megvakították, hogy ezáltal az uralkodásra alkalmatlanná tegyék) szerepelt a büntetések skáláján.

István király kultuszát erősítette a nép tudatában, hogy megvédte az országot a belső ellenségektől (három pogánylázadást vert le: 998-ban a somogyi Koppány, 1003-ban az erdélyi Gyula, 1008. körül a Tisza-Maros-Körös vidéki Ajtony által vezetetteket) és a külső ellenségektől is (a besenyők támadása kelet felől, a lengyelek támadása észak felől és III. Konrád támadása nyugat felől).

Véglegesítette kultuszát néhány, a magyarság sorsát meghatározó cselekedete. Folytatta a vándor életmódú magyarság letelepítését, melyet még apja, Géza kezdett el. Elősegítette az állattenyésztés mellett a földművelés gyors térhódítását, ugyanis kialakították a törzsek tartózkodási helye mellett a gyepüket (az átjárhatatlan határvona-

lakat), és ettől fogva a magántulajdont tiszteletben kellett tartani. Egyszer s mindenkorra véget vetett a Nyugat-Európát ellenünk hangoló kalandozásoknak. Minden irányban szakítani szeretett volna az ellenségeskedéssel. Szándéka a feudális magyar állam, a független és erős királyság megteremtése volt. Karizmatikus személyisége lehetővé is tette célja elérését.

A magyarságot a pogányság feladására és a kereszténység felvételére kényszerítette: s ezen múlt a megmaradásuk. Ha ugyanis őseink pogányok maradnak, a majdani kereszties hadak akciója feltehetőleg ellenük irányul: a kereszties lovagok az ellenséget megtalálták volna közelebb, nem a Szentföldön, Palesztinában.

Hosszú élet adatott Istvánnak. Születési évét nem tudjuk pontosan: 967-977 közé datálják. Egy bizonyos: 1038. augusztus 15-én halt meg. Összesen 61-71 évet élt, s ez messze meghaladta az akkori 40 év körüli európai átlagéletkort.

Hogyan lett ünnep?

Magyarországon I. László uralkodása (1077-1095) idején már élt István király kultusza. Ezért a megerősödött kereszténység arra készítette az ország egyházi és világi vezetőit, hogy kezdeményezzék István, Gellért püspök és Imre herceg szentté avatását. Az országlakók 1083-ban, István egykori halálának napján (augusztus 15-én) gyűltek össze Székesfehérvárott a szentté avatási eljárásra. Az eljárás néhány napot igénybe vett, így csak augusztus 20-án fejeződött be. A király földi maradványainak exhumálása során érintetlenül megtalált jobbát, az úgynevezett Szent Jobbot ereklyetartóba tették. (Több mint ötven évvel ezelőtt – hosszú hanyattatás után – a budapesti Szent István-bazilikában helyezték biztonságba. Ma is ott őrzik.) Hamvait pedig egy római kori szarkofágból átfaragott koporsóba szórták; ebben a koporsóban temették el a fehérvári székesegyházban.

A második világháború vége felé a Szent Jobbot – a koronázási ékszerekkel meg a Magyar Nemzeti Bank arany- és ezüstkincseivel együtt – nyugatra menekítették. A Szent Jobbot 1945. augusztus 19-én az amerikaiak visszaszolgáltatták. A koronázási ékszerek csak 33 évvel később kerültek haza: 1978. január 5-én különrepülőgép szállította Amerikából Magyarországra a koronát, a palástot, a jogart és az országalmát.

István király szentté avatása után sokáig nem volt hivatalos ünnep augusztus 20., de egyházilag nagyon sok helyen megülték. (Erdélyben számos helység viseli az uralkodó nevét; Szentjobb nevű település is van a mai Bihar megyében.)

István király kultusza nem halványult el a reformáció és az ellenreformáció küzdelme idején sem, bár a Mohács után három részre szakadt ország állapota miatt az általános és rendszeres ünneplésre nemigen nyílt mód. A 18. században – a rekatolizáció sikere folytán – Magyarországot újra Regnum Marianumnak, azaz Mária országának

kezdtek tekinteni. Ugyanis Szent István – a katolikus hagyomány szerint – halála előtt Szűz Mária oltalmába ajánlotta a királyságot. Erre utal a régi egyházi ének: „Boldog-asszony anyánk,/ égi nagy patrónánk,/ nagy ínségben lévén,/ így szólít meg hazánk:/ Magyarországról,/ édes hazánkról,/ ne feledkezzél meg/ szegény magyarokról.”

Minthogy hosszú időn keresztül az egyház és az állam összefonódott, a 18. század második felétől országszerte megülték augusztus 20-át, bár hivatalos ünneppé csak 1891-ben vált. A két világháború között még az ország református fő kormányzója, Horthy Miklós is mindig részt vett a Szent István-napi körmeneten, mert a király személyében nem a katolikus uralkodót, hanem az államalapítót látta.

1945. után a magyarság ezt a hagyományt szeretne volna folytatni. A kommunista hatalom azonban István király kultuszát igyekezett háttérbe szorítani. 1948-ban Rákosi Mátyás Szent István napját az új kenyér ünnepének nyilvánította. 1949-ben pedig – a sztálinista alkotmány hatására – már az alkotmány és az új kenyér napjaként ünnepelték meg augusztus 20-át a néppel.

1991. február 21-én – az 1950-es rendelet érvénytelenítését követően – vált augusztus 20. ismét Szent István ünnepévé. Sőt: az ország három nemzeti ünnepe (március 15., augusztus 20. és október 23.) közül a legnagyobb lett.

Erdélyi Napló (1998. augusztus 18).

Életre keltett királyaink Magyar Történelmi Panoptikum

A budavári Sándor-palotába látogatónak 1997. óta különleges, olykor hátborzongató élményben lehet része. Vak Béla – oldalán bosszúálló feleségével – kiadja a parancsot megvakíttatóinak kivégzésére. Kun László, kit szeretett kunjai öltek meg, torkába döfött tőrrel, szájából buzog a vér. S a történetíró krónikájának lapjairól életre kelt szerzetes, aki szótlanul rója fölíánsaira az eseményeket. A bejáratnál barna csuhás, tonzúrás barát invitál, hogy a látogató Közép-Európa legnagyobb történelmi panoptikumát tekinthesse meg minden év március közepétől október végéig. A kiállítás a Budapesti Hadtörténeli Múzeum és a Vital Kulturális-Idegenforgalmi Szolgáltató Kft. támogatásával jött létre, mely felkérte **Köllő Miklós** szobrászt, hogy Mária Teréziáig az összes magyar királyt műviaszba mintázza. Ez évtől – ugyancsak a nyári időszakban – a kiállítás egy része, az Árpád-házi királyok a Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumában, a sárospataki vár Olaszbástya alatti kazamatájában látható.

Milyenek voltak?

Kálti Márk, akit jelenleg a Képes Krónika szerzőjének tartunk, s aki 1358. május 15-én kezdte művét írni, talán csak feltételezett személy. „A magyarok régi és legújabb tettiről” szóló történeteit – saját vallomása szerint – „különféle régi krónikákból szedegette össze”. A miniátor – a középkori krónikákat díszítő művész, a miniatúrák (festett képek, kezdőbetűk, díszek) készítője – gazdagon illusztrálja a kódexet. Az élményszerű kódexlapozgatás mellett a panoptikum készítői mégis szükségesnek látták megidézni az egykori uralkodókat, „hús-vér” valójukban, életüknek abban a szakaszában, melyről a krónikás szól.

Az Árpád-házi királyokat – az első magyar uralkodóház tagjait Szent Istvántól III. Andrásig – szemlélve, jogosan merül fel a kérdés: mennyire tekinthetők hiteleseknek a megformált viaszfigurák? Vajon az első magyar királyok pont olyanok voltak, ahogy azt a panoptikum viaszfigurái mutatják?

– Nem az az elsődleges, hogy hitelesek-e vagy sem – válaszol **Dankó Katalin**, a sárospataki Rákóczi Múzeum igazgatónője. – Nagyon csekély azoknak az Árpád-házi királyoknak a száma, akiknek feltárták a sírjukat, és akiknek földi maradványait antropológiai (embertani) vizsgálatnak vethették alá. A figurák megmintázását mégis alapos tanulmányozás előzte meg, egyrészt a krónikában leírtak, másrészt a krónika illusztrációinak alapján. A mai ember gyorsan átlapoz egy-egy könyvet, de egészen más élményben részesül, ha a könyv lapjain ábrázolt figurák kilépnek a két dimenzióból, s három dimenzióban jelennek meg. Egyszerűen kilépnek a papírból. Hátterükben a krónika miniatúrájának kinagyított mása látható.

Az illusztrációk elkészítésében – melyek a 14. századból valók – nyilván az adott kor sematikusnak mondható ábrázolásmódja dominál. E viaszfigurák elkészítésekor a szobrász kezét a mai művészeti elképzelés vezette. Ezek mind távolra vihetnek a hiteles ábrázolástól.

Ha csak a magasságukat tekintjük: a krónikák szerint legmagasabb Árpád-házi királyunk, Szent László valóságos óriás volt, jó fejfel kimagaslott embertársai közül. Az ő földi maradványain végeztek embertani vizsgálatot, és megállapították, hogy hórihorgas, kb. 190 cm magas volt. Mai ember méretű volt III. Béla is, aki Konstantinápolyban nevelkedett. Valójában a kor férfigmagassága mindössze 150-160 cm-re tehető. A nők ennél is alacsonyabbak voltak.

A panoptikumfigurák viszont mai embermagasságúra készültek. Ebben is jó szándékú idealizálás fedezhető fel: nem „alacsonyíthatjuk” királyainkat, akiket a régmúlt századok és hírnevük mai emberfogalmunk fölé emelt.

Panoptikumtörténet dióhéjban

A panoptikum szó nem egyértelműen a „magas kultúrát” juttatja eszünkbe, sokkal inkább olcsó szenzációhajhász fogásnak tűnik az egykori vagy mai jelentős személyiségek viaszba öntése. Mégis tömegek látogatják a londoni, párizsi panoptikumot.

A szó maga a görög **pan** (minden, teljes) és **optikum** (látvány) szó összetételéből jött létre. A panoptikumot egy holland vendéglős, **Philip Curtis** találta ki az 1620-as években. Ő családját és barátait mintázta meg. Ezek a „szobrok” 250 évig fennmaradtak a család tulajdonában.

Az első magyar panoptikumot 15 évvel ezelőtt ugyancsak Köllő Miklós hozta létre Budapesten, az Úri utcában, de a **Budavári Labirintus** pincerendszere magas páratartalma miatt tönkrement, a kiállított tárgyak, az öltözetek valósággal szétrohadtak. Mégis sokan keresték, hiányolták, ezért született meg a Magyar Történelmi Panoptikum.

Erdélyi Napló (1998. szeptember 8).

Jázminágak az Úr asztalán

Én vagyok a jó pásztor...

Az én juhaim hallják az én szómat

és én ismerem őket, és követnek engem...

(János 10:14,27)

Ahonnán eljöttél, nincs visszaút

A város protestáns templomát a hajdani Mária Terézia-féle türelmi rendelet értelmében távol építették a főúttól. Azóta is ott rejtőzködik a bokrokkal, fákkal benőtt, meredek lejtős parókiaudvaron. Mára a forgalmas országút ott halad el az eldugott kis templom közelében. De zaj alig szüremlik be az évszázados falak közé.

Látszólag itt béke honol.

Gyula segédlelkész alig néhány éve végzett. Még abban az évben kinézte magának az 1000 fős gyülekezetet, melynek öreg lelkésze épp nyugdíjba készült. Nagy körülményekkel nőtt; nem lelkésznőt vett el, mondván: egy lelkész házaspár nem két lelkész, legfeljebb másfél, de inkább alig több egynél. A papi pálya pedig nem nőknek való. Felesége szorgalmasan hímezgetett, jómaga pedig nagy lendülettel magyarázta az Igét. Elveiből pedig semmit nem engedett.

Két évig segédlelkészkedett az öreg Bárány tiszteletes mellett. S amikor letelt segédlelkészisége ideje, és előléptették beosztott lelkésznek, az öreg nyugdíjba vonult.

Ekkor újabb felettes lelkészt küldtek a gyülekezetébe. Kálmán nagytiszteletű úr csak néhány évvel volt idősebb nála. Felesége szintén lelkész volt, ketten látták el a gyülekezeti teendőket, ami mellett bőven jutott munka Gyulának is. A tiszteletes asszony ugyanis csak gyermek-bibliaórát tartott, hetente egyszer.

Gyulára hamarosan sanyarú hónapok következtek. Felettesével semmiben nem egyeztek: míg ő az Igét magyarázta, Kálmán tiszteletes minden alkalmat megragadott arra, hogy a gyülekezetnek eszébe vesse, mennyire meg kell becsülnie lelkipásztorát. Az igehirdetést többnyire így kezdte: Manapság az ember... Majd folytatta azzal, ami épp eszébe jutott. Emiatt aztán sok vitájuk volt. Végül Kálmán nagytiszteletű azt tanácsolta Gyulának, hogy keressen magának új gyülekezetet.

Gyula nehezen szánta rá magát, de aztán új gyülekezet után nézett, pakoltatott, s elment.

A gyülekezetet senki sem kérdezte meg.

Ki és hol eskessen minket?

Noémi mindig is templomi esküvőt álmodott magának. Eskető lelkésznek meg senki mást nem tudott elképzelni, mint Gyula tiszteletest. Elképzelése abból az időből származott, amikor Gyula még ott szolgált a városban. Csakhogy a Noémi férjhez menése késett, s Gyula időközben elköltözött.

Amikor Noémi egy évvel később férjhez ment, elhatározta, hogy a polgárit követően férjével elutazik Gyula új gyülekezetébe, hogy papi áldást kérjen házasságukra. Levelet írt neki, s az boldogan igent mondott a felkérésre. Fiatalos lendületében ismertette Noémivel azt az egyházi gyakorlatot, melynek értelmében ő odautazhat a városba, hogy Noémit a saját gyülekezetében eskesse meg. A formaságokat: a házasság bejelentését pedig majd intézze a fiatal pár Kálmán nagytiszteletűnél.

Noémi kézen fogta férjét, s este fél hatkor bekopogott házassági anyakönyvi kivonatával Kálmán nagytiszteletűhöz.

– A mi hibánk, hogy nem a hivatalos fogadóórán jelentünk meg: 9 és 13 óra között – vallotta be Noémi, – de olyankor mindketten dolgozunk még.

A csengetésre nagy nehezen előjött a nagytiszteletű asszony, s Noémi gyorsan elrebecgte, hogy mi járatban vannak:

– Megkértem Gyula tiszteletest, hogy eskessen meg bennünket. Ő javasolta, hogy azt itt ejtsük meg.

A nagytiszteletű asszony úgy elcsodálkozott, hogy egyéb sem jutott hirtelen eszébe, mint hogy lekvárt főz, és nincs, aki megkavarja. A nagytiszteletű úr ugyan otthon van, de bibliaórára készül, így neki sem áll módjában fogadni a fiatalokat. Csalódásukat látva a lelkész nő visszarendelte őket este 7-re, s miután ismét a lekvárját emlegette, melyet az odakozmálás veszélye fenyeget, sietősen elköszönt.

Az ajtó csukódására Noéminek eszébe jutottak a Gyula tiszteletessel és nejével meg egy-egy gyülekezeti fiatallal együtt töltött esték, a kisvárosba érkezését követően azok a baráti, segítőkész gesztusok, amelyek megkönnyítették pályakezdő magányát: az átmenetileg közös használatra felajánlott automata mosógép, a rögtönzött vacsorák. Furcsa volt, hogy a két évvel korábban vendégszeretően nyíló lelkészi lak ajtaja most kurtán-furcsán bezárul mögöttük.

De Noémi nem volt érzélgős. A kedvezőtlen fogadtatás után sétáltak egy kört kéz a kézben férjével, és a megadott időben visszamentek.

Kálmán nagytiszteletű úr fogadta őket, a nagytiszteletű asszony többé nem mutatkozott. Feltehetőleg a dunsztosai kötötték le egész estéjét.

Kálmán nagytiszteletű úr negyvenes éveinek elején járó, magas, jóképű férfi volt. Megjelenését viszont kedvezőtlenül befolyásolta magas fejhangja, melynek kellemetlen kenetteljessége elterelte az ember gondolatát a mondandójáról. Aki csak hallgatta, közben azt fontolgatta: vajon tud-e a nagytiszteletű úr arról, mennyivel rokonszenvesebb lenne, ha kevésbé mesterkéltén beszélne, hajlongana. Noémi szerette volna gyorsan letudni a megbeszélést.

– Gyula tiszteletes vasárnap összeeskötne bennünket itt a templomban, ha ez Önnek is megfelel.

Kálmán nagytiszteletű úr leültette a házasulandó híveket, elővett egy noteszt a zsebéből, és apróra kikérdezte őket:

– A menyasszony neve, születési ideje, édesanyja neve, foglalkozása, vallása, apja neve, foglalkozása, vallása. Ugyanez az adattömkeleg a vőlegény esetében. Amikor a vőlegény vallásához értek, kicsit izgultak, nem lesz-e baj abból, hogy az más felekezeti. De Kálmán tiszteletes ezen nem akadt fenn. Pedig a Noémi férje egyedül ettől tartott.

A nagytiszteletű úr mindent apróra felírt a jegyzetfüzetébe. Ez húsz percet vett igénybe. Ekkor becsukta a noteszt, és Noémire nézett.

– És mi van akkor, ha ez az időpont nekünk nem felel meg?

Noémi nem egészen értette, kik az a „nekünk”.

– Kérem, javasoljon más időpontot, nekünk ráér – felelték férjével szinte egyszerre. Kálmán nagytiszteletű úr viszont úgy tett, mintha a kérést nem hallotta volna.

– Kérem a vőlegényt, szíveskedjen magunkra hagyni gyülekezetem tagjával, szíveskedjen kint várakozni a másik szobában. Négyszemközt kívánok szólni a kedves menyasszonyával.

Noémiben hirtelen ellenkezést szült a kérés, egy pillanatig gondolkozott, hogy megtagadja, és megmondja, hogy csak vőlegénye jelenlétében kíván tárgyalni a lelkésszel. De a futó gondolatot elfojtotta magában, és egyetértően bólintott. A fiatal férj mögött becsukódott a fogadószoba ajtaja.

Mi köze ennek az én esküvőmhöz?

– Természetesen – kezdte valamilyen távolról jövő gondolattal a lelkész – előfordult az idős Bárány nagytiszteletű úr idejében, hogy vendéglelkészek végeztek szolgálatot a hívek felkérésére. Bárány bácsit is sokszor elhívták, ha valamely idős hívét kellett temetnie. De az más volt. Az akkor volt. És maga tudja, hogy Gyula tiszteletessel sajnos kedvezőtlen irányba alakult a kapcsolatunk.

Noémi úgy érezte, mintha fentről, a mennyezetről egy hideg vízcsepp koppant volna a feje tetején. Önkéntelenül felnézett, de odafent csak a fehér mennyezetet látta. – Mi közöm nekem mindehhez? – ötlött fel benne, de csak várakozóan hallgatott. Hogy Kálmán tiszteletes nem kapott választ, folytatta:

– Maga ugye tud arról, hogy személyes ellentétbe kerültünk Gyula tiszteletessel az idő alatt, amíg a beosztottam volt...

Noémire ismét cseppent egy képzeletbeli hideg vízcsepp a plafonról.

– ... hogy azért ment a gyülekezetünkől, mert nem egyeztünk.

Noémi, hogy a további hideg cseppeknek útját állja, megköszönte torkát.

– Tudom, hogy későn szoltunk...

– Pontosan – kapott a szón Kálmán tiszteletes, látva a fiatalasszony konok hallgatását. – És hátha ez nekünk nem felel meg? Ma már csütörtök. És az esketést tényét előzőleg ki kell hirdetni az azt megelőző vasárnapi istentiszteleten.

Noémi még mindig nem értette, kik azok a „nekünk”. Ez a pap meg az az asszony odabent a másik helyiségben, aki folyton lekvárt főz?

– Kérem, javasoljon más időpontot, mi alkalmazkodunk – szólalt meg.

Kálmán nagytiszteletű úr ezt megint nem hallotta.

– Jobban örülnék, ha a Gyula tiszteletes gyülekezetében lenne az esküvő.

Noémire ismét egy hűvös csepp ereszkedett.

– Nem lehetséges, hogy itt legyen az esküvő? Esetleg egy másik időpontban... – kérdezte reménytelenül.

– Én nem akarom.

Noémi egy pillanatra elfelejtette, hol van. Hirtelen menekülhetnéke támadt. Csak az járt a fejében, hogy minél előbb kint legyen a fás, bokros parókia udvarán, mielőtt még beszakad a mennyezet kárpitja, és mind a nyakába csurog a hűvösség.

Kálmán nagytiszteletű úr udvariasan az ajtóig kísérte őket, majd elköszöntek. Arra egyikük sem emlékezett, hogy ez idő alatt szoltak-e egymáshoz.

A férje kérdő tekintetére Noémi csak ennyit mondott:

– Minket innen szépen kirúgtak.

Az egyik tizenkilenc...

Noémi felindultan tárcsázza Gyula tiszteletest, és beszámol néhány mondatban a megalázó esetről. Kudarcat mindenképpen meg kell osztania Gyula tiszteletessel, mert az ötlet az övé volt. Gyula tiszteletes felháborodottan tárcsázza lelkészkollegáját.

- Miért nem járulsz hozzá?
- Csak.
- Ez nem válasz. A fiatalok ragaszkodnak hozzám.
- Akkor menjenek a te gyülekezetedbe.
- Egyszerűbb lenne nálatok lebonyolítani az egészet. Mi a valódi akadály?
- Nem akarom.

Mint álmunkban

Noémi immár harmadszor ölti fel menyasszonyi ruháját: egyszer a polgárin, egyszer a fényképezkedéskor és most. A fátylával most nem bíbelődik, ott hagyja a dobozban. Egyedül úgysem tudja feltűzni. Most nincsenek itt a szülők, s ebben van valami leányszöktetéses romantika. A két tanúval egy kis Trabantba zsúfolódnak, és kihajtanak a város melletti L.-be. A Trabant megáll a falu végén, az alkalmi sofőrt sürgős dolga visszaszólítja a városba. A fiatal pár kiszáll, messziről látszik az apró gótikus templom. Minden icipici, akár a mesében. Elindulnak toronyiránt, eltévedni nem lehet. Vasárnap van, a fő utcán senki sem jár, csak az átható jázminillat kíséri őket.

Gyula tiszteletes a helyi, egészen fiatal lelkész társaságában vár rájuk. A hangulat oldott, a helyi lelkész elnézést kér a formáságokért, és néhány perc alatt felveszi az adataikat: a fiatal pár nevét, szüleik nevét és vallását, majd a tanúk nevével együtt mindezt bevezeti a gyülekezet anyakönyvébe. Az első párt az anyakönyv tanúsága szerint 1873-ban eskették L.-ben. A gyülekezet híveinek száma 120 körül van, utoljára tavaly eskettek. Ezelőtt jó száz évvel még fontos volt, hogy a házasulandók mely rendhez tartoznak, ma már a lelkész ezt nem firtatja. Nem kérdi sem a fiatalok, sem szüleik foglalkozását.

Egy asszony harmóniumozik, hat öregasszony énekel, s az Úr asztalán jázminágak illatoznak. Noémiék számára olyan az egész, mint egy álom, amely most teljesült be.

...a másik egy híján hús

A református egyház statútuma értelmében az egyházközség lelkésze felel a gyülekezetében teljesített szolgálatokért. Ő határozza meg, hogy ki prédikálhat, eskethet a gyülekezetben. Más gyülekezet lelkésze szolgálhat ugyan bármely más gyülekezetben, de csak az öt vendégül látó gyülekezet lelkészének engedélyével.

A szokásjog értelmében valamely gyülekezetből távozó lelkész nem teljesít szolgálatot abban a gyülekezetben, ahonnan eltávozott, mert zavarhatja a gyülekezet életét.

Gyula nagytiszteletű úr ugyanúgy felhívhatta volna Kálmán nagytiszteletű urat is telefonon, mint a l.-i fiatal papot, hogy előzőleg engedélyt kérjen ahhoz, hogy ő eskesse Noémiéket. Talán Noémiéket megkímélte volna egy kellemetlen estétől. Ugyanakkor elszalasztott volna egy kínálkozó alkalmat, hogy volt felettesét megfricskázza, hogy kellemetlen üzenetet küldjön neki: Te elküldtél, de engem visszahívnak a hívek! Ámbár Gyula tiszteletes szándékossága nem bizonyítható. A státútum ismeretének hiánya viszont nem feltételezhető róla. Vizsgázott belőle az egyetemen. Bizonyára tudta a szokásjogot is: ahonnan elmentél, oda nincs visszaút.

Biblia az éjjeliszekrényen

Noémivel a l.-i esküvő feledteti a kellemetlenséget, melyet annak a gyülekezetnek a lelkipásztora okozott, amelyhez lakóhelye szerint tartozik. Férjével még örülnek is, hogy mindez így esett. A bibliája ott áll az éjjeliszekrényén, az ágya mellett. Esténként szokott olvasgatni belőle. De templomban nem volt azóta sem. S még egy ideig nem is megy.

– Utólag bánom, hogy akkor belementem abba, hogy a férjemet kiküldje. De a jó gondolatok mindig utólag támadnak. Egy lelkésznek nem az a feladata, hogy elriassza a híveket. És hogy ilyen gyűlöletet tápláljon lelkésztársa iránt, az számomra elfogadhatatlan.

– Nincs mód kijárni L.-be?

– Rossz a buszjárat, autónk nincs. Ha megszületik a kicsi, úgysem lesz időm templomba járni. És L.-t úgy akarom megőrizni az emlékezetemben, amilyen azon a vasárnapon volt. Ahogy a jázminágak illatoztak az Úr asztalán.

www.tollinga.hu

„DIE FREMDE WIRD NIE HEIMAT“

Mozaik

*Die Fremde wird nie Heimat,
und die Heimat wird fremd.⁵*
(Thomas Mann)

Ma és itt él bennem Patak

Évekkel ezelőtt, amikor Sárospatakra költöztem, arra kért szülővárosom, Marosvásárhely napilapjának szerkesztője: gazdagítsam pataki hangulatokkal, kis színesekkel az újság irodalmi mellékletét. Bólintottam, mint aki előtt világos ugyan a feladat, de tudja, hogy nem kerül rá egyhamar sor.

Nem is lehet egy várost néhány hónapos ottélés után az ereinkben lüktetve, élve érezni. S ahhoz, hogy egy várost a magunkénak tudhassunk, nem elég ott születni sem.

S most, kellő távolságból, bár még talán nem kellő időből fogalmazódnak bennem a kis színesek, amelyeket nem írtam volt meg.

Látom a Bodrog-hidat kéken derengeni téli ködökben: az állókép nyugalját szétpattintja egy vízbe csobbanó kavics, mely körkörös hullámokat ver, majd elröppen: téli élményünk egy szivárványszín, halászó jégmadárról. Utána napokig róla beszélt a gyerek. Látom a kispataki kertben a kerítésre kúszó, csecsemőfejnyi bécsi tököt, mely a pusztító fagyosszentek után meddőn maradt barackfára hágott. Júliusra a fa elpusztult magzatait vigyorgó méltósággal pótolta a tök.

Nagy élmények, melyek a kívülálló számára semmi-némák. Egy várkerti fa, egy bomló-bontó májusi virágzás, a gólyafészkek sora egy végeláthatatlan úton, amelyen megyek. Tárlat emlékezetem galériájában.

Ma és itt él bennem Patak. Mely megtanított elmélyedni, magamba szállni az emberi életnek egy olyan szakaszában, amikor az ember a világ felé fordulna, megmutatná magát, hogy látva lássák. Ám nem teheti: a múltágyában fekvő kisváros felemelt ujjal fenyít, tanít: utolsókból lesznek elsők, várj sorodra. Pedig csak másban moshatod meg arcodat, s a tükör hiánya betölthetetlen hiányérzettel gyötör. Patakon az ember mindhalálíg diák – a tanuláshoz szükséges alázattal –, s ha már tudás-motyóját összecsomagolta, mehet az Életbe. Kilép a hétpróbás öregdiák vissza-visszapillantásával, múltba tekintésével, önmaga állandó, kritikus figyelésével. Jól csináltam-e? Vajon mit szól hozzá az öreg tanító bácsi Patak?

⁵ Az idegen föld sosem válik hazává, a haza pedig idegen lesz.

Késleltetett megérkezés

Ez nem találkozás volt – sokáig úgy tűnt: megérkezés.

S most oly furcsán hosszúak a nyári napok, szöszmötölök az éjszakába, s ismét eltelik egy nap, hogy nem jutok semmire. Vannak napok: vidámak, derűsek, melyeken valóságosan is jelen vagyok – máskor pedig mosolyogni sem tudok.

Egyedül lakom új szobámban, átrendeztem, rendezgetem, függönyt tettem az ablakra, szőnyeget mostam, s mezei virágot szedtem az asztali vázába. Az asztalon hatalmas mammutszótárak: fordítok, s közben minduntalan beléjük nézek. Lénard A. Sándorral osztom meg napjaimat, aki a *Micimackó*t latinra fordította, s akit a múlt század eleji Budapestről száműzött s tett földönfutóvá a háború – így kényszerűségből világot járt.

Hatalmas, bárkaszerű íróasztalomon szellem-máglyákat rakok, eltüzelem a lényegtelen múltat.

A kertben hullott gyümölcsöt szedtem, tüskétlen szedret homlítottam, epret kapáltam. Holnap borsót ültetek – s az üres időben, mikor csak a kéz jár, a lelkem idevarázsol valamit, s kicsit aggódom, hogy annak, amit bensőm elem vetít, vajon van-e köze a valósághoz.

Miért az álmodás? Mikor lesz vége e kínos, fésző gyümölcsérésnek? S mit hoz a tél, a jövő nyár? Miért a várás, ha mindenki megjött?

A jövő tegnapi vár?

Lénard Sándor

Élt ebben században egy nyugatra emigrált író, aki legalább három nép irodalmi nyelvén írt. Németül, olaszul – s élete utolsó öt évében anyanyelvén: magyarul. **Lénard Sándornak** hívták. Lírája németül szólalt meg, s mivel a német nyelvet még gyermekként Ausztriában tanulta, onnan emigrált, éppenséggel ráfoghatjuk, hogy osztrák lírikus. Magyarul élete utolsó öt évében írta regényeit: *Völgy a világ végén*, *Egy nap a láthatatlan házban*, *Róma I-II*.

Furcsák e század történései.

Én nem találok furcsának, hogy a líra németül tört fel belőle. Ha belegondolok, s valaha dalra fakadnék – prózai, gunyoros alkat lévén –, lehet, hogy románul tenném. Nem csoda: magyarul mindig csak veszekednem kellett.

Valahol ott munkálnak bennem George Cosbuc lírai szövegei, román népballadák, dalok, versek. Olykor még a prózaszövegek is „dalolnak” nekem. Nem felejtettem el őket, néha kiesik egy-egy foszlány a fejemből, s bosszant, mert nem tudok utánanézni.

Olvasd Határ Győzöt!

Pótvendég. Egyszer én is átéltem egy viaszfigurával egy hasonlót. Már nem tudom, melyik ausztriai kisváros régiségkereskedésében – talán Bad Vöslauban laktak akkor a húgomék – láttam egy karosszékben ülni. A sógorom megállított a bolt előtt, vigyorgott, nem értettem, miért állunk olyan közel ahhoz az újságot olvasó pasashoz, zavart a közelsége. Aztán a sógor elröhögte magát, s a hideg végigfutott a hátamon, amikor rájöttem. A megtévesztésig élethű volt. Utána minden nap megnéztük, mint a vadkacsákat a tóban.

Kibontatlan útravaló

Én leszek az első emigráns erdélyi, aki csak Magyarorszáig jött, s aki irományaiban folyton ezt a létformát értelmezgeti? S a tizenéve kibontatlan hozományát csomagolgatja? Jut eszembe: Érmelléken anyósoméknál még mindig van esküvői ajándék étkészletünk, amit immár tíz éve még mindig nem hoztunk magunkkal. Anyósom már lemondott arról, hogy minden alkalommal figyelmeztessen: vigyétek el, jó lesz, ha vendéget fogadtok. – Majd ha lesz nagyobb lakásunk, majd ha elköltözünk innen – mondtam eddig mindig. Valójában iszonyodom egy ilyen nagy étkészlettől. Azt sem tudom, kitől kaptuk annak idején.

Nekünk itt nincs állandó lakhelyünk. S Isten ments' egy tizenkét személyes vendégfogadástól!

Morzsák

Pesten laknak jó sokan a korábbi közös társaságunkból, s valamelyikük felröppentette az ötletet: írjunk emlékmorzsákat – az otthoni otthonról. Beszélgettünk telefonon – félórát, negyven percet –, utána magamban félhangosan a konyhában, s hirtelen megálltam: nicsak visszatért a húsz évvel korábbi önmagam! Ugyanazokkal a gesztusokkal, ugyanazokkal a szófordulatokkal haladtam előre gondolataimban, mint egykor középiskolás koromban. Felszínre libbent egy idősík tengernyi mélyből, hirtelen felbukkant egy jégtorlasz, s minden mást megállított.

– Milyen voltál húsz évvel ezelőtt? – kérdezte valaki, akinek ezt elmeséltem. Derűs, bizakodó. Magabiztos, töretlen hitű. Akaratos, tapintatlan, önző. Volt, aki nagyképűnek látott, mert nem álltam szóba azzal, aki nem érdekelt. És még álmaimban sem szerepelt az, hogy valaha ki kell vándorolnom Magyarországra. Bíztam abban, hogy otthon szükség lesz rám. Hogy otthon is értékelni fogják a munkámat. S helyt adnak nekem. Jó, nem a szülővárosomban, hanem mondjuk Kolozsváron, Aradon, Váradon, Szatmáron. A Székelyföldre nem kíváncsoztam. Azok az emberek számomra idegenek, nyugtalanítók voltak. Úgy ültem közöttük, hogy fel voltam készülve arra, ha váratlanul belém csípnék.

S akkor elkezdtem írni az emlékmorzsákat. Jöttek sorra, mint a gyöngyfüzér.

Erdélyi körút

Az egyik kollegám újságolta, hogy erdélyi körútra készül. Én szkeptikus vagyok a körutakat illetően. És elmagyaráztam neki:

– Hogyha egy város nem válik számodra személyessé, ha egy táj nem válik sajátoddá, mondjuk egy szeretett személy által – úgy, hogy például számomra Eger az, ahol lakik..., akkor szinte semmit sem ér a kirándulás. Azokat a helyeket, amelyek számomra Vásárhelyt alkotják, te a buszból aligha fogod látni...

... mert az a hely egy ősze naplemente a Somostetőn, amikor megborzongtam a megnyúló fák árnyékától, és kézen fogtam a társamat. Vagy a Maroson a Cementlapok, amikor a húgommal egy műanyag kacsát fogtunk ki a vízből, s azt játszottuk, hogy ki tudja a másik fejéhez vágni, s közben azt kiabáltuk, hogy „Balázs, Balázs!” S a parton egyszer valaki megkérdezte, hogy melyik is a Balázs. S ez a hely 1981. S ezek a helyek elmúlnak az idővel, s a régmúlt helyszíneket csak valami egészen más hely és illat és hangulat idézheti fel. Mint amikor az egri Érsekkertben sétáltam másfél éve, s hirtelen egész elevenen a kolozsvári parkban éreztem magam 1985 nyarán, amikor az egész napos tanulás után, este 11 óra tájban kimentem sétálni.

S akkor ott, az egri Érsekkertben rájöttem, hogy én életemben mindössze az alatt a három hét alatt voltam igazából egyetemista. Mert utána hiába jártam Debrecenben éveken át egyetemre, már oda volt minden: a fiatalságom, a függetlenségem, a lendületem, a kedvem, amivel egyetemistának érezhettem volna magam. Már csak a konokságom, s a választási lehetőség hiánya tartott ott. Mert ezért volt minden: a magyarországi kitelepülés, hogy ha már Kolozsváron nem, akkor valahol elvégezzem az egyetemet.

S azt a kolozsvári emléket, s utána a felismerést egy számomra valójában idegen park hozta fel belőlem egy tavaszi délután. S nem az eredeti helyszín. Mert ha most elutazom Kolozsvárra, nyomát sem lelem annak a parknak, ahol az a valaki sétált éjbe nyúló estéken, aki 1985 nyarán én voltam.

Nincsenek fogódzók. Elsőpri őket az idő.

Christl Greller

Obligát csodára vártam. Fogódzók nélkül, ám lélekben a békesség fogantyújával. S jött e-mailben egy kis vers Bécsből, napokig zenélt bennem, s ízlelgettem, hogy hangzana magyarul, románul.

A dolgok mondják önnön fontosságukat.

Blind

Hier führt mein Weg.
Im Jetzt. Wo aber morgen?
Hier ist mein Haus.
Wird es das morgen sein?
Vorwärts taste ich mich
von Stunde zu Stunde
ins Unbekannte hinein.
Kein Vertrauen möglich,
es sei denn
blind.

Vakon⁶

Itt vezet utam.
A Mostban. De holnap merre?
Ez itt a házam.
De holnap az lesz-e?
Előre tapogatódzom
óráról órára
az ismeretlenbe.
Bízni nem tudok,
hacsak nem
vakon.

Orb

Aici mă duce drumul
în Acum. Dar unde mâine?
Aici e casa mea.
Oare va fi și mâine?
Dibuiesc înainte
din clipă-n clipă
în necunoscut.
Să încred, e imposibil,
doar dac-aș fi
orb.

Múzsza: Népszerűség melléklet (560., 2002. november 9.; 560., 2002. december 21).

Lénard Sándor-reflexiók
Ez ugye itt nem Románia?

Szemelvényezek egy könyvből. Nem árulom el, hol és mikor történtek az alábbi anekdotába illő események. Ezért kivágok a történetből minden nevet, hely- és időhatározót, az olvasóra bízva, fejtse meg, miről is van szó.

Minden és mindenki eladó, a fekete nőcskéktől az arany sapkás tábornokokig. Aki nem lop, az vagy zsarol, vagy koldul [...].

Csak meg kell nézni, mit művel egy b-i finác, jönnek a hajóra szaglászni, csempészárut keresni. Ha felszolgál az ember a társaságnak egy jó ebédet [...] – akkor jó. Mindenkit megölelnék, mindenki barát, elvonul a banda, ha tele volna a hajó dugáruval, még az árbockosár is, az se lenne baj. De ha nincs zaba? akkor mind a húsz finác srófhúzó húz a zsebéből, és kezdik szétszófolni a hajót. Miért? Dugárut keresnek! Hol? Ahol ők akarják. Addig srófolnak, amíg valahol csak kezd szivárogni a víz, süllyedni a hajó! Kapitány legyen a talpán, aki nem hívja őket gyorsan ebédelni! Akkor szépen zsebre vágják a srófhúzókat, és rohannak zabálni!

Erről jut eszembe – mint Svejknek: valamikor egy konténer bútorral akartam kivándorolni Magyarországról. 100 szépirodalmi könyvet és kottát is vihettem magammal

⁶ Vakon című vers fordítója e sorok írója. In Christl Greller: *Törések*. Miskolc: Felsőmagyarország, 2002.

– foglalkozási kellék egy szépléleknek –, napokig készítettem a leltárt, leadtam a vámhivatalnak engedélyeztetésre. A vámolás napján a másfél garnitúra bútor a konténer falaihoz szépen madzagokkal kikötve, jön a vámos, előveszi a bicskáját, elvágja az összes rögzítő madzagot, áttúrja egy bőröndben levő 100 könyvet, nyújtom a listáját a könyveknek – félretolja, kilép a konténerből, becsukja az ajtaját; tiltakozásomat, hogy talán megengedné, hogy visszakötözzem, amit lehet, elereszti a füle mellett, veszi lakatot, bezárja a konténert s leplombálja.

Mint aki jól végezte dolgát, megjegyzi:

– Praf se fac până în Debretin! – s távozik.

Kicsit gondolkodom a fordításon. – ‘Szétmegy Debrecenig!’ – jelenti magyarul a kifejezés. De a magyar fordulat még fenntartja a lehetőségét annak, hogy a szétment dolgokat össze lehessen rakni. Ám ha szó szerint fordítom le: ‘Porrá megy az egész!’ – azért ez jobban kifejezi a román vámos szándékát. Hogy semmi ne maradjon a rakományból. Gondolkoztunk, miért nem fogadta el a konyakot meg a felkínált pénzt. Nem. Talán parancsba kapta, hogy ne fogadjon el semmit, talán félt az ellenőrzéstől. Talán már megszédte magát, s nem volt szüksége rá. De valahogy az az érzésem maradt az eljárásával kapcsolatosan: őt a leginkább az tölthette el meglepéssel, hogy porrá zúzott egy fiatal háztartást, egy útjára induló magyar jövőt.

Porrá ugyan nem ment semmi. A négynapos utat egész jól átvészelte a rakomány. Csak egy konyhai szekrény ajtaja hasadt ketté, a többi sérülés apróság volt. Találtam egy asztalost Debrecenben, összeragasztgatta, majd eladtam a konyhai bútorkészletet selejtárban egy kevésbé finnyás Debrecen-külvárosi asszonyságnak.

Majd tovább:

*A r.-ok? Azokat nehéz kitanulni. Valahányszor megérkezik az ember, van valami új törvényük. Mást nem is igen gyártanak. Jönnek, kérdezik, van-e macska a hajón. Nincs? Akkor meg kell várni a patkányellenőrt. Van? Akkor meg kell várni az állatorvost. Addig a hajó nem indulhat. Hacsak a kapitány ki nem oszt tíz darab húszpaklis *** cigaretta-dobozt. Akkor [...] megölelnék, megpusztilnak mindenkit, s iszkolnak kifele. A ***-kat egész **** utálja. De a ***-i cigaretta, az valuta.*

Erről nem jut eszembe semmi egyéni – cserben hagy a svejki emlékidézésem. Fölösleges is: ilyen története mindenkinek van, aki a múlt rendszerben is élt Romániában. Hogy ma mi van, nem tudom, de ebből a szempontból azóta sem változott jelentősen a világ.

Nem bizony: – Jut eszembe! – megnyitották jó fél éve a nyírábrányi határátkelőt. Épp rosszkor faroltunk be a Zsigulinkkal: magyar idő szerint 6-kor. Váltás. Mondanom

sem kell, az illedelmesen várakozó magyar rendszámú Zsigulira a román vámosok ügyet sem vetettek. Nem is akármilyen román vámosok voltak azok: újak, fiatalok, becsvágyók, kapzsis, regátiak. Még nem fogott rajtuk a betelepítés. Szót sem tudtak magyarul. Jó kereseti lehetőség, jó bevételi lehetőség. Az érmihályfalvi átkelő úgy nyüzsgött, mint felbolydult hangyaboly, melybe egy óriás beletapos. Az egyik hangyaember kólákkal szaladt a határőrbódéba. A másik „plászákkal” cipekedett a vámházba, a többiek karton cigarettákkal küszködtek: rakták, pakolták, csomagolták, osztották, gyömöszölték. Aztán – mintegy varázsütésre – megjelent egy idősebb parancsnok: az is román, bár ismerős figura. Ez régóta van itt. Fintorogva szólt valamit, a többiek a parancsszóra Árókba, Daciákba ültek, ajtókat csapkodtak, szempillantás alatt eltűntek.

A némajáték negyedórát tartott. Minket, véletlen és vétlen tanúit a nap folytán befolyt jövedelem-újraelosztásnak, figyelemre sem méltattak. Intettek, s mehettünk.

Ám van megoldás is: hivatalnokok, fináncok, vámosok lehorgasztásának, útnak-eresztésének:

X kapitány nemhiába pendlizik itt húsz év óta, ismeri őket. Mielőtt befutottunk Y-be, már kiadta a parancsot: sört melegíteni! Kiszedtünk két tucat üveget a hűtőből, vittük a konyhába. Mire felszálltak a fináncok, jó sokan voltak, már langyos volt. Uraim! – mondta a kapitány – parancsoljanak! – Az első, aki ivott, kiköpte. – Meleg! – Uraim, végtelenül sajnálom! A jégszekrényünk elromlott, most javítjuk! Bocsanat! – Minden ott maradt az asztalon. – Még a tiszta szeszt is fölitták volna, ha az első poharat hűtve kapják – mondta a kapitány.

Hát igen. Ha sör nem is, de a zsinársz (égetett szesz, helyesen írva: gin ars), a konyak, az odahaza is valuta.

Nem anekdotázom tovább. Feloldom a chiffreket:

A *b-i finánc* az nem bukaresti, hanem uruguayi; a *barát* az értelem-szerűen amigo, a *dugáru* ópium, aztán: a r-ok nem románok, hanem brazilok. *** annyi, mint Dél-Amerika, **** pedig Amerika.

Hát ez itt valóban nem Románia.

*

A történeteket **Lénard Sándor** (1910-1972) könyvében olvasom: *Egy nap a láthatatlan házban*. Lénard Budapesten született, majd kisiskolás korában szüleivel Ausztriába emigrált. Bécsben szerezte orvosi diplomáját, tizenhárom nyelven beszélt és írt-olvasott, összebujdosta-koldulta a fél világot, s letelepedett Brazíliában, ahol élete végéig kis birtokán élt. Hírnevet azzal szerzett, hogy latinra fordította a *Micimackót*, majd Wilhelm Busch *Max és Móricát*, élete utolsó öt évében magyarul írt.

A magyar kritika nem vette volna észre, ám életének és hányattatásainak krónikájára egy irodalmon kívüli szenzáció hívta fel a figyelmet. 1968-ban a sajtóban szárnyra kelt a hír, hogy megtalálták Mengelét, az auschwitzi haláltábor hírhedt orvosát. A brazil rendőrség nem maradt tétlen. Egy éjjel tizenhárom ember fogta körül a házát autókkal és gépfegyverekkel, ám Lénard épp görög és latin irodalmat adott elő valamely egyetemen, így nem foghatták el. Aranyat és gyémántokat kerestek nála, de még a tyúkol alatt és az eukaliptuszfák alatti árnyékszékekben sem találtak...

A méltatlanul ostoba história, amit egy szélhámos röptetett fel, nem sokáig tartotta magát, arra azonban mégis jó volt, hogy ráirányítsa a figyelmet korunk e ritka humanistájára.

Emigránsok lojalitása a rendszerrel szemben, amely földönfutóvá tette őket

Magyarországon a Kádár-korszak lagymatag diktatúrájában szabad volt nyugati magyar irodalommal is foglalkozni. Nemcsak szabad volt: egy idő után kellett is, ha az irodalompolitika nem akart nevetségessé válni azáltal, hogy figyelmen kívül hagyja az emigráció irodalmát. Így aztán **Lénard Sándor** könyvei már a 60-as években megjelenhettek. Azon kevés magyar emigráns közé tartozott, akit nem a magyarországi politikai rezsim kényszerített emigrációba, hanem az összeurópai politikai helyzet. Nem szidta tehát a magyarországi, kommunistának-szociálistának nevezett rendszert – ámbár lojalitást sem mutatott régvolt szülőföldje iránt. Szidhatta volna a sztálinizmust – Kádár elvtársat viszont nem. De nem is szidta, hisz nem ismerte: már „nem volt szerencséje hozzájuk. Kezdő orvosként Ausztriából emigrált Olaszországba, majd Dél-Amerikába.

S miért szidom én – Lénard szövegeinek mámorában – Ceausescu Romániáját? Mert ma már szabad? Vagy, mert egyszerűen megcsontosodtunk haragunkban, amiért a nyolcvanas években egyetlen lehetősége volt a magyarul tanulni vágyó fiataloknak: el hazulról. Nyár elején osztálytalálkozóról beszélgettünk. Egy egri elit gimnázium 1983-ban végzett osztályának szinte összes tagja Egerben él. Egy marosvásárhelyi elit középiskola egyik osztályának szinte minden olyan tagja külföldön él, aki tovább tanult. Csak akik nem végeztek egyetemet, főiskolát, jószerével azok maradtak otthon.

Hát ezért. – A honvágy szagtalan. Az emigráns nem érez illatokat, melyek valamihez is köthetnék.

De hiszen kerek a világ, s bárhol vagyok benne, a középpontban lehetek! Lénard Sándor is megteremtette a saját világát egy apró településen, Brazília keleti partján, Santa Catarina államban, Blumenau városka mellett, a 27 szélességi fok közelében. S ott saját világának középpontja lehetett. Volt zongorája, kertje, sőt erdeje is. Vele volt – levelezés útján – minden szellembarátja. Orvos volt, s a külvilág történeteit páciensei hordták neki – tiszteletdíj gyanánt. Szép történetek – fájók, szomorúk, bölcsék, helyenként mulatságosak és mindenütt tanulságosak. Könyvét olvasva egy helyt ismét felnevetek:

– Hisz ez tiszta Románia!

„Az ellenőrökkel is ki lehet egyezni” – felütéssel idemásolok egy történetet:

„Az illető hölgy – nevezzük Donna Annának – keramikus. Szép, színes zománcokat éget mindenféle edényre, hamutartót, vázát, virágcserepet gyárt. Művészi munkáját elismerik, veszik. Azokhoz a ritka lényekhez tartozik, akik szó szerint a kezük munkájából élnek.

Donna Anna a fővárosban egy kis, kertes házat bérelt. A „kert” szó inkább a múltra vonatkozik, arra a nemrég múlt időre, amikor itt, az örök tavasz országában a ház mögött szívesen gondoztak egy kertecskét...

Donna Anna a kert helyén – ahol már a gazt is régen kitaposták – rendezte be kis műhelyt. Egy ferde tető alatt gyúrta az agyagot. Kemencéjében cipók helyett kávécsészék sorakoztak. Csendes hely lett, jó volt ott dolgozni. Egy szép nap beállít egy bennszülött úriember és bemutatkozik.

– Ellenőr vagyok.

– Mit óhajt ellenőrizni? Megjegyzem, könyvelésemet X. úr végzi. Múlt héten volt nála az adóellenőr.

– Építészeti ellenőr vagyok.

– Ez a ház harminc éve épült.

– Messziről látni. Ma még kisebbeket építenek, de magát feljelentették. Ipari üzemet létesített ebben a lakónegyedben.

– Mit létesítettem?

– Mindent tudok. Kerámiai iparvállalatot! Gyárt! Termel! Pedig jól tudja, hogy ez lakónegyedben szigorúan tilos. A lakónegyedek peremén már lehet patika, pék, szatócs, sőt műhely is, ha csak hárman dolgoznak benne. A sarkon, a Szent Jeromos utca sarkán már dolgozhatna, de itt nem. Asszonyom, ön háromszáz méterrel lépte túl törvény határait!

– És most mit akar?

– Senora, én a jog és a törvény embere vagyok. Lebontatom a törvényt sértő kemencéjét. Holnap reggel ideküldök négy erős feketét. Szétszedik.

Annánk nem esett késébe. Már évek óta itt élt. Ami az erős feketét illeti, átlátta a helyzetet.

– Engedje meg, hogy meghívjam egy feketére. Talán nem tudja, én vagyok Donna Anna.

A bennszülött nem mond menet, ha egy hölgy hívja feketére.

– Nagyon köszönöm. José vagyok.

– Tisztelem a törvényt. Át fogok költözni egy más városnegyedbe. Csak adjon egy kis időt, Señor José. Számítok jószágára.

(Dél-amerikai kadettekben Napóleonok, civilekben lovagok élnek. A lovag kávézás közben támad fel bennük.)

– Asszonyom bízhat baráti érzelmeimben. Ami személyes érzelmeimet illeti, a kölcsönös segítség álláspontján állok.

– Mennyivel segíthetném?

– Ötszáz maravédivel.

Nyílt, férfias kijelentés volt. Barátok közt, kávézás közben beszél az ember ilyen nyíltan. Ötszáz nem az az összeg, amit egy igazi zsaroló kért volna. A zsarolás és védelem közt van egy nehezen meghatározható középút, s José megtalálta.

Donna Anna átnyújtotta a pénzt.

– Majd keresek egy más lakást.

– Az Isten szerelmére, ne siessen! És sohase feledje el, hogy van egy őszinte barátja! Mindig számíthat rám!

José, a hű barát, pontosan hat hónap múlva megjelent.

– Csak utána akartam nézni, elköltözött-e már.

– Egy feketét?

– Nagyon szépen köszönöm.

Ezúttal semmi szükség sem volt óvatos beszélgetésre.

– Tessék az ötszáz.

– Számíthat rám továbbra is.

José hat hónaponként ment kávézni. Közben haladt az infláció is, de José, a lovag állta a szavát. Ötszáz és pont. Csak panaszkodott a drágaságra, az egyre nehezebb életre, míg Donna Anna egy virágvázával, hamutartóval meg nem vigasztalta, vagy nem adta oda neki a csészét is, amelyből a kávé itta.

Egyszer csak elmaradt a törvény és igazság embere. Nélküle múltak a hetek, mígnem egyszerre egy idegen úriember állított be.

– Építészeti ellenőr vagyok.

Donna Anna nem ijedt meg.

– Megállapodásom van Senor Joséval.

– Senor Joséval! Ó! Hát még nem tudja a gyász hírt? Meghalt!

– Szegény José! Hű barátom volt! Isten adjon lelkének örök nyugodalmat. Hogy történt?

– Mindent elmesélek. Ne féljen, asszonyom, itt nincs titok. S az adott szó erősebb, mit a halál!

– Hogy érti ezt? – kérdezte Donna Anna.

– Szegény jó José! Feküdt, gyenge volt, tudta, mi vár rá. Magához hívta rokonait, barátait, kollégáit. Mindenkitől elbúcsúzott, mindenkire hagyott valamit...

Az ellenőr meghatódott, aztán újra felemelte a hangját:
– Tisztelt Asszonyom! Donna Anna! Én Önt örököltem!
Barátnőnk a végrendelet értelmében átnyújtotta az ötszáz maravédit.”
(Lénard Sándor: Egy nap a láthatatlan házban)

*

Ez itt ugyan nem Románia. Amerika-Latrina – ahogyan Lénard Sándor nevezte nyelvi leleménnyel. De a hasonlatosságot mások is látják. Balla Zsófia kolozsvári költőnő így nyilatkozott a fordulat utáni romániai fejlődésről: „... azt hihettük esetleg, hogy a diktatúra megszűnésével valamilyen nyugati típusú demokrácia alakul ki, de hát erről szó sincs. Úgy látszik, ez egy latin-amerikai változat lesz – hihetetlen szélsőségekkel.”

Erdélyi Napló (2002. április 16).

Tudunk-e még ünnepelni? Gondolatok augusztus 20. jegyében

Vasárnapi nép vagyunk – írta Ady –, bár néha az az érzése az embernek, hogy elfelejtettünk ünnepelni. Olykor az egész heti elmaradt háztartási munkánkat akarjuk pótolni egyetlen vasárnapon. A nemzeti és egyházi ünnepeken maltert hordunk, cipekedünk. Máskor meg összecseréljük a keresztelőt a temetéssel, s lakodalmas helyett siratót húzatunk a cigánnyal.

De ki tudja, honnan ered e tudatzavar? Az Antall-kormány óta az ránk ragadt, hogy temetni kiválóan tudunk. Igaz ugyan, hogy Szent István királyt is kétszer temették: egyszer halálakor, majd a csaknem negyven évvel későbbi exhumálása után ismét elhantolták. A kora középkorban ezen cseppet sem ütközött meg senki: holttesteket ástak ki és menekítettek az ellenség elől, szentek hamvadó csontjait lopkodták szét Nyugaton, hogy az ereklyekultusznak tárgyat szerezzenek. István király jobb keze is hosszú utat járt be: 1945-ben megjárta Amerikát is, majd egy évvel később visszatért szülőföldjére.

Olykor elfeledkezünk világszínvonalú eredményeinkről, és elfeledkezünk István király hagyatékáról. Európába igyekszünk, de közben eszünkbe sem jut, hogy a földrajzi értelemben vett Európa az Uráltól az Atlanti-óceánig terjed. Hogy a magyaroknak a vogul és az osztják nyelvrokonaitól való elszakadása már az Uralon innen történt. El sem gondolkozunk a sokat hallott szlogenen, holott Európába igyekvésen nyugat-európai életszínvonalra törekvést értünk. De amíg a jólét után lihegünk az egyformává silányult ünnep- és hétköznapiokon, elfeledkezünk arról, hogy országalkotó királyunk

1100 éve a zilált Európában mai értelemben vett nyugat-európai szintű országot teremtett. Hogy a honfoglalás – minden hozzátapadt nimbuszát lefejtve – a maga korában briliáns katonai manőver volt. S hogy a honfoglalást követően Magyarország két-három évszázadon belül nagyhatalom lett, a Szent István-i államiság megteremtésével pedig olyan szilárd szervezetű ország, ahová bátran menekítette az angol király a két fiát, akik István vendégeiként békében élhettek abban az időben, amikor tőlünk nyugatra még javában viaskodtak egymással a német fejedelemségek, Angliában pedig hatalmi harc dúlt.

A magyar tévé bemutatta augusztus 20-án a *Honfoglalás* című filmet, melyben a kék szemű Franco Nero játszotta Árpád szerepét. Azt a filmet, amely a többszöri kunyerálás ellenére sem kapott állami támogatást, mégis létrejött, s az elmúlt évek egyik legnagyobb kassza- és közönségsikerét aratta. Jó kultúrpolitikai fogás volt az olasz színművészt meghívni, mert a filmet ez tette kelendővé Nyugaton. De ha már a külföldieket minden körülmények közt magunknál előbbre helyezzük, kár, hogy Koltay Gábor rendező helyett – akinek munkáját ugyan semmi kifogás nem illetheti – nem hívták meg például a *Dákok* című film rendezőjét. Azét a filmét, mely a hetvenes években Magyarországon valódi reklámözönben fürdött, s amelyet hónapokig országszerte játszottak a magyarországi mozikban. Mert akkor talán a magyar hadügyminisztérium a román rendezőnek csak kivezenyi tén a katonaságot, mint ahogy a dákok tömegjeleneitnek forgatásához is kivezenyelt a román kormány a hegyivadászokat. Talán akkor nem csak egy magyar falucska vállalkozó kedvű lakossága alkotja a tömegnek semmi-képpen sem nevezhető népet.

Külföld sikeres művészfilmként értékelte a Honfoglalást – de nem nagyszabású, informatív történelmi filmként, amilyennek lennie kellene. Mert kérdés marad, hogy a lírai monda- és mesevilágból, amelyet történelemmel fontak össze, mennyire meríthet információt az a külföldi, aki épp most ismerkedik e kis ország történelmével.

Annak a kis országnak a történelmével, amelyben egy még kisebb önbecsülésű nép honol. Amely a múltba is visszavetíti kicsiségét, mintha ez 1100 éven át jellemző állapot lett volna. Amely nem csak nem tudja, de gyökereiben sem érzi, hogy István korában semmiféle kisebbségi érzése nem volt. Hogy – Zrínyi Miklós szavaival élve – egy nemzetnél sem alábbvalóbb.

Erdélyi Napló (1999. augusztus 17).

Egy város – és szülötte – magára talál

Kielégítetlen kíváncsisággal és egyre idegenebbül járkáltam szülővárosomban jó húsz évig, akárcsak a telepések. Anyai részről – úgymond – tősgyökeres marosvásárhelyi létemre. Pedig anyám, nagyanyám igyekeztek felnyitni előttem e várost, mint lapozható könyvet. Igaz, olykor nekik sem nyílt, s ha nyílt is, nem a megfelelő oldalra.

Pedig most is jól emlékszem kisgyermekkorom kedvenc sétahelyére, a zöld kőbékákra a főtéri szökőkút körül, a hajdani Bodor Péter-szobor hozzátétőleges helyén. A kedvenc részt viszont felszámolták, s irdatlan nagy Avram Iancu szobrot tettek a helyére. Padok sincsenek körülötte, de ugyan kinek lenne kedve a szobor közelébe telepedni, melynek lovasa kezében trikolórt tart, s a ló túlméretezett genitáliája a vásárhelyi szájhagyomány szerint a lehallgató poloska helye volt?

Több hasonló élmény tette egyre idegenebbé számomra szülővárosom korábbi intim tereit. S fokozatosan bennem alakult ki az az idegenség-érzés, mely a telepések sajátja, s amely érzés egy betelepítendő csoportot állítólag arra sarkallt, hogy visszatérjenek Vrancea megyébe. Nekem nem volt Vrancea, ahová idegenné tett szülővárosomból hazatérhettem volna. Úgy tettem hát, mint a szászok, akik hét-nyolcszáz év távlatából is őrzik közösségi emlékezetükben a Reichot, a hajdani anyaországot, a befogadó-hazaváró szülőföldet, ahonnan kirajzottak egykor. Igaz ugyan, hogy ott már az elmúlt hétszáz év óta minden más – mint ahogy ezt kívándorlásuk után furcsamód tapasztalhatták is.

Nekem ez a lehetőség nem kínálkozott. A Trianon utáni csonka Magyarország – mely nosztalgikusan anyaországgként került a köztudatba – nem rendelkezhet a Reich szerepével. A Reich ugyanis birodalomképzetet sugall, melyhez képest a kirajzott-telepített szászok földje, Siebenbürgen-Erdély ugyancsak aprócska tartomány. Anyaországocskánk – s mivelhogy elvénuult, inkább anyókaországocskánk – közel 8.000 km²-rel kisebb, mint az a másik országrész, melyet keleten leválasztottak róla. S ahogy így országok alakultak, változtak, a lakosság mintegy egyharmada a megmaradásért, ottmaradásért nyelvet, nemzetiséget változtat. A fűszál is lehajlik, ha fúj a szél.

Bár tölgyfaindulataim azóta igencsak fűszálivá apadtak, jó tíz éve a peregrinációt választottam. A középkori-újkori vándorló diákok e régi hagyományú, jól bevált tanulmányi módját. Menj, s láss világot! S immár jó tízéves utamon – közben egy-egy lélegzetvételnyi időre haza-haza térve – kitanultam, amit lehetett. Távolról s időben messziről tanulj ítélni saját sorsod fölött!

Azóta felnőtt több generáció idegenül s kielégítetlen kíváncsisággal: vajon ki vagyok, ugyan honnan jöttem? A szülőföld most turistaként várja haza peregrinusait. Útikalauzokat készítenek, s sikerkönyvekként árulják a standokon. Alig két év alatt több is megjelent belőlük. A standosok jól kerestek az elmúlt nyáron. Irigykedtek is rájuk,

világ csúfjára el is csapták Marosvásárhely főteréről őket. De addig is sok elkelte a hiánypótló városismertető könyvekből. A Fodor-Balás-féle *Marosvásárhelyi útikalauz*-ból, Keresztes Gyula könyveiből: *Maros megyei kastélyok és udvarházak*, *Vásárhelyen vásár tartatik*, *Marosvásárhely régi épületei*. Nagy Pál tanulmánykötetéből, melynek írásai közvetlenül a *Bolyaiak* teréhez kapcsolódnak. Mit nem adtam volna egy-egy ilyen kiadványért diákkoromban! Lelkesen jártam volna végig kezemben a könyvvvel a várost, s a megfaggatott kövek és épületek megszólaltak volna nekem.

Otthoni tartózkodásom zsákmányát álomszerű hangulatban forgatom, tanulom most itt: több száz kilométerre szülővárosomtól. S a könyv lapjain életre kel vizuális memóriám segítségével sok-sok szeglet, épület. A színükre jól emlékszem: omladozó sárga vagy szürke volt mindenik. Ma már sokat felújítottak közülük. A kövek hazavárnak. Ismét telepesként az otthon már otthonosan mozgó telepések közé. S azok közé, akik vállalkozó szellem vagy szélhámosság híján, vagy éppenséggel erős érzelmi kötelékek folytán nem a peregrinációt, hanem a csöndes, konok otthonmaradást választották.

Erdélyi Napló (1999. január 19).

Menni vagy nem menni? Czéh Gábor orvoskutató külföldi útjairól

Szociológusok, jövőkutatók szerint e század a mobilitás százada. El/ki/bevándorlók vagy vándorok mindig is voltak, akik helyüket, érvényesülést, jobb előmenetelt kerestek idegen földön. Dr. Czéh Gábor orvoskutató negyven éves munkaidejéből mintegy 10 évet töltött külföldön. Tapasztalatai nyilván személyre szabottak – mégis általánosak, tehát tanulságosak.

– *Mostanában egyre többen mennek hosszabb időre külföldre. Ön is több alkalommal kiszakadt megszokott közegedeből: merre, hányszor járt?*

– 1973-ban kezdtem, és összesen 10 évet töltöttem az akkoriban úgynevezett Nyugaton. A formát ösztöndíjas tanulmányútnak hívtuk eleinte, mert a munkavállalás már a disszidálás határát súrolta, és a hatóságok nem szerették. Figyelték azokat, akiket kiengedtek hosszabb időre, sőt akit lehetett, be is szervezték. Engem is megpróbáltak, de eljátszottam a naiv, buta, szakbarbár kutató értelmiségit, akit komoly dolgokra nem lehet használni, így megbíztak ugyan a szaglálódással, de sem írnom nem kellett róla, sem utólag nem kérték a szóbeli beszámolót arról, kit láttam, mit beszélgettem. Az

utazások után kötelező „úti beszámolót” nyilván megnézték, de én abban is csak szakmai dolgokról írtam az ügyosztályoknak használhatatlan dolgokat.

Az utakat csak részben szerveztem magam. Kellett meghívólevél, munkaterv, anyagi források megnevezése a meghívó fél részéről, melyeket a hatóságok ellenőriztek, és vagy elengedtek, vagy nem, ha elengedtek, vagy kaptam „ablakot az útlevelembe” vagy nem, és főleg vagy időben, vagy már olyan későn, hogy nem lehetett elutazni a rövidebb (pár hetes) fordulókra. Igazolni kellett, hogy a tanulmányútra és nyelvtanulásra, illetve kapcsolatok építésére a munkahelyemnek szüksége van. Mindezek megléte esetén se mindig engedtek el – tervezett utazásaim mintegy fele megghiúsult.

Első hosszabb utam Kotorba (az egykori Jugoszláviába) vitt, 3 hónapra vehettem részt egy nemzetközi munkacsoportban. A főnök és első számú famulusa Kaliforniából jött, volt a csoportban egy szovjet, két jugoszláv és egy magyar (ez én voltam). Hoztak minden felszerelést az Adria elektromos halainak laboratóriumi tanulmányozásához, még egy kis számítógép-kezdeményt is, amelyet Magyarországon akkor még senki se használhatott biológiai célokra. Kotorból szinte azonnal Párizsba mehettem 6 hónapra. Ott kaptam az első igazi élményeket a „csóró magyar kutató külföldön” témából. Lakásra nem költöttem, élelemre se sokat (rokonoknál laktam), de az ösztöndíjamból komoly utazásokra nem futotta, fogamhoz kellett vernem a garast, mert akkor már kétgyerekes apa voltam, de a családomat nem vihettem magammal. Abból a hat hónapos útból lett az első autónk, egy Wartburg. Az út szakmai hozadéka itthon nem nagyon volt hasznosítható, olyan módszereket tanultam meg, amiket idehaza a technikai felszerelés 20 éves lemaradása miatt nem lehetett alkalmazni.

Utána másfél évet Amerikában töltöttem, aztán jött a többi francia út, megint Amerika több helyén is (New York állam, Észak Karolina, New Jersey és a Keleti Parton utazgatások). Voltam az angliai Oxfordban is, Németországban konferenciákon és a Szovjetunióban is kétszer.

– *Ha az ember elhagyja a hazáját, döntését általában válsághelyzet generálja, és cselekvése válsághelyzetet idéz elő. Hogy élte ezt meg?*

– Nem volt válsághelyzet, nyelv és szakmai tanulás, továbbképzés és hasonlóak voltak a cél. Még csak nem is a pénzkereset akkoriban (a mai értelmiségi munkakereséshez viszonyítva), hiszen annyira nagy volt a szakmai különbség egyfelől, másfelől kezdetben csak kicsi az anyagi előny. A kutatói világban a fiatalokat ösztöndíjra, nem pedig munkavállalásra szokás kezdetben vendégül látni, és az ösztöndíjak legfeljebb három-ötszöröse voltak a hazai fizetésnek. A pénz tehát többszöröse ugyan a hazainak, de abból persze élni kellett, odakint szállásra költöttünk mindig a legtöbbet, tehát az evésen, helyi utazgatáson és persze a „kultúra és szórakozás” rovatokon lehetett legtöbbet megtakarítani. Ez az „élmény” kezdettől megvolt és maradt mindvégig, akkor is, amikor már rendesebb fizetésért utazhattam, illetve dolgozhattam odakint. De itthon

volt a család és lakás, kellett kocsi, tehát nemcsak tanulni volt feladatom odakint, hanem a családot rendesen eltartani is. Igazi gazdagodásról szó sem volt, a „panel-paradicsomban” éltünk akkoriban, és csak egyik utolsó utamból vettünk faházikót a hétvégi telekre, és cseréltünk lakást a panelből téglá sorházra. Ma sem tart senki sem gazdagnak, sőt van számos velem egykorú és szakmailag hasonlóan mondható kollégám, aki szinte sose volt külföldön, anyagilag mégis „többet tud felmutatni” mint én.

Válsághelyzet a családon belül természetesen óhatatlanul bekövetkezett. Magán-jellegűnek tartom, és nem beszélek erről, legyen elég az, hogy feleségem és gyerekeim természetesen abnormális élettel fizettek sok távolmaradásomért, és az itthoni teher feleségemre nehezedett (én csak pénzt adhattam, vagy hozhattam, de a mindennapi tennivalók rá maradtak). Ez, mint válsághelyzet lelkipurdalást okozott és külön szenvedéseket, mint például azt, hogy anyám és két testvérem temetésére nem utazhattam haza, mert éppen Amerikában voltam, és ha onnan kijövök, nem mehetek már vissza az akkori vízumtörvények értelmében.

A család végleges kitelepülése eleinte nem, később ismételt szóra került. De a negatívumok erősebbek voltak: középiskolás korú gyerekekkel és munkavállaláshoz elégtelen nyelvtudású feleséggel kitelepülni túl nagy kockázat. Odakint lakni kellett volna valahol, kocsit tartani, gyerekeknek taníttatást fizetni – az én keresetemből lehetetlen lett volna. Bankkölcsönt ugyan kaptam volna, csakhogy a meghívásos munkáim mindig csak 1-2 évre voltak biztosak, ezért hosszú távra eladósodni még odakint sem mer mindenki. Ezek a tényezők ma is megvannak és a szenvedésen sokat átmennek, bár vannak, akik nálam többet kereshettek, mert szakmailag jobbak voltak, jobb helyekre hívták őket stb. Inkább elismerem, mintsem irigylem őket, de az anyagi terhekkel járó szenvedést mindenkinek vállalnia kellett. Találkoztam például egy kollégámmal, aki jó helyre mehetett 2 évre, már vihette orvos feleségét és 4 gyermekét is – de még 10 év után is nyögte adósságait, messze alatta maradt az életkorának és szakmai tudásának megfelelő kinti kollégáknak. Ki-ki a saját szerencséjének kovácsa, és pillanatnyi döntéseink következményeit esetleg 10-15 év múlva éljük meg. Mi nem mertünk belevágni.

– Ha az itthoni technológiák 20 évvel voltak lemaradva a nyugatiakhoz képest, és a kint tanultakat csak részben vagy egyáltalán nem lehetett itthon meghonosítani és hasznosítani, mi ösztönözte folyton arra, hogy – a szenvedések ellenére – újra és újra kimenjen?

– Vonzott a lehetőség és a kihívás. Sokkal jobb felszereléssel érdekesebb feladatok megoldásán lehetett eredményt felmutatni. Fiatal korunkban bíztunk benne, hogy ha majd hazajövünk, itthon is megteremtődnek a feltételek a színvonalasabb munkához. Ez a hazajötték egy részének sikerült, nekem személy szerint részben sikerült, másoknak meg sehogy. Sokan éppen ezért kint is ragadtak. Ha végleg eltiltottak volna, akkor is

kutató maradtam volna, hiszen a viszonyokat főnökeink és a hivatalnokok ismerték. Kevés fizetésért aprómunkát, lényegtelen részfeladatok megoldásán piszmogást végeztem éppen eleget. Később, mikor már rangosabb voltam, nehezebben juthattam külföldre, mert a meghívónak „drága lettem” a korom, rangom miatt többet kellett fizetniük, mint a középkezdőknek. Nagyon kezdőnek nagyon nehéz jó helyre kerülnie. Ilyenkor számított sokat az ismertség, kapcsolatrendszer, eleinte az itthoni főnököké, később a sajátunk, amikor már volt teljesítményünk, amire tudtunk hivatkozni.

Sokat és jól szerettem dolgozni. Kint is, itthon is. Kint a jobb körülmények, érdekesebb munka, sokkal több sikerélmény, elismertség, új ismeretek és lehetőségek és persze az a tény is, hogy sokkal jobban fizettek, vonzó maradt. Nehéz volt kint is, de itthon sem volt könnyű.

– *Ha valaki messze kerül élete megszokott helyszínétől, kellő távolságból átlényegül otthagyt élete, problémái megszűnnek annak lenni. Megtapasztalta ezt?*

– Ez igaz, sőt cél is. A humán értelemben vett ember többek között ezért megy külföldre már a középkori céhlegények vándorévei óta. A problémák itthon nőnek, mintsem megszűnnek, a lelki furdalás marad és egy erős szűrő, amit az akkoriban érzett nagy időkülönbség generál. Ma már szinte hihetetlen, de a levelek egy-két hét alatt értek innen oda vagy onnan ide, telefonálni pénzügyi okokból nemigen tudtunk, a computer és e-mail még nem volt kitalálva. Ezek a 2-3 hetes postai késések időeltolódást okoznak, a problémák már el is felejtődnek, mire az „együtt-érző” levelem megérkezett a híradás vétele után. Nem voltam nagy levelező, de heti egy levél mindig összejött (hétvégeken ráértem és a laborok írógépét használhattam). Magánéletem átlényegült, sokkal több időm volt csavarogni, fényképezgetni, könyvesboltokat böngészni és persze kint barátokkal lenni. Nem kellett volna sokszor annyira spórolnom, amennyire tettem, de azért a nyakló nélküli vásárlást fékezte a törvényszerű kérdés: megveheted, de hogy viszed haza? Vám- és súlykorlátokra, terjedelem-korlátokra gondolok. Könyveket, hanglemezeket nem olyan olcsó multság hazahozni vagy küldeni, mint amennyire olcsó egy-egy leértékelésen kiváló és értékes dolgokat szerezni. Példaként említem, hogy egyik amerikai utamnak első hónapjában még baráti kölcsönből vettem egy sztereo rádiót és egy magnót hozzá, és megtöltöttem az év során vagy 120 kazettát csodaszép és értékes zenével, kazettákat ugyanis könnyebb volt súlyra és terjedelemre nézve hazajuttatni. Nota bene a vámosok idegesek lettek, amikor felbontván a csomagomat meglátták a rengeteg kazettát (az akkori turistalimit 5-10 kazettát engedett behozni vám nélkül). Sokat pedig vámkezelés nélkül koboztak el bármilyen további magyarázat nélkül. A vámtörvények változásai az akkori mintegy 30 éves időszakban sok gondot okoztak, minden egyes alkalommal kockázatos volt a hazatérés.

– *Aki megszokta, hogy családban él, annak az esti órák (a közös vacsora, gyermek-fürösztés ideje) igen sivarak lehetnek. Hogy lehet ezeket áthidalni?*

– Az áthidalás szakmai munkával könnyen megy. Kétségtelenül benne volt a meghívások indítékai között, hogy az idegenben élő és szakmáját szerető kutató túlórázni fog, mert nem bírna otthon unatkozni és úgyszincsen elég pénze szórakozni, utazgatni és a napot lopni valami fizetős helyen. Volt olyan munkahelyem, ahol a napi munka kétszer egy héten reggel 9 órától hajnali 3 vagy 4 óráig tartott, ameddig a megkezdett kísérlet még folytatásra méltónak ítéltetett. Más napokon csak késő délutánig, de este is ott maradhattam a fantasztikusan bőséges egyetemi könyvtárak végtelen gyönyörében és a szinte korlátlan fénymásolás élvezetében fürödni. Kicsit erkölcstelen módon rengeteg fénymásolt anyagot intézeti postán (azaz a saját zsebemre nézve ingyen) küldözgettem haza. Ha jól számolom, három karácsonyt éltem meg a családomtól távol, rendszerint magányos kísérleti munkával vagy szakmai adatfeldolgozással. Életem egyik legjobb kísérleti mérését Szenteste napján kezdtem, és karácsony másnapján fejeztem be. Olyan felfuttatott állapotban az embernek nincsen kedve aludni akkor se, ha dögfáradt már fizikailag. Végül az „áthidalásban” persze a rádióhallgatás, nem szakmai olvasgatás stb. is segít, erre odakint nyilvánvalóan több időm volt, mint itthon lett volna. Ki is használtam. És meg is tehettem, mert tévé nem volt a lakásomban, amíg feleségem nem jött velem. Feledem mondani, hogy a nyolcvanas években már vagy a feleség vagy az egyik gyerek jöhetett velem (a túszként itthon maradók nélkül) akár éves nagyságrendben is. Lányommal egy egész évet töltöttünk kis kettesben Marseille egyik legszebb részén vendégházban, egy mediterrán villában lakva. Ő a gimnáziumba járt, én meg dolgoztam, és vasárnapi programokra is jó alkalmak adódtak.

– *Hogy érzélte és hidalta át a kulturális különbségeket (nyelvismeret, szokások stb.)?*

– Nagyon rosszul, „elefánt a porcelánboltban” módon. Nyelvtudásom siralmas volt a bennszülöttekéhez képest. A kollégákkal szükséges szakmai gagyogás jobban ment, de úgynevezett kulturális, illetve társasági témához nem bírtam eléggé a nyelvet. Lassú voltam a megértésben és siralmas a válaszolásban. Rettentő akcentussal, nagyon hibásan és néha gátlástalanul beszéltem. Ráadásul nagyon zavart, hogy mondanivalómat legfeljebb érzékeltetni, mintsem kifejteni voltam képes. Franciaországban „elástam magam” a helybeliek előtt, amikor kiderült, hogy nem vagyok szociális lény, utálok locsifecsi jópofizni és éttermekben vacsorázni. Amerikában is elástam magam, mert se tenisz, se turizmus, se sport, se partikra járás nem érdekelt. Angliában azért keveredtem bajba, mert nem szerettem a publátogatással járó élményanyagot. Magányos bolondnak és reménytelen szakbarbárnak tartottak mindenütt, én meg ebben az árnyékos, szélvédett környezetben bővíthettem könyvtári élményeimet, zenei és hasonló

kulturális élményanyagomat. A viselkedés és szokások terén még sokkal több hibát vétettem. Nagyobb részét udvariasan elnézték vagy a csodabogár otrombaságainak tartották. Mellesleg nem voltam egyedül ebben, mert a legtöbb szintén külföldi (azaz az adott helyen nem bennszülött) munkatársam hasonlóan élt és viselkedett.

– *Az ember óhatatlanul kozmopolita lesz ennyi év idegenben tartózkodás után? Mit tanult odakint?*

– Sokat, nagyon sokat. Elsősorban toleranciát, másodsorban a magyarországi kivagyiság talmi voltát, realisabb dimenziókat. Nekem itthon elérhetetlen álom volt egy sítúra vagy Ausztriába kirándulás – odakint ezek szóra se érdemes apróságok, nem volt mit mondanom, és a lesajnálást nem mérték szűkmarkúan. Megtanultam viszont a magyar történelmet kinti szemszögből látni. Megtanultam, hogy a magyar irodalom értékeinek túlnyomó része számukra nem fontos, mert pl. az angolszász vagy a francia irodalom és kultúra bőségébe nemigen fér bele egy bizarr nyelven született és fennmaradt értékhalmoz. Ugyanakkor vitathatatlan elismerést is tapasztaltam a magyar tudósok, matematikusok, filmcsinálók, fizikusok, biológusok stb. értékelésében, de persze ez a tudósnépséget jellemzi, akik között forgolódtam. Tolerancia, dimenziók, tartás és szerénység mellett a demokratikus gondolkodás és viselkedés terén tanultam legtöbbet az értékekből. Az értéktelenekről nem akarok beszélni, odakint sem mindenki kultúrember. Velük csak futólag érintkeztem, nagyobb baj nem történt velem köztük sem, de láttam és hallottam egyet, mást.

– *Mi a véleménye azokról, akik az otthonmaradást választják?*

– Attól függ, ki miért és mire viszi közben. Kétségtelenül vannak szuper emberek és szuper teljesítmények olyanok között is, akik sose jártak külföldön. Szüleim például és szüleink generációjának jelentős része nem ment vagy nem mehetett külföldre. Saját generációm és főleg a fiatalabbak szűkebb látókört, elfogultabb gondolkodást, véleményeket és életformát kapnak idehaza és sivárabb, szegényesebb élményanyagot a javakból. Akik itthon maradtak, a ranglétrán és kapcsolatrendszerben jobb érvényesüléshez jutnak-jutottak, és ez sokakat kárpótol, sokszor éppen a kint járók rovására. Toleráns lettem, még a magam rovására is. Ráadásul túl szerény, egyszer azt mondta egy nálam idősebb professzor: „legyél már hivalkodóbb kicsit, mert felmerül, hogy ugyan mire vagy annyira szerény”. Ezen van mit és miért elgondolkodni.

www.virtus.hu (2009).

PAIDAGOGOS

Óvoda, melyben megéreztetik a szabadságot, segítenek fellelni az élet értelmét

Pedagógusok, szakértők egyelőre csak ama felismerésig jutottak el, hogy a magyarországi oktatási rendszer egyes fokozatai nem épülnek egymásra: az óvodától az egyetemig nincs átmenet. Különböző alternatív pedagógiai programok igyekeznek betölteni egy-egy hézagot – hiszen egységes eszmerendszer nélkül egységes oktatás sem lehetséges. A Montessori, a Waldorf és a Freinet óvoda-iskola kínál alternatív nevelést. Ezeken kívül vannak magánintézetek, melyek inkább a szülők divatos igényeit igyekeznek kielégíteni, és egyházi oktatási intézmények, melyeket elsősorban a fenntartó felekezet hitvallása hat át.

Észak-Magyarországon leginkább a **Waldorf-módszerről** hallani. 2000-ben Miskolc-Felsőháromon nyílik Waldorf-középiskola, Sárospatakon pedig Waldorf-pedagógiát is érvényesítő csoport működik a 3-as számú óvodában. Ennek ellenére a sárospataki tanítóképző főiskolán semmilyen alternatív pedagógiai programról nem nyújtanak eligazítást. Nem meglepő az idegenkedés, hisz az alulról szerveződő, szülői kezdeményezésre létrejövő Waldorf-intézményt a maga idejében ugyanolyan nehéz volt elfogadtatni külföldön is, mint ma Magyarországon. Mint minden új áramlat, ez is valaminek a reakciójaként jött létre. A Waldorf-pedagógia ellenáll a 70-es évek elején Amerikából érkezett „tanítsunk már az óvodákban, tanítsunk sokat, tanítsunk korán!” divátáramlatnak, melynek szellemében egyre tudományosabb és egyre maximalistább tantervek kerültek bevezetésre. Ezeket a tanterveket néhány évvel később Nyugat-Európában ember- és gyerekellenesnek nyilvánítják, a szülők pedig elkezdik kimenekíteni gyermekeiket ezekből az intézményekből. Ez is az egyik oka annak, hogy a Waldorf-iskolák száma először kontinensünkön, majd világszerte növekedni kezd.

A Waldorf-iskolák ideológiai alapját a **Rudolf Steiner** német filozófus, pedagógus által kidolgozott **antropozófia** képezi. E tan szerint az ember szellemisége a világmindenség szellemiségéhez vezet. E filozófiai háttér gondolatébresztő, magatartásformáló ideológiaként van jelen a Waldorf-pedagógiában, mely mellett megtalálhatók a panteizmus, valamint Goethe hitvilágának elemei is. A gyerekek fohással kezdik a napot, Raffaello Madonnájának reprodukciója ott függ a selymekkel borított évszakasztal fölött.

Steiner 1919-ben alapít iskolát Stuttgartban a Waldorf-Astoria cigarettagyár munkásainak gyermekei számára. Már az 1910-es években írt műveiben hallatlan intuícióval hívja fel a figyelmet a fogyasztói társadalom, a környezetszennyezés, az egyoldalú intellektuális képzés problémáira. 1926-ban Magyarországon is indul Waldorf-iskola Nagyné dr. Göllner Mária vezetésével Budán, a Kis-Svábhegyen. Az iskola 1933-ig áll fenn. Hitler hatalomátvétele után hazahívják a külföldön tartózkodó német állampolgárokat, közöttük az iskolában oktató tanárokat is.

Az eredetileg felzárkóztató céllal induló intézetekben ma már ugyanolyan gyerekeket oktatnak, mint másutt.

A sárospataki 3-as számú óvoda három csoportjában dolgoznak olyan óvónők, akik Waldorf-pedagógiai képzésben vettek részt. Módszerükről, mindennapi életükről **Demblovszkiné Szabó Judittal** beszélgettünk.

– *A Waldorf-pedagógiát gyakran éri az a vád, hogy a szabadságelv, a gyermek személyiségének tisztelete a szabadosságig fajul, s a gyerek a későbbiekben nem tanul meg fegyelmezettnek lenni. Mi erről a véleménye?*

– Mi, óvónők érzelmileg, lelkileg más világban élünk, ezért tudunk kisgyermekkel foglalkozni. Az óvónő személyes példáján keresztül alakít ki a gyermekben szokásokat. Ebben a korban a legfontosabb a testi, lelki szükségletek kielégítése. A szokások, szabályok állandósága biztonságérzetet ad. Az érzelmi biztonság segíti a gyermek egészséges fejlődését. Az óvodás életében a játék a legfontosabb személyiségfejlesztő eszköz. Megélheti benne örömeit, bánatait, ki játszhatja magából azokat a hatásokat, amelyek nap, mint nap érik. A játék szabad tevékenység, de vannak benne szabályok, melyeket be kell tartania, például ne bántsa a másikat, ne rongálja a játékokat. Ezt viszont nem tiltásokkal értetjük meg, hanem olyan légkör megteremtésével, melyben jól érzi magát, amely nem hangolja őt agresszióra. A játékok anyaga – fa, gyapjú, agyag, finom kelmék, együtt gyűjtött növényi termések – meg a tiszta színek és formák belső nyugalmat adnak.

– *Vissza a természethez?*

– Régebben a gyerekek később kerültek közösségbe. Ma sajnos ez túl korán következik be, és a családban túl sok a korlát, sok a tiltás, hiszen a családoknak is beszűkül az életterük. S e felfokozódott világban a szülőnek is kevesebb a türelme, mert számtalan negatív hatás éri. Mentalitásunk a természeti élet melletti állásfoglalás. S ha ilyen környezetben töltheti a gyermek a mindennapjait, később kevésbé fogja megrendíteni a teljesítményorientált világ s annak az információ-dömpingje. Hisz volt egy nyugodt gyerekkora, melyben hagyták őt fejlődni, játszani.

– *Természetes anyagok tehát?*

– Igyekszünk csak természetes anyagokból összeállítani a gyerekek játékát és használati tárgyait. Olykor egy-egy apuka kézzel faragott játékkal lep meg, mely mindig nagy becsben van, hisz ismerik az eredetét a gyerekek. Gyakran járunk a természetben, terméseket, köveket gyűjtünk, ezeket behozzuk a csoportszobába, hogy feldíszítsük környezetünket. Sétáink során, és mivel kiskertet gondozunk, rácsodálkozunk a természet szépségeire. Hulladékot gyűjtünk – a gyerek ezáltal már minőséget él meg:

szébbnek látja a világot. Ami a képzést illeti, a gyerek egyéni képességeit szeretnénk segíteni kibontakoztatni, melyhez ebben az időszakban a legmegfelelőbb a manuális tevékenység. Ha visszagondolunk a gyerekkorunkra, felidéződnek élményeink – illatok, színek –, s tulajdonképpen nem arra emlékezünk, hogy nagyapám elmagyarázta. A ritmus igen fontos az életünkben: körforgásban vannak az ünnepek, a rájuk való készülődés ritmust ad az életünknek. A felnőtt ember életében is megvannak a visszatérő csomópontok, s az ismétlődés állandóságot, a kisgyermeknek pedig érzelmi biztonságot nyújt, melyben egészségesen fejlődik személyisége. Az ünnepekre mesékkel, versekkel, dalokkal készülünk, érzelmileg ráhangoljuk a gyerekeket. Keveset magyarázunk, de ha kérdés hangzik el, akkor természetesen beszélünk az ünnepről. Az évszakasztal is jelzi, hogy épp hol tartunk az évben. Az emberi élet szürke hétköznapijait is megszakítja egy-egy fontos esemény, melyre készülünk, s ha így éljük meg hétköznapijainkat, érezzük, hogy van célja az életnek: egyik eseménytől a másikig.

Patak és Vidéke (1999. február 27).

Képekben tanítani – erkölcsösen A camphill-mozgalomról⁷

A stuttgarti Waldorf-Astoria cigarettagyárban dolgozó munkások gyerekei számára létrejött iskola eredetileg felzárkóztatási céllal indult 1919-ben. Ma már világszerte mintegy 600 Waldorf-iskolában zömével egészséges gyerekek tanulnak. Arról viszont kevesen tudnak, hogy létezik egy úgynevezett camphill-mozgalom, mely a fogyatékos gyerekek és felnőttek számára próbál méltó emberi életet teremteni úgynevezett életközösségekben.

A camphill-mozgalomról Michael Schmundt antropozófussal, gyógypedagógussal beszélgettünk, aki a németországi Tübingia tartomány egy kis falucskájában, Hauterodában létrejött Márkus-életközösség vezetője.

– A szellemtudományok révén az ember most kezdi sejteni, hogy van egy olyan fajta tudás is a világban, mely a tudósok mérőeszközeivel nem mérhető, s hogy az embert nem befolyásolja hatalom, vagy erőszak, mert ahonnan jött, és ahová halála után távozik, ott ezek a fogalmak ismeretlenek – magyarázza.

⁷ Korábbi számunkban hírt adtunk már Rudolf Steiner filozófus által alapított, világszerte elterjedt Waldorf-iskolákról. = *Óvoda, melyben megérettetik a szabadságot.* Erdélyi Napló (1999. szeptember 7).

A 640 lakosú Hauteroda műemlékvédelem alatt áll. Falujának néhány felújításra szoruló, ám műemlék jellegű házát átadták a fogyatékos-életközösségnek, e házakban folyamatosan folyik a renoválás, beköltözés. A lapát nélküli műemlékvédett szélmalom még alapítványi segítségre vár.

A fogyatékosok családközösségekben élnek ún. „házzülők” felügyelete alatt. Fogyatékoságuk mellett rendszeresen dolgoznak: a hajdani mezőgazdasági termelőszövetkezet 70 határos földjeit művelik meg biodinamikus módszerekkel – melynek az a lényege, hogy semmilyen vegyszert nem alkalmaznak a növénytermesztés során –, valamint az ugyancsak biodinamikus kertészetben, a közösség pékségében és asztalosműhelyében. Boltjukban biodinamikus módszerekkel előállított élelmiszereket árulnak. A közösségben a házzülökön kívül gyakornok főiskolások, valamint civil szolgálatot teljesítő katonák is dolgoznak.

Az életközösség ideológiai alapját Rudolf Steiner (1861-1925) antropozófus és dr. Karl König orvos (1902-1966), az úgynevezett camphill-mozgalom megalapítójának munkássága képezi. A közösségi életet keresztény hit vezérli. Imatermükben egy nemrégiben elhunyt orosz festőnő, Volosina angyalportréit láthatjuk, aki – sajátos művészi szemléletével – az arkangyalokat nőként ábrázolta. Péntekenként kávéházat működtetnek, mely a falubeliek számára is nyitott. Jelenleg az udvarház épületét újítyák fel, melyben panziót létesítenek. Az életközösség igyekszik fenntartani önmagát.

Életükben fontos szerepet játszanak a különböző művészeti tevékenységek – a festés, színjátszás, zene –, melyek az embert kiragadják a mindennapi életből. Ezenkívül szemináriumokat kínálnak részben a közösség fogyatékosainak továbbképzésére, részben szakemberek számára tapasztalat-átadási céllal.

Ez Németország legkisebb camphillje: mindössze 12 fogyatékos él itt, a Bódeni-tó partján fekvő camphillekkel vagy a hasonló angliai intézményekkel szemben, amelyek száznál is több fogyatékosot fogadnak be. A házzülők között található Waldorf-tanárnő, mérnök, kézműves, pedagógus, mezőgazdász.

Michael Schmudt, a közösség vezetője a camphill-mozgalom keletkezéséről, fejlődéséről beszél.

Minden ember élete érték

– A camphill-mozgalom szellemi atyja dr. Karl König bécsi orvos volt, aki megismerte Rudolf Steiner módszerét, mely az antropozófia szellemében hat, s amely az embert állítja a gondolkodás középpontjába. König doktor először 1935-ben létesített egy otthont fogyatékos gyermekek számára Bécsben, ahol gyakorló orvos volt. 1937-ben, a nácik bevonulásakor kiutasítják az országból, mivel zsidó volt. A nácik a fogyatékosokat – mint értéktelen életet – megsemmisítésre szánták, így az általa létesített otthont is felszámolták.

Karl König Skóciába megy, itt egy Camphill – magyarul „tábor a domboldalon” – nevű uradalomban megveti a későbbi a camphill-mozgalom alapjait.

Ez az otthon hamar megtelik gyerekekkel, nemsokára további 42 új otthon létesül Anglia területén. A camphill-közösség sikere felkelti az angol egészségügyi minisztérium, a hatóságok, valamint a fogyatékos-otthonok érdeklődését. Ugyanis 1940-ben még nem tudják a szakemberek, hogy a szellemi fogyatékos gyermekek nevelhetők, fejleszthetők, beiskolázhatók.

1943-ban – a háború javában dúl – tartanak először konferenciát szakemberek számára Anglia egész területéről. Azóta erre minden évben sor kerül.

1953-ban elterjedt a camphill-mozgalom Németországban is, Észak-Írországon, az Egyesült Államokban, Hollandiában, a Skandináv-országokban, Dél-Afrikában.

1954-ben összehívják és megkérdik a fogyatékosok szüleit: mi legyen a gyerekükkel, aki camphillben nevelkedett, jólnevelt, sokat tanult a camphill-iskolákban, terápiákon vett részt, de már elérte a felnőtt kort. Ekkor König doktor előadja ötletét, hogy alapítsanak camphill-falvakat.

1955-ben alapítják az első falut felnőtt fogyatékosok számára Észak-Angliában, Yorkshire-ben, ahol súlyos fogyatékosok is dolgoznak. Életüket demokratikusan szervezik meg – természetesen segítséggel. Továbbképzésen vesznek részt felnőttiskolákban.

Az új falualapítások viszonylag gyorsan zajlanak Angliában, Skóciában, Ausztráliában. Ma 100 camphill-közösség működik világszerte. Jelenleg próbálkoznak Izraelt, Japánt, Ausztráliát, Új-Zélandot is bevonni e mozgalomba. Központjuk Svájcban van: az antropológiai gyógypedagógiára és szociálterápiára szakosodott Humanus-Haus.

Romániában három camphill-kezdeményezés létezik: Bukarestben, a Prahova megyei Urlați-ban, valamint a Hunyad megyei Ópiskiben (Simeria Veche), ahol Waldorf-alapú iskola is működik. Mindhárom svájci segítséggel jött létre a rendszerváltás utáni években.

Az emberi élethez nincs köze hatalomnak, elnyomásnak

Minden közösség autonóm, megvan a saját jogképviselője. Németországban a camphillek bejegyzett egyesületek. Elnökök a kapcsolattartást, a camphill képviselését látja el, gazdasági ügyekben a gazdasági vezető dönt. Felépítésükben, működésükben a demokrácia jut érvényre, hisz az antropológia tanítása szerint az emberi élethez sem hatalomnak, sem elnyomásnak nincs köze. Ezért aztán az antropológia szellemében működő intézménynek sorsáról gyakran mélyen hallgatnak, hiszen az onnan kikerülő tanítványokba felfokozott szabadság iránti igényt neveltek, így elutasítanak minden törekvést, ami az ember elnyomására irányul: legyen az média által sugárzott reklám vagy bármiféle erőszak.

Biztonság, állandósult kapcsolatok

Módszerük eredményességét az emberről alkotott felfogás képezi. Az embert úgy tekintik, mint szellemi, fizikai és lelki személyiséget. A fogyatékosnál viszont a személyiségnek e három összetevője valamely okból kifolyólag egymással nem harmonizál. Így a személyiség eltorzul vagy fogyatékos marad. Ám az ilyen személy belső lénye normális, érintetlen. A fogyatékoság lehetővé teszi ugyan, hogy más emberekkel kapcsolatot létesítsen, de ezt a kapcsolatot nem tudja felépíteni, megtartani.

Gyógypedagógiai feladat tehát olyan társadalmi struktúra létesítése, amelyben ezek a személyek biztonságban érzik magukat, tudják, hogy emberi kapcsolataik állandóak, és hogy ebben a közösségben a fogyatékoságuk elfogadott. A Hauteroda-i camphillben él egy mongoloid fiatalember, aki az asztalosműhelyben körülbelül havi gyakorisággal kihúzza az összes konnektort. Megteheti, hiszen tudja, hogy őt ezért nem fogják elbocsátani.

Ha például mi templomba megyünk, ájtatos képet vágunk. Az egyik gondozott viszont akkor is viháncol, amikor templomba megy – nála ez a szerep rögzült. Ám a camphill, mint társadalmi szervezet korrigálja az ilyen képességbeli hiányosságokat, kibővíti az olyan személyiség összetételét, mely csak egy szerep játszására rögzült.

Céljuk az értelmes munka, kapcsolatok létesítése, saját parlament létrehozása. Közös kulturális élet alakul ki: jó drámákat gyakorolnak be. Megfigyelik a természetet. A növényeket megérintik. A foglalkozásokon gondolkodásukat megmozgatják. Életük megtelik tartalommal.

Képekben, erkölcsösen oktatni

A „képzés” szó a „kép” szó származéka. Akárcsak a németben: Bildung-Bild. S ezt a tanítás során nem lehet figyelmen kívül hagyni.

Az oktatás során az absztrakt gondolatokat megjelenítve, szemléletesen adják elő. A fogyatékosok egyébként is arra készítetik az embert, hogy képszerűen beszéljen, a dolgokat leírja. Ez a normális emberek számára is jó. A tanulás könnyen teherré válhat, de ha képpé változtatjuk a megtanulandót, akkor ez ösztönzi a gondolkodást. Szeretet jön létre a megtanulandó anyag irányt.

A tanítás alapja: erkölcsőség és képszerűség. Az erkölcsőség felelősséget jelent az iránt, hogy a kép megtalálja a helyes pozícióját a világban és a világ dolgaival való összefüggésben. A felelősség erkölcsös cselekvésre készítet.

Erdélyi Napló (2001. május 1).

Bukott diák

A magyar nyelv könyörtelenül pálcát tör a sikertelen évet záró, évismétlésre utasított tanuló felett. A németben az illető „csak” sitzenbleibt, tükörfordításban „ülve marad”, vagy durchfällt, azaz „keresztülesik”, vagy, hogy a magyarhoz közelítsük: „elhasal”. Ezek a kifejezések inkább a sportnyelvre emlékeztetve mintha arra utalnának, hogy az illető sárga lapot kapott, s most ülhet egy darabig a kispadon. A román nyelv is nagyobb megértéssel övezi a repetent-et, azaz „évismétlő tanuló”-t, aki „elesett”, tehát „a căzut” hősies küzdelme színterén. A magyar ezzel szemben megbuktatja a rossz tanulót. A szó erkölcsi bukást is sugall, könnyen asszociálhatunk a durván elítélő „bukott nő” szószerkezetre, vagy akár a „bukott politikus” kifejezésre. Érthető tehát, hogy az önérzetes diák, akit évismétlésre utasítanak, azaz megbuktatnak, nehezen békél meg a helyzetével.

Márpedig bukott diák mindig volt, s lesz, amióta iskola az iskola. Csupán az változik, hogy a bukás tényét ki hogyan képes feldolgozni magában. Ki könnyebben, ki nehezebben. Van, aki összetörik, s van, aki a kudarcból is tartógerendát csinál, mint Móricz, aki pataki diákként három „csikót” kapott: németből, latinból és görögből. Az intelligencia egyik fokmérője az alkalmazkodás képessége.

Kosztolányi Dezső regénye, az *Aranysárkány* tragikus esetét mutatja be annak, amikor egy érettségien bukott diák emberi méltóságában annyira megalázza tanárát, hogy Novák Antal matematika-fizika szakos tanár öngyilkos lesz. Tanárverő diák is kerül néha. Azt mondták az ókori görögök, hogy akit nem szeretnek az istenek, abból tanárt csinálnak – és ezt nemcsak a pálya árnyoldalaira értették.

Karinthy Frigyes *Tanár úr kérem* című remekműve is tele van megértéssel és páratlan humorral egy „bukott férfi”-val szemben, aki órák hosszát vár a tanári előtt az őt megbuktató tanárra, hogy majd felelősségre vonja, amiért félreértette őt, s hogy majd bebizonyítja neki, valójában micsoda remek ember. Ám a folyosóra kilépő tanár magabiztossága elbizonytalanítja, pater familias-i jósága lebilincseli: „– Ja, te nálam megbuktál? Na csak eriggy haza, aztán majd készülj a pótvizsgára”. Erre nem lehet mást mondani, mint azt, hogy „Igenis, tanár úr.”

A „bukott férfi” a körúton ődöng, s hogy megveretett lelkét nem vigasztalhatja, vigasztalja hát a gyomrát: ementáli sajttal, vörös lazaccal, törmelék csokoládéval és narancssal. Pompás rögtönzött nassolás a csemegekereskedés áruválasztékából. S az apró írás az emberi beleérzésétől válik hitelessé, megejtővé és növekszik remekművé: a bukott diák, míg csemegeivel vigasztalódik, kínlódva nyeli a ragacsos törökmézt, „a nyála és a könnye fuldoklón csorog le a torkán”.

A bukott férfi – bármilyen férfi is – sír.

Gondolkozom.

A háború előtt a nyugati nyelvszakosok a nyári szünetben egy hónapot Nyugat-Európa általuk tanított nyelvi területén tartózkodhattak. Hajdan egy tanár – ha szerényen is, de – eltartotta a családját, legalább egy cselédet tartott, és státuszának megfelelően esetleg házvezetőnőt is. Társas életet élt, melynek mindennapi helyszíne a (tanári) kaszinó volt. Aztán jött a viláégés, s az ötvenes években már nehéz volt a korábbi nimbuszt fenntartani. Idős sárospataki tanárok mesélték, hogy megmaradt ugyan a kaszinó, csakhogy vagy a házvezetőnőről vagy a családról kellett lemondani. Ám ezt is megoldották: az ügyesebbje feleségül vette a házvezetőnőt. Hiszen demokrácia volt! Elmaradtak a nyugat-európai utazások is, hiszen oroszul kellett tanítani mindenkinek.

Igaz, száz éve még a gyerekeknek sem volt nálunk nagy becsülete. Sok helyen ma sincs. Miért becsülnék meg a tanítókat? Jó száz éve alacsonyan tartják a tanári fizetéseket. S ennek a hatása lassan tetőzik. „Csalódásomra” nem olyan módon, hogy a pályán csak a legtehetetlenebbek, legtehetségtelenebbek, a minden egyébire alkalmatlanok maradtak. Nem. A pályán a hivatástudattal rendelkezők maradtak jószerevével. Inkább úgy vesztett a tanári pálya a presztízséből, hogy a pályát választók „ejtették”. S ezen egyelőre az uniós csatlakozás ígérete sem változtat.

A tehetséges diák ritkán folytat pedagógiai tanulmányokat. S azt se felejtjük: a tanulmányaikban jeleskedők nem (tanárképző) főiskolára, hanem elsősorban egyetemre mennek.

Erdélyi Napló (2002. július 9).

Nevelőszülők az Óperencián túlról

Robert Jones víg kedélyű, hatvanéves ausztráliai mérnök. Ha komoly témáról beszél, s időnként az Úr gondviselésére hivatkozik, szeme sarkában akkor is mosoly bujkál. Egy Wodonga nevű kisvárosból érkezett, melynek neve az ausztrál bennszülöttek nyelvén annyit tesz, hogy ‘víz alatt’.

Egy marosvásárhelyi lelkésznőnél találkozom vele; közvetlenül bemutatkozásunk után megcsörren vendéglátónk telefonja, s a magyar-angol tolmácsolás megreked. A jelbeszédet utolsóként tartogatva megpróbálkozom az általam ismert nyelvekkel. Jones szűk szókinccsel ugyan, de beszél németül. – Heuréka! – kiáltja. Már is magyarázza, hogy ő magánszemélyként tartózkodik Romániában, és az árvaházakat jött adományokkal segíteni. Kérdésemre, hogy mely egyházi szervezet áll a háttérben, elmagya-

rázza, hogy egy World Vision nevű ökumenikus szervezet tagjaként tevékenykedik, mely a harmadik világ országainak megsegítésén fáradozik. Aki a szervezet tagjaként Afrikába vagy Dél-Amerikába küld adományokat, azt adókedvezmény illeti meg. Európában eddig a szervezet tagjaként még csak ő járt. Nem adókedvezmény reményében, hanem mert érdekli a világunk. Románia politikai helyzetét stabilnak ítélik meg, nincs itt háború – magyarázza.

– Reméljük, nem is lesz! – vetem közbe.

– Reméljük – nyugtázza, s az égre emeli a tekintetét, miközben hamiskásan nevet.

– Két éve müzlit szállítottunk a kolozsvári, a bukaresti és a Râmnicu Vâlcea-i állami árvaházakba. Reformkonyhát szeretnénk bevezetni. Most pedig eljöttem meg nézni, hogy sikeres volt-e az akciónk.

– Mondja, Jones úr, ön gyermekkorában müzlin nevelkedett?

Tréfát sejt, de elgondolkodik:

– Nem, a harmincas években nem volt müzli. '75-től divatos.

– S honnan gondolja, hogy például Râmnicu Vâlceán nem a tyúkokat etették meg vele?

– Az is jó, ha utána azokat a tyúkokat az árva gyermekeknek főzték meg. Most azért jöttem, hogy felmérjem a szükségleteket. A szervezetnek kevés az információja, a kíváncsiak beszámolómra, hogy mit láttam itt. S inkább azokat az árvaházakat fogjuk támogatni, amelyekben tisztességes helyre kerül az adomány.

– Hogyan tudja követni egy-egy adomány sorsát?

– Technikai dolgokra van rálátásom. Aktív mérnök vagyok. Tudom, hol, mit kell megfigyelni, de a trükköket természetesen nem árulom el.

Majd komolyra fordítva a szót, kiderül, hogy nem az adott árvaház technikai felszerelését figyeli – bár ez is fontos. S bár Jonesnak nincs családja, tud olvasni a gyermeki szemekben. Aki ért hozzájuk, annak sokat elárulnak.

Marosvásárhelyen a Lídia Gyermekotthont készült meglátogatni elsőként azok közül, amelyeket egyház működtet. Az Eminescu (volt Jókai Mór) utcai otthont, melyben körülbelül húsz gyermeket nevelnek, a református egyház tartja fenn. Nemrégiben egy tervezetet készítettek Dorcas címen utcagyerekek számára, azt kívánják most beindítani. Jones tapasztalatai kedvezőek: látogatásakor a gyermekek mosolyognak, s ami szerint nagyon fontos, idegen emberekhez is jól viszonyulnak. Elégedetteknek látszanak, úgy tűnik, szeretnek ott lenni.

Hogy ez minek köszönhető? Az ott dolgozó fiatal nők úgy tekintik ottani szerepüket, hogy az több mint munkahely: gondoskodást és szeretetet adnak a gyermekeknek.

S hogyan folyik érdemben a tengerentúlról a segélyakció? Kissé misztikus, kissé rendhagyó, de valóságos. Jones magával viszi a gondozottak fényképeit, és megmutatja

az ausztráliai szervezet tagjainak, akik kiválasztanak egy-egy kisgyermeket, akit személy szerint családjukba fogadnak, pénzt és adományt gyűjtenek számára, s imádkoznak érte. Mindezt úgy, hogy talán sohasem találkoznak. Az óceánon túlról.

Erdélyi Napló (1999. február 16).

Tizenöt év helytállás

Kissé mozgalmi csengésű e cím. De miközben az osztályfőnöknek választott magyartanár — aki négy éven át heti hét órában állt helyt az osztály mellett a középiskola rideg, magyarellenos légkörében — osztályozza a tizenhárom diák feleletét, maga sugallta e címet.

Ott találkoztak a Bolyai Líceum sarkán — furcsamód magyarázatra szorult mindenki számára, hogy a „papiusok” miért a Bolyaiban rendezik meg tizenöt év után először az érettségi találkozójukat. A magyartanár a rendszerváltás után iskolát változtatott, s mivel az osztály kétnyelvű volt, a román osztályfőnökkel, az osztály román tagozatával nem akartak találkozni. Miért? Nem bántó szándékkal. Velük is szívesen találkoznak — főképp, hogy a román tagozatra járók nagy része magyar volt —, igaz, más kötésűek. Békességben megvoltak egymás mellett. Csakhogy az egy másik érettségi találkozó lett volna, egy másik osztályfőnökkel, aki előtt ugyanúgy hallgatni kellett volna, mint az érettségi előtti időkben. S aki csak akkor tudta meg, hogy néhányan diákjai közül egész jól ismerik az állam nyelvét, amikor elolvasta az érettségi dolgozatokat. Azelőtt ugyanis nem hagyott szóhoz jutni senkit. Dolgozatot pedig nemigen íratott.

A falon más a szimbólum, mint tizenöt évvel korábban. Románia címere. De a hetes ugyanúgy jelent, mint akkor: „Tanár elvtársnak tisztelettel jelentem, osztályunk létszáma tizenhármas, jelen van tizenhárom.” A Trei culori⁸-t — mivel nem reggel nyolckor kezdődött az osztályfőnöki óra — nem kellett elénekelni. Elfűjták viszont a Gaudeamus-t, tudták szóról szóra mindnyájan, hisz latinórán le is fordították.

— Adorjáni — csattant az első név, s Adorjáni felelt pontosan, szépen. Készült, mint mindig. Igaz, azzal kezdte, hogy mindig is az olyan tanárokat szerette, akik a naplót hátulról kezdték olvasni, de már megszokta, hogy ő töri meg a jeget. Tizenöt éve végzi a dolgát, pontosan, szépen, mint a csillag. Tanfolyamokat végzett, képezte magát, férjhez nem ment, de nem bánja, még ráér...

⁸ Trei culori, 'három szín' – a szocialista román himnusz kezdőszavai.

Felelt egy magyartanár, aki legalább annyira izgult, mint egy-egy szigorlat előtt az egyetemen. Mert a feleletében meg kellett győznie volt magyartanárát, hogy helye van a katedrán. Tízest kapott, mint a többiek.

Felelt egy másik tanár, aki azért izgult, hogy tanár létére nehogy elkéssen.

Felelt egy közgazdász, egyetlen magyar közgazdász az ő kis városában, s aki hihetetlen szívóssággal küzdött oda magát. Egyetemi kudarcokkal, kerékkötő történelemtanárokkal, akik megkérdezték tőle: – Dumneata esti unguroanca? – S a vizsgán háromszor is megbuktatták.

Felelt egy jogász, aki bejárta fél Erdélyt, űzte, hajtotta valami megfoghatatlan. Aki saját elmondása szerint még az árnyékszéken is tanult, s aki az első egyetemi éve után azzal fordult a szebeni jogi fakultás dékánjához, hogy engedje őt Kolozsvárra tanulni, mert nem érti, amit tanul. Hadd tanuljon magyarul. Miközben mindannyiszor jelesre vizsgázott.

Felelt egy világba szakadt világpolgár, aki máris protekciót kért: hadd maradjon a végére, mert nagyon sok a mondanivalója. Élt Angliában, Amerikában, végezetül Izraelben végigjátszotta a háborúsdit, ezt a fenyegető, kissé szappanopera ízű haláltáncot — gázmaszkkal, férjét féltő, hadseregéből hazaváró aggodalommal. S most felel, anyanyelve fordulatait idézi eszébe elgondolkodva, a világgal megbékélve, érzelmeiben látszólag lehiggadtan.

Felelt egy titkárnő, aki nagyon nehezen jutott állásba, mert az érettségi után ötezer lejért ugyan felvették volna liftes kisasszonynak... Holott diákkorában a művészeti líceumban zongorázott, franciául tanult, s írógépelni...

S felelt egy munkásasszony, aki tizenöt éve kesztyűt varr a bőrgyárban, miközben eltemette fiatal férjét, s neveli gyermekét. Elégedett a sorsával, rezignált derű árad belőle, olykor némi szomorúság, mint diákkorában, mikor bevallja: néha nagyon unja. De helytáll: ő az egyetlen, aki érettségi óta ugyanazon a helyen dolgozik.

S feleltek, akik sok próbálkozással, többszöri felvétellel kerülhettek be akár Erdélyben, akár az anyaországban valamely felsőoktatási intézménybe.

Akik együtt érettségiztek, mind életben vannak. Többé-kevésbé mind egészségesek. Hihetetlenül szívósak, kitartóak. Tanultak, tanulnak. Akik hiányoztak, azok többnyire még vizsgáznak egyik-másik egyetemen.

Igaz, sok gyereket nem szültek, a társaság egyharmada egyedülálló. Egyetlen asszonynak van három gyereke. Miközben főiskolát végzett, most meg egyetemre jár.

Akik feleltek, meggyőzték a magyartanárt, választott osztályfőnöküket, hogy a velük töltött munka megtermette a gyümölcsét. A filológia-történelem profilú osztályban hetente hét magyaróra, hét románóra, egy latin, egy világirodalom, két-két idegen nyelv óra volt. Útavalónak hasznos, gondolkodni tanító tantárgyak. Igaz, az oktatás sem a kellő eszközökkel nem rendelkezett — hisz ez a „repülő osztály” a manzárdban

télen kesztyűben, kabátban körmölt, mert nem volt állandó tanterme —, sem a pedagógia munka nem volt kifogástalan... S hogy a sok humán tantárgy mellett valamilyen gyakorlati tárgyat is tanulhassanak, bevezették a gyors- és gépírást: ma az osztály jó része ebből él, vagy legalábbis napi munkájának része ez a tevékenység. Utólag jó lett volna meghívni az oktatónőt, aki ezeket a tárgyakat körömrágó kínlódások közepette oktatta. Most, hogy a gépet verem, hálásan gondolok rá.

Akik együtt végeztek, most rátaláltak egymásra. Akik négyévesi középiskolába járás ellenére csak egymás mellett éltek, most rájöttek, hogy jó valahová tartozni. Még akkor is, ha sokan külföldön élnek. Jó együtt lenni, bohóckodni, mint hajdan, s elmondani kissé fanyar mosollyal, hogy is volt, s hogy nem kellett volna...; hogy ordítottak, s rázták a rácsot valamely tavaszi szombat déltájban a repülő osztály manzárd ablakában...; hogy bűdösítették a szájukat a vécében, miközben magukra zárták a fülke ajtaját...; hogyan kent az egyik bentlakó a Nemecekénél is bűdösebb faggyút a kenyerére, s milyen illat áradt belőle másnap délelőtt...

Hazatérve, az ember rátalál a megoldásokra. A 'hogyan kell'-ekre. Mert az irányítással magát jól kibeszélő, dolgait megbeszélő közösség sok jó ötlete elhatározást terem.

Még akkor is, ha ismét csak tizenöt év múlva találkoznak. Kettőezer-tizenháromban.

Népújság (1999. január 5).

**„A dolgok mondják önnön fontosságukat”
Beszélgetés Sándor Zsuzsával, a ME-CTFK
Művészeti Nevelés Tanszékének vezetőjével**

A Miskolci Egyetem sárospataki Comenius Tanítóképző Főiskolai karának legsikeresebb tanszéke a Művészeti Nevelés Tanszék. Vezetője, Sándor Zsuzsa rajztanár nemcsak pedagógus és művész, hanem menedzser is. Utóbb a megye 18 iskolájában kipróbált tankönyvet szerkesztett, most pedig pályázatot nyert, mely lehetővé teszi, hogy az ország többi tanító- és óvóképzőjével egymás tapasztalatait összegyűjtve felsőoktatási tankönyvet készítsenek a hallgatóknak.

Sándor Zsuzsa egri diák volt: matematika-rajz szakot végzett az egri tanárképző főiskolán, majd később a budapesti képzőművészeti főiskolára járt.

– Az 1970-es évek közepén több lendület, több akarás volt bennünk. Volt, hogy elbújtunk és éjszakára bent maradtunk a grafikai műhelyben, mely azóta – mivel nem volt rá igény –, megszűnt. Akkoriban elképzelhetetlen volt a mai mozgásszabadság. A

mai generációra, a fiam generációjára jellemző, hogy ha valami nem tetszik, akkor változtat. Mi, ha valamit elkezdtük, csináltuk – mindenkinek volt pedagógus-állása, ha pedig nem akart tanítani, volt más lehetősége: például elment a Pannónia Filmstúdióba rajzfilmrendezőnek. Nem állítom, hogy jobb volt, csak más.

– *A matematika vagy a rajz volt fontosabb ebből a szakpárosításból?*

– A tanárság volt az indítóok. Ez a munkám. Általános iskolás koromtól kötődtem jó tanárokhoz. Később, amikor dolgozni kezdtem a putnoki iskolában, pedagógiai, rajztanári programokat írtam, publikáltam. Jó szakfelügyelőnk volt, filmre vették, hogyan tanítok a '70-es évek végén. Közben elkezdtem a Képzőművészeti Főiskolát. 1988-ban megkeresett a pataki főiskola, és meghívott, hogy tanítsak itt. Korábban is volt pataki kötődésem, tagja voltam ugyanis a Rajztanárok Zempléni Alkotóköreinek.

– *Hogyan lett tanszékvezető?*

– Két éve lejárt az elődöm megbízása, és én mondtam, hogy megpróbálnám. Az a dolgom, hogy a közvetlen kollegáim „egy ügyet” képviseljenek. Most ez a felsőoktatási tankönyv-sorozat. Pályázunk, dolgozunk.

– *Központi fogalma a „tenni” szó, a munka. Dolgos családból származik?*

– Igen. Édesapám bányász volt. Őt látom magam előtt: mindig dolgozott. Sorra vette a tennivalókat. Egyszerűen csak dolgozott.

– *Ön tervszerűen dolgozik?*

– Nem az ember állít fel fontossági sorrendet, hanem ami körülötte van, az szólítja meg. A dolgok mondják önnön fontosságukat.

– *Van a képző folyosóján egy festménye: egy halvány, kontúr nélküli ködalak. Hogy értelmezi ezt a képet?*

– Tíz éve így festek. Az ember beleszövődik az életbe, a környezetébe, de ki is bontakozik belőle. Gondolatot jelenítek meg: kiszáladztatom, kibontakoztatom. A tárgy együtt létezik az őt körülvevő levegővel.

– *Ön milyen összefüggés része?*

– Most Patak: a Bodrog, az emberek, a munkakapcsolatok, esetleg a barátok összefüggésének szövevényében létezek. Ez egy száladzó, szövődő viszonyrendszer, melyből nem lehet semmit kiszakítani. Ebből csak kibontakozik a figura.

– *Az a ködalak: Ön. Így határozza meg létezése módját?*

– De hát mit fessek: tájképet, csendéletet? Dehogy: az embernek magát kell festenie! Mi mást tenne?

Észak-Magyarország (2001. szeptember 11).

„Tudósnak elég jó szobrász, és szobrásznak elég jó tudós...”

Beszélgetés Czéh Gábor orvos-kutatóval

Hogyan fonódik össze a tudomány és a művészet? Élnek-e Leonardo da Vinci hajlamú, polihisztor emberek ma? Czéh Gábor orvos-kutató a Pécsi Orvostudományi Egyetem munkatársa. A kutatás és tanítás mellett alkotással is foglalkozik, mégpedig annak igen férfias fajtájával: szobrászkodik. Munkái és bemutatkozó írása a www.tolnaart.hu honlapon tekinthetők meg. Ám kutató hajlamától hajtva egy művészeti honlapot is felfedezett – az azóta megszűnt www.tollinga.hu portált –, amelyen rövid-prózáit, kritikáit olvashatjuk, s amelynek nyertes pályázóit mecénásként támogatta.

– *Vízöntő jegyében születik a legkevesebb ember a világon, s a vízöntő szabadságigénye fokozottan nagy. Igaz ez?*

– Egyáltalán nem hiszek az asztrológiában. Huncutság, amivel lehetőleg ki kell csalogatni a pénzt, ahonnan csak lehet. Sokáig azt se tudtam, hogy vízöntő vagyok, csak az unokám mondta, mivel a lányom is az. Egyébként a vízöntő meglehetősen rapszodikus. Igaz, hogy kreatív, de az is, hogy embertársainak nyűgöt okoz a kreativitással. Szabadságra csak korlátozottan vágyom – azaz hagyjanak békén bíbelődni a bogaraimmal –, mivel anyámtól azt tanultam, hogy első a kötelesség, utána jöhet a többi. Családom van – ez a kötelesség.

– *Családi gyökerei Erdélybe vezetnek, honnan származik a család és mit jelent a Czéh név?*

– Földműves volt mind a két nagyszülőm rokonsága és ők maguk is. Az Erdélyből áttelepülés az ezernyolcszázas évek első felében történt, pontos bevándorlási adatokat a paraszt családok nem szoktak nemzedékeken át örökíteni. Nagyszüleim a nyolcvanas években hunytak el, kilencven-valahány évesen. A nevünknek talán a céhes rendszerhez volt valamikor régen köze. Nagyapám és nagyanyám is Czéh volt, de ők egymásnak nem voltak rokonai, két nagy Czéh család élt Szekszárdon az ezernyolcszázas évek végén. Egyikben 8, a másikban 12 gyerek volt. Tőlük a számos távoli rokonom.

A kézművesség a nagyszülőknél nem volt több mint az akkori parasztgazdák bármelyikénél. Apám azonban asztalos szeretett volna lenni, de miután sikerrel tette le a polgári érettségét, inkább a Hitelbank alkalmazottja lett. A ház körül tevékeny volt mindig, de faragni, asztaloskodni már nem tanult meg. Nyugdíjas korában egy régi asztalos hagyatékából megvette a kézi szerszámokat (vésők, gyaluk, fűrészek, furdancsok), melyeket szerencsésen el is loptak-hordtak tőle.

Komolyabban kisiskolás koromban kezdett a kézművesség érdekelni, a MÖHOSZ (Magyar Önkéntes Honvédszövetség) repülőmodellező szakkörében. Ezt megelőzően

csak a könyvek meg játékok érdekeltek, de köztük például a *Mercklinnek* nevezett is, az előfűrt fémlapokból, lemezekből, lécekből M₃ méretű anyás csavarokkal összeilleszthető játék. Ebből elég nagy készletet kaptam kiskoromban, s a játék sokáig az enyém volt, amíg továbbkerült valamelyik fiatalabb rokongyerekekhez. Egyébként az én gyermekkoromban még általános szokás volt a játékaink barkácsolása beleértve csúzlit, nádsípot vagy akár fából eszkábált várakat is.

– *Nem sokan vállalnak családot tanulmányaik ideje alatt, mennyire rendhagyó ez a feladat?*

– A lányom 1965-ben született, akkor voltam ötödéves egyetemista. Nem volt könnyű a hatodik, úgynevezett szigorló évem az egyetemen. Feleségem laboratóriumi asszisztensnő volt akkor az Anatómiai Intézetben, aztán más intézetekben, amíg nyugdíjba ment. Mint ebből sejthető, a családalapítás nem egészen a szüleim elképzelése szerint történt, de akkoriban még nem találták fel a tablettát... A feladat nehéz volt, nagyobb részt a feleségem viselt belőle, mert én úgynevezett munkamániás voltam világéletemben. Nekem csak heti 6 óráim volt többnyire, ritkán és időszakonként 12, de ezek nehéz fajsúlyú bonctermi órák voltak. Ez napi 12-14 óra munkát jelentett, és abban az időben még a szabad szombatot sem találták ki. Nem tartottuk akkor túlságosan nehéznek, a korombeliek mind ezt csinálták, visszagondolva persze nehéz volt.

– *Mi tartozott a kutatási területéhez?*

– Idegrendszer-kutatással foglalkoztam több mint 40 évig (még egyetemista koromban kezdtem). Ma ezt a szakmát idegkutatásnak (neuroscience) nevezik, mert összemosódnak benne az anatómia, gyógyszerstan, élettan, biokémia szakterületei. Vagy 50 szakcikkem jelent meg, az orvostudományok doktora vagyok, és voltak felfedezéseim (pl. a dendriten is indulhat akciós potenciál a béka motoros idegsejtjeiben).

– *Valóban elvon a szobrászkodás energiákat attól a tevékenységtől, amiért a fizetést adják?*

– A feleségemnek nem tetszett különösebben a szobrászkodás (mert loptam az időt vele, koszt és zajt csináltam). A munkahelyemen sem lelkesedtek, mert elvárták a túlórárt szakadásig, plusz a nyelvi vizsgát és egyéb plusz terheket. A kutatást oktatás mellett csinálta mindenki, és bizony az órákra készülni kellett. Összesen mintegy 10 évet töltöttem erre-arra külföldön tanulmányutakkal, vendégkutatással: Franciaország, Anglia, Svájc, USA. Közben farigcsálni tudtam, mert külföldön a hétvégeken meg késő esteiken is volt időm. Volt szerszám, fa és márvány, tehát csak idő kellett.

– *Mit jelent az alkotás az Ön számára?*

– Alkotás minden, amit létrehozok abból, amiről még úgy tudom, nem volt. Ez néha apróság a tudományban is meg a szobrászkodásban is. Irodalmat írni is szoktam, csak ritkábban (verset, prózát, újságcikket). A zenével felhagytam kamasz koromban (zongora szüleim miatt, aztán jazz, dob meg trombita a magam feje után). Első osztályú atléta voltam (középtávfutó), megpróbáltam sok más sportot is, szerettem csinálni és közben a csajokat hajkurászni, persze.

Engem ellazít a szoborfaragás, de frusztrál is, mert sose volt rá elég időm, szerszámmom, nyugalmam. Depresszió ellen nagyon jó. De a kutatómunka is éppen elég jó sikerélmény-forrás, volt nevem, tisztességes elismertségem, nem panaszkodhatom erre. Az úgynevezett hivatalos elismerésből viszont alig kaptam, mert önfejű, dacos és szókimondó természetemből sok bajom lett, többek között emiatt kellett tényleg nyugdíjba mennem ahelyett, hogy megtűrték volna 70 éves koromig (jó fizetéssel természetesen).

– Zavaró egy figyelmes szempár – még ha nem is teszi szóvá a látottakat?

– A hatalom sose érdekelt. Azt láttam már korán, hogy a rangosabbak egyre több időt kénytelenek adminisztrációval, locsogással meg reprezentációval tölteni: üléseken elnökölni, pofafürdőket venni, megjelenni, tapsolni, koszorúzni, bírálni és hasonlók. Ezt én mind utáltam, a labormunkát viszont szerettem. Nehezen tűrték azok, akiknél jobb volt a laborteljesítményem.

A számlárlétrához türelem és alázat szükségeltetik, pontosan annyi, amennyit a létra foka megkíván (alsó fokokon több, felfelé kevesebb). Egyetemi kartársaimból háromféle van. Egy kisebb hányad ugyanúgy gondolkozott és gondolkodik, mint én. A másik nagyobb hányad pont ellenünk van, ők a szervilisek, akikből anno professzor lesz, ha eltűrik, hogy a főnökök a hátukon vágjanak fát. És főleg a „szép lehetsz, de okos nem” szabályt kell szem előtt tartani a hierarchiában. A harmadik legnépesebb csoport az a nyáj, akiket mindez nem érdekel, teszik a dolgukat, és vagy akarnak feljebb jutni, vagy sem, lényeg a család, a megélhetés, a számlák és hasonlók. Ma sajnos ebből sokkal több van, mint a klasszikus tudóskodás romantikus idejében.

– Szobrai emberformájú alakzatoknak tűnnek: magzat anyával vagy emberpár... –, többnyire gömbölyű vonalak, kevés az él. Ha meg kellene magyarázni egy kisgyereknek, mit ábrázolnak, mit mondana?

– Szobraimat organikusnak szokás hívni – szemben a merevebb, konstruktívabb vonulattal – én mindkettőt csinálom. Szeretem a nőiséget becsempészni a formák közé, rendszerint egy cici vagy fenék jól felismerhető –, vannak fallikus szimbólumok, sőt nyíltan lingam kőnek nevezettek is, de vannak jóni alakok is... Unokáimat már megtanítottam, hogy ne keressenek „tárgyat” se festményen, se szobron, a formát

nézzék, az anyagot, a fényt és nem azt, hogy „mire emlékeztet”. Sose akartam semmit kifejezni vagy ábrázolni.

– *Bemutakozó írásában van egy rövid történet: Marseille-ben nem volt szerszáma, csak csiszolópapír és az idő. Az a kép ugrott elém, amikor egy fegyenc a szökését készíti elő szerszám nélkül, s az időre, a türelmére bízta a szabadulása időpontját. Hova visz az alkotás? Miből szabadít meg?*

– Marseille egy csodás részén egyedül laktam puritán körülmények között, és a fürdőkádba betett széken ücsörögve csiszolgattam a követ (azért ott, mert egy tusolás elvitte a nyomokat a testemről is meg a kádról is). Sokszor vittem magammal követ és szerszámot, és amíg egyesek a szocializálódás című marionett-játékot játszották, én ellógtam valami csendes helyre és farigcsáltam. Hova visz ez a fajta alkotás? Sehova, de jobb, mint pornóvideót nézni, csajok után kajtatni, fociról fecsegni, illetve a tudományos sznobizmusban lubickolni. Ezekről megszabadít és megadja a siker örömét is. Nem vagyok olyan hiú, hogy különösebben nagyra tartsam műveimet, túrhető dilettáns epigon vagyok, azt hiszem. Azt szoktam mondani, hogy tudósnek elég jó szobrász, és szobrásznak elég jó tudós vagyok, voltam – és leszek is még egy darabig.

– *Egy újabb internetes fórumon is a művészetek közelébe került: a www.tollinga.hu művészeti honlapon jelentkezett írásokkal, de ami még méltányolandóbb: kritikákkal, megjegyzésekkel látta el alkotótársai műveit. Munkája – bármilyen bűvópatak-szerűen halk és visszafogott – nem visszhangtalan. Hogy talált rá erre a fórumra és miért van itt már második éve?*

– A Tollingára a Tolna-art böngészése vezetett el, mert pályázat-kiírást találtam. Felraktam pár szobrot meg egy-két prózai írásomat is. Két díjat nyertem az első fordulóban, ezekre büszke vagyok. A kritikai megjegyzéseim egy része sajnos érdes, bántó, és ennek nyilván nem örül, akinek szól. Ha azonban rájönnek, hogy nem a piszkálódás és a dölyfös önteltség vezérel, akkor egy darabig kommunikálunk, aztán ahogy rendszerint történni szokott, elhal a dolog.

– *Néhány díjazottat mecénásként is támogatott. Milyen indíttatásból tette ezt?*

– Három személyt támogattam. Volt egy kislány, Picur a csodaszép versével, aki-nek kéthetes szállodában nyaralást ajándékoztunk volna a lányommal, ha eljöttek volna. A másik Izabell, az erdélyi szobrászlány, ma is támogatom és egyengetem az útját, hogy felvegyék Pécsre, a szobrász szakra. A tehetsége megvan hozzá. Ő kapott tőlem fél milliót, és nagyon megérdemelte. Móni, az énekesnő tetszett nekem alkatával, lendületével, tehetségével, őt egymillióval jutalmaztam.

www.tollinga.hu (2009).

MÉDIUM-LÉT

A Hargita festője Sárospatakon Soó Emma erdélyi akvarellfestő kiállítása

Soó Emma marosvásárhelyi festőnő képei Sárospatakra is eljutottak. Dobay Béla irodalmár megnyitó beszédében a művésznő életének állomásait a romániai magyar irodalom alakjaihoz fűződő helységekkel állította párhuzamba: Brassóban született Sántha Ferenc író városában; Székelyudvarhelyen járt iskolába, ott, ahol Tamási Áron tanult, és jelenleg Marosvásárhelyen él, a romániai magyar irodalom jelenlegi legnagyobb alakjának, Sütő Andrásnak a lakóhelyén. Bordi Andrástól, Calinescu Luciántól és György Csaba Borgótól tanult festeni. Akvarelljeivel Magyarországon is több ízben bemutatkozott. Képei június közepéig láthatók a sárospataki Árpád Vezér Gimnáziumban.

– *Egyetért-e a párhuzamba állítással? Melyik erdélyi magyar költő a lelki rokona?*

– Áprily Lajost érzem rokonomnak. Mintha képeimen meglevenednének az Áprily-verssorok. Az *Aranykapu* című vers akár mottóm is lehetne: „Nyitva van az aranykapu, jöjjetek be rajta”. Belépek egy aranykapun a művészetbe, és megmutatom az embereknek azt, amit azon keresztül látok: az én országomnak, az én tájumnak a képolvását.

– *Mit szeretne láttatni?*

– A természet festője vagyok. Az élet szépségeiről és viharairól szeretnék beszélni az embereknek. És mindezt színekben és formákban mondom el, akár Erdélyben, akár Pannonhalmán járok.

– *Mi ragadta meg Sárospatakon?*

– Óriási hatással volt rám az iskolaépület architektúrája: úgy éreztem, hogy az ezeréves múlt és a jelen ötvöződik a lelkemben. A mostani kiállítással egy hónap erejéig belophattam az én hazámnak a formavilágát Sárospatakra. Legközelebb azokat a nagyméretű, figurális olajkompozíciókat hoznám el ide, amelyeken jelenleg dolgozom. *Genezis* és *Forradalom* című képeim jobban illenének ebbe a gyönyörű, kupolás csarnokba.

– *Az összegzés időszaka már az, amikor a művész hatalmas méretekben kezd látni és gondolkodni?*

– A sok tapasztalat már más formavilágot vetít elém. A belső indítatások is mások. Ez a formavilág-váltás az akvarellről a nagyméretű olajfestményekre belső feszültséget és érzelmeket fejez ki.

– *Mennyire fontosak az érzelmek az alkotás folyamatában?*

– Ha nincs az ember érzelmekkel telítődve, akkor ne is vegyen ecsetet a kezébe! Egy nagyméretű kompozíciós kép hónapokon, éveken keresztül forrik bennem. Amikor

előveszem a kifeszített vásznat, már minden ott van előttem, csak le kell másolnom a gondolatban magam elé kivetített képet.

– *Mi válhat témává?*

– Egy szó, egy tárgy, egy hang, mely megragad. Megszületik egy gondolat, amely elkezd bennem forogni, és mindegyre visszatér a témához. Egyre jobban látom, ahogy színeiben, formáiban kialakul. Amikor úgy érzem, hogy már nem tudok tovább várni, akár reggel van, akár éjjel, nekifogok és megfestem a témámat.

– *Az alkotás teremtés is egyben? Mintha teremtéstörténetet hallgatnék...*

– A művészet, az más. Elemista koromban két évet a székelyudvarhelyi kedves-nővéreknél tanultam. Hegedültem és egyéni koncertet adtam 7-8 évesen. Nagyon lámpalázás voltam, de az apácák mindig azt mondták, hogy gondolj Istenre, és akkor sikerülni fog az előadásod. Amikor festek is, mindig úgy érzem, hogy valaki mellettem áll, és fogja a kezem.

– *Erdély sok képzőművészt adott az anyaországnak. Milyenek az otthonmaradtak?*

– Erdély olyan zárt világ volt, hogy az ottani művészek csak befelé fordulással tudják kialakítani festői szemléletüket és technikájukat. Angol technikát alkalmazok, vizes lapra dolgozom összemosódott színekkel, utána bejátszom pasztellal, mint ahogy egy szimfóniába is belejátszanak a mély akkordok, és drámaibbá teszik a művet.

– *Egyik képének a címe Vihar. Ez hogy született?*

– Kint voltam a Homoród-tetőn, a Hargita alatt. Éppen Oláhfalut kezdtem festeni, amikor hirtelen besötétedett az ég, és villámlani kezdett a falu felett. Mintha minden lángba borult volna a sötét háttér előtt. Sajnos az én életem is viharokkal, tragédiával teljes volt, de remélem, hogy nekem is csak kisüt a nap. Napfényre vágyom, nem viharra. S ha az ember hittel éli le az életét, akkor előbb-utóbb csak úrrá lesz a viharokon.

Észak-Magyarország (1997. július 3); Múzsza: Népújságmelléklet (1997. július 18).

Akit a szeretet ihlet

Beszélgetés Megyesi Lukrécia nagybányai festőnővel

1996. május 6-án, azaz pontosan száz éve alakult meg a Nagybányai Festőiskola. Alapító tagjai közül sokan már a nagybányai temető hantjai alatt pihennek. A tanítványok viszont szertevitték a világba a tájképfestészetnek azt a hagyományát,

melyet itt tanulhattak. Egyikük, a moldovai félig csángó-magyar, félig román származású Megyesi Lukrécia az elmúlt hetekben települt át Nagybányáról Debrecenbe.

– *Tablourile Dumneavoastră sugerează a dragoste deosebită... / Az Ön festményei különleges szeretetet sugároznak. Mit tud mondani erről?*

– Am vrut să-mi păstrez dragostea profundă, care nu va muri ninciodată. Dacă pictez o petunie simplă, îi dau transparenta, fragezimea. Prin flori simt dragostea. / Meg akartam őrizni a mély szeretetet, amely sohasem halhat meg. Azért festek virágokat, mert fényt, tisztaságot, őszinteséget, melegséget és a jó emberek közelségét sugározzák felém. A virágok révén érzem a szeretetet.

– *Cum v-ati hotărât să vă mutați în Ungaria? / Miért költözött Magyarországra most, az Ön korában?*

– Acasă am dat peste oameni răi, care mi-au făcut viața amară, care nu sfredelesc munca și care-s invidioși. Am vrut să-mi înnioesc viața, să fie din nou frumoasă. / Odahaza sok rossz ember keserítette meg az életemet, akik nem tisztelik a munkát, csak irigykednek. Úgy éreztem, hogy nincs már szeretet az emberek között, megszűnt az az ősi viszony, amely a földhöz kapcsolja az igazi embert. Meg akartam újítani az életemet, hogy ismét szép legyen. A hátralevő időszakban már semmi más nem érdekel, csak a szépség. Amikor nincs pénzem, hogy virágot vásároljak magamnak, leülök a festőállvány elé, és úgy alkotok meg egy bimbót, majd utána nyílt virágokat csokorba szedve, ahogyan az én művészi hitem diktálja. Annak a virágnak először az én lelkemet kell megérintenie, majd a hozzám hasonló emberek lelkét.

– *Aveți o tehnică aparte. Lucrați cu spactul. Cine a născocit tehnica aceasta? / Különleges technikával dolgozik: spaklit használ. Mit jelent ez? És ki találta ki ezt az eljárást?*

– Eu. Fac parte din Școala de pictori de Baia Mare, dintre care artiști numai eu folosesc această tehnică. De fapt nici nu știu să lucrez cu pensula. / Én találtam ki. A spakli nagyon egyszerű szerszám, amely egy pengéből áll, ezzel viszem fel a festéket a vászonra. A festőpalettán előkészítem az árnyalatokat, majd szétkenem a vásznon a kedvenc színeimet: az okkersárgát, barnát, cseroleumkéket. Általában a meleg színeket kedvelem. Ahhoz, hogy egy-egy képem megszülessen, 10-12 alkalommal kell festőállvány elé ülnöm, mivel a spaklival ismételten rá kell mennem a vászonra. Nehézkés, időigényes munka a festék szétvitele a vásznon.

– *Ön a Nagybányai Festőiskola tagja. Mit adott Önnek ez az iskola?*

– A Nagybányai Festőiskola tájképfestői hagyományait viszem tovább: a tiszta, érintetlen táj szeretetét, és sohasem fogok lemondani erről az örökségről.

– *Mindezt sajátos módon dolgozta fel. Mit változtatott a tanultakon?*

– A vitráltechika irányába fejlesztettem az itt tanultakat. A spakli segítségével pontos, szabályos vonalakat húzok, és vigyázok arra, hogy a festék ne folyjon szét a vásznon. A festékvonalak végződéseinek pedig tökéletesnek kell lenniük.

– *Meséljen az életéről és a családjáról!*

– Az én életem igen nehéz volt az elmúlt hatvan esztendő alatt, amennyit mostanig leéltem. 1937-ben születtem Jászvásáron⁹. Gyerekkorom szerény körülmények között telt. Édesanyám azt mesélte: tanárai azzal biztatták, hogy belőlem művész lesz. Az iskolában állandóan vázlatokat készítettem, rajzoltam. Nem volt ceruzám, és jól emlékszem, hogy a tűzhelyről vettem ki széndarabokat, és azokkal rajzoltam. Mindent lerajzoltam, amit csak láttam. Kihúztam, ami nem tetszett. Láttam, hogy a virágok jól sikerülnek, ezért aztán a virágok és a tájak mellett döntöttem. A virágok prizmáján át a teljes élet lehetősége nyílik meg előttem. Ha virágokat festek, úgy érzem, semmire sincs szükségem. Látom a fényt, a napsugarat, szabadnak érzem magam, mintha repülnék, érzem, hogy élek és tiszta levegőt lélegzek be. Gyermekkoromban semmi egyebet nem kértem a télapótól, csak színes ceruzákat. Az iskolában pedig elkértem a gyermekektől azokat a színeket, amelyek megtetszettek nekem, hogy azokkal rajzolhassak. Akkoriban a faliújságot én készítettem, Ceaușescu idejében pedig az összes jelentős személy portréját megfestettem a gyárak és üzemek számára – természetesen minden ellenszolgáltatás nélkül.

– *Kiknek az arcképeit készítette el?*

– A kormány tagjainak a portréját Bukarestből, a párt központi bizottságából, a minisztériumból – szóval a fontos személyek arcképeit festtettem, amelyeket kértek tőlem.

– *Hol végezte a tanulmányait?*

– A művészeti akadémiát Bukarestben végeztem, a porcelán szakot pedig Kolozsváron. Nagyon sokat dolgoztam ez idő alatt is, állandóan kiállításaim voltak; noha már középiskolás koromban is tárlatokat szerveztek a munkáimból a tanárai, tulajdonképpen a főiskolán debütáltam: egyéni és csoportos kiállításokat szerveztünk Kolozsváron, Bukarestben, Lengyelországban, később pedig magánygyűjteményeim megjárták Amerikát, Németországot.

– *Ön Ceaușescu idejében is dolgozott. Mennyire befolyásolta az Ön művészetét a politika?*

– Sohasem politizáltam. Egyszerűen nem volt rá időm. Anyagi helyzetem bizonytalan volt: ha egyik nap eladtam az egyik munkámat, az árát azonnal be kellett fektetnem, hogy anyagot vehessek, amivel dolgozom. Egyik napról a másikra mindig el kellett hanyagolnom valamilyen számla kifizetését: hol a telefondíjjal maradtam adós, hol a lakbéremmel, csak hogy maradjon pénzem. Nagyon vonzott a festészet: nagy igazságot

és egy erőteljes, szeretetbe és szépségbe vetett hitet éreztem benne. A két gyermekem megszületése után a festészet jelentette számomra a legjobb elfoglaltságot. Teljesen neki szenteltem magam: elfelejtettem enni, elfelejtettem vizet inni, elfelejtettem tüzet gyújtani. Még a lányom balett-premierjére se volt időm elmenni. Csak nagyon ritkán láttam a fellépéseit.

– *Most Magyarországon él. Milyen tapasztalatokat szerzett itt művészként és magánemberként?*

– Azt remélem, hogy szép életem lesz, hogy az emberekkel őszinte és emberséges kapcsolatot alakíthatok ki.

– *Itt is élnek rossz emberek. Sikerül majd őket elkerülni?*

– Remélem, hogy a műveim segítségével a helyes útra térítem őket ugyanúgy, mint amikor a napfény maga felé vonzza a virágok kelyhét. Az embereket nevelni kell, úgy kell alakítani őket, hogy fogékonnyá váljanak a szépség iránt. Az embert érzékennyé kell tenni, meg kell javítani. De megteszek majd minden tőlem telhetőt, hogy ne ismerjem meg a rossz embereket.

Román nyelven készült rádióinterjú. Magyar szinkron: Tóth Judit, Balázs Ildikó.

Elhangzott a Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiójában (1996. augusztus 18).

„Mintha több élet fakadna belőlem”

Csepli Pálma tárlata

Napsárga, rozsdabarna, derűszöld: sugárzóan élénk, játékos-meleg színek. Itt-ott belopja magát az árnyéklila a mélybarna és égszínkék közé. Kiáradó életerő, telhetetlen harmónia-vágy – mely a művésznő egész habitusára jellemző.

Csepli Pálma Hollandiába származott festőnő Budapesten gyakran állít ki. Képei szerte a világban készülnek: Görögországban, Kanadában, Hollandiában vagy idehaza – a művésznő nagy utazó. Társaságukban megnyílik élete, akár egy képeskönyv: festésről, tanításról, emberekről mesél.

– *Mi készteti erre az önkifejezési módra?*

– Örülök, ha festményeim által másoknak kellemes, pozitív érzést közvetítek: fontos, hogy ebben az elembertelenedett világban örömet szerezzenek, mert szeretem az embereket.

⁹ Jászvásár hivatalos román neve Iași (Moldova, Románia).

Az ábrázolással megmutatom, hogy nemcsak a nyelv az, amivel kommunikálhatunk – a festészet nyelvét az egész világon megértik, néha többet lehet kifejezni vele, mint a beszéddel. Az emberek körülöttem kreatívvá válnak: a művészet szeretete benne van a családjukban.

Amikor külföldön festek a szabadban, odajönnek az emberek: mosolyognak, barátságos érzéssel vannak irántam – a festészet összehoz velük. Még a kutya is csóválja a farkát, megkóstolja a festéket. Volt, hogy esernyőt tartottak a fejem fölé, szeles időben a mappámat fogták. Sokkal érdekesebb úgy a festés, ha nemcsak egyedül csinálok: a nézők egyeztetik a látványt a valósággal – „beszállnak”, együtt vagyunk, együtt gondolkozunk, még a csendben is kommunikációs helyzet alakul ki. Drukkolnak, másnap is visszajönnek megnézni, hogy sikerült.

– *Nem bánta, hogy a katedrát a festészetre cserélte?*

– Negyedik osztályos koromban megrajzoltam, hogy tanárnő leszek. Pozitív érzés a tanítás, az átadás. Én festés közben is népművelő vagyok: szeretném az embereket megtanítani látni. Ha az ember figyel a környezetére, az hat rá: kilép a sivár, magába fordult világából, kommunikál, és ez által harmóniába kerül a világgal. Nemcsak szépet lát az ember, de ha pozitív érzelmű, akkor felveszi a harcot a rosszal. A legrosszabb a közömbösség.

– *Egyik kedvence a Hal című kép – Önnél a hal mit jelképez?*

– A hal egy darab elpusztított természet. Ugyanakkor a tudatos táplálkozásra is utal: szeretnék egészségesen élni, nem akarok önpusztító lenni, nem szeretnék ellenére tenni a természetnek.

Amikor festek a szabadban, az is egészséges létezés. Mindig mozgásban vagyok – csak addig ülök, amíg festek. A világban olyan egyensúlynak kellene lenni, ami nincs: a legtöbb ember egész nap csücsül.

– *Az árnyékok legtöbbször lilák – tudatos ez?*

– A fény-árnyék viszony egyfajta szimmetriára törekvés. A *Rózsa üvegben* az árnyék általi megkettőződést ábrázolja. A tükröződés miatt a fények tompák, a színek elveszítik ragyogásukat, fordítva jelennek meg a formák. Ez a kettősség átjárja a valóságot: a természet látványa átíródik. A *Feneketlen tavon* megfigyelhető a vibrálás a vízfelületen, a tükörkép homályosabb. Meseszerű, amint a szimmetria-tengelyen találkozik a képzelet és a valóság. Az épületeket is azért szeretem: a perspektívában a látvány távolodik, megváltozik, halványodik, a képzelet felé tart – hisz amit nem látunk, azt elképzeljük.

Az árnyék is misztikum: ahol nincs tükröződés, ott jelenik meg – bejárás egy másik világba. S ez a világ összefogottabb, akár egy sziluett. Az árnyékból jobban látszanak a dolgok: a szín nem tereli el a figyelmet a lényegről.

– *Az utóbbi képein fellazultak a formák és rengeteg a virág...*

– A virág a szépség és a színek tobzódása. A virág élet: az élet tobzódása. Mintha több élet fakadna belőlem: ez az én telhetetlenségem – ami tetszik, avval nem tudok betelni, abból semmi sem elég.

Az utóbbi időben sokkal bölcsőbb lettem: jobban értékelem a létezésemet. Új, lebegőbb, lazább, könnyedebb, amit festek. Törekszem is az oldottságra.

Volt idő, amikor szakkört vezettem és a gyerekekkel együtt festettem. Sokat tanultam tőlük: ösztönösséget, rácsodálkozást a világra. Romlatlan érzelmeket: hogy ne befolyásolja érzelmeimet a tapasztalat – ezt a gyermeki tisztaságot szeretném megtartani, ezt a frissesség-érzést.

– *Mire tud rácsodálkozni?*

– A másságra: arra, ami hiányzik belőlem, de szeretném, hogy bennem legyen. Csak olyan ember tud imponálni, aki más karakterű: nyugodt, kiegyensúlyozott, csendes, határozott, magabiztos. És erős – mindenekelőtt.

Magyar Nemzet Online (2004. szeptember 4).

Bronzba öntött küzdelem Lakatos Pál művésztanár sárospataki kiállítása

A sárospataki Rákóczi múzeum kávézójában immár hagyománnyá vált a képzőművészeti alkotások kiállítása. Körös-körül bronz szobormodellek: megannyi páncél, kopjafa, vért, sisak, a falakon magasba szökkenő alakzatokat ábrázoló grafikák: a szatmári születésű, Kecskeméten élő Lakatos Pál szobrászművész alkotásai, melyeket az ugyancsak szatmárnémeti származású Banner Zoltán művészettörténész ajánlott az érdeklődők figyelmébe.

Az 1960-as születésű Lakatos Pál ahhoz az ifjabb szobrásznemzedékhez tartozik, amely szó szerint iskolát teremtett: miután 1990-ben – számos embert próbáló, olykor szélmalomharcra emlékeztető küzdelem után – elvégezte a kolozsvári Ion Andreescu Képzőművészeti Akadémiát, Magyarországra települt, majd Kecskeméten képzőművészeti szakközépiskolát hozott létre. Tanár kollégái közül többen a kolozsvári képzőművészeti akadémia volt diákjai: Bardócz Lajos, Damó István, Miklós Árpád. S talán mert nem szokványos, hanem a magyarországitól eltérő stílust közvetítenek, diákjaik nagy része felvételt nyert a képzőművészeti, iparművészeti felsőoktatási intézményekbe.

Lakatos Pál számára a művésztanárság összetett fogalom: összekapcsolása a művészlétnek az anyagiakat biztosító oktató tevékenységgel. Így nem kell megalkudnia azzal, hogy művei eleget tegyenek az eladhatóság követelményének. Ugyanakkor a friss,

fiatal, okos „kölykök”, akiket nem kötnek dogmák, előítéletek, a tanárra is ösztönzőleg hatnak. Lakatos Pál büszke arra, hogy tanár, hisz Erdélyben a tanár személyét általában ma is tisztelet övezi.

Ám az iskola csak egy része az életének, mellette nagy intenzitással alkot. Művei egyéni és közös kiállításokon szerepelnek, rendszeresen járja velük a külföldet is. Nyáron Svájcba készül, ahol mesterkurzust vezet.

A Patakon látható szobrászművei műhelyvázlatok, melyek a problémafelvetést tartalmazzák.

– A megoldás majd három dimenziót igényel – magyarázza.

A viaszfestékes bronzöntést – kedvenc eljárását – a kolozsvári képzőművészeti akadémián ő fejlesztette ki. Korábban ennek nem volt igazi hagyománya. Páncélzatai a térről szólnak, mindahányuk egy-egy darab teret zár be. Komor befelé fordulást sugallmaznak. Kulcsuk egy-egy hajlásszög, melyben talán a Szatmár környéki megtört fejfák jelennek meg tudatalatti tartalmukkal. Komorságuk ellenére az emberben eredendően meglévő jó dolgokat: az állhatatosságot, kitartást, munkabírást, szakmai alázatot, igényességet sugallják a mai rohanó világban úgy, ahogy azt mélységében megéljük. A páncélok, vérték – e tudattartalom formai hordozói – arra emlékeztetik az alkotót, hogy ő maga mennyit „donquijotézott” hajdanán a kolozsvári főiskolán. A helyhiány miatti sikertelen felvételik meg egy év, amikor nem is indítottak szobrász szakot, és tanácstalanul állt a főiskola kapujában, mind megannyi helyzet önmaga, tehetsége megkérdőjelezéséhez. És hiába volt már egyetemistaként több országos megmérettetés rangos helyezette, hiába kapott meghívást, mint évfolyamelső Olaszországba, ha még útlevele sem volt. Mégis, mióta az eszébe jutja, Lakatos Pál mindig szobrász akart lenni.

– A szobrászat arra készíti alkotót és műélvezőt egyaránt – vallja –, hogy örök érvényű dolgokkal foglalkozzanak. Már maga a szobor anyaga is maradandó.

Ám Lakatos Pál, a kolozsvári Korondi Jenő tanítványa, mellesleg másfajta maradandót is hagy maga után: két gyermekét s egy csomó tanítványt, akikre joggal büszke. Nekik már egészen más a sorsuk. Örül, hogy e fiatalokból nem veszik ki az ambíciót, nem kérdőjelezi meg tehetségüket.

– Mi az életünkért küzdöttünk ott a kolozsvári főiskolán. Mert egyéb lehetőségünk nem volt – mondja.

Noha elhagyta szülőföldjét, otthoni kapcsolatait nem szakította meg. Ő készítette el a rendszerváltás utáni első magyar vonatkozású szobrot Erdélyben: Kölcsy szobrát Szatmáron. Nem röghöz kötött, mert tudja, hogy sokszor azok tudnak valamit tenni a szülőföldjükért, akik elhagyják azt. De büszke arra, hogy – tágabb értelemben véve – erdélyi, le nem tagadja, hiszen akkor egész fiatalságát, élete első harminc évét tagadná meg.

Erdélyi Napló (2000. július 11).

**„Fontos, hogy az ember előre menjen az általa kijelölt úton”
Beszélgetés Krausz Adrienne zongoraművésznővel**

Pályafutása versenygyőzelmek sorozatával indult. Jelenleg Párizsban él, nagyzenekarok meghívására versenyművek szólistájaként lép fel. Rendszeresen koncertezik Magyarországon. Augusztusban a Zempléni Művészeti Napok meghívottja volt, ahol a Liszt Ferenc Kamarazenekarral játszott Mozart- és Liszt-műveket.

A délelőtti főpróba előtt felhívom: egy Miskolc melletti kis település, Gesztely patikájában cseng a telefon. Interjút kérek tőle. Készségesen válaszol: próba után. Autóval jön Sárospatakra, másfél órás út. Megérkezik: észre sem veszem, úgy hívják fel rá a figyelmem: törékenynek látszó fiatal hölgy. Szinte jelentéktelen. Üdvözlí a zenekar tagjait, néhány szót vált velük, várja, amíg azok kávét isznak, szünetet tartanak. Türelmetlennék látszik, míg a zongorát törölgetik, gondolatban előbbre jár. Leül a zongorához, néhány futamot játszik rajta, majd megkönnyebbülten mosolyog a háta mögött ülő Rolla János zenekarvezetőre.

Széke mellett a földön táska, egy üveg ásványvíz.

A zenekar kezd, Krausz Adrienne még csak figyel, de testbeszéde máris elmélyült figyelmet, átélt muzsikát közvetít. Minden hangjegyet elkap, bólintással nyugtáz. Majd belép: Liszt Malediction és Mozart A-dúr zongoraversenye születik újjá az ujjai alatt. A nehezen játszható, emiatt ritkán repertoárra kerülő darabokban virtuozításáról tesz tanúbizonyságot. Tökéletes technikáról, mely rengeteg munkát, energia-befektetést sejtet. És valami megfoghatatlan belső erőt, ami különös módon sugárzik személyiségéből.

– *Mi a siker titka?*

– Nekem inkább szerencsém volt: szüleim ugyan nem zenéltek, de amikor kilencéves koromban közöltem, hogy zongorázni szeretnék, mindenben támogattak.

– *Miért a zongorát választotta?*

– Ezen sohasem gondolkoztam. Ezt akartam, és a szerencsém az volt, hogy fantasztikus szüleim voltak, akik mindig biztattak. Tudták, hogy nehéz és magányos pályát választok, mert egy szólista mindig magányos, sok munkával és verejtékkel jár az életem, távol vagyok otthonról – talán ez a siker titka.

– *Hogy lehet egy kis településről indulva világkarriert csinálni? Hisz Gesztely nem „a világ közepe”...*

– Valóban nem. Egy kis zárt közösség. Én a gesztelyi általános iskolába jártam, de a szüleim hetente két délután bevittek Miskolcra a zeneiskolába. Gesztely tíz kilométerre van a megyeszékhelytől.

– *A szülők részéről nem kis áldozat ez...*

– Mindig pozitívan álltak hozzá ahhoz, amit csináltam. Sohasem beszéltek le. Az általános iskola elvégzése után a miskolci Bartók Béla Zeneművészeti Szakközépiskolába jártam, majd a Budapesti Zeneakadémián fejeztem be tanulmányaimat 1990-ben.

De a siker – ha már ezt a beszélgetést ennyire a siker szóra éleztük ki – számomra nem olyan meghatározó, mint a szerencse: jó időben jó helyen lenni. És véletlenek sincsenek. A siker furcsa, olyan mint a díjak átvétele: az ember büszke, amikor átveszi, szép frázist lehet róla írni a prospektusban. Sokat és semmit nem jelent. Semmit nem jelent, amikor üzletszerűvé válik a verseny: amikor a zsűri kompromittálódik, s arról szól az egész, hogy engedik egymás tanítványait nyerni.

– *De a zsűrik mégis önnek ítelték az első díjat...*

– Igen. Csakhogy e mögött sok munka és sok lemondás van: az ember nem mehet szabadságra, két napnál többet nem nyaralhat, mert teljesen kiesik.

– *Mennyit gyakorol naponta?*

– Amennyi időt más ember a munkahelyén eltölt: napi 6–8 órát.

– *Mi hajtja, mi ösztönzi, hogy továbblépjen?*

– Egy belső erő. Az, hogy az ember minél inkább előre menjen az általa kijelölt úton. Hogy jó úton járjon. És ez nem öncélú. Tudatában kell lenni annak, amit csinálunk, amit felépítünk.

– *Hogyan jutott Párizsba?*

– Talán a „fiatalkori sikersorozatomnak” köszönhetően. Én nem emigráltam. Világot szerettem volna látni, és ezt az utat választottam. A családom itthon van: a szüleim, a húgom. A francia állam rendszeresen támogatja az előadóművészeket. Ez Magyarországon sajnos ritka.

– *Hogyan értékeli azt, hogy a Liszt Ferenc Kamarazenekarral játszhat? És miért épp Liszt- és Mozart-művet?*

– Mindenképpen megtiszteltetés számomra, hisz ez világhírű zenekar. Lisztnek ez a fiataalkori műve technika szempontjából nehezen megvalósítható. Személyesen is kötődöm hozzá, de ezt másképp nem is lehet: nem lehet jól játszani anélkül, hogy az ember ne szeretné a darabot.

– *Olyan művet választott, amely által a leginkább meg tudja mutatni magát?*

– Ezen nem gondolkodom. Mindennek menni kell. De vannak az ember életében időszakok, amikor jobban szereti Bachot vagy Mozartot, vagy jobban szereti valamely zenei korszakot.

– *Itt született újra az ujjai nyomán ez a csodálatos darab. Ez nem alkotás?*

– Nem. Mi, „szegény kis interpretátorok” mindössze megpróbáljuk újjáéleszteni a művet, melyet előttünk már megalkottak. „Csak” annyit változtatunk rajta, hogy az előadásba belevisszük egész egyéniségünket: egész életünket, érzelmeinket, pillanatnyi állapotunkat. De rengeteg külső körülmény is közrejátszik: a terem, a zongora, a szél, a madarak...

– *Szokott visszatekinteni? Értékelni az eddigieket?*

– Azt hiszem, még nem jutottam el abba az életkorba, hogy visszatekintsek. Előre kell nézni. Ez olyan, mint a lemezkészítés: már öt perc múlva másképp játszánám azt, amit egyszer lejátszottam. Ezért ezen nem gondolkodom.

– *Hogyan tovább?*

– Hollandiába, Isztambulba, majd ismét Párizsba készülök. A következő magyarországi fellépésem Eszterházában lesz.

– *Szeret itthon játszani?*

– Jó ott játszani, ahol az emberek szeretik a zenét. Hálás és érdeklődő a hazai közönség. Komoly zenekultúrával rendelkezik, amit még nem tudott kiirtani belőle ez a siker- és pénzorientált világ.

Erdélyi Napló (2000. szeptember 26).

Váradtól a Vatikánig Simon M. Veronika festőművész útjai

Simon M. Veronika olyan képzőművész, aki az alkotás mellett megtalálja a módját, hogy művei minél több emberhez eljussanak. Fáradtságot nem ismerve utazik a világban. Nemcsak olajfestményeket állít ki Magyarországon és a határokon túl, hanem könyveket illusztrál, ráhangolódva egy másik művész világára, hagyja, hogy egy író vagy költő mondanivalója megihlesse. Legutóbb a Vatikánban a pápai nunciusnak nyújtotta át azokat a könyveket, melyek illusztrációit, borítólapját ő készítette. A pápa személyesen levélben köszönte meg az értékes ajándékot és áldását adta a könyvek létrehozóira. A nagyváradi püspökségnek adományozta tizennyolc képét. Műveiből eddig 29 került Erdélybe, ebből 28 egyházi létesítménybe (nagyváradi Bazilika, Püspöki palota, bihari Szent István templom, szentjánosi templom, kolozsvári evangélikus galéria, segesvári templom), egy pedig a kolozsvári Bolyai Egyetemre került.

– *A honlapján rengeteg a helyszín: kiállítások, utazások. Honnan merít erőt mindehhez?*

– Az égiek, a családom, a művészbarátok is segítenek. Egyedül nem bírnám. A jó Isten szépen adagolva adja a feladatokat, ahogy kilábalok az egyikből, kapom a másikat, minden felkérést, amit Ő akar, azt segíti is. Nekem csak az a dolgom, hogy szívvel-lélekkel végezzem a rám bízottakat. Egy példával érzékeltetem ezt. A Jeruzsálemi Szent Lázár Lovagrend Parancsnoka vagyok. Autóbalesetben meghalt a lovagrend nagyperjele. Kaptam a lovagrendtől egy felkérést, hogy fessek meg a temetésére a portréját. E-mailen kértem és rögtön küldtek fotókat a nagyperjelről a lovagtársak. A megfelelő fotó kiválasztása után a férjem vásznat feszített, keretet készített. Imádkoztam, és a képet elkezdtem festeni. Időben elkészültem, és a kép olyan jól sikerült, hogy a családja, a lovagtársak is úgy érezték, mintha ott lenne velünk a nagyperjel. A festmény Veronika kendőjévé vált, és amíg ránéztek, letörölte az arcokról a szomorúságot.

– *Hogyan kapott rá a vallásos témákra?*

– Apor Vilmos boldoggá avatásakor a római bizottság az én festményemről készített sok ezer kis szentképet, ezeket a Vatikánban szétosztották. Utána Boldog Apor Vilmos képét még három ország nyolc templomának festettem meg. Az egri érsekatya is elkezdett a templomainak képeket rendelni. Közel háromszáz festményem került már templomokba, egyházi iskolákba és múzeumokba, pl. Párizsba, Londonba, New Yorkba, Torinóba, Nagyváradra, Kolozsvárra.

– *Hogyan került a Vatikánba?*

– Magyarországon élő, de lengyel származású zarándokokkal mentünk ki Rómába, és két festményemet adtuk át a Szentatyának ajándékba. II. János Pál és XVI. Benedek

pápáról készült képek voltak ezek. Elvittem még a költőtársak köteteit és a móri Brindisi Szent Lőrinc Borlovagrend zászlósborát is a Szentatyának.

– A szentatya megköszönte az adományokat és imáiba foglalt engem és mindazokat, akik a hit és az élet útján hozzám tartoznak. Töretlen munkakedvet kívánt, és szeretettel küldte apostoli áldását.

– *Milyen módszerrel illusztrál könyveket? Hány könyv illusztrátora és milyen jellegűek ezek a kötetek?*

– Eddig kb. száz kötetet illusztráltam. Van köztük verses- és novelláskötet, regény, mesekönyv, kifestőkönyvek, antológiák stb. Minden kötetet más módszer szerint illusztrálok. Mivel festészetet és rajzot is tanítok, sok stílust és technikát ismerek. Az illusztrálásnál a témát, a kötet szerzőjének kérését is figyelembe véve készítem el a rajzokat.

– *Eredeti szakmája közgazdász. Hogyan került kapcsolatba a művészetekkel?*

– Ennek megválaszolásához kevés egy-két mondat. Egyik író röviden is több oldalban írta meg. Talán annyit, hogy álmomban kaptam felszólítást a festésre. Annyira hatása alá kerültem az eseménynek, hogy felhagytam jól fizető szakmámmal és teljesen átálltam a festés tanulására. Az amerikai Grafikai Kurzust és a salzburgi Leonardo Művészakadémiát is elvégeztem.

– *Többszörösen díjazott képzőművészként mit jelent Önnek az elismerés?*

– Valóban több hazai és külföldi elismerést is kaptam. Munkácsy-, Krúdy-, Szent István- stb. emlékérmes vagyok. Az elismerés számomra nagyon fontos, azt jelenti, hogy jó úton járok és örülnek az alkotásaimnak.

– *Miért dolgozik, utazik?*

– A munka és az utazás hozzátartozik az életemhez. Például tavaly Svájcban a bázeli világkiállításon vettem részt, majd a szlovákiai Galántán volt kiállításom, az erdélyi Gyergyószentmiklós után New Yorkban a Bartók festményem átadásán vettem részt, majd Brüsszel, Párizs és Salzburg tanulmányútja következett, négy alkotótábort vezettem a nyáron, és ősszel a Vatikánban is voltam, októberben Szentjánoson a templomszentelésen vettem részt, mint az elején említette is. Mindenütt kiállításon szerepeltem és/vagy képet adtam át. A talentumot a jó Istentől kaptam, kötelességem, hogy kamatostól adjam vissza neki. Az út, amelyen járok, az a cél.

– *Lírai realista. Az ismert vonásokat – például a nyíregyházi Krúdy-vigadóban látható írói portrén – álomszerű fátyollal vonja be. Olykor csak kékkel fest. Máskor fekete vászonra... Mi adja az indítékot?*

– Amióta festek, sorozatokban gondolkodom. Ez azt jelenti, hogy párhuzamosan tíz-tizenöt stílusban, témában összetartozó képsorozatomban van. Pl. régi mesterségek, varázslatos Magyarország, homokkőből készült képek, kis magyar arcképcsarnok, kék színnel festett képek, fekete vászonra festett képek... Ezeket fejlesztem, kiegészítem,

újakat indítok. Egy-egy sorozattal be tudnék rendezni egy kiállítótermet, de többször kérik, hogy inkább minden sorozatból hozzak néhányat, mert a sokszínűség tetszik az embereknek.

– *E században fokozott figyelmet kell szentelni a művészeteknek, oda kell figyelni a művészek mondanivalójára. Így vélekedik a pápa. Mi erről az Ön véleménye?*

– A művészvilág stílusában, témaválasztásában, kifejezőmódjában nagyon megosztott. Én arra törekszem, hogy a köznapieknak, a művészet iránt érdeklődőknek a múlt, híres elődeink, szentjeink megismerését lehetővé tegyem. Ezt úgy igyekszem elérni, hogy festményeim témája felismerhető, minden esetben érthető. Például a régi mesterségekről, az Árpád-házi szentekről könyveket, antológiákat jelentettem meg, saját költségemen, így cselekedtem a Keresztút, a Jézus élete a stációk előtt és a Szűzanyát ábrázoló verses kifestőkönyvek kiadásával is.

– *Tempfli püspök úr milyen útravalóval bocsátotta el Önt?*

– A nagyváradi püspökséggel, a püspök atyával 1999 óta van kapcsolatom, azóta már több főoltár- és mellékoltárképem került Erdélybe. Volt már kiállításom Nagyváradon a püspöki galériában, és számos egyházi felszentelési, képátadási ünnepségen vehettem részt. Tempfli püspök atya igaz magyarsága arra késztet engem minden esetben, hogy festéssel mindig a magyar ügyet szolgáljam, én is erős kapocs legyek magyar és magyar között.

Úgy érzem, jó úton járok!

Erdélyi Napló (2007. január 23).

Mi is az a PC-grafika?

A műalkotás igényével készült számítógépes grafikák a technikai haladást is jelképezik: mindegy, hogy festőecset, ceruza vagy szén van a művész kezében – vagy éppenséggel a számítógép billentyűzetét nyomogatja. Fő, hogy ne a gép győzze le az embert, s az alkotó maradjon ura annak a munkaeszköznek, amelyet használ – vallja Balogh István rajztanár, főiskolai docens és Csetneki József rajztanár.

– *Mióta létezik számítógépes grafika?*

– Egyidős a számítógéppel. Az 1970-es években már hallottunk róla a programozás tantárgy keretében a nyíregyházi Tanárképző Főiskolán. Ma már a számítógépes grafikák jelen vannak a grafikai kiállításokon, utoljára a miskolci Grafikai Biennálén

szerepeltek – meséli Balogh István. – A nyomdákban, kiadóknál grafikusok alkotnak ebben a műfajban.

– *Mégis hogy történt az, hogy nem számítógépes szakemberek, hanem két rajztanár ült le a gép mellé?*

– Az élet rákényszerített, hogy használjam a számítógépet, majd egy-egy lyukasórán beültem a gép mellé. Mint rajztanár nyilván izgatott, mit tud a rajzolóprogram. Így aztán elkezdtem kalandozni a számítógépben.

– *Nem áll fenn annak a veszélye, hogy a gép elemberteleníti a művészetet? Hiszen létrejöttük – akár a szintetizátoros zene létrejötte – a gépnek köszönhető. Mennyi benne az ember szerepe?*

– Ugyanannyi, mint bármely más képzőművészeti műfajban. Az alapgondolat, az üzenet ugyanúgy megvan – s ez a lényege az alkotásnak. A technika, amellyel a mű készül, nem számít. Igaz, hogy a hagyományos értelemben vett képzőművészet itt látszólag hiányzik, de itt is lehet különböző felületi minőségeket létrehozni, amelyek a különleges ecsetkezelés látszatát keltik, akár egy olajfestményénél. A PC-grafika térben is hat. Ugyanakkor nagy előnye, hogy az alkotói segédmunkákat – az ecset kimosását, festékpakolást – lényegesen lerövidíti. Annyi a különbség, mint a csellómuzsika és a szintetizátoros zene között. Lelket viszek bele, mert a gépet itt humánus célra használom: zenélek, rajzolok vele. Akkor van baj, ha a gép vezeti az embert. Egy példát mondok: a számítógép 16 millió színárnyalatot tud „kikeverni”. Ennyit az emberi szem fel sem képes fogni, hiszen ezeknek csak töredékét érzékeljük. A gép által felkínált, gépbe programozott pannelleket is lehet használni, csakhogy a számítógépes szakemberek erre rögtön rájönnek. Ez nem művészet.

– Az esendőség ezekben is ugyanúgy megvan, mint minden eszközben, amelyet az ember megnyit, kézbe vesz – vallja Csetneki József. – Itt viszont az esendőséget átruházzuk a gépre. Olykor a tévedések hátán születnek a legnagyobb dolgok. A véletlen rádöbbeneti az embert valamire, majd megtanuljuk a véletlent tudatosan használni. A számítógépes grafikák is ugyanúgy üzenetet, kódokat hordoznak, akár csak egy Örkény-novella. Kérdés, hogy az alkotás élvezője milyen oldalról érinthető meg: ez tájékozottságától, nyitottságától, műveltségétől függ. Fontos, hogy ne maradjunk a felismerhetőség szintjén, hogy ne csak a mit ábrázol? kérdésre adjon választ a mű.

– *Sok iskoláscsoport nézte meg a kiállítást. Nekik mit mondanak a grafikák? Egy kislány elmélyülten nézte, majd kijelentette, hogy ő is csinált már ilyet, csak szebbet...*

– Hatalmas területet nyit a kísérletezésnek, nyilván a gyerekek is próbálkoznak majd vele. Lehet, hogy egy-egy rajz- vagy számítástechnika-tanárnak eszébe jut, hogy jövőre beépítsen néhány PC-grafikai órát a tanmenetébe. Ugyanakkor szemléletformáló segédeszközzé is válhat az oktatásban. Az átlagosnál nagyobb memóriájú gépeken, színes festékhengerrel lehet ilyen grafikákat készíteni. Technikája hasonló a hagyományos grafikákéhoz: itt is próbanyomatot készítünk először, s a számítógép lehetővé tenné a szinte korlátlan példányszámot is, mert a digitális technika folytán nem roncsolódik a nyomódúc.

– *Hová fejlődhet a PC-grafika?*

– Plakátméretben természetesen jobban mutatnának ezek az alkotások, mint A4-es formátumban, de egyelőre a nyomtató csak ekkora felületet enged meg.

– *Milyen üzleti lehetőség rejlik a PC-grafikában?*

– Leginkább a számítógépes szaküzletek érdekeltek abban, hogy ezeket reklám-célra használják. De elképzelhetők bárhol, akár nyomtatásban is. Csakhogy a nyomda-technika közvetítésével az már reprodukció lenne. Ekkor már új életet kezdene élni, mint Balassi Bálint olajportréja, mely szintén nem arra a célra készült, hogy 50 egységes telefonkártyát díszítsen, de ennek a szerepnek is jól megfelel.

Észak-Magyarország (1997. november 1); Erdélyi Napló (1998. június 2).

Álom és csengőzsinór

Valóra vált egy olyan vágya négy erdélyi képzőművésznek, amelynek beteljesülése azelőtt csak az álmok tartományában élt: Kedei Zoltán és Moldován Gyula festőművészek, Kovács Géza grafikus és Sándor János szobrász eljutottak műveikkel Franciaországba, ahol ősszel kiállítást szervezett számukra a Párizs melletti Corbreuse, a mezősgéi Szék testvérvárosa.

Kedei Zoltán, aki naponta bejár a marosvásárhelyi vár udvarán levő műtermébe, élményeiről beszél:

– Olyan volt, mintha egy szép álom folytatása. Franciaország mindig is élt a belső világomban, szinte a kezdetektől fogva.

A műterem a padlótól a mennyezetig tele festményeivel, amelyeket időnként újra-rendez, kasírozatlan rajzai, grafikái pedig szépen rendben az asztalokon tornyosulnak.

– Még turkálóm is van – nevet –, egy-egy rakás képet turkálói egyenáron lehet megvásárolni.

Kedei Zoltán azon kevesek egyike, aki művészetéből él meg. Igyekszik tehát jó üzletember is lenni.

– Ötvenben kitelepítettek Ravából, a szülőfalumból, akkor kerültünk Marosvásárhelyre, itt váltam felnőtté, és művésszé is itt fejlődtem. A romantika hálójában vergődöm, de gyötrődéseim Dante poklát is megjáratták velem.

A képek közül kitűnik a Kék elégia: a kendős parasztasszony portréja a ravai unitárius templommal úszik a kékségben. Mindkettőjüket légben kúszo gyökerek fonják be – szálak, amelyek a szülőföldre láncolnak. A házat, a templomot, mely eszmélésének színhelye, minduntalan megfesti, akárcsak önmagát, lobogó fehér hajával, hol vörös, hol barna keretben. A művész tudatos-ösztönös önkifejezés-keresése ez. A szülőföldről csak az elégia hangján tud szólni: kiengesztelődve, csöndes, visszafojtott panasszal. Kedei Zoltán szeme elmereng az emlékek hatására. Tovább faggatom életéről, művészetéről. Hófehér haja és szakála mögé bújva nevetve témát vált: a várudvaron gyermekvárost hoztak létre a karácsonyi ünnepek idejére, s a gyerekek minduntalan megkérdezték tőle, hogy mikor lesz csomagosztás. Először csodálkozva kérdezett vissza, hogy miért épp neki kellene ezt tudnia, mire a gyerekek méltatlankodva felvilágosították: – Hogyhogy? Hát nem ő a télapó?

– Néhány éve elutazott a kisunokám. Nagyon hiányzott, és tekintetemet minduntalan magára vonta a gyerekszobában árválgató játékbóhóc. Ez ihlette gyermekkönyv-illusztrációimat: Pinokkió, amint játszik, cigánykerekre vet, elmélázik egy padon vagy festőállvány előtt ül. Az unokám hazatérve végignézte a sorozatot s megdöbbenve állt meg annál a képnél, amelyen Pinokkió hátat fordítva búslakodik:

– Nagyapa, ennyire szomorú volt Pinokkió, amikor nem voltam itthon?

– Ennyire, nagyon búsult – bólintottam, mire ő zokogva szaladt a szobájába.

Ilyen is a gyerekkönyv-illusztrációs sorozat: kissé érzelmes, bohókás, szentimentálisan könnyeket facsaró. Jelenleg mecénásra és kiadásra vár.

A műterembe látogatók érkeznek: egy iskoláscsoport. Ő türelmesen magyarázgat tapasztalatairól, meglátásairól:

– Manapság az emberek olyan képeket keresnek megvételre, amelyek valamely hozzájuk közel álló helységet, földrajzi teret ábrázolnak. Pedig nem ilyent kell festeni, mert azt az Isten olyan szépen megalkotta, hogy nem érdemes lemásolni. Ezért nehéz absztrakt gondolatokat kifejező képeket eladni, mert a majdani tulajdonos nem tudja megérteni, mit is ábrázol. De olykor elég egy-egy mondat, amelyen elindulhatunk, s máris kitárul a kép művészi világa. Hisz mi lehet az a rakás ember egy halomban, amelyben az erősebbek a többieket taposva igyekeznek feljutni a csúcsra? Nem lehet feljutni a csúcsra – magyarázza – mert ha felérsz, ott már nincs remény.

Zsinóron függő csengőjét meghúzza valaki. Hamarosan a csengő húzójával a kezén jön vissza.

– Ha most nem lenne vendégem, ellátnám a baját a csibész kölyöknek! Letépték! Ez a játék nekik – mondja bosszúsan, majd kifújja magát, s mélázva visszaül karosszékébe. Az ablak felé fordul, mintha a sugárzó fényből egy-egy gondolatot, képet választana ki és magában máris festeni kezdené.

Erdélyi Napló (1998. április 14).

Hatvanon túl – gyerekszemmel

A debreceni Kortárs Galéria millicentenáriumi kiállítás-sorozatán határon túli magyar képzőművészek alkotásai szerepeltek. Köztük Fekete Zsolt marosvásárhelyi felső akvarelljei is helyet kaptak. Fekete Zsoltot a galéria melletti vendégszobában találjuk, életéről kérdezem.

– 1953-ban érettségiztem a marosvásárhelyi Művészeti Középiskolában Bordi András és Barabás István tanítványaként. Ezt követően a kolozsvári teológián tanultam.

– *Hogy lett mégis képzőművész?*

– Gyermekkorom óta rajzolok, festő akartam lenni. A teológián két évet végeztem, de közben bejártam a Ion Andreescu Képzőművészeti Főiskolára. Tanáraink: Földes László. Pattantyús Gábor és Kádár Tibor elfogadtak, engedték, hogy óráikra járjak. Ilyen kettős életet éltem.

1958-1964 között Csíkszeredában dolgoztam a kerámia szövetkezetnél. 1964-ben hazakerültem Vásárhelyre. Az első kiállításom 1962-ben volt: akvarellekkal szerepeltem az akkori Tartományi Kiállítás Maros megyei tárlatán. Bekerültem a hivatásos képzőművészek közé. Ez szinte csodaszámba ment akkor. A székely világot festettem Karácsony János képzőművésszel. Elmarasztallak, amiért provinciálisak vagyunk.

Az első egyént kiállításom 1968-ban volt. Utána következett a többi a Székelyföldön, Csíkszeredában, Udvarhelyen, Baróton.

Magyarországon 1970-ben voltam először. Meghívót kaptam Nagy Pállal, Albert Lászlóval, Siklódi Tiborral. Valami sorsszerűségei látnak abban, hogy megszerettem Debrecen és a Hajdúságot.

1987-ig díszletfestő voltam a Színművészeti Akadémián, akkor leépítettek és a Kultúrpalotába kerültem mindenesnek. Kisméretű városképeket festettem. 1988-tól

felmondtam, és a Képzőművészeti Szövetség tagja lettem. Visszavonultam a műtermembe és dolgoztam.

– *Mikor jutott ki Nyugatra?*

– 1982-ben voltam Ausztriában, Svájcban. 1988-ban Németországban, Hollandiában. Kölnben a Magyar Házban laktam, megfestettem Krisztus 15 stációját.

– *Egy református lelkész fia?*

– Református létemre sok vallásos tárgyú képet festettem. Valaki azt mondta, hogy én vagyok a református egyház szentképfestője.

– *A tájképein mindig van épület is...*

– Valójában tájképfestő vagyok. De az épületek adják a kép szerkesztési támpontját. Teológiai szemmel egy szép tájban a teremtés csodáját látom.

– *Debrecenben mi ragadta meg?*

– Mivel városfestő vagyok, itt is főképp városképeket festettem. Nyílt, szép nagy tereket, amelyek már magukban nagyon érdekesek. Kedvenc helyem a Kálvin tér, az Emlékkert a Nagytemplom mögött, a Déry Múzeum környéke, a nagy utcák. De régi alföldi utcarészleteket is rajzoltam.

Minden városnak megvan a sajátossága. Szeretek utazni, és mindig keresem a helyi színt.

– *Mi a különbség Vásárhely és Debrecen között – festőszemmel?*

– Sokkal derűsebb az Alföld, mint Erdély. A Hortobágyon nagyon erős, szinte fehér fények uralkodnak. Vásárhelyen naponta elmegyek egy-egy érdekesebb épület vagy utcarészlet mellett, és nem veszem észre, Ha innen hazamegyek, felfedezem, amit korábban észre sem vettem.

Most inkább mérlegelek, összegezek. Engem még mindig a falu foglalkoztat, a szimbolikus dolgok. A székelyföldi templomokról meg az erdélyi műemlékekről szeretnék festeni akvarelleket.

– *Milyen a kapcsolata a fiatalokkal? Hogyan viszonyul a modern irányzatokhoz?*

– Nem szégyellem azt mondani, hogy egy kicsit elmaradtam, nem tudom követni mindazt, ami most történik a képzőművészetben. A posztmodern filozófiát ismerem, én is tudnám talán csinálni, de nekem nem állna jól. A fiatalok eljönnek hozzám, beszélgetünk, sokszor tanulok is tőlük.

Egy kicsit mindig gyermekszemmel néztem a világot. Lehet, hogy valamiféle transzcendentális hálás alatt állok most is, amiről még keveset tudunk.

Ennek sok hátránya, de sok előnye is volt.

Erdélyi Napló (1996. augusztus 7).

A humor és a túlélés esélye

DéMol

Molnár Dénes grafikus, karikaturista – akit a közönség DéMolként ismer – Vadasdon született 1947-ben, a marosvásárhelyi Művészeti Líceumban érettségizett Nagy Pál és Hunyadi László tanítványaként, majd 1975-ben végezte a Művészeti Akadémia grafikus szakát Bukarestben. 15 éven át a marosvásárhelyi Művészeti Líceum grafika szakos tanára volt. A rendszerváltás után viszont kizárták a tanügyből nemzetgyalázás vádjával. Molnár Dénes nem hagyta annyiban: a több mint három évig tartó bírósági pert megnyerte ugyan, de azóta egy általános iskolában tanít rajzot. A koncepció pernek a diákok látták kárát: két évig senki nem oktatott helyette grafikát a vásárhelyi Művészeti Líceumban.

Ötvenedik születésnapja alkalmából július 28-án tárlat nyílt Marosvásárhelyen munkáiból. Politizáló karikatúráiról és a jó mesteremberek tudásával, odaadásával készülő templomos műemlékes albumairól beszélgettünk a művésszel.

– *Mit jelent a DéMol szignó, amelyet karikatúráiba rejt?*

– A nevem kezdőbetűit megfordítva, a román névadás szerint. Huszonöt esztendeje írom így alá karikatúráimat, melyek még a Ceausescu-rendszerben jelentek meg különböző hazai lapokban, köztük sokat külföldi lapok is átvettek. Romániában egyébként nagyon sok jó karikaturista él, talán az első tizenöt nemzetközileg elismert között vagyok én is.

– *Ma mi válhat egy karikaturista témájává?*

– A rendszerváltás óta figyelem a különböző televízióadókat, gyűjtöm az első látásokat, például karikatúrává kerekedhet Radu Cionteának a nyelvbotlása: *Isteria ne-a chemat! az Istoria ne-a chemat!* helyett¹⁰.

– *Mi vezeti a ceruzáját, amikor karikatúrát rajzol?*

– Ezt láttam és látom magam körül. De a menekülés egyik formájának is fel-fogható. Az elmúlt rendszerben ugyanis három menekülési lehetőség volt: kivándorolni, öngyilkosnak lenni, vagy a humor segítségével túlélni.

– *Most mit kell túlélni?*

– Ugyanazt, amit korábban: hogy az ember állandón megkapja a magáét, csak azért, mert ott van. Még csak nem is kell valakinek az útjában állni, hogy jól fenéken billentsék.

– *Cinikus ember a karikaturista?*

– Nem is kell cinikusnak lennem, csak ábrázolom az itteni helyzetet, és szájukba adom a figuráknak a mondanivalóm. Tény, hogy ez abszurd helyzet: törvények hiányában a zavarosban halászik mindenki.

¹⁰ A hisztéria hívott – eredetileg, helyesen: a história (a történelem) hívott.

- *Működik ma cenzúra?*
- Korábban több munkámat adtam el, szándékosan két-három durvát is közélük tettem, azokat a cenzor visszautasította, az enyhébbeket közölték. Ma a magyar újságot a magyaroknak írják, és közölük senkit nem lehet megsérteni. Ez is egyfajta cenzúra.
- *Van egy lélekipihentetőbb területe is a művészi világnak, melyre manapság sok időt szán...*
- Templomokról, emlékművekről készítek fametszet-sorozatot helyszíni rajzok alapján, ahol jártam. Ezekből albumokat állítok össze saját költségemen. Ez azért új, mert korábban a templomábrázolás és az akt tabu téma volt. Szeretném megismerni Erdélyt. A Székelyföld a kedvenc tájam, több mint 300 műemlék maradt ott fenn. A Székelyföldön, a Barcaságon, a Mezőségen már sokat dolgoztam, most a Szászföldről készítek albumot. Olyan ez, mint egy szenvedély, nem lehet abbahagyni. Hallatlanul érdekesek a régi templomok Öraljaboldogfalván, Vajdahunyadon, Hátszegen. Szenzációs a harinai (Beszterce megyei) román kori templom, ahol elrománosodott evangélikus szászok laknak, valamint az ákosi, a gyulafehérvári műemlékek.
- *Most, hogy már nem tabu téma az akt, alkot ebben a műfajban?*
- A diákok általában megutálják már a főiskolán, hiszen annyit kell krokizniuk. Én nem így nyúlok a műfajhoz. Nálam az akt jelképes, mindig tanulságot hordoz. Komikus, fonák életet élünk, s ebben az abszurd életben én felemelem a nőt: a paradicsomi Ádám-Éva-kígyó hármásban nálam ő maga a kígyó, a ravaszság, a tudás hordozója.
- *Tudatosan nyúl az erotikus műfajhoz?*
- A tudatalattiban zajlik minden. A rajzórán néha azt a feladatot adom a gyerekeknek, hogy foltokról mesélik el, mit látnak: a fiúk kutyát, cowboyt képzelnek bele, a lányok virágot, napot. Én nőket. De nem lehet és nem is szabad követni a folyamatot. Az eredmény számít.

Erdélyi Napló (1997. szeptember 16).

Atlantiszi ember Rozsnyay Béla organikus és játékos szobrai

- Atlantiszi ember! – állapította meg két léleklátó is rólam –, ezzel kezdi a beszélgetést. Szobraim és ékszerein feldereng egy tükörfal mögé rejtett, víz alá süllyedt világ. Egyes darabok az egyensúly törvényei szerint keletkeztek, mozognak, mennek vagy forognak – szobrai, ékszerei meseszerűek, ötletesek, megdöbbentőek, elgondolkodtatók.

Rozsnyay Béla képzőművész Marosvásárhelyen született 1949. szeptember 18-án. Eredeti szakmája fogtechnikus, majd szobrászatot tanult Marosvásárhelyen. Dániába emigrált 1988-ban, majd onnan Máltára ment „melegedni”. Aztán Budapesten telepedett le.

1980 óta rendszeresen kiállító művész, Románia és Magyarország mellett többek közt Dániában, Svédországban, Bécsben, Londonban, New Yorkban, Japánban, Máltán, Argentínában, Párizsban és Kanadában is. Több nemzetközi díjat nyert: 1999-ben Japánban a Toyamura szobrászati biennálén közönségdíjat kapott, New Yorkban 2000-ben 1. díjat ékszertervezésért, 2008-ban Kanadában a nemzetközi miniatűr szobrászati biennálén ugyancsak 1. díjat. 2012 folyamán Pécsen láthattuk kiállítását, majd a marosvásárhelyi várban, utána meg Budapesten az Andrassy szállodában.

– Miért döntött úgy, hogy Magyarországon telepedik le?

Pestre akkor költöztem, amikor már tudtam, hogy nem maradok külföldön, ha jó volt a klíma, ha nem, idegenek voltak ezek az országok. Dániában nyelvet tanultam egy évig, az ott eltöltött tíz év alatt néhányszor más munkakörben is kénytelen voltam dolgozni, de tulajdonképpen sikerült mindig a képzőművészettel foglalkozni. Máltára egy nemzetközi képzőművészeti verseny során kerültem először. Dánia után a teljesen más éghajlatú ország annyira vonzott, hogy oda költöztem, és csak a művészet és a napsütés bűvöletében éltem másfél évig. Ezután bekövetkezett az, amiről mindig is tudtam, hogy bekövetkezik: visszaköltözöm a Kárpát-medencébe, pontosabban Budapestre. Elég volt a vándorlásból. Marosvásárhelyre nem akartam visszamenni. Budapestet mindig nagyon szerettem, ez a város volt az, ahol otthon érzem magam.

– Hogyan indult szobrász pályafutása?

Erdélyi Lajos fotóriporter és újságíró fedezett fel, bejött a kiállításomra: „Ki készítette ezt? – kérdezte. – Akkor én magáról írok!”. Ez a marosvásárhelyi Apollóban volt 1983 novemberében.

Ahogy az évek teltek, eltolódtam a művészet felé, nálam szobor és ékszer nem válik el, mindkét műfajban alkotok. Mindig voltak terveim, és akartam látni őket készen. Végig dolgoztam, közben kiállításaim voltak, és hasznosítottam a fogászatban elsajátított technikákat, például a viaszveszejtéses technikát, mely egy ősi öntési módszer: a viasz elvész, helyére kerül a fém. Viasszal, fémekkel – ezüst, acél, bronz – dolgozom, de a trópusi fákat is kedvelem. Mindig azzal, amire van lehetőség.

Első szobraimat Marosvásárhelyen készítettem acélból. Egyszer volt papír is az alapanyagom: 2008-ban nemzetközi versenyen vettem részt Kanadában egy papírszoborral. Kanada messze van, olcsóbb elküldeni a papírt.

Egy kiállításomon vagy tíz éve Budapesten egy magát látónak nevező ember azt mondta, hogy ő tudja, hogy atlantiszi ember vagyok, és elmondta a korábbi életeimet.

Egy természetgyógyász ugyanezt mondta, szerinte sokat szenvedtem, de nagy tudásom van.

– *Honnan ez a tudás?*

Talán az előző életek felgyűlt tudása hozza létre ezt a formavilágot, amit szeretnek az emberek, mert organikus, rokonságban van a természettel, nem másolat, ezoterikus, mintha tengeralatti világ bontakozna ki: élőlények, tengeri rózsák, liliomok, halak, régi civilizációk maradványai. Hamar jönnek fel a képek. Csak dolgozom, látom, hogy ilyenek kezdenek keletkezni. Örülök, hogy sikerül.

Iskolás koromban hajómodelleket csináltam, volt kézügyességem. Akkoriban a hajó és a tenger vonzott. Később szerencsére megadatott, hogy tengerpartokon, szigeteken élhettem hosszú évekig. A sport is vonzott, gyerekkoromban tornáztam is, még cirkusztól is álmodoztam, de mindez ma már letisztult jógává.

– *Ma is jógázik, miért fontos ez?*

A jóga egyesíteni próbálja a testet, a lelket és a szellemet. Úgy érzem, e dolgokra a művészetben is szükség van. A mai ember számára különösen hiányzik e három dolog által biztosított harmónia.

– *Honnan a tengerhez való vonzalom?*

7-8 éves voltam, amikor kezembe került Verne *Tizenötéves kapitánya* – az első könyv, amit életemben olvastam. Erdély közepén a tenger távoli, izgató mesevilágnak tűnt.

– *Mit jelent Atlantisz?*

Valamit megismerni, ami nincs. Az alkotásban ez úgy nyilvánul meg, hogy létrehozni az addig nem létezőt. Mindig visszatérek a tenger témára: akár fotóról, akár szobrászatról vagy festményről legyen szó – egyik kedvenc színem a kék. Egy víz alatti világ mutatkozik meg.

– *Mit jelent a múlt?*

A múltnak memóriája van, pl. minden hópehelynek más a szerkezete, de ha egy hópehely megolvad, s visszakristályosodik, ugyanazt a szerkezetet veszi fel – ki gondolná, hogy egy vízcsepp erre képes? A jövőt találgatni lehet, a múltból többet tudunk. Ezt egyszer így fogalmaztam meg:

*Légy méltó társa az időnek,
s ha már erre hozott utad,
ne tégy kerülőket.*

(2013).

A csoda mindenütt kisarjad Christl Greller osztrák íróő bemutatkozása főiskoláinkon

*A csoda végül is mindenütt kisarjad,
még a jelentéktelen vagy rejtett dolgokban is.
És azért még nem kevésbé csodálatos,
amiért senki sem tud róla.*

Christl Greller bécsi íróő sok évig dolgozott a reklámszakmában; csak 1990 óta határozta el, hogy verseket és prózát ír. Neve Magyarországon is ismert, mivel több alkalommal bemutatkozhatott nálunk.

Mivel Christl Greller a filológusokétól eltérő magatartással keresett utat a közönség felé – pozitív beállítottsággal, állandó jelenléttel, munkatársainak folyamatos biztatásával, erőfeszítéseik feltétlen elismerésével, ami számunkra példás habitus –, nem kevésbé tűnt leleményesnek, amikor magyarországi felolvasásait három különböző főiskolán tartotta meg. A három felolvasás mind nyelv- és irodalomoktatási, mind pedagógiai szempontból tanulságokkal szolgált.

Az első alkalommal a *Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Kara Nyelvi-irodalmi Tanszéke* látta vendégül, ahol **Durányikné Kézi Erzsébet** és **Tusnádý László** tanszékvezető, neves italianista és műfordító fogadta. Christl Greller a sárospataki tanítóképző dísztermében tartott felolvasást rövidprózáiból. Mivel a hallgatóság elsősorban német műveltségi ágazatos tanító szakos főiskolásokból állott, Durányikné Kézi Erzsébet előkészítette a felolvasást: a szövegeket előre kiadta otthoni elolvasásra és kiszótárazásra, majd nyelvgyakorlat szemináriumon közösen lefordították. Így a már ismert német szöveg birtokában a hallgatóknak valóban élményt jelentett a „találkozás az élő német kultúrával”¹¹. A célirányos, előre megfogalmazott kérdések, melyeket a felolvasást követően a hallgatók a szerzőőhöz intéztek, útmutatást adtak nekik arra nézve, hogyan kell egy író-olvasó találkozót előkészíteni és megszervezni – akár idegen nyelven is.

Christl Greller ezt követően Egerben az *Eszterházy Károly Főiskolán* tartott felolvasást: ezúttal e sorok írója fogadta az *Einführung in die Arbeit mit literarischen Texten (Bevezetés a német nyelvű irodalmi szövegek feldolgozásába)* című szemináriumon.

A szövegek elolvasására, igény szerinti kiszótárazására ugyancsak előzetesen otthon került sor. Ám mivel itt nyelvtanár szakos hallgatókról volt szó, akiknek nyelvi kompetenciája lehetővé tette az idegen nyelven történő spontán megnyilatkozást, a két felolvasott novella meghallgatása után csoportmunkában rátértünk a *Piano, piano* című

¹¹ D.B.I.: *Találkozás az élő német kultúrával*. Észak-Magyarország, 2001. május 31.

elbeszélés elemzésére műfajismereti szempontú megközelítéssel. Az elbeszélés cselekményívének (Spannungsbogen) felvázolása során elkülönítettük az expozíciót (Exposition), melyhez előtörténet is tartozott (Vorgeschichte), megvitattuk, hogy a felívelő cselekményszál (steigende Handlung) van-e feszültségkeltő momentum (erregendes Moment), és hol tetőzik a bonyodalom (Höhepunkt), majd utána rögtön hol fordul jóra vagy rosszra a cselekmény (Peripetie). A lefele szálló cselekményív rövidege ugyanis elárulja a rövidpróza műfaját: ha az a bonyodalom tetőzése után rögtön lefele ível, tárcáról, ha ugyanolyan hosszú, mint a felfelé ívelő cselekményszál, és szimmetrikus azzal, akkor nagy valószínűséggel novellával vagy elbeszéléssel van dolgunk. E két utóbbi műfaj elkülönítését az „árulkodó első mondat” szolgálja: az „in medias res”-kezdés a cselekmény helyének, idejének, esetleg a főszereplő nevének pontos megjelölésével – mindez a novella sajátja. A szétágazó, esetleg többszálú cselekmény (mehrsträngige Handlung) pedig elbeszélésre vall.

A zárás tragédiába torkollása vagy jóra fordulása ugyancsak sokat árul el a műfajról. A tárcanovellát (Kurzgeschichte), mely egy sorstörést ábrázol, épp a cselekmény rosszra fordulása különíti el az anekdotától, mely vidám rövid történet. Megpróbáltuk elkülöníteni a késleltető momentumokat a valódi fordulópontról (Peripetie). A késleltető momentumok (retardierendes Moment) ugyanis csak látszatra adnak más irányt a cselekménynek.

A cselekmény vázolásával párhuzamosan összegyűjtöttük a szereplők külső és belső tulajdonságait. A cselekmény vázlatossága, töredékessége, esetleges hiánya, pl. a rajz (Skizze) esetében, ugyancsak műfaji sajátosság. A mondanivaló és az írói szándék kibontása mellett tisztáztuk a korstílust vagy stílusirányzatot is, melynek jegyében az elemzett mű íródott.

A felolvasást követően kérdések hangzottak el: hogyan ír a szerző, mit ért ihleten, és ki vagy mi volt a „pillangólábú”. A felolvasott másik novella, *Der Schmetterlingsfüßler* ugyanis az ihlet mibenlétét ragadja meg.

Mindezt 90 perces szeminárium keretében. Az elemzés, tehát a mű interiorizációja, kombinálva a szerzővel való találkozással életre szóló élmény. Tapasztalatom, hogy a hallgatóban az elemzett mű szerzőjéről egy kép él, mely – alapos műismeret esetén – harmonizál az író valódi kinézetével, jellemvonásaival, akkor is, ha annak életrajzát a hallgató nem ismeri. Ezért mindig izgalmas a lexikonokban nem szereplő, a hallgató számára ismeretlen, kortárs szerzők bemutatása. Pl. egy speciálkollégiumon egy félévig tanultuk a műfajelemzést Peter Altenberg osztrák író tárcáinak mintáján. A szerzőről semmit sem árultam el, még a nevét sem. A félév végén egy hallgató nő csalódottan jelentette ki, miután megmutattam Altenberg idős kori képét, hogy nem ilyennek képzelte: „jobb képűnek”.

Christl Greller harmadik bemutatkozása a Nyíregyházi Főiskola Német Nyelv és Irodalom Tanszékén volt, a Forum Deutsch vendéglátásával. A felolvasó délutánt

Kósáné Oláh Julianna módszertan szakos tanár vezette be, kiaknázva a felolvasásból a kiváló metodikai lehetőséget.

Mivel germanisztika szakos hallgatók és más külső vendégek egyaránt jelen voltak, Kósáné Oláh Juliannának azzal a kihívással kellett megküzdnie, hogy a verseket felolvasással fogadtassa be a hallgatósággal. Hogy a befogadás ne maradjon töredékes, szemléletesen és élményszerűen mutatta be a szerzőnő verseit. A felolvasandó, egyórás anyagot a szerzőnővel témákra osztották, témánként három-négy vers szerepelt, melyek párhuzamos felolvasásban hangzottak el – először németül, majd magyarul. Egy-egy tematikát Kósáné Oláh Julianna vezetett be, miközben a fóliára másolt versek német és magyar verzióját egymás mellé helyezve kivetítette, majd felolvasta. Az elhangzott információ befogadását tehát vizualizálással erősítette. A két, egymás mellé helyezett versen követhető volt a fordítás hitelesége, amely a vers írásképen is megmutatkozott. Természetesen a magyar anyanyelvű hallgatók a magyar verzióra tudtak inkább támaszkodni a versek megértésekor, befogadásakor. A felolvasott versek befogadását itt ugyanis nem készítették elő otthoni munkával; azokat egyedül a matiné szervezői ismerték: a szerző, a fordító és a módszertan szakos tanár.

A hallgatók ezt követően kérdéseket tettek fel: itt egyértelműen kiderült, hogy azok a hallgatók tudnak és mernek a versírással kapcsolatosan kérdezni, akik maguk is próbálkoztak már verseléssel, esetleg műfordítással. A kérdések az ihlet természetére, az alkotás indíttatására, a fordítónak a szerzővel alvó együttműködésére vonatkoztak. A hallgatók számára – elmondásuk szerint – megdöbbenő volt a délután, mivel a versek tartalma mélyen megfogta őket. Szép példája volt az empátiának és az értő műolvasásnak, hogy a versek tartalmát átérző és azzal – magánemberként, kétgyermekes családayaként is – azonosulni tudó Kósáné Oláh Julianna a megindultan olvasta az alábbi darabot:

Aus dem Haus

Dein glattes Gesicht. Dein Blick
von mir schon abgewandt,
voll Neugier, Vorsicht, Mut zugleich.
Dein Schritt bereit für die Welt.

Ich brauche sechs Hände! Zwei
zum Bedecken der Augen. Sie sehen
für dich ringsum nur Gefahr.
Zwei, um es festzuhalten, mein Herz.
Eine, um meinen Mund zu verschleißen
gegen den klagenden Schrei.

Und eine, um dir zum Abschied zu winken,
mein Kind.

El otthonról

Sima arcod. Tekinteted,
amely már elfordult tőle,
csupa kíváncsiság, elővigyázatosság
s bátorság egyben.

Legyen hat kezem! Kettő,
hogy befogjam két szemem. Mindenütt csak a
veszélyt látják, mely leselkedik rád.
Kettő, hogy lefogjon, szívem.
Egy, hogy a torkomba fojtsam
a panaszló kiáltást.

S egy, hogy búcsút intsek neked,
gyermekem.

Christl Greller felolvasó-matinéi ilyen módon – a felolvasásokat előkészítő tanárok kreativitásának is köszönhetően – mindenütt célba értek: egyaránt szolgálták a nyelvtanulást és az irodalombefogadást.

Nem véletlen, hogy e nyelvtanárokat nem hagyta érintetlenül a megélt élmény: Tusnády László, Kósáné Oláh Julianna s e sorok írója több alkalommal ismertették könyveit. [...]

A fiatalos, mosolygós, nagy emberismerettel rendelkező bécsi szerzőnő – aki **Georg Kövary** magyar származású osztrák író szerint „nagy minidramáiban gyakran foglalkozik a természettel – az emberivel is”, szívesen vállalkozik felolvasásokra.

A pillangólábú. Elbeszélések

Mindennapi életünk, úgy tűnik, nem kínál már csodákat. Az ember reménytelenül él, mert nem tanulta meg, hogy csodára várjon. Pedig a nagy titkok mindig a hétköznapiakban rejlenek. Csak néha oda kellene figyelni rájuk, egyszerűen csak időt kellene szakítani a felfedezésükhöz, s máris a hétköznapiak csodavilága nyílna meg előttünk.

Christl Greller izgalmas és változatos írásai olyan világba vezetnek bennünket, amely az első pillanatban mulandónak tűnik, de aztán megmutatkozik benne a szépség és a borzalom, szakadékok nyílnak meg és csodák mennek végbe. Az olvasó érdeklődését a fenyegetettség, a halál és a finom erotika közötti feszültség tartja ébren – és ezen a ponton az olvasó a szokatlannal és a váratlannal találkozik.

Egyfajta aktualizált E.T.A. Hoffmann-világ bontakozik ki Greller elbeszéléseiből, igaz, nem mágikus tükör által, mint Hoffmann meseregényében, *Az arany virágcserepben*. Valamiféle titokzatos hang csendülésére átsiklik a „normális” világ a mágia, a transzcendentális, a megfoghatatlan birodalmába. S mivel mai világunkat többnyire a technika uralja, a Hoffmann-i parányi, de félelmetes élőlények – a kis, törékeny, zöld kígyók vagy a titokzatos macskák – helyét mai világunk tárgyai foglalják el: egy rádió vagy egy fénymásoló gép (*Fehlkopien – Selejtmásolatok*), kis kvarcórák (*Der Uhrenmann – Az órás ember*) vagy egy varázserőt sugárzó villanykörte (*Das Rollo mit den Tulpen – A tulipános roló*).

Egy betörő egyszer csak a zene búvókörébe kerül és elfelejti, miért is hatolt be egy villába (*Piano, piano*). A magára utalt, mindenkitől elhagyatott, elidegenedett mai ember életének nincs más értelme, mint a várakozás (*Der Wartende – A várakozó*) – jut el az író a felismeréshez. A lőtás-futásban eltelt élet után megismerjük a várakozás érzését: a valakire vagy a senkire várást; a várakozást, mint a nyugalom egyetlen szent, félelmetes és feltöltő állapotát. A várakozó felismeri a folytonos mozgásban eltöltött élet értelmetlenségét, és megállapítja, hogy „mi állandóan csak a jövőre várunk türelmetlenül. A választott jövőre, amelyet vágyképeinknek megfelelően, kívánságunk szerint

alakítunk: legyen meg a mi akaratunk”. Mintha istenekké váltunk volna. Mintha hatalmában lennénk egy transzcendentális hatalom általi mindenhatóságnak.

Így marad magára az Isten szerepét átvevő személy; magányos, türelmetlen lesz, s még saját gondolataitól és vágyaitól is fél. „Ez az, amiért nem akarunk várni: mert gondolatban és óhajainkban mindig elébe vágunk az időnek. Az ember sohasem *lenni* akart, hanem *válni valamivé*. Csakhogy a várakozás csöndes, és jelenhez kötött.”

A várakozással töltött pillanatok elviselhetetlenné válhatnak az olyan ember számára, aki mindig foglalatosskodik valamivel, ugyanis várakozás közben arra kényszerül, hogy önmagával foglalkozzon. A lelki nagyítóüveggel végzett önvizsgálat silány eredményhez vezethet: a vizsgálódó rájön, hogy túl kevés időt és energiát fordít magára, semhogy elégedett lehessen. A jelenből olyan jövőbe lép át, amilyenre senki sem vágyik. S egy megvilágosult pillanatában elfelejti, hogy álmok és vágyak hajtották. De ebben a pillanatban az ember megszűnik élni –, s ezzel Christl Greller rámutat az emberi élet hajtómotorjára: a vég nélküli emberi cselekvésre.

Nem ismerjük a bennünk mélyen rejlő uralkodni vágyást: egy asszony elhunyt szerettének a sírját gondoza, ám egy szép napon a tulajdonosi önérzetét – gondoskodása folytán a sír kizárólag a sajátjának tekinti –, megzavarja az elhunyt özvegye, akiről mindenki rég elfeledkezett már (*Grabpflege – Sír gondozás*). A két nő közötti szakadékot izlésbeli különbség okozza: egyikük pusztán gyakorlati okokból a műanyag virágot kedveli, a másik elviselhetetlenül izléstelennek tartja. A sír mellett hajba kapó két idős asszony megfélekedzik ottléte valódi okáról: az elhunyt iránti kegyeletről. Mély sértődöttségükben elhidegülnek a halottól; az incidens után jónéhány évvel egy tábla áll a síron: „Amennyiben még érdekli Önöket a sír, kérem jelentkezzenek a temetőgondnokságon.” / Ám a táblát senki sem vette figyelembe”.

Az ember nem ismer megbocsátást. Még önmagának sem bocsát meg. Szégyelli magát önmaga előtt és megkeseredik. Nem csoda. A rég letűnt idők csodatettei feledésbe merültek. Christl Greller viszont rájuk emlékeztet: a már régen elfeledett csodákra.

Törések: Christl Greller lírája

Szépséges és nagyon fáj, ahogy Christl Greller költőszemmel lencsevégre kapja a környező világot. Az élet óriási, lényegalkotó apróságait. A halált, a magányt, a tűnő-eltűnő szerelmet. A természet vigaszát: hogy van még boldogság. Van még szépség mindenben, ami mulandó-örök. A mályvarózsában, mely csipkebokorként lobban fel, s eloszlatja az elmúlás elégikus hangulatát (*Solange noch Glück – Míg még boldogság*). A sziklában, mely évszázadokkal dacol, és sztoikusán tűri, hogy a hangyák feldarabolják (*Der Atem der Steine – A kövek lélegzése*). A fában, melyet kidőlni láttat a koronájára emelt tekintet (*Baumhaus – Lombház*). S a hegyi patakban csillogó füzek – makett madártávlatból (*Unter Weiden – A rétek alatt*).

Egy homokkőszentet versel meg, mely magáról mit sem tudva, jámboran dacol az őt megvakító-belepő galamb-guanóval (*Die Friedens-Tauben – A békegalambok*). A szerelemről szól, mely halált sugall az elhamvasztó beteljesüléskor (*Liebeslied – Szerelmes dal*), s a haldoklásról, mely szerelmi aktus rituáléját idézi (*Intime Begegnung – Intim találkozás*).

Létezésünk apróságainak gyűjteménye Christl Greller lírája. Olyan apróságokéi, melyek az élet mibenlétét láttatják. Női szemmel, női szívvel, női szenvedéllyel. Frauenliteratur? Nőkről nőktől nőknek. Női irodalom? Lehet. Bár inkább a teljesség hiányát zokogó női princípium szól. Mai Ingeborg Bachmann.

Brüche/Aufbrüche. Törések/kitörések. Az eredeti cím szójáték. Sugall szakítást, felkerekedést, útra kelést is a kötetcímet adó első vers: *Hinaus – Kifelé*. Útnak indul a lírai Én. Szétnéz – megfigyel. S a pillanatfelvétel eredménye egy fehér-fekete-szürke kép (*Nachtleben, schwarzweiß – Éjszakai élet, fekete-fehér; Das Licht der Nacht – Az éjszaka fénye*). Képvilágából kiszűr szinte minden színt: olykor lángba borul egy virág, imitt-amott fű zöldell – hogy utána annál erősebben hasson a fekete-fehér szíkontraszt. Az alkonyat és az éj borongós, elégikus világának színei kísérik végig az embert anyaméhen belül és kívül. Elindul egy élet: az anyaöl derengő homályából kivettetünk ez árnyék-világra (*Hinaus – Kifelé*).

Egy gyermek a saját útján elindulva kiszakad otthonról – s az anya a kétségbeesés, a féltés sikolyát fojtja magába (*Aus dem Haus – El otthonról*). Gyermekkori pillanatfelvétel a vasúti töltésnél – a mozgás, az élet, a haladás egész életre szóló vásárfia (*Am Bahndamm – A vasúti töltésnél*). Pillants az erdőre! Titkot őriz, mely sejtelmesen kilopódzik a sűrűből (*Wald im Winter – Erdő télen*). De vajon tavasz van-e? Fejét felüti a kerti krókusz (*Ob Frühling – Tavasz van-e*). A város fényei tükörtáncot járnak az esőverte flaszteren (*Éjszakai élet, fekete-fehér*). Rácsodálkozunk városra, vidékre, a dzsesszkoncerten két ismerős-idegenre (*Kopfsprache – Fejek beszéde*).

Christl Greller természeti lírájának színekavalkádja – pirosa, kékje, bodzalilája – nyári virágcsendéletet fest. Virágfejek billennek, virágszirmok cseppennek (*In der Schaukel – A hintán*). A statikus képbe icipici történést csen. A táj hatalmas vászon, melyre érzelem, pillanatnyi impresszió vetül. A megregulázott szív vigaszt keres a természetben (*Unruh des Herbstes – Őszi nyugtalanság*). Szakítás után fantomfájdalom szaggat az amputált szív helyén (*Trennung – Szakítás*) – ám hogy is van ez? Hiszen a szív csak egy élénkpiros húsdarab – kamrái-pitvarai tiszták, üresek. Kamrái, pitvarai egy felboncolt állat szívének (*Nachschau – Ellenőrzés*).

Kereng az év, ősze – halálba – hajlik. Gyász sehol: az év búcsúzik az élettől – felrozdállik még utoljára a lombosítór –, majd gyászfátyolon át tekint a csupasz világra. Könnye hull: havazik, ólomeső esik (*Herbstherz – Őszszív*).

Jelen lenni, helyt állni, szembenézi az elmúlással – fogni egy haldokló kezét. Női sors. Apró lázadásokat, szív-rakoncátlanságokat megregulázni – végy példát a természetéről, mely nem gyászol, nem lázad, lüktet, teszi a dolgát: él. Része lenni a nagy körforgásnak, a nagy összefüggésnek: légy tulipán, légy lomb, légy szikla, légy kő. Nézd a világot, millió kincsét – tedd magadévá, élj vele.

Nyiss fel egy ládikót, bonts ki egy befalazott ajtót – előtted terem a múlt, illatvalóságában. Nem kell az érzelmek erőszakossága, nem kellene a múlt emlékei (*Karácsony*). Tekints a jövőbe: hamarosan eljő – ultima ora – fordul a végleges célegyenesbe. Bízzál vakon a bizonyosban (*Blind – Vakon*). Mert a jövő tudása a halál bizonyossága.

Greller versei nemcsak vizuális élményt nyújtanak, és látomásos területre ragadnak, hanem akusztikusan is erőteljesen hatnak. Olykor az érzékelés peremére, a valóság és a szürrealisztikus tudatalatti folyamatok, az asszociációk mélyébe visznek. Sólýomkiáltás ragadja magával a szívet (*Sehnsuchtshimmel – Vágyégbolt*), galambok turbékolják pusztulásba az emberi memento mori művet (*Die Friedens-Tauben – A békegalambok*). Másutt a kövek lélegzetét halljuk, s az érzelmek ezüstös rigófüttyhöz hasonulnak.

A költőnő kivételes érzékenységgel nyit kaput mindennapi életünk mélységeibe. Vezértémái: élet, halál, szerelem, természet. Motívumai: ősz, titok, éjszaka, repülés – leggyakrabban ezekből építkezik.

Christl Grellér nyelvi textúrájában személytelen igenevekkel dolgozik. A lírai én minden lépését kiterjeszti az általános alanyra, egy általános cselekvőre. Személytelenné, egyúttal általánossá bővíti mondanivalóját. Így az általános alany a legintimebb lírai én hordozója.

Unikátumai – egyszeri költői szóalkotásai – vágyégbolt, rózsadélután – megannyi nyelvi lelemény, melyekkel a szerzőnő a német nyelv megújítására törekszik, s próbára teszi a fordítót.

Nyelvinfó (2003/3).

„Legyél örült vagy zseni, csak átlagos ne legyél!”

Portré Fekete Annamáriával

Fekete Annamária – írói nevén Alie Neetah (ejtsd: Alienita) – újságíró, korrektor, a Szegedi VTV Negyedik Dimenzió című magazinjának gyártásvezetője. Elsőkötetes író: A vén diófa meséi című könyve tavaly látott napvilágot. Kedvenc műfaja a sci-fi. Írásai a www.tollinga.hu művészeti portálon olvashatók, többszörös nyertese irodalom és

digitális fotó kategóriában a Tollinga-pályázatoknak, melyeknek immár harmadik antológiája jelenik meg, ezekben összesen 35 műve olvasható. Szenvedélyesen érdeklődik a paranormális- és ufőjelenségek iránt és egy „igazi vadmacska” gazdája...

– A cicám lelenc, fekete-teknőc tarka, hat kilós „csajszi”. Tizenhárom éve egy reggelen hazafelé bicikliztem a munkából, amikor a belvárosban az úttest közepén egy kis izgőmozgó, nyifogó „kupacot” láttam. Leszálltam, hogy megnézzem, kiderült, kiscica, akinek még a szeme sem volt kinyílva, annyira fiatal volt. Hogy hogyan került oda, máig nem tudom, de bepakoltam őkelmét az övtáskámba és hazavittem. Senki nem biztatott, túl fiatal volt még, de csoda történt, nem az első és nem az utolsó (de kétségkívül az egyik legmeghatározóbb) az életemben. Hogy miért vadmacska? Nos, ő nem szocializálódott macskák között, inkább rám hasonlít a személyisége. Cicás, szeretet-teli, de ha valami nem tetszik neki, akkor harap és karmol, a különbség csak a módban van...

– *Beszélgünk az írói pályádról: „Ha az ufók nem lettek volna, nem éred el ezt a sikert” – azaz, nem válsz ilyen termékeny íróvá – vallod. Honnan hoztad az ufók iránti érdeklődésed?*

– Amióta az idegenekkel kapcsolatba kerültem, írásaim letisztultak – nagy részüket ugyanis álom formájában, úgymond „készen kapom” –, és kitágultak az általam „feszegített” határok, azaz a műfajok palettája kibővült. A másik fontos dolog, hogy belépett az életembe valaki, aki az elmúlt 14 évben, jóban-rosszban, ahogy szokták mondani, egészségben-betegségben feltétlen bizalommal és odaadással állt mellettem. Tekintve a súlyos depressziómat és a többi problémámat, ez olyan támogatás, amely nélkül sajnos az életem is többször veszélybe került volna. Szintén az idegenekkel való kapcsolatomnak köszönhetem, hogy bekerültem egy olyan közösségbe, amelyben a misztikum, paranormális jelenségek iránti érdeklődés nem bélyeg, hanem érdem. Mára bebizonyosodott, hogy ez az érdeklődés reakció volt olyan eseményekre, életekre, amelyeknek semmi közük ehhez a világhoz, sem időben, sem térben.

– *Milyen feladattal jöttél a világra? Pontosítva: most erre a világra? – ha már a reinkarnáció fogalmát evidenciaként kezeled...*

– Úgy vélem, nagyon sok feladatom van. Hatalmas tömbben vállaltam be eddigi „lemaradásaimat”, ezek közül néhányat már sikerült megoldanom, ám van még számos, amellyel kicsit jobban is boldogulhatnék. Hogy ez így van, annak bizonyítéka, hogy még itt vagyok, hiszen ha egy lélek az összes vállalt feladatot sikeresen teljesítette, akkor tovább léphet. Sajnos nekem volt egy hatalmas úr, talán hat-hét év, amit úgy érzem, elpocsékoltam, de lehet, hogy ez nincs így, mindössze akkor lassabb lépésekkel haladhattam. A véletlenekben ugyanis éppúgy nem hiszek, mint abban, hogy valami céltalanul történik az emberrel, tehát valószínű, hogy a terméketlennek érzett évek is jók voltak valamire.

– *Mi az, amit az átlagtól eltérőnek érzékelsz az életedben? Hogyan szembesülsz a „mássággal”?*

– A misztikumhoz való viszonyomat én egyértelmű ajándékként élem meg, olyan csodaként, amelyért minden nap köszönetet mondok. Defektes, fura, elvarázsolt – ezek azok a szelídebb kifejezések, amelyeket azoktól kap a magamfajta, akik félnék szembe-sülni azzal, ami túlmutat azon a világhépen, amit egész életükben sulykoltak beléjük. Sokan inkább megtagadják az ajándékot, elbújnak egy álarc mögé, hogy normálisnak látsszanak. Sajnos én is beleestem ebbe a hibába: éveken át akartam megfelelni valami más képnek, mint aki valójában voltam. Legyél őrült vagy zseni, csak átlagos ne legyél! Az élet kemény pofonok sokaságával közölte velem, hogy muszáj a számomra kijelölt úton haladnom. Mióta megtanultam magam elfogadni, sőt szeretni a csodákat befogadó lényemet, jóformán megszűntek a konfliktusok az életemben.

– *Képletes vagy szó szerinti értelemben kaptad a pofonokat?*

– Képletesen. Mindig lázadó ember voltam. Elsősorban magam, a helyzetem ellen lázadtam: súlyos gyermekkori betegségem után maradt fogyatékomat – megvakultam az egyik szememre – én nem érzékelttem, ám környezetem minden lehető módon szembesített velem. Korlátok között éltem, melyeket nem én, nem az állapotom, hanem mások raktak körém. Ezt nem bírtam. Így visszanézve már látom, hogy hiperaktív is voltam, ami nem könnyítette meg a helyzetemet... Ezután jöttek az „apróbb” pofonok, amelyek tulajdonképpen egyrészt már csak az első, legnagyobb következményei voltak – ok-okozat –, másrészt a rendszerváltással járó, inkább negatív változások vonzatai. Talán rosszkor és rossz helyre születtem. Máig nem találok a helyem ebben az elvadult világban és félő, soha nem is fogom.

– *Írásaid olvasva az az érzésem, hogy egy érzékeny gyermek ír, aki a „másik világban” is él, s aki te ezt a világot most is a magáénak tudja. Hol az átjáró?*

– Az átjáró a génjeinkben van. Sokak számára lezárult, külső okok miatt, mások maguk zárják le, de megnyithatnák, ha szembe mernének nézni avval, hogy képesek erre. De ehhez nem kis adag bátorság kell. Néha szörnyű dolgokkal, emberi ésszel felfoghatatlan dolgokkal szembesülünk. Van, aki ettől megriadva bezárja az átjárókat, ám ez következményekkel jár. Aki viszont vállalja, az fantasztikus szellemi-lelki fejlődésen mehet keresztül, és ez mindent megér. A bennünket körülvevő világ – amint nemcsak a Föld bolygót és a jelen idősíkot értem – teli van csodával, szépséggel, csak szem, lélek kell, hogy észrevegyük. A másfajta látásmódhoz pedig valami rendkívüli. Egy nehéz gyermekkor, súlyos betegség, fogyatékoság, ami eleve elvág a „normálisak” világától; egy halálközeli élmény; egy találkozás – mind-mind olyan dolgok, amelyek megváltoztatják az ember világról alkotott képét, önvizsgálatra kényszerítik. A halál küszöbéről visszatérve önmagában gyönyörű a fűszál zöldje; más világokat megismerve a természet teljessége, színei, az élet maga a megunhatatlan csoda.

– *Mindez alkotás-lélektani kérdés vagy valami, ami túlmutat ezen?*

– Számomra mindez az élet, amit élek. Semmi köze az alkotás-lélektanhoz. Az alkotás itt egy amolyan „hasznos melléktermék”, elválaszthatatlan a világ misztikusabb oldalától, amely nem látható mindenki számára – bár azt hiszem, akik nem látják, azok magukat zárják el a csodák elől. Ahhoz azonban, hogy az ember meg merjen nyílni, és ezt vállalja is, valamilyen szinten „defektesnek” kell lennie, hiszen annak bevallása, hogy másként lát, mást érzékel, más a világról alkotott véleménye a megállapított dogmákhoz képest egyenértékű annak bevallásával, hogy nem átlagos. Márpedig a mai világ központi kérdése a mindenáron való uniformizálás, gondolatilag a média által, külsőleg a divat által, már egészen apró gyermekkortól. Kilógni egyre veszélyesebb.

– *Azt állítod, hogy gyermekkorodtól depressziós vagy. Létezik ilyen? Egy amerikai felfogás szerint a depresszió egyfajta önsajnálát, mi a véleményed erről?*

– Igen kíváncsi lennék, az ominózus kutatók közül valaki szenvedett-e már ebben a betegségben... Kétségtelenül a tünetek egyike az önsajnálát, bár én inkább azt mondanám, a depressziós emberről egyszerűen lekerül a színes szemüveg és sokkal reálisabban, tisztábban látja a helyzetét, társadalomban elfoglalt helyét, mint az átlagember. Képtelenné válik arra, hogy hazudjon önmagának.

Én nagyon rosszul éltem meg a betegséget, környezetem „hisztiként” kezelte – a szüleim legfőképp –, így semmiféle segítséget nem kaptam. A legtöbbet ironikus módon 25 éves koromban az egyik fizikális betegségem – a jóindulatú agytumor – segített, ugyanis olyan tüneteket okozott, amelyek miatt felmerült a pánikbetegség lehetősége, így kerültem orvoshoz. Akkor diagnosztizálták először a depressziót – rögtön súlyos fokozatban. Gyógyszeres kezeléssel mára elértem egy szintet, ami afféle pengeél: még megvagyok, de bármikor ismét romolhat az állapotom. Hogy ezt elkerülje az ember, meg kell tanulni, melyek azok a helyzetek, helyek, emberek, szituációk, amelyek úgy-mond leölhetnek a pengéről. Egy depressziósnak nincs jövőképe, csak – sok esetben nagyon fájó – múltja és jelene, de ettől fogva minden esetleges. Elég egy kudarc, ami esetleg nem is a saját hibánk – pl. munkahely, ezzel az anyagi biztonság vagy éppen az egészség elvesztése – ahhoz, hogy átbillenjen az ember. Megtanultam viszont azt is, hogy bár a depresszió az egyik legrosszabb dolog, ami egy emberrel történhet, maga a pokol, de tanít. Annyit és oly módon önmagunkról, másokról – aki ilyenkor melletted marad, támogat, elvisel, az valóban őszintén kötődik hozzád –, hogy egy élet is kevés lenne. Amolyan gyorstalpaló lelki fejlődés – már persze, ha a delikvens túléli.

– *Hogy néz ki egy ufőszakértő átlagos és egy rendkívüli napja?*

– A szakértő nem én vagyok, hanem Sós Tibor ufókutató, akivel több mint tizenöt éve járom az országot az ufók nyomában. Én csak amolyan íródeákként „funkcionálok”, aki hónapról-hónapra megörökíti ezeket a történeteket az *Ufomagazin* című lapban annak a – nem túl közeli – nemzedéknek, amely számára az idegenekkel való kapcsolat már mindennapos lesz. Egy átlagos nap ezen a területen ugyanolyan, mint egy

hétköznapi ember napja: munka, mindennapi ügyintézés. A rendkívüli nap egy telefonhívással kezdődik, melynek nyomán néha szinte egyetlen lépésnyire vagyunk az idegenek nyomában. Ez a legfantasztikusabb: amikor kimegyünk egy helyszínre, ahol alig fél órával korábban történt eltérítés vagy más fajsúlyos esemény. A hiedelemmel ellentétben – hogy egy csomó buta, műveletlen ember hazugságokat terjeszt – a munkánkat a rendőrség, tűzoltóság, orvosok a genetikustól az igazságügyi orvos szakértőn keresztül egészen a pszichiáterekig komoly szaktekintélyek segítik.

– *Gyermekkorodtól fogva írsz? Hogy éled meg a sikert? Mik a terveid?*

– Az olvasás és az írás nagyok korán az életem részévé vált: ötévesen kezdtem olvasni és hét-nyolc éves korom óta írok. Eleinte főként verseket, azután rövid humoros írásokat, ezek főként a mindennapokról szóltak. Rájöttem, hogy az alkotás lehet menedék, de lehet szelep is, amelyen a negatív érzelmek távoznak. Azt hiszem, sikerről az én esetemben még túlzás lenne beszélni. Eredményeim vannak, amelyek megfelelnek a jelenlegi szintemnek, de hogy lesz-e valódi siker, vagy ez csak egy újabb, megtagasztalásra váró állomás az életemben, arra még nem tudom a választ. Mindenesetre, ha ez az út, amelyen haladnom kell – amit nagyon szeretnék –, akkor írni fogok, amíg itt vagyok.

www.tollinga.hu (2009).

„Fától fáig bukdácsolok, baktatok”.

Aki kérdez: Bende Liza, aki válaszol: én balla mari

én balla mari¹², azaz Szabó Éva Erzsébet több elismerést követően Tollingánívódíjat kapott anyanyelvőrző karcolataiért. Rövid írásai – *A kék kantás leánya, Egy katona, két katona, Felrobban a kályhánk, Nyaralni menjünk!, Példabeszéd...* – lazán egymáshoz kapcsolódva egy nem is olyan rég múlt világot keltenek életre: a háború utáni Marosvásárhely színhelyeit, személyeit. Az írói pályához hosszú felkészülés vezetett: közel negyven évig óvónőként dolgozott.

– *Honnan a balladai álnév-választás, én balla mari?*

– Még, hogy balladai – ennek nincs köze semmiféle balladához, hanem egy egészen másfajta bal-ide-bal-oda dologról van szó. Ehhez pedig jön egy magyarázat:

¹² Szabó Éva Erzsébet (Marosvásárhely, 1929) visszaemlékező kötete kiadás előtt *Vásárhelyi villanypózna. Képek, visszaemlékezések* címmel.

Született „balagas” vagyok, azaz irodalmilag kifejezve balkezes. Írni a jobbal, de sok minden egyéb a másik kézzel „mejen”... Eleget is csúfoltak s kalapáltak érte, s most, amikor álnevet kellett választani, önkéntelenül a fájós kezemre tévedt a szemem. Elégtételt akarok mindkettőnk részére, most, azonnal, s máris fűzöm a szótagokat s szavakat: bal, bal-a, hopp, megvan: Balla, s a keresztnév? Kínozt, mar a találgatás, mar, mar-i, na aztán ez is meglett. Tudod, ez valahogy így jött. Na s a nevem előtt a ciráda: ha már nincs még meg az a másik kettő, hát „én” addig is odabiggyesztetem.

– *Eltűnt idők krónikásaként érkezett. Honnan jött, hová tart?*

– *Eltűnt idők krónikása!* – jaj de szépen is hangzik, s nagyon megtisztelő rangsorolás, ám ettől én de be távol vagyok! Felhők – könnyed aprócska bodorfelhők, miket itt papírra vetek, s hogy mit szeretnék elérni velük? Semmi mást, csak egy kis derűt, élményt vagy mosolyt kicsalni az arcokra, ez nekem már nagyon is elég. Honnan jöttem? Én azt nem tudhatom, és nem is érdekel. És hova tartok? Azt még úgy sem, de egyet, azt igen: „Fától fáig” bukdácsolok-baktatok, lesem lovacskáim csengettyűjének hangját, nehogy véletlenül eltévedjenek – ezt tudod, még Kányádi Sándor is így mondotta.

– *Önéletrajzi ihletésűek az írásai?*

– Az eddig írtak velem s körülöttem lezajlott igaz történetek, s életutamnak elszakíthatatlan, hűséges és mindvégig kitartó útítársai maradnak. S ha itt-ott reájuk aggattam egy kevés dekorációt, azt csupán a sötétebb helyzetek könnyebb áthidalása végett cselekedtem. Kotorászok tarisznyám belsejében, s örülök, nagyon örülök, ha még mindig találok valami szépet s maradandót benne.

– *Békebeli nagy telekről, nyarokról olvashatunk. Boldog fiatalsága volt?*

– Igaz, Erdély... a galád módon otthagytok hegyek... Hideg a nap, hideg a föld, itt mindig idegen. Boldog fiatalságom volt? – azt kérdezed. Köszönöm sorsomnak, most abból élhetek.

– *A magyar nyelv gazdag szókincséből kikopott főnevek és igék sokaságát éleszti fel: tollforgatók, pennarágók, vitorodók, csipeszkedik. Mit jelent az ön számára az anyanyelv?*

– A magyar nyelvből, végső és egyetlen menedékünkben, hogy mit művelt a még műveltebb kultúrlény, az ember... Fertelmes-nyűszító főnevek s igék leledzenek a valamikori s mára már divatját múlt, ám mégis szép szavak helyett... Ha így haladunk, a drága szavak elporladnak, elszáradnak a szájpaddal alatt. S hogy mit jelent ezek után számomra az anyanyelv? Mindent-mindent, élesztem-ápolgatom, amíg csak élek.

www.tollinga.hu (2009).

KORTÁRSAK ZENÉRŐL, IRODALOMRÓL

Vitaindító kortárs zenénkről

„A mi korszakunk valószínűleg a legösszetettebb az összes között. Áttekintéséhez még nincs meg a kellő történelmi távlat, hiszen benne élünk. Ám annyi távlatunk azért van a 20. század második felén, hogy lássuk a zene válságát.” – Leonard Bernstein

Beszélgetőtársak Keuler Jenő zeneszerző és Pallagi Tamás hegedűtanár Debrecenből, Szakács Franciska hegedűtanárnő Kolozsvárról.

– *Az egyik neves, Debrecenben élő zenész azt nyilatkozta, hogy a kortárs zene közönség nélküli zene. Igaz ez a kijelentés?*

K. J. – Hogy a kortárs zene közönség nélküli zene lenne, nem igaz. Természetesen vannak olyan alkotások, melyekhez a közönséget nevelni kell, hozzá kell szoktatni ahhoz, hogy azt művészeti élményként tudja befogadni. De nem kell a kortárs zenéig elmenni, hiszen sokan az általunk legnagyobbnak tartott Johann Sebastian Bach műveit sem tudják élvezni, mert nincs meg hozzá a megfelelő befogadói gyakorlatuk, nem azon nevelkedtek, és más elvárásuk van a zenével szemben, mint amit kapnak.

– *A kortárs zenét nehéz elfogadni. Nem áll fenn annak a veszélye, hogy ezáltal szűkül azoknak a köre, akiknek élményt nyújt Johann Sebastian Bach zenéje?*

K. J. – A kortárs zenei kínálat annyira széles palettán mozog, hogy befogadásának kérdése i megfogalmazásban túlzottan leegyszerűsített. A 20. században sokkal több zenei irányzat és zenei nyelvezet terjedt el, mint amennyi az elmúlt ezer év alatt Európában kialakult. Éppen ez adja a befogadás egyik nehézségét. Századunk zenéje annyira sokrétű, sokarcú, hogy ilyen széles választékban egyetlen kornak a hallgatója sem válogathatott.

A fentiek is cáfolják azt, hogy a kortárs zene nélkülözné a közönséget. Viszont új, képlékenyebb az az ízlésrendszer, ami szerint válogatnak.

– *A kortárs zene tehát másfajta befogadóképességet feltételez a hallgatóktól?*

K. J.: – Élnek olyan zeneszerzői attitűdök, amelyek egészen más hozzáállást kívánnak: esetleg nem a figyelemvezetésre, hanem a figyelem rögzítésére építenek, és valaki, aki ahhoz szokott hozzá, hogy mindig valami újat kap, az esetleg unatkozni fog. Viszont ha rá tud hangolódni arra, amit figyel, akkor egyszerre feltárulkozhatnak előtte olyan információk, amelyek egyébként elsikkadnak.

– *Szükséges valamilyen módszer a kortárs zenei darabok tanításához, bemutatásához?*

P. T.: – Sokat segíthet, ha a tanár be tudja mutatni elképzelését, hogyan kell megszólaltatni azt a darabot. Az új daraboknál sokszor az is probléma, hogy magának a tanárnak kell először megismerkednie az újfajta megoldásokkal. Arra gondolok, hogy az

egész kérdésfeltevés mögött az munkál, hogy a kortárs zene eleve élvezhetetlen. A kortárs zenéről sem lehet mást mondani, mint azt, hogy létezik jó és rossz zene.

A pontos megnevezését illetően: inkább kortárs komolyzenéről kellene szólni, mert szó szerint a kortárs zene fogalmába minden olyan mű beletartozik, amit a ma élő, velünk egykorú generáció komponál, előad.

– *A régi klasszikusokat már megrostálta az idő, de arról, ami ma születik, csak később derül ki, hogy mennyire bizonyul értékesnek...*

K. J.: – Pontosan erről van szó. Ugyanis a 18-19. században nemcsak három zeneszerző volt – Haydn, Mozart és Beethoven –, hanem sokkal több. Ha időnként kortársaik műveit halljuk, elcsodálkozunk, hogy milyen jó darabok kerültek le a repertoárokra. A történelem nagyon kegyetlen és gyakran olyat is kirostál, ami pedig nem érdemelné meg.

Szerintem egy kicsit leegyszerűsítő az, hogy van jó zene és van rossz zene, mert van zene, ami gyönyörű és csoda és remekmű, de annak, aki nem tudja befogadni, rossz, vagy esetleg nem is zene.

P. T. – Van a szerzőkön egy bizonyos tradicionális kényszer, hogy újat kell nyújtani. Az újat hozásnak volt egy tendenciája, ami a hangrendszerek fellazítása. Illetve a hangzatoknak a disszonancia felé való elmozdulása irányába történt. A jó hangzás szinte kötelező feladása új hanghatások kitalálásával, olyan határhoz ért, amit már az átlaghallgató nem tud követni.

– *Mondhatjuk, hogy stresszhelyzetbe kényszerülnek a szerzők azáltal, hogy mindig újat kell kitalálniuk?*

K. J. – Nemcsak arról van szó, hogy a szerző mindenáron újat akar kitalálni, hanem újat akar megismerni. Tehát a zeneszerzés, az alkotás a megismerés egyik megnyilvánulása, és ez így volt már a régebbi korokban is. Hiszen Beethoven is a tonális-kezelésnek olyan lehetőségeit aknáztta ki, amelyeket elődei nem. A romantikusok megismerési szándéka pedig a kifejezés buja lehetőségeit eredményezte. Ezt a megismerési vágyat tartalmi vagy szakmai motiváció serkenti. A 20. századi technikai forradalom olyan újabb találmányokat hozott, amelyek kézzelfoghatóvá, kezelhetővé lesznek olyan hangjelenségeket, amelyeket korábban nem lehetett kontrolláltan manipulálni. Ma már nemcsak az úgynevezett hagyományos zenei hangokkal lehet komponálni, hanem a zeneszerző bele tud nyúlni magába a hangba, megváltoztatja a spektrumát, hangszínét. Tehát a hangzásnak egészen más dimenziói válnak kezelhetővé, mint eddig.

– *Mikortól beszélünk kortárs zenéről?*

K. J. – A kortárs zenét Debussytól illik datálni. Ma is vannak nemzetközi kortárs zenei fesztiválok (Lengyelországban a Varsói Ősz Fesztivál), ahol gyakran Debussynek tisztelegnek a nyitóhangversenyen.

– Romániában az elmúlt rendszerben a hangversenyek mindig egy kötelező, kortárs zenei művel kezdődtek. Ezek a zenedarabok többnyire politikai vonatkozásúak voltak. Ez most megváltozott.

Sz. F. – Ez egy művészetpolitikai fogás volt. Most is játszanak kortárs román darabokat hangversenyeken, de azért, mert az illető darab beleilleszkedik a műsorba, nem úgy, mint korábban, hogy bizonyos zeneszerzők műveit kiadták tonnaszámba és játszották, holott nem volt miért.

– Van kortárs erdélyi zene?

Sz. F. – A zene nyelvek és nemzetek fölötti, bár Erdélyben hivatalosan a kortárs romániai zene meghatározást használjuk. Mi, Magyarországtól eltérően az orosz vonósiskola által lerakott alapokon állunk. Vannak erdélyi szerzők és Erdélyen kívül élők, akik viszont kötődnek az erdélyi témához. Ilyen például Paul Constantinescu és Dumitru Capoianu. akik nem idevalósiak, de használják az erdélyi témát.

– Milyen neveket ismer a kortárs romániai zeneszerzés?

Sz. F. – Volt egy olyan periódus, amikor a zeneszerzők közül is sokan elmentek. Ma elmondhatjuk, hogy Kolozsvár magához tért. Miután elmúlt a hisztériás kimenekülési láz, a fiatalok megpróbálnak dolgozni. Lászlóffy Zsolt zongorista és zeneszerző szakos. Nagyon sokat ír, tehetséges, rendszeresen szerepel szerzői esteken. Szegő Péter már az érett gárdához tartozik. Széles látókörű és jól ír Cornel Taranu, a zeneakadémia tanára; Paul Constantinescunak remek hegedű- és zongoraszonátái, szonatinái, zenekari művei vannak, Dumitru Capoianu az idősebb generációhoz tartozik, remek concertót, csellódarabokat írt. Vermessy Péter, aki már nincs közöttünk, Pimpimparé címmel kötetet állított össze Szilágyi Domokos verseinek megzenésítésével. Ez a kötet tulajdonképpen a zeneelmélet-képzést szolgálja gyermekversek és -dalok felhasználásával, zseniális összeállítás. Mindenképpen említenünk kell Csíki Boldizsárt, a Marosvásárhelyi Filharmónia Igazgatóját, de a sorból nem maradhat ki a Magyarországra áttelepült Orbán György és Szőlősi András sem. A szászok közül megemlítem Hans Péter Türköt. Érdemes odafigyelni Terényi Edére, a kolozsvári konzervatórium zeneszerző-tanárára, Demény Attilára, Magyar Zitára.

– Míg Magyarországon zeneszerzést kilenc éven át tanulnak, addig a szomszédos országokban öt év a felsőfokú oktatás a zeneszerző szakos egyetemisták számára...

K. J. – Sokan értelmetlenné tartják, hogy Magyarországon Beethoven, Mozart vagy Bach stílusában kell komponálni, de a zeneszerzés technikai tudásához hozzátartozik, hogy a szerző tudjon a régi nagymesterek stílusában is alkotni. Ez viszont egy kicsit azt jelenti, hogy a magyarországi oktatás inkább forma-, mint tartalomközpontú.

– Tehát nem a tehetség vagy a mesterségbeli tudás hiányának tudható be, hogy a kortárs zene nehezen érthető?

P. T. – A kortárs zene színes palettáját illusztrálандó jó példa a színház. Elnézem, hogy a színházi plakátokon ki van írva, hogy X darabnak a zenéjét Y szerezte. Teljesen amatőr az illető, nincs semmiféle képzettsége. Ma már zeneszerzőként megjelenni nem jelent gondot, a kontárok ellen a zenei „céhes ipar” semmiféle védelmet nem nyújt, és a nagy pénzeket is a kontárok „akasztják le”.

– Van olyan szakmai fórum, amely minősít?

Sz. F.: – Nincs erre fórum. A zeneszerzők általában keresnek valakit, aki kiadja lemezüket. Hogy milyen úton keresnek támogatót és milyen áldozatokkal, arról jobb nem beszélni. A Román Zeneszerzők Egyesülete lenne hivatott támogatást nyújtani, de sajnos nem segít.

P. T. – Szinte világjelenség, hogy a kultúra annyira intézményesült, hogy tulajdonképpen ezáltal is elveszti kapcsolatát a közönséggel. Nem a közönség választja ki, mi az, ami jó. Ezen a ponton a populáris kultúra bizonyos fokig előnyt élvez ma már a hivatalos, intézményes kultúrával szemben, annyiban, hogy ott igenis a közönség dönti el, mi jó. Nyilván itt a reklámnak is nagy a szerepe. Nagyon hosszú idő telik el, amíg valakiről kiderül és elterjed, hogy tehetséges.

Erdélyi Napló (1996. augusztus 21).

Van-e romániai kortárs magyar zene?

A képzőművészetben festészeti iskolák vannak, a zeneszerzésben zeneszerzői iskolák – ezek a művészetek tehát valamilyen tájegységhez, városhoz kötődnek. Az irodalmat a szöveg hordozója, maga a nyelv szorítja bizonyos határok közé, köti valamely régióhoz, országhoz. Az anyaországtól Erdély évszázadok óta sajátosan különbözik, még akkor is, ha az anyanyelv itt is, ott is egységes. Ez a sajátos különbség hozta létre a romániai magyar irodalmat.

De van-e romániai magyar zene? Erről faggattam Csíki Boldizsárt, a Marosvásárhelyi Filharmónia igazgatóját, egyikét azon kevés romániai magyar zeneszerzőknek, aki hű maradt szülőföldjéhez.

– Ha megkérdezi, van-e erdélyi magyar zene, akkor a válasz: igen. Legalábbis volt erdélyi magyar zene. Ahhoz, hogy erdélyi magyar zeneszerzés létezzék – akárcsak erdélyi magyar irodalom, képzőművészet –, ahhoz személyek kellenének. Viszont azok

a személyek, akik számszerűségében a túlnyomó részét adták ennek a fogalomnak, meghaltak vagy elmentek. Nagyon kevesen maradtak az országban, és nagyon kevesen tudunk még megfelelni ennek a fogalomnak. Nem sorolok neveket, hiszen ez szomorú felsorolás lenne.

Ilyen módon vállalom a kérdés kiegészítését is, és azt mondom, hogy létezett erdélyi magyar kortárs zeneszerzés is. Zárójelben megjegyezném, hogy vannak olyan területek, ahol egy foglalkozás nemcsak mesterség vagy pénzkeresethez kötött állás, hanem hivatás. Akik ezzel foglalkoznak, bizonyos felelősséggel tartoznak annak a miliónek, ahonnan kinőttek, és amely szakemberekké képezte ki őket. Sajnos ez a felelősségtudat nem hatott át mindenkit ezekben a hivatásokban.

Az előadóművészek esetében egészen más a helyzet: ha egy nagyszerű zongorista vagy karmester világot jár, kipróbál mindent és beleveti magát a nemzetközi konkurenciába, ott vállalja a megmérettetést, attól csak nagyobb lesz. És persze az is más kérdés, hogyha valakit kergetnek, bántanak vagy lehetetlenné teszik, hogy a szülőföldjén állást kapjon, elhelyezték valahová messzire az otthonától, szétszórták a családját – akkor az ezeken a kategóriákon kívül esik. Én azokról beszélek, akiket nem kergettek, akik nagyon jól megéltek itt, akiket szerettek az emberek, mégis elmentek. Például az olyan; orvosról, akire szükség lett volna, amikor egy szülő asszony vagy egy nagybeteg anyanyelvén akart megszólalni. A muzsikusközül is sok hasonló ment el. Jellemző példa a marosvásárhelyi zeneszerzői csoport. A hatvanas évek közepén tizenegyen voltunk. Nem szívesen sorolok neveket mindazok után, amiket elmondtam. A tizenegyből az évek során meg haltak négyen, maradtunk hárman, és a többiek mind elmentek. Amikor kilenc vagy tíz zeneszerző és egy-két muzikológus élt ebben a városban, elmondhattuk, hogy Vásárhelyen létezik egy erdélyi magyar zeneszerzői központ. Három emberről ezt már nem lehet elmondani. Ez van Kolozsváron is – ez volt a két legerősebb zenei centrum, de voltak más városokban is ilyen zeneszerzők. Sajnos, hogyha azt kérdi, van-e még erdélyi magyar i zeneszerzői iskola – nem személy, akkor azt kell mondanom, hogy már nincs.

– *Mitől erdélyi magyar az a zeneszerzői iskola, ami már nincs?*

– Nyilván ez a kérdésnek a kifinomultabb oldala, hiszen ez már nehezebben konkretizálható. Ez hasonlatos ahhoz, ahogy a nyelv egységbe foglalja a zilahi, csíkszeredai, marosvásárhelyi vagy a pécsi és szombathelyi magyarnak az anyanyelvét. Az, hogy országhatárok vannak, jelen esetben nem érdekes, mint ahogy például a Prutnál sem vagy más olyan helyen, ahol az emberek önhibájukon kívül kerültek más államokba vagy más rendszerekbe. Ismerek olyan máramarosi családokat, akik négy országban éltek, és soha nem utaztak el a falujukból. Ez történelmi tény.

A magyar zenei nyelv nehezebben konkretizálható, mert a zene nyelve másfajta jelentéshordozó, mint a szó. A zenei anyanyelv más, mint a valódi anyanyelv, De mivel minden régiónak megvannak a maga jellegzetességei, például a csángók más hangképekben, más hangsúllyal, más gondolatritmussal beszélnek, mint a bánátiak, ezek olyan különbségek, amelyek színessé teszik ezt az egységet. Ebből a szempontból az erdélyi zeneszerzés azon a talajon nőtt ki, ami a sajátja: az erdélyi magyar népzeneének, az erdélyi magyar zenekultúrának a talajából. Olyan jellegzetességei vannak, amit ez a muzsika foglal magába. Ez nem azonos egy népzenei dialektussal, de az erdélyi magyar zeneszerzés egy jellegzetes terület volt körülbelül húsz évvel korábban.

A genezise léhát azon a talajon jött létre, mint az összmagyar zenekultúráé. Elfogadtuk azt az útmutatást, amit a zeneszerzés technikai viszonylatában és a kortárs zenei megfogalmazásban Bartók elénk állított. Ki-ki a maga képességei és stílusa szerint továbbvitte ezt a felkínált stafétát. Az összes kollégám ezt csinálta. Az, hogy valaki ezt az örökséget az Új Bécsi Iskola nyelvén fogalmazta meg, vagy egy erősebb Bartókhöz és Kodályhoz fűződő keretben, vagy teljesen új utakat keresett, melyekben esetleg más, 20. századi irányzatokat kapcsolt össze ezzel az örökséggel – ez már egyéni stílus kérdése. Viszont e sokféleség által csak gazdagabb lett zenei örökségünk.

A másik dolog az, hogy én másképp fogalmaztam meg a mondanivalómat egy népdalfeldolgozásban, mint például Bárdos Lajos tette azt az anyaországi környezetben. Mindkettő jellegzetesen magyar muzsika, mind a ketten magyar zenét használunk, és mégis van egy kis ízbeli különbség a kettő között. Nem értékrendbeli különbség ez. Inkább hangvételbeli.

– *Ön hivatalosan kortárs román zeneszerzőnek számít. Ez ellen szoktak önök tiltakozni?*

– A kérdés nem fedi a valóságot. Itt a hatvanas évektől kezdve a Romániai Zeneszerzők Szövetsége különös, rendkívül megértő és lojális magatartást mutatott a romániai magyar zeneszerzéssel szemben. Nem voltak diszkriminációs törekvések, még akkor sem, amikor ezt a Romániai Zeneszerzők Szövetségétől elvárták volna. Nyilvánvaló, hogy a KB Propagandaosztálya ezt szívesen vette volna. De ez nem történt meg, és ez a szövetség érdeme, melyről mi soha nem feledkezünk meg. Már a Romániai Zeneszerzők Szövetsége megnevezés is tükrözi, hogy szem előtt tartották: e szövetségnek nem csak román tagjai vannak. A műveinket nem állították sarokba, mert magyar jellegű darabok voltak, és a magyar zenekultúra jegyében fogantak. Nem mondom, hogy nem voltak kellemetlen pillanatok, hiszen mindig vannak egyének, akik megpróbálják túljátszani a szerepüket, és miután semmilyen ép gondolatuk nincs a román nép gazdasági, társadalmi, kulturális felemelését illetően, csak a románságuk felszított hangoztatásával foglalkoznak, és ebből nagyon jól megélik. Viszont a Romániai Zeneszerzők Szövetségének hivatalos állásfoglalása ezt soha nem tükrözte.

Nyilván már főiskolás korunkban is nagyon különbözött Liviu Glodeanu kolozsvári évfolyamtársam vagy jómagam zeneszerzése, de ezt a nyelvi vagy hangvételi különbséget nem vették figyelembe, meg akkor sem, amikor a szövetség élén erősen politikai színezetű vezetőség állt. Kollégáim, például Vermessy Péter és Terényi Ede bizony sok díjat kaptak a beküldött pályaműveikre. Nem volt diszkrimináció. Amikor 1990-ben Pascal Bentoiu vezetése alatt visszaalakult a megreformált Zeneszerző Szövetség, akkor megkérdezték tőlünk, hogy – miután az írószövetségből és más területen is kiszakadt a magyar szakosztály –, kívánjuk-e azt, hogy külön szakcsoportot alakítsanak a magyar zeneszerzők. Természetesen továbbra is külön szakbizottságot biztosítanak a mi műveink elbírálásához, amely minden szempontból tekintettel lesz arra, hogy egy másfajta zenekultúra talaján fogant mű áll a bizottság asztalán. Összeültünk a kolozsváriakkal és más városbeli kollégákkal, és az egybehangzó véleményünk az volt, hogy miután a Romániai Zeneszerzők Szövetsége annyira lojálisan kezelt minket a legsötétebb pillanatokban is, mi viszonzozzuk ezt a gesztust: természetesen megőrizzük továbbra is a függetlenségünket, és nem engedjük, hogy szétkenyődjék a nemzeti jelleg a műveinkben, de megmaradunk a szövetség keretében. Sajnos a többi művészeti szövetségben nem ment ilyen egyszerűen, voltak csúnya összekapások és visszaélések. Az, hogy bennünket valaki román zeneszerzőnek nevez, ez nem a Zeneszerző Szövetség hibája, hanem azoké az értékelőké vagy nyilatkozóké, akik a helyzet ismeretének hiányában beszélnek.

A marosvásárhelyi zeneszerzői iskola tagfal közül elhunytak: Kozma Mátyás. Zoltán Aladár, Tróznér József, Zeno Vancea, Chilf Miklós, László Árpád. Külföldre kitelepült: Hubs Walter. Jelenleg Vásárhelyen él: Csíki Boldizsár, Csíki Csaba, Birtalan József, Henz József.

Erdélyi Napló (1996. június 5).

Kortárs zenénk esélye

Egyre gyakrabban merül fel az a kérdés, hogy mennyire „fogyasztható” a kortárs művészet, legyen az irodalom, képzőművészet vagy zene. Sok műélvező, kortárs művészetünk „fogyasztója” nehezményezi, hogy az alkotók olykor nincsenek tekintettel a potenciális olvasóra, hallgatóra, műélvezőre, és elefántcsont-tornyukból gyakran még a vájtfülüket is kirekesztik. Az előző lapszámunkban megkezdett beszélgetésünket folytatjuk Csíki Boldizsár zeneszerzővel, a Marosvásárhelyi Filharmónia igazgatójával.

– *Beszéljünk a zeneszerző „mesterségről”. Hogyan éli meg egy zeneszerző azt az élményt, hogy mindent megírtak már, és minden csak utánérzés?*

– Hogy mindent megírtak volna – természetesen! Schubert dalában a halott fiát kétségbeesetten az ölében cipelő apa témája megjelenhet a 20. század bármelyik zeneszerzőjénél is, hiszen a Rémkirály a zeneszerzés és az irodalom közkinccse. Természetesen féltékenységi drámát is írtak eleget az Othello óta is, de maga az emberi érzés, mely a művet ihleti, közkinccs. Az egyetlen probléma az, hogy a szerző hogyan fogalmazza meg a már ismert témát. Ha ugyanúgy fogalmazza meg, mint a mesterei, akiktől tanult, akkor valószínű, az egész egy utánérzés lesz, melyet 100-150 évvel előtte sokkal jobban megírtak. Ha viszont egy olyan témát, ami már lerágott csont, úgy tud felkínálni, hogy abban a jelenkori közönség a saját életének reflexióit találja meg, és a szerző nem a 18. vagy 19. század emberének a lelkivilágába komponálja bele azt a művet, akkor az jó lesz, és föléje írhatja címként, hogy Othello. Opera négy felvonásban, vagy ráírhat bármit, amiről mindenkinek eszébe fog jutni, hogy ezt már megírták, mégis születhet egy olyan szövegkönyv, amely a 20. század emberének úgy találja azt a problémát, ahogy az életéből vett események a leginkább a tudatába vészték. Egy társadalmi, emberek közti reláció már önmagában is érdekes, felhívó ügy, ami érdeklődésre tarthat számot, de ezt azon a nyelven, abban az életstílusban és életérzésben kell megfogalmazni, ami azé a közönségé, amely bent ül a hangversenyteremben.

Másrészt napjainkban olyan új témákkal találkozunk, amelyek eddig nem léteztek. Az is egy lehetőség, hogy ezt próbáljuk megragadni. Szerintem egy zenemű akkor tarthat érdeklődésre számot, és akkor lesz közkinccse a hallgatóságnak, ha mindazt, amit az adott alkotási területen azelőtt megfogalmaztak a szakma összes mesterségbeli problémájával együtt, azt az illető zeneszerző mind ismeri: mindent tud, mindent asszimilált, ami a háta mögött volt, és annak a platformján próbálja magát kifejezni, amire ilyen módon rá tud állni. Ez nem azt jelenti, hogy mindig újat kell keresni, sem azt, hogy mindenáron a régihez kell ragaszkodni, hanem azt, hogy a zeneszerző tudja, hogy mi volt előtte, és ennek a tudásnak a birtokában próbál megfogalmazni valamit. Akkor az a mű valószínűleg jó lesz.

– *Most nemcsak a témákra gondolok, hanem a kottairás fejlődésére is, mellyel fokozatosan lejegyezhetővé váltak olyan hangjelenségek, amelyek korábban nem, és a közönség ezáltal új viszonyba került a zeneművekkel.*

– Nekem erről egyértelmű véleményem van: a művész bármit csinálhat – akár három szemet is rakhat a szobornak –, ha ezzel a mondanivalóját alá tudja húzni, és a művét szuggesztív módon tudja a közönségnek felkínálni. Természetesen szokatlan az, ha valaki nem üti a zongora billentyűit, hanem bekaparászik a húrok közé, vagy egy

stanciliből húsz darab pingponglabdát bedob egyszerre a húrok közé, amelyek a húrokon szökdösnek, és ezáltal jellegzetes hangeffektust produkálnak; vagy egy vonós hangszeren nem a palló fölött, hanem a palló alatt játszanak, azon a megfeszített, rövid húros területen, mely rettenetes vinnyogást produkál; vagy az orgonista ráteszi az alkarját az orgona billentyűire, és ezáltal kellemetlen, nem zenei effektust produkál. Sorolhatnám a hangszerekkel való játszadozásnak rengeteg új formáját, de erről a véleményem egyértelmű: hogyha ez a kifejezést és a zenei logikát szolgálja, akkor akár láncokat is csörgethetnek vagy üveget törhetnek a zenekari tagok, de csak akkor, ha ez aláhúzza a mű mondanivalóját, és továbbviszi a zenemű fonalát. De ha csak azért csinálják, mert még soha nem piszkálták a hegedű E-húrját szenes fadarabbal, vagy még soha nem szerelték le a zongora bal pedálját, és nem ütötték meg azzal a zongora oldalát – ha csak arra törekednek, hogy korábban ismeretlen újdonságokkal, látványossággal szolgáljanak, annak semmi értelme, hiszen az megtöri a zenemű logikáját.

A hangjegyzéssel is ez a helyzet: szinte mindent le lehet írni a klasszikus hangjegyzéssel, de van egy olyan vonulata a zeneszerzésnek, ahol jelekkel vagy utasításokkal bármit meg lehet oldani. De ennek is csak akkor van értelme, ha a mondanivalót szolgálja.

– *És mit nevez kortárs zeneműnek? Mindazt, amit az imént felsorolt?*

– Sajnos a kortárs zene, mint esztétikai fogalom, nincs tisztázva. Lehet egy tegnapelőtt komponált darab is retrográd és nem kortárs, de lehet egy '20-as években komponált mű is igen-igen kortárs. Én nem fogadom el ennek a fogalomnak az időbeliségét. Ha azt mondanánk, hogy az 1960 után komponált művek kortársak, ez az időbeli megszorítás nem fedi a valóságot, hiszen mindenhol kilógnak művek és szerzők ebből az időszakból. A felhasznált kifejezőeszközök szempontjából – tehát, hogy mennyire 20. századbeli ez az apparátus vagy ez a hangzásélmény – sem tudjuk behatárolni ezt a fogalmat. Talán még a tematika sem elég garancia arra, hogy kortárs zenemű lesz egy olyan darab, amelyben például a szerző egy atomerőmű személyzetének a gondjait fogalmazza meg, tehát egy tipikusan 20. századi problémát vet fel, amely azelőtt nem létezett. Mindezeknek együtt kell odahatnia – tematikának, kifejezés-módnak, de főleg a mű szellemének – amiről én, szubjektív módon, azt mondom, hogy megfelel a mai modem ember gondolat- és ízlésvilágának.

Erdélyi Napló (1996. június 12).

Az áldozat szerepében

Beszélgetés Mészáros Sándor irodalomtörténésszel

Nem történik meg az erdélyi magyar irodalom sajátosságainak és értékeinek a tudatosítása. A népi-nemzeti kánonba illő művekre várt az olvasóközönség. Azok az életművek és szerzők, amelyek nem illeszkednek ebbe a paradigmába, a szélén maradnak. „Az új irodalmiság ezeket a szerepeket elbúcsúztatja, ironizálja, lebontja.” Az 1990-es években feltűnő hallgatás övezi ezt a változást, mert a kisebbségi magyarságnak az elárulását látják ebben. Fontos lenne, hogy megméréttessenek egy kimunkáltabb értékrenddel.

– *Magyarországon egészen kiterjedt azoknak a szakembereknek a száma, akik az erdélyi magyar irodalommal foglalkoznak.*

– Az erdélyi irodalom befogadástörténete Magyarországon csak az 1960-70-es években indul, ugyanis ennek korábban politikai-ideológiai gátjai voltak. Debrecenben, a Kossuth egyetemhez kötődő irodalomtörténészek: Görömbei András, Márkus Béla, Bertha Zoltán foglalkoztak elsőként erdélyi irodalommal. Nem Debrecenben élő szerzők közül Pomogáts Béla, Czine Mihály, Széles Klára és mások emelhetők ki. Az ő érdemük elsősorban, hogy még a '60-70-es években – amikor határon kívüli irodalmakkal foglalkozni politikai tiltás alá esett – egyáltalán beszéltek az erdélyi magyar irodalomról. Az áttörés valójában 1971-ben Sütő Andrásnak az *Anyám könnyű álmot ígér* című szociográfiai regénye jelentette, igazából ez a könyv határozza meg a mai napig az erdélyi irodalom befogadástörténetét, hisz mintegy emblémaként került be a magyarországi köztudatba széles közönségsikert aratva. A kritika is egyhangú elismeréssel fogadta, a magyar próza megújulásaként üdvözölte.

– *Lehet-e egyáltalán az 1960-as években a romániai magyar irodalom magyarországi befogadásáról beszélni?*

– Természetesen, bár ez a recepció szórt volt. Jellemző az '50-es évekre az a sokszor idézett bon mot, melyet Veres Péter írt le: magyar író még álmában se járjon Erdélyben! Az '50-es évek közepétől lassan-lassan a kritikák is kitekintenek, de nem történik meg az erdélyi magyar irodalom sajátosságainak és értékeinek a tudatosítása. Ez a történet sok tekintetben párhuzamos a magyarországi irodalomértéssel és törekvésekkel. Elsősorban a népi-nemzeti kánonnak a képviselői vállalkoznak ennek az irodalomnak az értelmezésére, és azt a fajta irodalmiságot, melyet az erdélyi irodalom jelent, a népi-nemzeti kánonhoz kötődő szerzőkhöz – Nagy Lászlóhoz, Csoóri Sándorhoz, Illyés

Gyulához vagy Buda Ferenchez – közelítik. Azok az életművek és szerzők, amelyek nem illeszkednek ebbe a paradigmába, a szélén maradnak. Olyan szerzőkre gondolok, mint például Székely János, akinek a '70-es években meg is jelennek versei, akceptálják is, de kevésbé meghatározó, mint például Sütő vagy Kányádi. Ez nem értékítélet, mindössze a befogadás történetéhez tartozik.

– *Tehát a népi-nemzeti kánonba illő művekre várt az olvasóközönség?*

– Pontosan, és jellemző, hogy azok a művek, amelyek a '90-es években Magyarországon igazából nagy sikert arattak és Erdélyhez kötődnek, például Bodor Ádám novellisztikája vagy *A Sinistra körzet* című regénye, jórészt elsikkadnak, periferikusnak minősíthetők. Bodornak a Kritérionnál megjelent két novelláskötele után Magyarországon megjelenik a *Milyen is egy hágó?*, majd 1986-ban *Az Eufrátesz Babilonnál*, melyeket Magyarországon jelentős elismerés övez, de ezeket a műveket már láthatólag egy másfajta irodalomértés emeli erre a szintre. Ilyen értelemben ebből a kánonból kirekednek.

– *Hogyan fogadták Magyarországon a romániai magyar irodalom műveit?*

– Az ideológia által meghatározott művészetben, mely egész Kelet-Európát jellemezte, minden olyan törekvést, mely az uralkodó beszédrenden, az uralkodó hivatalosság normáin túlmutatott, értelemszerűen megkülönböztetett figyelemmel kísérték, és szolidaritást vállaltak vele. A kisebbségi magyar irodalmaknak a helyzete különös, speciális eset: mai napig adottsága és hátránya egyszerre, hogy diktatúra, mégpedig a magyarországinál erőteljesebb diktatúra körülményei között létezett, és megőrizte a szónak a kitüntetettséget. Az olvasói elvárásokba is belekalkulálták ezt a fajta kitüntetettséget, hogy az anyanyelvnek a védelme és szerepe meghatározó érvénnyel kerüljön a művek értelmezésébe. Az erdélyi íróval szembeni elvárások elsősorban az anyanyelv, a kisebbségvédelem és a kisebbségi közösséggel való szolidaritás jegyében jelentek meg. Azok az irodalmi felfogások, melyek egy közösség örének, szószólójának gondolták el az író, Magyarországon a hatvanas évek végétől fokozatos krízisen mennek át. Az új irodalmiság ezeket a szerepeket elbúcsúztatja, ironizálja, lebontja. Ez a folyamat az erdélyi irodalomban is megindul lappangó módon a Szőcs Gézáék nemzedékével, az Echinox-körrel. Mivel nem, vagy csak nagyon korlátozott mértékben lehetséges a bírálat, hiszen ez ideológiai gyanút, feljelentéseket, politikai szankciókat, majd ennek az irodalomnak a megsemmisítését vonná maga után, valójában felfüggesztik a kritikát, s a kritika jogán a műveknek és szerzőknek az afirmálására törekednek. Ugyanakkor az erdélyi irodalomban komoly probléma, hogy a Forrás első, második nemzedékéig felnő egy kritikusnemzedék, utánuk pedig egyre kevesebb az erdélyi értelmező, s azok sem egy sajátos értékrend kialakítására töre-

kednek. Ezt többnyire a magyarországi kritikusok végzik el. Egészen a nyolcvanas évek végéig, sőt bizonyos esetben a mai napig érvényes a hetvenes évek elején keletkezeti értékrend. Akik Erdélyben ezután megjelennek – a hetvenes években az Echinox-kör költői, Szócs Géza, Egyed Péter, Balla Zsófia, majd az újabb nemzedék képviselői, Kovács András Ferenc, Visky András, Láng Zsolt és mások –, azok már egészen új irodalomfelfogás jegyében működnek. Az általuk képviselt másság viszont csak annyiban legitimizálódik, amennyiben a változás a hagyományos irodalomfelfogás keretében történik. A '90-es években is feltűnő hallgatás övezi ezt a változást, mert az irodalomnak a presztízsvesztését és a kisebbségi magyarságnak az elárulását látják ebben. Holott nem elárulásról van szó, hanem bizonyos értelemben az irodalomnak egy természetes változásáról, melyet kötelességünk értelmezni, leírni többféle értékrend kimunkálásával.

– Nehéz ennek a változásnak Erdélyben végbemennie, hiszen a romániai magyar irodalom szinte elképzelhetetlen anélkül, hogy levetkőzze ideológiai elkötelezettségét olyan politikai, gazdasági körülmények között, melyek igazából lényegi változást nem hoztak. Mennyire szabad ebbe beleavatkoznunk Magyarországról?

– Az óvatos fogalmazás azt az empátiát akarja kifejezni, amely számol a kisebbségi lét állandó veszélyeztetettségével. Amikor arról beszélek, hogy valamiféle másfajta értékrend és másfajta irodalomértés megjelenése is szükséges, egyben szeretném elhárítani azt a veszélyt, amely a magyar irodalmat is fenyegeti: körülményeink nyomorúsága felment az alól, hogy ezekkel a problémáinkkal szembenézzünk. A magyar irodalom a múlt századtól folyamatosan ugyanazokkal az elnyomásból, veszélyeztetettség-érzésből fakadó nyomorúságos helyzetekkel küszködik, mint a kisebbségi irodalmak. Tehát ezt a magyar irodalom is folyamatosan átéli, és ezzel kevésbé mernek szigorú önismeret jegyében szembenézni. Természetes, hogy a kisebbségi létnek speciális vonásai vannak, ugyanakkor a sajátosság helyzetét nem lehet egyszerűen csak politikai-ideológiai okokkal magyarázni. Másrészt annak az irodalom-felfogásnak, amelyet ebben az értelemben kitüntetettnek gondolunk, innen kívülről nem vállalkoznánk a megítélésére. Jó lenne, ha onnan belülről kezdenének beszélni a kompromisszumkötések történetéről, hogy megérthessük őket, és ne kényszerüljünk könnyörtelen ítélkező pozícióba; hogy megérthessük, vajon a határon túliaknak a diktatúra nyomorúságos körülményei között miért és hogyan kellett végigjátszani a hatalompolitikai, irodalompolitikai játszmákat, amelyekben nem mindig és mindenki volt áldozat. A kisebbségi létnek talán az a legsúlyosabb hátránya, hogy folyamatosan az áldozat szerepében gondoljuk el magunkat, ami sok tekintetben igaz is, de nemcsak mindig eszközök és áldozatok voltunk egy represszió történetében, hanem osztott

felelősséggel rendelkező emberek. Nagyon sok olvasó pusztán csak a kisebbségi sérelmi nyelvet és a politikai elnyomásnak a történetét olvasta a művekben. Erre volt kíváncsi.

– *Említsünk meg néhány könyvet ebben a kontextusban.*

– Az olvasatok lényegileg nem térnek el. Az *Anyám könnyű álmot ígér* című műben értelemszerűen a kisebbségi panaszok, az ötvenes évek történetével való szembenézés és ennek könnyes-bús elbúcsúztatása, majd a hatvanas évek világának sérelmei, a kisebbség szinte minden nyomorúságának leltára jelenik meg. Szabó Gyula *Gondos atyafisága* vagy a hetvenes években készült parabolikus drámák jó része Sütőtől Kocsis Istvánig és másokig nagyjából szintén ilyen világteremtésre vállalkoznak. A történetnek szinte mindig van egy mögöttes politikai, erkölcsfilozófiai háttere, miközben az olvasó vagy a néző egy idegen világban játszódó történetet lát, hiszen a szerzőt a diktatúra kényszeríti rá erre az aesopusi nyelvre, a néző viszont a saját történeteként értelmezi. Ma már nehezen értjük azokat a műveket, amelyek egykor olyan felforgatóak és mély jelentésűek voltak. A kisebbségi lét bizonyos értelemben kondicionálja a tragédiákat, a nyomorúságos helyzetből adódó jelentéseket. Viszont nem rögzültek, és nem állandóak ezek a jelentések. Ebben az értelemben a művek újraolvasása más-más jelentést ad. Különösen a mai olvasó látja másképp. Ezek a művek viszont nem pusztán kordokumentumok. Fontos lenne, hogy megmértessenek egy kimunkáltabb értékrenddel, amely a kiváló-jó-jelentős és kevésbé jelentős műveknek a skáláját tudja létrehozni, és nem azzal az értékrenddel, amelynek mindvégig az a célja, hogy a kisebbségi létben született alkotásokat a kitüntetettség helyzetébe hozza.

Erdélyi Napló (1996. február 7).

Hol tanítják a „gügyögő” irodalmat?

...nincsen felnőttvers és gyerekvers... csak vers vagy nem vers...

...a nagy írók hovatovább inkább gyerekírók lesznek...

...de hála Istennek, hogy így „följavul” a gyerekirodalom...

(Kányádi Sándor)

Hol tanítják a gyermekirodalmat? Ismerik-e az egyetemi oktatók? Hát a középiskolai tanárok? Vagy az általános iskola felső tagozatán előadók? A tanítók és az óvodapedagógusok igen. S más hol találkozik vele? Óvodás, kisiskolás korában, később gyakorló szülőként, ha majd tájékozatlanul, tovatűnt gyermekkorra emlékeit felidézve

kezébe vesz egy könyvet csemetéje unszolására, melyből versikét, mesét, mondókát olvas fel. De melyik szülő játszik körjátékot, bújócskát vagy bármilyen játékot a gyermekével? Kevesen.

Mi is a gyermekirodalom? A lexikonok szerint gyermekeknek vagy gyermekekről szóló irodalom. Vagy ennél több? És mitől gyermekirodalom neves, legnagyobb tollforgatóink méltatlanul elhanyagolt megszólalási módja? Az az irodalom, melyet íróink néha a felnövekvő generáció épülésére írnak, máskor meg egészen más szándékkal, de melyet tiltakozásuk ellenére mégis felkap az ifjabb olvasóközönség, s egy nap arra virrad a neves költő, hogy mondókaként skandálják eredetileg nem gyermekeknek írt versét. Például Weöres Sándor hiába tiltakozott a *Bóbita* kötete megjelenése után az ellen, hogy őt gyermekversírónak címkézzék. Gárdonyinak eszébe sem jutott, hogy ifjúsági művet írjon, amikor az *Egri csillagokon* dolgozott. Milne *Micimackója* sem gyermekeknek készült, Éxupéry *Kis hercegéről* nem is beszélve. Móricz Nyilas Misijének története is úgy vált ifjúsági olvasmánnyá, hogy olyan általános emberi értékek jelentek meg benne, amelyek az ifjú korosztály számára fontosak, például a romantika, és olyan eszmények, mint az őszinteség, tisztesség, szeretet. Az élvonalbeli, a „jó” irodalomban lenne helye ezeknek az értékeknek, ám a ma embere mintha restelné ezeket, hiszen a tisztesség ma nem kifizetődő. És miért hanyagolják el méltatlanul, ha ennek az irodalomszeletkének olyan gazdag gondolatformáló és fantáziaébresztő hozadéka van?

Magyar szakos tanárképzésben az egyetemeken, főiskolákon nincs gyermekirodalom. A tantervekben nincs számára hely. Pedig a nagy költők mind írtak gyermekverset. Miért is? Mert minden művészen ott él, ott rejtőzik a gyermek. És akkor miért számúzik a gyermekirodalmat a tanító- és óvóképzők tanmenetébe, és miért nem tanítják őket a nagy alkotók verseinek sorában? József Attila *Mamáját* megtalálhatjuk ugyan az általános iskola alsó tagozatos tankönyvében, de már a felső tagozaton meg majd a gimnáziumban nyoma sincs e versnek a költő művei között. Pedig – noha más jellegű, mint a nagylélegzetű Külvárosi éj vagy az Eszmélet – kétségtelen, hogy a Mama József Attila egyik nagy verse. És akkor miért hallgat róla a gimnáziumi tankönyv, és miért nem térnek ki rá az író életművének tárgyalásakor? Mintha szégyen lenne.

A német példák már biztatóak: a lipcsei egyetemen a módszertani szempontok mellett irodalmi műként is megtanítják értékelni a gyermekirodalmat. Nemrégiben rangos magyarországi német gyermekirodalom-szakkönyvek jelentek meg gazdag példatárral (Szóts Éva, Stoyan Hajna munkái).

És hol tartanak a magyarok? E kérdéskört jártuk körül **Komáromy Sándorral**, a Miskolci Egyetem Comenius Tanítóképző Főiskolai Karának tanárával, aki Sárospatakon magyar gyermekirodalmat oktat, azon belül a gyermeklíra szakértője. Korábban oktatási segédletet állított össze, majd a képzősök számára készített gyermeklíra-szöveggyűjteményt: a *Négyágú síp – gyermekhangra. A határon túli újabb kisebbségi magyar*

gyermeklírát antológiája a közelmúltban jelent meg a budapesti Eötvös József Könyvkiadónál. Átfogó tanulmánya e témában az *Erdély, Felvidék, Kárpátalja és a Vajdaság magyar nyelvű gyermeklírája az ezredfordulón* (Zempléni Múzsá. Társadalomtudományi és kulturális folyóirat, I/2. 2001. május).

– Pedig a magyarok jó gyermekköltészettel rendelkeznek. Ezért is furcsa a magyar gyermekirodalom mostohán paradox helyzete. Költészetünk erőteljes költészet – kezdetektől a líra műneme a meghatározó irodalmunkban Janus Pannoniustól, Balassi Bálinttól napjainkig. Ez talán lelki alkatunkkal magyarázható, mivel érzelmileg gazdag nemzet vagyunk.

– *Milyen művészeti vonalat követ gyermeklíránk?*

– Száz éve, sőt tulajdonképpen Petőfi óta beszélünk róla, s népi-nemzeti gyökerei vannak. Ezt a vonalat követte Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes, Zelk Zoltán, ugyanakkor a határon kívüli gyermeklírára is többnyire ez jellemző. Gyermekverseink ezer szállal kötődnek a legjobb költészeti hagyományokhoz. Weöresnél a hagyomány modern képviselésben jelenik meg: új tartalmak, régi verslábak (piricchius, molosszus). Mert Weöres tehetsége megfoghatatlan. Hagyomány és megújulás: ez a kettősség van jelen a 20. század második felének erdélyi gyermekirodalmában is: Kányádi Sándor, Lászlóffy Aladár, Markó Béla, Szilágyi Domokos, Páskándi Géza, Palocsay Zsigmond, Kovács András Ferenc és mások munkássága jelzi általános értékeit. A romániai magyar irodalomról általában sok ismeretük van az anyaországiaknak. Sokszínű és igen tartalmas: szerepe az egyetemes magyar irodalomban is jelentős. A gyermekirodalom jelentős költői jórészt a Forrás első, második és harmadik nemzedékéhez tartoznak. A felvidéki magyar nyelvű gyermekirodalomban Fábray Zoltán, Simkó Tibor, Tóth Elemér, Dénes György, Gál Sándor, Keszeli Ferenc, Kulcsár Ferenc és mások teljesítménye figyelemre méltó. Itt az *Egyszemű éjszaka* és a *Fekete szél* nemzedéke hozott új szemléletet (Kulcsár mellett Barak László, Zalabai Zsigmond, Soóky László). A hetvenes években kilenc önálló verseskötet és három antológia képviseli a gyermekköltészetet, pl. a *Tapsiraré-Tapsórum* vagy a *Csodalámpás*. A kárpát-ukrajnai a legfiatalabb és legkisebb irodalom. A magyarországi tankönyvek leginkább Szalai Borbála és Osvát Erzsébet verseit közlik. 1972-ben alakult meg a *Forrás Ifjúsági Stúdió*, amely a magyarság melletti közéleti elkötelezettsége nyomán hívta fel magára a figyelmet, s vált a hatalom célpontjává. A Forrást 1981-ben a *József Attila Irodalmi Stúdió* követte tehetséges fiatal alkotók részvételével, mint például Balla D. Károly, Finta Éva, Balogh Miklós, Fodor Géza, Vári Fábián László, Nagy Zoltán Mihály és Füzesi Magda. Délvidéken a magyar irodalmi élet 1950-ben a *Híd* folyóirat kiadásával indult. A hatvanas években a *Képes Ifjúság* mellett csoportosult egy fiatal nemzedék, amelyet határozott avantgárd törekvések jellemeztek: Gion Nándor, Csorba Béla, Bari István, Brasnyó István. Később

a lap *Symposion* névvel indított mellékletet, mely 1965-től önálló folyóirattá válik *Új Symposionként*. Tolnai Ottó tiltakozást kifejező versei az irodalomnak az uralkodó politikával való szembefordulását fejezik ki, avantgárd fonalat követ Jung Károly is, aki merész szabad versben alkot. A *Messzike* című kötet harminchárom vajdasági költő verseit tartalmazza, érdekessége, hogy illusztrációit óvodások és általános iskolások készítették. Volt a határon túli gyermekirodalomnak más szerepe is a, 80-as években: menekvés és megszólalási lehetőség. A politika szorításában menedék volt a gyermekirodalom, amely politikamentes, semleges irodalomnak számít. Erdélyben Kányádi, Palocsay, Páskándi szinte egyetlen megszólalási lehetősége ez, amikor más műveiket nem közlik.

– *Mit hozott a rendszerváltás?*

– A '90-es új korszak nemcsak a gyermekirodalomban, hanem a magyar költészetben sem hozott újat – szinte semmit. Bár túl rövid az idő ezt megítélni még. Meghalt a nagy nemzedék: Zelk, Tamkó Sirató, Weöres, Páskándi, Nemes Nagy. Kevesebb kötet jelenik meg: Kis Anna, Kis Benedek, Szepesi Attila, Orbán Ottó művei. Csend van körülötte. Nem veszik komolyan. Azt mondják, komolytalan, marginális: ügyöggő irodalom.

– *Hogyan kell a gyermekirodalmat tanítani a leendő pedagógusoknak?*

– Nem a hagyományos módon tanítok: bevonom a hallgatókat, megbeszéljük a verset, és közölhetik saját ízlésüket. Kihámozzuk az értékeket: az értékfeltárásban velem együtt vesznek részt. Így több ismeretük-versélményük van: pl. a szép szimultán versben megérik a lüktetést, a szép hangzást, felismerik a szépet, azt, hogy mitől több a vers, és mitől vers egyáltalán. Rájönnek, hogy a vers finomabb, árnyaltabb, szubjektívebb, nyelvileg különlegesebb, gondolkodásmódja árnyalt, tömör, fegyelmezett. Olykor együtt gondolkodunk: néha a hallgatók olyasmit is észrevesznek, amit én nem – és ilyenkor megdicsérem őket. Nem mindenki fogékony a versre, ehhez bizonyos intellektuális beállítottság kell, nem elég az érzelmi.

– *Művészetet közvetíteni energiát visz el...*

– De hihetetlen öröm: lelki elégtételt ad, ha sikerült néhány gyerekkel megértetni, hogy mi a szép a versben. Ez tanári munkám csúcsa. S a hallgatóság hálás. Saját munkám értékét abban érzem, hogy tanítványaim elviszik útravalóként és továbbadják a gyermeklírát.

Erdélyi Napló (2001. október 2).

Megtalálni a jövő szerelmét Beszélgetés Dr. Tusnádyl László műfordítóval

Sárospatakhoz, a Bodrog-parti Athénhoz számos híres ember neve fűződik. Volt, akinek itt ringott szellemi bölcsője, volt, aki csak megfordult benne, mint például Petőfi, Kossuth, s mégis emléktábla jelzi nyomát a hajdani főutca valamelyik ósdi, emlékműnek nyilvánított házán. „Mórucz Bálint” – Móricz Zsigmond édesapja – módos házat épített a Dobó utcában, alagsorában bolt volt hajdan. A Móricz család négy évet töltött Patakon, s csak kevesen tudják, hogy a Légy jó mindhalálig szenvedései nem a debreceni kollégiumhoz, hanem a patakihoz láncolták a Nyilas Misiként megszólaló érett író. Csokonainak is – a poétika tehetséges és népszerű tanárának – a debreceni kicsapatás után ide vitt az útja. Egy évet tanult filozófiát Patakon, de a vizsgáit már nem tette le.

Patakot nemcsak történelmi szálak fűzik Erdélyhez – néhai nagyasszonyunk, Lórántffy Zsuzsanna révén. A marosvásárhelyi Református Líceum ugyanis testvériskolája a pataki Református Kollégium Gimnáziumának.

A pataki tanítóképző főiskola Comenius, a híres pedagógus nevét viseli, aki négy évet tanított itt. Ma a képzőben tanuló óvoda-pedagógus és tanító szakos hallgatók kis töredéke lesz csak pedagógus, de megváltozott világunk ma egyre több diákot ösztönöz diplomaszerezésre. S a pataki képző rugalmasan igyekszik megfelelni ennek az oktatáspolitikai elvárásnak.

Ám a tanárokat az iskolaváros múltja kötelezi. Szellemi műhely a képző, közülük többen a Kazinczy Ferenc Társaság tagjai, mely könyveket ad ki, publikálási fórumot teremt az alkotóknak.

Ilyen alkotó **Dr. Tusnádyl László**, aki magyar-olasz szakos, Szécsenyi professzori ösztöndíjas tanár. Torquato Tassó *A megszabadított Jeruzsálem* című eposzát fordította le magyarra, s ezzel beírta nevét a magyar italianisztika történetébe. Előtte kereken száz évvel korábban fordították le ezt a művet magyarra. További műfordításai folyamatosan jelennek meg a Kazinczy Ferenc Társaság gondozásában. Kandidátusi értekezésében pedig Arany és Tasso költészetét vizsgálta.

Emellett igen szerény ember. A *Tűnt idő hírnökei* című vers- és műfordítás-kötetéről a főiskola Nyelvi-irodalmi Tanszékén beszélgetünk, melynek tanszékvezetője. A beszélgetésből lassan kibontakozik egy nagy műveltségű tanár, több nyelvet ismerő fordító szellemi világa.

– *Hogyan jut el az ember egy idegen nyelv végtelen világába?*

– Édesanyám az egri angolkisasszonyoknál tanult – többek közt latinul, németül, franciául, később pedig olaszul. Ő tanított nyelvekre. Módszere a közös olvasás volt: a szókincset fejlesztette, nyelvtant csak annyit tanított, ami a közvetlen megértéshez

szükséges volt. Emlékszem, a nálam három évvel idősebb bátyám olvasta a Grimm-meséket, anyám segített neki a fordításban, közben a falusi gyermekek az ablakban csüngtek. Anyám világa emlékeztetett a Csokonaiéra, melyben a nyelv nem öncél volt, hanem eszköz egy kultúra megismeréséhez.

– *Hogy esett a választása Tassóra?*

– Feltérképeztem, mit kellene fordítanom az olasz irodalomból, ha erőm és életem lesz hozzá. Egyértelművé vált Tasso fontossága, akinek magyar vonatkozásai is vannak: eposza ugyanis Zrínyi Miklós *Szigeti veszedelem* című eposzának mintája volt.

– *Akinek olyan mértékben élete részévé vált egy másik személy, mint Önnek Tasso, az hogyan védi a saját személyiségének határait? Mikor mondja azt, hogy én én vagyok?*

– Egy nagy művész világában élni kiváltságos dolog. Ám sok olyan mozzanat van Tasso életében, amelyet nem követnék: művészi kiteljesedése ugyanis élete károsodását okozta. Az ő fájdalmas példáján tanultam meg, hogy család nélkül nincs emberi kiteljesedés. Óriási gyökér az emberi létem kapcsán Tasso: megmutatta, hogy nagyon sokféle élethelyzetben – hisz nem volt mindig rossz a sorsa – az embernek teljesítenie kell küldetését: hogy „a lélek pénze elvész, ha nem adjuk át”.

– *Ki a jó műfordító?*

– Szabó Lőrinc szerint lehet valakinek a Mezzofanti bíboroséhoz fogható nyelvtudása, ám saját költői rangján felül senki nem fordíthat. Mások szerint a nagy költő felemeli a fordítót. Szerintem a nyelvtudás, a tehetség és a szorgalom teszi a jó fordítót. Meg a zenei ihletettség.

– *Hogyan illeszkedik a költő és műfordító életébe a tanítás?*

– A „szeretetagóniás” környezetből érkező tanítványoknak a tanár többet adhat, mint annak, aki „abszolút értékrendű” családból jött. S ha valaki a felbolydult, szakadásos rendben is élni akar, az képes ezt a szakadást rövidre zárni. A művészetre ezért van szükség, hogy sorsa felől vértézve érezze magát az ember. Ezért nem teher a tanítás.

– *Költeményeinek nagy témája a gyermekkor világa...*

– Minden megszólaló művészből jelen van a gyermek. A gyermekkor teljességet és időtlenséget idéz. A gyermek egy harmonikus létezés része: bizonyos, hogy paradicsomban él. Szeretik, ő pedig érti a virágokat, madarakat. A mindenség tagja. Ha a felnőtt nem képes méltónak lenni ahhoz, aki valaha gyermekkorában volt, akkor egyénisége csonka marad.

– *Melyik arcát mutatja a világnak? Mikor tanár és mikor művész?*

– Az embernek nem kell mindig minden arcát megmutatnia. A látó számára legyen jelen az, akit elvár. Fontos, hogy az ember a feladatát becsületesen teljesítse, mert különben a többarcúság sérül. És rögtön elveszíti bármely arc a látását, ha valamitől görcsöt kap. Ilyen görcsöt okozhat a félelem. Fontos megtalálni azt a központot –

Istent vagy az emberben levő erőt –, amellyel legyőzhetjük a félelmet. Mivel a hit látásra képes.

– *És melyik arcát szereti jobban?*

– Nem tudok lemondani egyikről sem. Nem szeretnék alacsonyabb szinten élni tanárként, mint most, hiszen tanárságomat megemeli az, hogy írok. Aki úgy közeledik a verstanhoz, hogy maga is ír, annak számára élmény a csetlés-botlás is, amit diákjainál verstanórán észlel. A publikálás és tanítás egyforma kifejezési lehetőség. A művészet pedig erőt gyűjtés ahhoz, hogy a jövőt szolgáló szerelmet meg tudjuk találni.

Észak-Magyarország (2000. november 21).

Hol a jobb és hol a bal?

Ki számít ma baloldalinak és ki jobboldalinak? Ki képvisel jobb- vagy baloldali értékeket? És mi számít ma jobb- vagy baloldali értéknek?

A múlt rendszerből még azt a beállítódást örököltük, amely a második világháború során és után kristályosodott ki. A volt Keleti Tömb országaiban minden érték, mely a szovjet diktatúra érdekeit sértette, jobboldalinak számított. Lehetett az hazaszeretet vagy a saját nép szeretete, mely nem fordul át más népek gyűlöletébe. Legyen az a szülőföldről vagy az anyanyelvhez való ragaszkodás.

Ám ez a világ – hivatalosan – letűnt.

Talán az értékek is eltolódtak azóta jobbra vagy balra. Kertész Imre irodalmi Nobel-díjasunk azt vallja, hogy a holokauszt törvényszerűen következett be: „Auschwitz nem véletlen, kivételes esemény, hanem végső, logikus fázisa annak a megalázásnak és rombolásnak, amelybe a modern világ az emberi lényt veti”. S most a magyarországi jobb- és baloldal kissé értetlenül fogadja: nem tudja, mely oldalhoz tartozónak ítélje. Szívesen keblére ölelné a baloldal, mert értéktudatunkban baloldalinak minősül a filoszemitizmus – és Kertész Imre zsidó. S – ugyancsak a második világháború óta – az antiszemitizmus olyan elítélendő magatartás, amelyet a jobboldal számlájára írnak. Kertészt a baloldal üdvözlölné. Az az oldal, amely a második világháborútól fogva negyven éven át meghatározta az értékrendet. S ez alatt az idő alatt Kertész Imréről nem hallottunk semmit.

A jobboldal már rámondta, nincs magyar identitása. Bár neve és anyanyelve, szülőföldje, melyre most fokozottan figyel a világ, mégiscsak magyar.

Ha rövid életrajzát tekintem át az írónak: 1929-ben született, 14 évesen megjárta Auschwitz poklát, 1948-ban Budapesten érettségizett, 1948–1950 között az *Esti Budapest*

munkatársa, 1951-ben gyári munkás, 1953-tól szabadfoglalkozású író és műfordító – nem kifejezetten a baloldal által ünnepelhető karrier. Első regénye, a *Sorstalanság* – többévi várakozás után – 1975-ben jelent meg, majd 1977-ben *A nyomkereső*. Irodalmi tevékenységéért az elmúlt rendszer idején egy kitüntetést kapott: 1983-ban a Füst Milán-díjat. Ám rögtön 1989-ben megkapta a József Attila-díjat. További könyvei a 90-es évektől jelennek meg sorra: *Kaddis a meg nem született gyermekért* (1990), *Az angol lobogó* (1991), *Gályanapló* (1992), *A holocaust mint kultúra* (1993), *Jegyzőkönyv* (1993), *Valaki más* (1997), *A gondolatnyi csend, amíg a kivégzőosztag újratölt* (1998). A kilencvenes években a következő kitüntetésekben részesült: Soros-életműdíj (1992), Márai-díj (1996) és Kossuth-díj (1997). Kertész Imre németből fordít, többek közt Freud, Hoffmannstahl, Nietzsche, Wittgenstein műveit. Fordítói tevékenységéért több német elismerés mellett megkapta az egyik legrangosabb kitüntetést: a Herder-díjat (2000).

De mit szól ahhoz a közvélemény, hogy egy korábban baloldali értékeket képviselő, ugyancsak irodalmi Nobel-díjas író, Günter Grass most a jobboldalon szólamlík fel?

A kelet-poroszországi Danzigban (a mai lengyelországi Gdanskban) 1927-ben született Günter Grass 1999-ben kapott Nobel-díjat, az indoklás szerint „az áldozatok és a vesztesek írója, fekete humorú mesében idézte fel a történelem elfeledett arcát”. Legismertebb regénye *A bádogdob*, mely filmként is bejárta a világot. További regényei *Macska és egér*, *Helyileg érzéstelenítve*, *Egy csiga naplójából*. Regényeit kb. harminc nyelvre fordítják, a fordítók szinte versenyt dolgoznak a műveit író szerzővel. Munkájuk megkönnyítésére egy iroda alakult, mely a fordítók kérdéseit válaszolja meg. Grassnak jelenleg három magyarországi fordítója van: Sárközy Elga, Schein Gábor és Magyar István. A legújabb, *Ráklépésben* című nagy sikerű regényének a fordításával ez utóbbit bízta meg az Európa Könyvkiadó. A regény magyarul 2003-ban jelenik meg.

Grass tabutémát érintett megint – így a közvélemény. A természeti népeknél ha valaki tabut érint, azt különféle büntetéssel, akár halálbüntetéssel is sújthatják. A civilizált világ „már csak” erkölcsi megvetéssel sújtja a tabutörőket.

Már az is heves vitát váltott ki, hogy a német újraegyesítésről Grassnak más véleménye volt, mint az újraegyesítést lelkesen üdvözlőknek. Szerinte ennek lassabban kellett volna lezajlania, a „keletnémet” érdekek fokozott figyelembevételével. (Az *Ein weites Feld* című regényét nem fordítják le semmilyen nyelvre. Ugyanis annyi német vonatkozása van a könyvnek, amelynek megértéséhez egy másik könyvnyi jegyzet szükségeltetne. Magyarul a regény címe azt jelentené: Ne beszéljünk róla.)

Most meg olyan témát tárt fel, amellyel megdöntötte a Harry Potter-könyvek népszerűségét. Az *Im Krebsgang* című regény 2002. februártól október végéig 10 kiadást ért meg. Csak februárban hatszor adták ki. Günter Grass mintegy ötven évvel megkésett (hadi)tudósítóként számol be regényében a második világháború egy kínosan

szégyenletes eseményéről, melyről a korabeli sajtónak hallgatnia kellett. A szovjet „felszabadítók” elől menekülő német civil lakosság egy része, mely megpróbál nyugatra húzódni s inkább amerikai fogságba esni, a tengeri utat választja. A *Gustloff* nevű hajóra, mely nagyobb volt a Titanicnál, nagy tömeg német menekülő préselődik fel – kizárólag nők és gyermekek, hiszen a férfiakat, akik a szovjetekkel harcolni tudtak volna, fel sem engedték a hajóra. A vörösökről terjengő rémhírek ugyanis elszántabbá tették a lankadó német ellenállást. A parton maradtak az életükért küzdöttek.

A hajó elindul, de a parttól nem messze négy amerikai tengeralattjáró megtorpedózza. A történetet nem folytatom, borzalmas. Ráadásul a *Gustloff* utasai közül sokan azért pusztultak el, mert a mentésükre siető hajó belefarolt a vízen úszó tömegbe, és sokakat „bedarált” a hajócsavar. Ennek a tömegszerencsétlenségnek ezer túlélője volt. E számból következtetnek arra, hogy a hajón megközelítőleg tízezer utas lehetett. Csupa nő és gyerek.

Günter Grass a maga cirkusmatlan módján csak tudósít. Hagyja, hogy a kérdések az olvasóban szülessenek meg.

A holokausztot előidéző náci Németország felelősségének kérdésével különböző tudományok foglalkoznak. *Die deutsche Schuld-Frage* (a német bűnösség kérdése) a neve annak a témának, amelyről írók, történészek értekeznek ma is. Talán érdemes megemlíteni, hogy a horrorral szemben magas ingerküszöbű legifjabb generáció körében, mely a felsőoktatásban német történelmet tanul, ma is a legnépszerűbb téma a német fasizmus. A legtöbben ezt választják szakdolgozati témának.

A *Gustloff* tragédiájáról ötven évig hallgattak. A téma tehát tabunak számított. Most pedig – a felelősség megállapítására tett kísérlet nélkül – Grass feltárja, hogy a második világháborúnak ártatlan német áldozatai is voltak. Mint ahogy közvetlenül az 1945. május 8-ai, feltétel nélküli német kapitulációt követően kérte Thomas Mann a BBC hullámhosszán: Most, amikor a világ a németek földig alázottságán ujjong – tisztelet és együttérzés a német népnek.

S a csatlós Magyarország, mely ma is derekasan fizeti a háborús jóvátétel kamatainak kamatait? Mely ma is vállalja, hogy a német bűnnek részese volt? Annak a bűnnek, melynek ugyanúgy volt ártatlan magyar áldozata is, mint német... Jobboldali magatartás tehát erről beszélni? Most, amikor egy korábban baloldali értékeket képviselő, világhírű német író jobboldali témát tár fel...

Értékelteződés történt a németeknél? Ezek szerint igen. Csak épp fordítva, mint Magyarországon, ahol a baloldali értékeket a jobboldal képviseli... S ahol a baloldal – olykor akaratlanul is – a jobboldal boldogulásán munkálkodik...

Erdélyi Napló (2002. november 19).

WASS ALBERTRÓL

A mókusszobától Amerikáig

Várdy Béla történészprofesszor Wass Albertre emlékezik

Magyarországra látogatott Várdy Béla történészprofesszor, feleségével, Várdy-Huszár Ágnes irodalomtörténésszel, mindketten a Pennsylvania állambeli Pittsburgh-i Duquesne Egyetem oktatói. Céljuk, hogy interjúkat készítsenek az 1945-ben a szovjet Gulagra elhurcolt polgári személyekkel, (tehát nem a hadifoglyokkal.) Talán épp a huszonnegyedik órában teszik ezt, hiszen az interjúalanyok hajlott korúak. Ugyanúgy, mint a második világháború után Amerikába menekült magyar emigránsok, akiknek gyermekei e tanárházaspár is.

Várdy Béla, angol nevén Steven B. Vardy 1936-ban született a Nógrád megyei Bercelen. Több mint ötven éve él az Egyesült Államokban, ahol angol nyelven tanít amerikai fiataloknak közép-európai és magyar történelmet, ám a külföldön töltött évtizedek semmit sem rontottak anyanyelv-ismeretén, sőt a rég elhagyott szülőföld íze, a palóc kiejtés is érződik beszédén.

Hogyan lehetett ennyi ideig megmaradni magyarnak, s a nemzet iránti elkötelezettséget megtartani? – erről beszélgettünk nyíregyházi előadásának előestéjén. Előadásában bemutatta *Magyarok az Újvilágban* (2000), valamint *Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe [Etnikai tisztogatás a huszadik század Európájában]* (2003) című nagylélegzetű, értékes és olvasmányos műveit is, melyek az elkövetkezőkben kézikönyvként, tankönyvként használhatók.

A beszélgetés során pedig Wass Albertre emlékezett.

Wass Viddel a passauai magyar barakk-iskolában

– 1944. december 6-án hagytuk el édesanyámmal és testvéreimmal a Nógrád megyei Bercelt. Édesapám, mint behívott katona az akkor ismét Magyarországhoz tartozó felvidéki Rimaszombatban szolgált. Katonai alakulatával együtt mentünk Szlovákián és az akkor még a Német Birodalomhoz tartozó Ausztrián keresztül Németországba.

Akkoriban százezrek menekültek a beáradó szovjet hadsereg elől. 1945 végén több mint egymillió magyar dipi (displaced person = a Horthy-Magyarország „lefejezettjei”, tehát a második világháború után Nyugatra menekült személy) gyűlt össze Németországban. (1945 és 1946 között ezeknek a katonai és polgári személyeknek közel 90 százaléka visszatért Magyarországra.)

A Németországban maradt politikai menekültek azt akarták, hogy a gyerekeik magyarul tanuljanak. A dél-bajorországi Passauban indítottak el egy magyar elemi iskolát és egy gimnáziumot egy Waldwerke nevű német katonai táborban, amelyet 1945-ben magyar menekülttáborrá alakítottak át. Több ezer magyar lakott ebben a

táborban egészen az 1950-es évek elejéig. A sok barakk közül egyet „kineveztek” internátusnak, a másikat templomnak és iskolának. 1945-től 1951-ig jártam itt gimnáziumba, melyen osztályonként 12-15 gyermek tanult. Nemcsak a diákok, de a tanárok is menekültek voltak.

Wass Albert Vid nevű fia is oda járt, több éven keresztül közvetlen a mellettem levő ágyban aludt. Kis növésű, élénk, de tanulni csak módjával szerető fiú volt.

Az internátusnak kijelölt barakkban 36-40 diák lakott egy-egy helyiségben. Minden szobának volt egy parancsnoka: egy volt katonatiszt vagy csendőrtiszt. Mi a legfiatalabbak voltunk, ezért a mi szobánkat úgy hívták, hogy „mókusszoba” vagy „dedó”. A szobaparancsnokunk egy akkor még nőtlen magyarországi gimnáziumi tanár volt, akit mi egymás között csak Mókusnak neveztünk. Innen a mókusszoba elnevezés. Mindig katonai egyenruhában járt, s velünk is nagyon keményen, katonásan bánt, mintha beosztott csicskásai lettünk volna. Ezért mi bosszúból sokszor kitoltunk vele. Így például az ajtó fölé egy vödör vizet helyeztünk el olyanformán, hogy beléptekor a víz mind a nyakába ömlött. Büntetésből éjjel egy kétszer két méteres gödröt ásatott velünk, s amikor kész lett, betömte. Egész éjjel ástunk, másnap mentünk iskolába. Máskor pedig egy lavór vizet tettünk a szalmazsákjába, s ő gyanútlanul belefeküdt.

Ezekben a „játékok”-ban Wass Vid is mindig benne volt. Úgy emlékszem rá, mint egy csintalan, rakoncátlan kölyökre. Az apja időnként meglátogatta, s olykor-olykor elpáholt. Vid abban az időben szépen, folyékonyan beszélt magyarul, pedig az anyanyelve csak részben volt magyar. Az édesanyja, Eva Siemers (1914-1991) ugyanis egy félnémet hamburgi hölgy volt, aki egy német hajómágnásnak és egy Wass gróf-kisasszonynak volt a leánya. Úgy tudom, hogy a Wass-gyermekek anyjukkal németül s apjukkal pedig magyarul beszéltek.

A Wass-családban nem ez volt az első válás

A Wass-fiúk akkoriban négyen voltak: a velem egyidős Vid (1936), Huba (1941), Miklós (1943) és Géza (1944). Az utolsó fiú, Endre már Németországban született 1950-ben. Wass Albertéknek volt még egy Csaba nevű fiúk is (1937-1940), aki korán meghalt.

Wass Videt 1950-ben vagy 1951-ben láttam utoljára. (Nem emlékszem pontosan, mikor hagyta ott a passau-i gimnáziumot.) Wass Albert 1951-ben négy idősebb fiával kivándorolt Amerikába. Németországban hagyva a feleségét és újszülött utolsó gyermekét. Nem tudom, miért vált szét a család. A hivatalos magyarázat szerint felesége tuberkulózisban szenvedett, s ezért nem engedték bevándorolni az Egyesült Államokba. Ez azonban nem magyarázza meg azt a tényt, hogy még ugyanabban az évben, 1951. december 18-án Wass Albert „in absentia” hivatalosan elvált feleségétől, s 1952. június 1-én pedig feleségül vette a nála egy évvel idősebb amerikai Elisabeth McClain-t (1907-1988). Ezek alapján Wass Albert első házassága talán épp a menekülés megpróbáltatásai következtében már nem lehetett stabil.

A Wass-családban nem ez volt az első válás. Az író édesapja, gróf Wass Endre (1886-1975), aki húszéves korában nősült, szintén elvált első feleségétől, a nála három évvel idősebb báró Bánffy Ilonától (1883-1960), akinek nem volt jó híre kora erdélyi társaságában. Mint Wass Albert nagynénje és egyben anyósa, Siemersné gróf Wass Ilona írja *Wass-kor* című visszaemlékezéseiben (Marosvásárhely: Mentor, 1999): „az esküvőn csak szüleim voltak jelen, mert mi, testvérek, megtagadtuk a részvételt... Nősülés után hét hónappal Endrének fia született, akit Albertnek (Albi) kereszteltek”. Az ilyesmi akkoriban elfogadhatatlan volt a magasabb társadalmi körökben. Néhány évvel a házasság után az asszony megcsalta a férjét egy bizonyos Wenckheim gróffal. Ennek következtében a válás elkerülhetetlenné vált, s – a Wass-korból idézve: – „Albit Endrének ítélte a bíróság, de megengedték a gyerekeknek, hogy évente néhány hétre édesanyját is felkeresse Bécsben.”

Wass Albert második felesége, az amerikai Elisabeth McClain of Duart egy skót származású hölgy volt, aki állítólag Robert Taft szenátorral tartott rokonságot. A Taft család Ohio államban prominens családnak számított. Úgy emlékszem vissza Wass Albertre ebből az időből, hogy könyveit a saját maga által alapított Amerikai Szépművészeti Céh égisze alatt jelentette meg mind magyarul, mind angolul. Egy öreg kocsival járta körbe Magyar-Amerikát és terjesztette a könyveit magyar központokban magyaroknak. Míg ő előadást tartott, a felesége árulta a könyveket. Az angol nyelvű könyveit is főleg magyarok vették meg azzal a céllal, hogy majd továbbadják amerikai barátaiknak.

– Ön ismeri Wass Albert műveit?

– Már hatéves koromtól olvasok, de mindig csak azt olvastam, ami tetszett. Engem azért büntettek, mert túl sokat olvastam. Féltettek, hogy elrontom a szemem. Kamaszkoromban olvastam a *Farkasvermet*, de nem volt rám különösebb hatással. Németországban, amikor megjelent az *Ember az országút szélén* és az *Adjátok vissza a hegyeimet!*, azok nagy lelkesedéssel töltöttek el. Akkoriban igen pesszimista hangulatban voltunk az elvesztett háború, a kétszer elvesztett Erdély és a saját keserű sorsunk miatt. Wass Albert nagyon jól vissza tudta adni ennek az időszaknak a hangulatát.

– Wass Albert Erdélyben befutott és elismert író volt. Volt-e hatása írásainak Amerikában?

– Wass Albert legtöbbször maga jelentette meg a könyveit, s azokat általában csak magyarok vették. A politikai emigráció tagjai csak magyar nyelvű szépirodalmi műveket olvastak. Így azonban Magyar-amerikán kívül szinte alig jutott el valahova Wass Albert irodalmi és publicisztikai munkássága. Tehát az angol nyelvű amerikai világ részére tulajdonképpen ismeretlen maradt.

Sajnos nem találta meg az utat egy jeles amerikai kiadóhoz, amely esetleg tudta volna terjesztetni a műveit az egész angol nyelvű világban. Az ilyen kiadókhoz nehéz bekerülni, főleg ha nincs az embernek személyi kapcsolata a kiadóval. Amerikai szemszögből nézve

Wass Albert művei önkiadósos (self-published) könyvek, s az ilyen könyveknek az amerikai társadalomban nincs sem tudományos, sem esztétikai értéke. S ez teljesen független a mű valódi belső értékétől. Az angol nyelvű könyvek esetében egy önkiadott könyvet maga a kiadás módja kárhoztat halálra. Tehát Wass Albert kedvelt és szívesen olvasott író volt Magyar Amerikában, de ismeretlen maradt az angol nyelvű világ számára.

– *Wass Albert egyetemi tanár volt, hogy nem volt ilyen kapcsolata?*

– Wass Albert egyetemi előadó volt a Gainesville-i Floridai Egyetemen, ahol német nyelvet tanított. Tévedés az a sok helyen, így már az 1965-ben kiadott *Magyar Irodalmi Lexikon*ban is (szerk. Benedek Marcell), megjelent információ, miszerint irodalmat és történelmet is oktatott volna. Ez lehetetlen egy olyan egyetemen, ahol 60-70 szakból lehet doktorálni, Ph.D.-fokozatot szerezni. Ott nem taníthat egy tanár több külön szakterületet. Sőt még a saját szakterületén belül is szakosodnia kell, és tudományos munkákat kell publikálnia. Wass Albertnek nem volt képesítése ahhoz, hogy egyetemen történelmet tanítson. Emiatt kapcsolata sem lehetett komoly történelmi vagy irodalomtörténeti műveket megjelentető kiadóval.

Túlzások és tévedések

– *Több újságban is megjelent, hogy egy amerikai magyar csoport, élén Teller Edével felterjesztette Nobel-díjra Wass Albertet...*

– Ez szerintem egy emigráns pletyka. Teller Ede (1908-2003) kiváló tudós és öntudatos magyar volt, habár az általános hiedelemmel szemben sohasem kapott Nobel-díjat, mint például Wigner Jenő (1902-1995), aki 1963-ban Nobel-díjat kapott fizikából. Kétlem, hogy Teller irodalmi jellegű ügyben valaha is szerepet vállalt volna. Igaz, hogy ő is konzervatív és erősen antikommunista felfogású ember, mint volt Wass Albert, azonban teljesen más területen működtek és én valószínűtlennek tartom, hogy valaha is kapcsolatban lettek volna egymással.

Ezzel kapcsolatban jegyzem meg, hogy az utóbbi időben elterjedt az a tévhit, hogy csak Nobel-díjas terjeszthet fel valakit Nobel-díjra. A valóságban a felterjesztési jog nincs körülírva, s a gyakorlatban igen sok tudományos és társadalmi szervezet tehet ilyen felterjesztést.

Vannak még túlzások és tévedések, amiket leírtak Wass Alberttel és a családjával kapcsolatosan. Az egyik az, hogy a családja Szent László korában nemesi címet kapott volna. Ez lehetetlen, mivel a XI. században még nem létezett családi címerhasználat. A Wass-család, mely a XIX. század második feléig csak egyszerű „V” betűvel írta a nevét, kétségtelenül Erdély egyik legrégebbi családja. Nemességük az Árpád-korba nyúlik vissza, azonban csak 1744-ben emelkedtek a főnemesek közé, amikor Mária Teréziától grófi címet kaptak. Nemesi címerük azonban csak a XV. századig nyúlik vissza, a grófi címerük azonban az 1744-es rangemelés eredménye.

– Van-e realitása annak a hírnek, miszerint Wass Alberttel az 1936-os berlini olimpián Hitler kezét fogott volna? Ezt ifjú Szalay Róbert írta le több cikkében.¹³

– Kétlem, hogy ez igaz, mert tudtommal Wass Albert sohasem volt olyan helyzetben, hogy a Führerrel kezét foghasson. Különben bizonyos esetekben például diplomáciai küldetés esetében az ilyen kézfogás elkerülhetetlen. Van ugyan olyan hír, hogy ez a kézfogás megtörtént volna, mert a berlini olimpián Wass Albert állítólag magyar színekben szerepelt céllövészettel, annak ellenére, hogy hivatalosan román állampolgár volt. Ha ez így volt, akkor ez a kézfogás esetleg megtörténhetett. De ebben az esetben a fent jelzett „diplomáciai kézfogás”-ok kategóriájába tartozhatott.

– Önnek volt személyes kapcsolata Wass Alberttel?

– Természetesen volt, úgy is, mint íróval és úgy is, mint kiadóval. Többször találkoztunk, és több levelet váltottunk egymással. A hatvanas évek végén írtam a Danubian Press nevű kiadója számára egy fél kötetet is, amely sok váratlan bonyodalmat vont maga után. Ezekről az ügyekről azonban majd csak az emlékirataimban tervezek megemlékezni.

Arra is emlékszem, hogy mikor a hetvenes évek végén a jeles magyar régész és történész, László Gyula (1910-1998) kint járt Amerikában, én szereztem részére Wass Alberttől egy kézzel írt levelet. László Gyula ugyanis a művelt nagyközönség előtt elsősorban az ún. „kettős honfoglalás elmélet”-éről ismert nagy kéziratgyűjtő volt. Mindenáron szert akart tenni egy kézzel írt Wass Albert-levéltre. Ösztönzésére felhívtam Wass Albertet floridai otthonában és megkértem egy ilyen levél megírására. Ez a levél minden bizonnyal megtalálható László Gyula gyűjteményében.

Erdélyi Napló (2004. január 13).

Zsoltár és trombitaszó mellett

Wass Albert közéleti munkássága

(1908: Válaszút, Magyar Királyság – 1998: Astor, Florida)

Wass Albert a két világháború közötti erdélyi magyar irodalmi élet egyik legtehetségesebb prózaírója, a nyugat-európai, majd amerikai magyar emigráció irodalmi és kulturális életének jelentős szervezője. Jelen megemlékezés csak a „száraz tények”-re

¹³ Wass Albert szellemisége ma is köztünk él. = American Hungarian Panorama-Online (2003. május-június); Fenyőktől a pálmafákig. = Magyar Nemzet (2002. december 7); másodközlés: = Magyar Élet, Toronto (2003. január 11).

kívánja felhívni a figyelmet, amelyek azt igazolják, hogy egész élete nemzete szolgálatában telt el.

Míg szépírói művei, például *A funtineli boszorkány*, a lélek öngyógyítását, a felszakadó honvágy kezelését és saját megbékélésén túl a népek megbékélését szolgálja, a *Kard és kasza* című nagyszabású családregejében a krónikás feladatát látja el. Idegen nyelven írt tanulmányköteteit pedig „amerikaiak okulására” szánta.

Több mint félévszázadot töltött emigrációban. Az otthonától elszakadt írónak – legkisebb fia, Wass Endre szavaival – „kimondhatatlan fájdalmat jelentett távol élni a szülőföldtől”. Ám itt is mindvégig átérezte az otthon maradtak szenvedéseit, figyelemmel követte az egykori Keleti Tömbben és szűkebb hazájában zajló politikai eseményeket.

Nemzetben gondolkodott

„Először is nemzetté kell emeljük újra a fél évszázados kommunista diktatúra során megtört, hitét vesztett, néppé alázott magyarságot. Népünk nemzeti öntudatát kell visszaszerezni, mert ezen a földön csak nemzetnek lehet hazája. Népek mindössze otthona van. A Haza: lelki, szellemi, politikai és gazdasági egység. Az otthon mindössze födelet nyújt, védelmet nem” – írja *Magyar örökségünk* című tanulmányában.

Bánffy Miklós, Kós Károly, Nyíró József vagy **Makkai Sándor** módján gondos figyelemmel tárta fel Erdély múltját. Jól látja és láttatja az országvesztés okait. A *Mire a fák megnőnek* és *A kastély árnyékában* című kétkötetes családregejében egy mezőszéki magyar mágnáscsalád életét beszéli el az 1948-as szabadságharc bukásától a századfordulóig. „Arról ad képet, hogy az 1918-as összeomlás nem véletlen műve volt, hiszen a kiegyezés utáni korszak erdélyi politikája homokra épült, az erdélyi magyar társadalom végzetes meggyengülése ekkor következett be. Megfontolt telepítési politika híján román bankok vásárolták fel a magyar birokokat, a ‘székely népfelleg’ kívándorlásra kényszerült... Az erdélyi magyarság következképp fokozatosan gyengült, a lendületes fejlődésnek indult román nacionalizmus pedig látványos sikereket aratott. Erdély igazán ekkor vesztett el a magyar állam számára: a kiegyezés és a trianoni kényszerrendezés közötti fél évszázadban... Trianon már csak lezárt egy jóval korábban megindult szerencsétlen – vétkekkel és mulasztásokkal terhes – történelmi folyamatot” – írja Pomogáts Béla irodalomtörténész.

Wass Albert szellemi elkötelezettsége e mulasztások „helyrehozatala” volt.

1945. húsvétján Németországba menekült, ahol a németek május 8-i kapitulálását követően mintegy egymillió magyar menekült tartózkodott. Már itt tevékenykedik: 1948-ban megalapították Münchenben a Külföldi Magyar Újságírók Egyesületét, Nyíró József elnökségével.

Amikor 1951. szeptember 21-én megérkezett az Egyesült Államokba, először gazdasági munkát végzett egy farmon, s közben a Szabad Európa Rádió munkatársaként dolgozott. Majd a floridai Delandban az ottani katonaiskola számtan- és mértantanára lett. Onnan került később a Gainesville-i Florida Egyetemre, ahonnan 1970-ben nyugdíjba ment, s ettől kezdve az írásnak szentelhette életét.

„Magyarország sohasem létezett”

Második felesége, a skót-amerikai Elisabeth McClain határozott felszólítására, miszerint ne csak siránkozzon hazája helyzete miatt, hanem tegyen is érte valamit, elkezdte a „mulasztások” következményeire felhívni Amerika felelős politikusainak és magyar származású állampolgárainak figyelmét. Az egyetemen tanártársai döbbsentették rá, hogy Amerikának teljesen hamis képe van Magyarországról. A magyarokat ugyan mindenki sajnálta, ám a trianoni döntést igazságosnak tartották. Meggyőződésüket a könyvtáraikban levő történelmi művekkel igazolták, melyek közül egyetlenegy sem származott magyar történész tollából.

„Egyetemem három óriási méretű könyvtárában alig leltem valami kevés adatot Erdélyről” – írja Wass Albert. – „Földrajzkönyvek, enciklopédiák csak annyit tudtak róla, hogy Románia nyugati tartománya, mely annak idején Dácia néven a római birodalomhoz tartozott, és őslakói ma is a latin nyelvet beszéli. A népvándorlás során több ázsiai horda rohant keresztül rajta, a hunok, avarok, magyarok, tarárok és törökök. Az utóbbi évszázadok alatt a Habsburg Birodalomhoz tartozott, majd az első világháború után Románia vette át. Lakosai nagyrészt románok, de élnek ott németek és magyarok is [...] Minden könyv, tanulmány, melyben Magyarországról vagy általában a magyarokról volt szó, az 1870-es évek utáni időből eredt és a szerzők neve nagyjából német vagy cseh, de akadt román és horvát is. A szerzők legtöbbször Sorbonne-i diplomával rendelkező egyetemi tanár volt, akik egy Masaryk által alapított könyvkiadó vállalatnál keresztül beépítették magukat az amerikai, angol és francia közoktatás tankönyvellátást szolgáló intézményeibe, és terjeszteni kezdték azt a jól megszervezett magyarellenes propagandát, ami végül is Trianonhoz vezetett. Magyar szerzők vagy nem írtak jó tankönyveket abban az időben, avagy *a magyar tanügyi intézmények nem gondoskodtak arról, hogy ezek a könyvek idegen nyelvekre fordítva utat leljenek külföldi egyetemek felé.* Több, különböző kiadású és különböző időben kiadott enciklopédiában például a következő, szóról szóra azonos mondatokat találtam amiről arra lehetett következtetni, hogy azok ugyanattól a személytől származtak: ‘Magyarország, mint olyan, a valóságban sohasem létezett, mindössze egy soknépű laza egység a ‘szentkorona országai’ összefoglaló név alatt. Ennek az országnak voltak kezdetben magyar uralkodói is, azonban a tizennegyedik századtól kezdve már csak cseh, német, olasz, lengyel és román királyok viselték az országalapító magyar király, Szent István

koronáját. Ugyanezek az országok az utolsó négy évszázad során már a Habsburg Birodalom alá tartoztak’ – írta bizonyos Wertheimer a *History of Europe* (1891) című könyvében.” – Ez volt Wass Albert kutatásának siralmas eredménye.

Éjszakai vakrepülés

Wass Albert ettől kezdve küldetést teljesített. Kiadóvállalatot hozott létre, könyv-terjesztéssel foglalkozott azzal a céllal, hogy országa „image”-át helyrehozza – pontosabban országáról helyes képet terjesszen. Az erdélyi mintájára a megszületett az *Amerikai Szépmíves Czéh*. Az 1960-as évek elején, hosszú nyári szabadságuk ideje alatt az Egyesült Államok és Kanada országútjait járták feleségével. Megtették az első nagy körutat, több mint huszonötezer mérföldet, magyarlakta városok felkutatására. Előfizetőket gyűjtöttek tervezett kiadványaikra, ám a tervezett ezeröttszáz helyett csak hétszázat sikerült szerezni, akiktől évi 10 dollárt kaptak.

Első kiadványuk **Zathureczky Gyula** *Transylvania, Citadel of the West* (Erdély, Nyugat védőbástyája) című munkája volt, melyben a szerző tömören és könnyeden tárta a világ elé Erdély „igazolható, adatokon épülő történelmét, földrajzát és kultúráját”. A következő nyáron újra nekiindultak „magyart keresni”. Hétvégeken irodalmi esteket tartottak, könyveket árultak, beszéltek a magyaroknak arról, hogy mit kell tenniük ahhoz, hogy a világgal megismertessék az igazságot. S bár évről évre az előfizetők száma hétszáz maradt, a könyveket továbbra is kiadták. **Hokky Károly** *Ruthenia* című munkájából 300 példányt osztottak ki a kongresszus tagjai között. **Szemák Antal** könyve, a *Living History of Hungary* (Magyarország jelenkori története) két kiadást is megért. Wass Albert tanulmánya, az *Our Hungarian Heritage* (Magyar örökségünk) három kiadást ért meg, a *Transylvania and the Hungarian-Romanian Problem* (Erdély és a magyar-román nézeteltérés) pedig kongresszusi dicséretet is kapott.

Ám elképzelésük, miszerint a „magyar igazság”-ot angol nyelven, az amerikai magyarok által terjesszék, megbukott. Nem értették meg a vállalkozás célját, miszerint a magyaroknak kell terjesztetni ezeket a könyveket szomszédaik, ismerőseik között, nekik kell elvinniük az iskolákba, könyvtárakba, ha azt akarják, hogy megtudják az igazságot. Az amerikai magyaroknak nem kellett az angol nyelvű könyv, mely országuk nyomorúságát tárja fel. – Vegyék meg az amerikaiak – érveltek, nekik pedig írjanak magyar nyelven szórakoztató könyveket.

Ekkor Wass Albert megalakította a *Danubian Press* kiadóvállalatot, majd a *Duna-menti Kutató és Információs Központot*. A kiadó segítségével 1985-ig negyvenhat könyvet adtak ki, magyar és angol nyelven. A százezer dolláros tőke helyett azonban csak húszezer dollár gyűlt össze, ezzel belekezdték az ún. *Hungarian Package* könyvsorozat kiadásába, mely magába foglalta a magyar nemzet történelmét, legendáit, népmeséit és táncait, sötétzöld vászonkötésben és fehér díszkötésben, arany betűkkel a

fedőlapon. A torontói nyomda – bár szép munkát végzett – nem dolgozott időre, a megrendelőket elvesztették, s a könyvtárak besorolták a Danubian Presst a „fly by night” (éjszakai vakrepülés) kategóriájú, megbízhatatlan kiadók közé. Évekbe került, míg ezt a sorozatot el tudták helyezni. Így a Danubian Press évekig egy tőkétlen vállalkozás maradt.

Mindennek ellenére 24 angol nyelvű könyv jelent meg „Amerika okulására”, ezres, kétezres példányszámokban. Az eddig felsoroltakon kívül íme még néhány: *Genocide in Transylvania, a documentary* (Népirtás Erdélyben: a tények); *Origin of the Hungarian Nation* (A magyar nép eredete); *Origin of the Rumanians* (A románok eredete); *The Ethnic History of Transylvania* (Erdély népeinek története).

Wass Albert angol nyelven még a következő tanulmányokkal bővítette a sorozatot: *Documented Facts and Figures on Transylvania* és *Transylvanian Hungarian Folk Art*, (Erdélyi magyar népművészet), mely „ismerteti a magyar motívumok magyarázatát, és tudtára adja a világnak, hogy mit történik ma [1983-ban] odahaza a magyar népművészet időt látott remekeivel, miképpen igyekszik eltörölni még a nyomukat is az ellenséges román kormány”. 1989-ben még 1000 példány kallódott belőle, nem kellett a magyaroknak, mert angolul van.

Czéhek, mesterek – kuncsaftok

Wass Albert folyóiratokat is indított, amelyek sorra jelentek meg, és sorra meg is buktak. 1979-ben indítja el a *Transylvanian Quarterly*-t, mely az erdélyi magyarság panaszait vitte a világ elé, s amiből 500 példányt osztottak szét negyedévenként Washingtonban. Amikor ez megbukott, átalakították *Hungarian Quarterly*-vé, azzal a gondolattal, hogy így talán szélesebb olvasóréteget érdekel. Két év alatt kiderült, hogy ez sem érdekelte őket. „Eleget olvassuk magyar nyelven mindazt a rosszat, ami odahaza történik – írta egy Erdélyből Amerikába sodródott, jó módú magyar –, minek gyötrődjünk rajta angolul is”. A kiadók célját, azaz, hogy minél több amerikai polgár tudja meg, mi történt a Trianonban elszakított területek magyarjaival, nem ismerte fel az olvasótábor – akárcsak a könyvek esetében. Végül átalakították a folyóiratukat *Central European Forum*-má, mely Közép-Európa népeinek problémáival foglalkozott. A lapban érdekelt volt a lengyel exilkormány, csatlakozott a szerkesztőbizottsághoz egy erdélyi román emigráns, egy szlovák egyetemi tanár és egy ruszin lapszerkesztő, akik a magyarokkal való békés együttműködés útját keresték. S noha mindenki, aki olvasta a folyóiratot, dicsérte, az előfizetők száma nem érte el a kétszázat. Ezerkétszáz példányból, amit nyomtattak, nyolc-kilencszázat tiszteletpéldányként osztottak szét, a többi raktáron maradt.

A folyamat szinte azonos a két világháború között az *Erdélyi Magyar Szépmíves Céh* és az *Erdélyi Helikon* történetének „forgatókönyvével”: írók és könyvek voltak, de

hiányzott az olvasóközönség. Wass Albert és segítőitársai munkálkodásának mégis volt haszna. Miután kiadványaikat megküldték vagy személyesen adták át minden szenátor-nak, képviselőnek, külön tíz példányt a Fehér Házba és harmincat a State Department (Külügyminisztérium) hivatalainak, az amerikai politikusok másképp kezdtek gondolkodni Magyarországról. Többek közt ennek a „kultúrhadjáratnak” az eredménye volt az is, hogy az Egyesült Államok 1978-ban visszaszolgáltatta a magyar szent koronát Magyarországnak.

A hatalmas munkát végző Wass Albert idős korában kudarc sorozatnak érzékelte erőfeszítéseit, mert késett az elismerés, a támogatás. Sem az anyaországi, sem az erdélyi magyar irodalmi élettel semmilyen kapcsolata nem volt. Amikor 1989-ben a Keleti Tömb összeomlik, annak a Wass Albertnek, aki immár egy teljes, rendkívül gazdag életművet tudhat maga mögött, a neve szinte ismeretlen a magyar nyelvterületen élő olvasók körében. Ám néhányan mégis emlékeznek rá.

Emlékeznek, hogy ő volt az, akit 1936-ban az *Erdélyi Helikon*, majd 1939-ben az *Erdélyi Irodalmi Társaság* és a *Kisfaludy Társaság* tagjává fogadott, s aki 1940-ben *Baumgarten-díjat* kapott évi 3000 pengős jutalommal, ezt követően 1942-ben megkapja a *Klebsberg díjat*, majd 1944-ben a *Zrínyi Irodalmi Díjat*. Ő volt az, akit 1944-ben a *Magyar Tudományos Akadémia Irodalmi Tagozatának* tagjává választott, s ugyanebben az évben, a magyar impérium idejében a *kolozsvári egyetem díszdoktorrá avatott*.

Emigrációja alatt ő volt az *Erdélyi Világszövetség* első elnöke, majd társelnöke (mely már 1919-ben a világ 134 erdélyi csoportosulását és társaságát foglalta magába!), az *Amerikai Magyarok Országos Szövetségének* (AMOSZ) alapítója és örökös tiszteletbeli elnöke, a *Lengyel-Magyar Világszövetség* igazgatója. Tagja volt az *Árpád Akadémiának* és a *Nemzetközi Pen Clubnak*.

1998-ban, tehát halála évében ő az *Erdélyi Helikon* utolsó élő írója, így a rendszerváltás után a hamvaiból felélesztett *Erdélyi Szépmíves Céh tiszteletbeli elnökévé* választja.

Még az amerikaiak is elismeréssel adóztak kiváló regényírói tehetségének, és 1998-ban irodalmi *Nobel-díjra való felterjesztésével* is foglalkoztak magyar híveivel együtt, többek közt **Teller Ede** Nobel-díjas atomfizikus támogatásával.

További díjai: 1979: *Az Év Magyarja*, 1995: *A Magyar Köztársaság Érdemrendje*, 1998: *Balassi Bálint-emlékkard – életműdíj*; 1999: *Magyar Művészetért Díj* és *Magyar Örökség Díj*, 2002-ben *Kiállítás a Magyarságért Díjat*.

Honfi és egyházi

Mint ahogy a *Zsoltár és trombitaszó* című novellájában megírja: az egyház és a haza szolgálatát látja el. Katonai érdemei ismereteseek: a második világháborúban *I. és II. fokozatú Vaskeresztet* kap, de azt kevesen tudják, hogy különösen fontos szerepet

töltött be az erdélyi református egyházban: 1936-ban, nagyapja halála után átveszi az *Erdélyi Magyar Református Egyház Püspökségének főgondnokságát*. Kivételes teológiai tudása megmutatkozik regényeiben is (*Elvész a nyom, Hagyaték*), így érthető, hogy szükség esetén lelkészi szolgálatot is ellátott: 1949-ben Hamburgban világi lelkész a magyar menekültek kis református közösségében; 1950-ben a németországi Wentorf-táborban, ahol az amerikai kivándorlásra készült, a református közösség – magyarok, lettek, litvánok, észtek – világi papja. A *General Muir* hajón, amellyel Amerikába hajózott, ugyancsak a református utasok világi lelkésze és a hajóújság szerkesztője.

Abban a kivételes megtiszteltetésben lehetett része, hogy A *Templomosok lovagrendje* és a *Szent László lovagrend* tagjává fogadta.

Egy hosszú, küzdelmes élet tükre – száraz adatokban.

Erdélyi Napló (2003. február 18).

Wass Albert istenkeresése

Hagyaték

1985-ben mintegy szellemi hagyatékaként jelent meg Wass Albert *Hagyaték* című könyve. Tulajdonképpen *A funtineli boszorkány* című regénytrilógiájával elválaszthatatlanul kellene tárgyalni és értelmezni ezt a könyvet. A *Hagyaték*-ban ugyanis a szerző válogatott írásaiból mintegy életműve esszenciáját, és annak saját értelmezését hagyta az utókorra. *A funtineli boszorkány* pedig az író világképének művészi kivetülése, mely egy másik tanulmány témája.

Wass Albert a mindenkori nagyok módján, művészként, kiválasztottként harmóniában élt a világgal. Szereplői – saját lelkének kivetülései (Nuca, *A funtineli boszorkány* főszereplője, *Az Antikrisztus és a pásztorok* vak Rozija vagy a *Hagyaték* látó embere) – a világmindenséggel harmóniában élnek, akárcsak a kiválasztottak, a művészek, az örültek és a gyermekek. Wass Albert – saját elképzelése, hitvallása szerint, az általa használt kifejezéssel élve – „látó-ember” volt. Nem csak értően látta és értelmezte a világtörténelem kerékforgását, hanem utat is mutatott egy sajátosan egyéni, sajátosan kisebbségi, sajátosan magyar: erdélyi magyar magatartás, hitvallás gyakorlásához. A korábbi regényeiben többször is emlegetett „magyarok istenét” befogadva, testünkbe-lelkünkbe iktatva kell élni, és cselekedni – tanítja. Jellegzetesen magyar hitbéli magatartás ez. Nemcsak ősi, sámánisztikus korba, a székelység eredetének évszázadaiba vivő, annak hitvilágába röpítő elképzelés ez, hanem mai világunkban is mindennapi gyakorlásra alkalmas hitvallás.

Néhány szót a *Hagyaték* 1994-es kiadásának kivitelezése, külleme is megérdemel. Az író portréja – kívánsága szerint – nem szerepel a borítón. Egész életművének alaphangulatát jellemzi viszont a fényre nyíló székelő kapu. Bemutatkozásul csak ezt a néhány sort küldte: „Az erdők könyve meséit még Németországban, a fiaimnak írtam (egyikük ma az amerikai hadsereg tábornoka). A *Hagyaték* 1985-ből való, ez az utolsó könyvem. A kettő között 46 könyv rejtőzködik magyarul, angolul, németül és spanyolul. Egy hosszú élet munkája. Magyar szeretettel köszöntöm a hazai olvasót”.¹⁴

A könyv hátsó borítóján pedig ez áll: „Az Örökségünk könyvsorozat élő irodalmunk legjavát a szerzők kézjeggyével hitelesítve őrzi meg az időnek. Idősebb íróink, összeálló gazdag életművükből személyesen válogatják ki legkedvesebb, általunk legtöbbre értékelt, legsikerültebbnek tartott s – mintegy szellemi hagyatékként – az utókornak leginkább ajánlott írásait”.

Wass Albert jól körvonalazható hitvilágot épít fel. Műveiben az „élő Isten valóságát” hirdeti. Wass Albert hitvilágában az Isten Fia felemeli magához azt a hívőt, Isten gyermekét, aki a Szentlélek által befogadta az Atyát. Aki úgy él és érez, úgy szeret, úgy gyakorolja és adja tovább hitét, mint Wass Albert látó emberei, az ennek a különös istenvilágnak a részese.

Hagyaték című könyvében Wass Albert különböző korok időrendben bekövetkező csodáiról – egyazon sámánszerű, a leginkább valamifajta magyar Krisztus által művelt csodákról – ír krónikát. Kezdi a legrégebbi idővel, mintha csak Csaba királyfi kelne életre, akiről a székelők hinni vélik, hogy bajban eljön a székelők segédelmére, majd a saját koráig pergeti az eseményeket, a „román világ”-ig, amelyben nagy ínséget szenved az erdélyi magyarság.

A könyvben szereplő jövendőmondó ember a hit erejével gyógyítja a szükségét látó, hívő népet, s közben két, teológiát végzett papot is okít. Kis inasának, Ferkőnek továbbadja tudását: „az igaz valóság tudásának a mesterségét”¹⁵, mely „az egyetlen valóság, Isten valósága”, „az Úristen mestersége”¹⁶. A látó ember szerint a két pap ugyanis csak a „szolgaság mesterségét” tanulta meg, a rácsodálkozást és megfélemlést. De a hit adta szabadságot és csodatevő erőt már nem. A látó ember pedig a következőképpen oktatja a hozzá szegődött papokat: „... fejedbe kalapáltak minden szót, amit az apostolok leírtak s azt is, amit őelőttük vén zsidók tettek és mondtak. Mindent megtanítottak neked, csak Isten nem. Elhitették veled, hogy Jézus Urunk meg a tanítványai csodákat műveltek, amikor feltámasztották a holtakat, meggyógyították a betegeket és kenyérrel látták el az éhezőket. Meg amikor a zsidó próféták néhai időkben túléltek a katlanok tüzeit, oroszlánok barlangját s kettéválasztották a vizeket. Csodákat

¹⁴ Wass Albert: *Hagyaték*. Budapest; Ungvár: Örökségünk Alapítvány, 1994.

¹⁵ Wass A., i.m. 253.

¹⁶ Wass A., i.m. 254.

míveltek! Pedig mindez nem volt csoda, dehogy is volt az”¹⁷ – dorgálja a „színleg papot” a látó ember. S itt következik Wass Albert hittételeinek rendszere. Sajátos biblia-értelmezés ez: amit a bibliai csodaként ismernek az emberek, az „az Úr valóságának ismeretéből fakadó cselekedet volt, Isten mestersége. Nem tanította-e Jézus, hogy mindnyájan az Atya Úr gyermekei vagyunk? S hogy amit az Atya Úr mível, azt mívelhetik a gyermekei is, mert hogy az Atya megtanítja gyermekeit a maga mesterségére? Erről, nem esett szó ott az iskolában, ugye? Pedig Isten valóságának ismeretéhez nem kell ám ész. Szív kell csupán, meg lélek. Hogy is mondja az Írás? Ismerjétek meg az igaz valóságot s az igaz valóság szabadokká téssen! Mitől szabadít meg? Hát a tudatlanságból eredő bajoktól meg nyomorúságoktól...”

Wass Albert hitének elemei röviden a következő pontokban foglalhatók össze:

- amit az Úr cselekszik, azt tehetik a gyermekei is;
- az Atya megtanítja gyermekeit a maga mesterségére;
- ez a tudás az Úr valóságának ismerete, Isten mestersége;
- ehhez a tudáshoz nem kell ész, csak szív és lélek;
- ez a valóság szabaddá tesz: megszabadít a tudatlanságból eredő bajoktól és nyomorúságtól;
- mint ahogy Jézus is megbocsát kínzóinak, akik nem tudják, mit cselekednek.

És hogyan működik az Úr? Álljon itt a „különös vénember” elbeszélése arról, hogyan tudta meg, hogy „dolga”, azaz küldetése van; ez a regényepizód a két fogoly pap kiszabadításának története:

„Nem véletlenségből tévedtem én oda tegnap éccaka a csűr közelibe, ahol a rományok őriztek benneteket. Az Úr küldött oda. No, nem úgy, ahogy a régi zsidó könyvek mondják, hogy az Úr odakurjantott volt Mózesnek vagy Ézsaiásnak hogy ‘hé! Tedd ezt vagy amazt’ s utána megbeszélték a dolgot ügyesen, az Úristen meg a vén zsidó. Nem úgy történik ez, ahogy a könyvében van. A könyv azoknak való, akik másképpen nem értenék meg. Mert az Úr nem a hegy tetején ül s nem is valamelyik bokorban bujkál, mint ahogy a könyv mondja, hanem bennünk él és bennünk dolgozik Isten a mi életünk, és érzéseinken, gondolatainkon keresztül szól hozzánk.

Mint most is. Itt ültem ennél a kis tűznél, három éjszakával ezelőtt és egyszerre csak tudtam, hogy mennem kell valahova.” (Ugyanígy telik el megmagyarázhatatlan érzéssel, jó vagy rossz érzéssel: a várni kell vagy menni kell érzésével Nuca, a hegyi lány is). „Megvártam a reggelt s azt mondtam Ferkőnek: ‘maradj itt, s várd meg, míg visszatérek’. Mondtam neki egyebet is, emlékszem. Hogy menjen le a faluba egy bizonyos házhoz s vigyen gyógyulást annak, aki beteg. Mondtam azt is, hogy gondoskodjék ennivalóról, mert nem magamban térek majd vissza. Aztán csak tettem valami

¹⁷ Wass A., i.m. 254.

falnivalót a tarisznnyámba s mentem. Csúnya idő volt, de östére odaértem, ahova mennem kellett.”¹⁸

S az Úr arról is gondoskodott, hogy a csendőrök házáat véletlenül felgyújtsa egy csendőrlegény. „Az Úr csodásan dolgozik” – parafrázálja a református éneket az író (*Az Úr csodásan működik* kezdetű dicséret).

És ki az, akin az Úr, s az Úr küldötte segíteni tud?

„Aki nem mer cselekedni, mert fél [...], az olyan ember nem bízik sem, az Úristenben sem önmagában. S az ilyen számára nincs szabadság. [...] Vékony hitű ember számára vékonyan jut hely Isten világában.”¹⁹

Wass Albert ilyen módon tanítja példázatokkal az Úr igazságát.

Ám a hit önmagában nem elég. Le kell vetni a sok helytelen tudást, amit a hamis emberi világ rak az emberekre, s amitől az ember homályosan lát (I. Kor. 13): „Ti-bennetek ott él a jövőendő magja, csak elő kell hámozni a sok helytelen tudás alól, amit reátok rakott az a hamis emberi világ, ami olyan, mint a köd: ma itt van, holnap nincs. De amíg itt van, bétakar mindent, amit Isten teremtett, hogy ne lássatok tisztán”.²⁰

(Gyönyörű nyelvi asszociáció: a csíkdánfalvi székeltek ‘öreghomály’-nak nevezik a ködöt.)

Isten folyton működik, dolgozik: teremt. „Isten teremtett mindent és egy percre abba nem hagyja a teremtés munkáját”.

Ám Isten csak jót teremt. Istentől nem eredhet rossz, csak jó. A rossz az embertől ered. Egy rossz emberi gondolatból: az ember helytelen gondolatából, mellyel Isten gondolatát félreértelmezi. Amellyel Isten benne levő gondolatát „nézte, látta”. A rossz látás eredménye pedig a rossz, a betegség. Isten gondolatát isteni látással olvashatjuk:

„De csak azt teremt, ami van. Soha sem azt, ami nincs. Rossz pedig nincs, mert az Isten jó s a jó nem teremthet rosszat. Csak jó van. Minden, ami van, Isten gondolata. Ami nem Isten gondolata, az nincs. Tik Isten gondolatai vagytok. A fák is Isten gondolatai. A hegyek. A csillagok. A harmat meg a fűszál. De a gonoszság nem Isten gondolata. A betegség nem Isten gondolata. A beteg ember, a gonosz ember, a bűnt cselekvő ember nem egyéb, mint egy elrontott gondolat. Nem Isten gondolata romlott el, értsük meg, mert Isten gondolata nem romlandó. Bennünk, emberekben romlott meg a látás, amivel Isten gondolatait nézzük. Ha sikerül megtisztítanunk azt a belső pápaszemet, amin keresztül Isten világát nézzük: eltűnik a rossz, a betegség, a gonoszság, a bűn... Eltűnik, mert valójában ott se volt soha. Csak az ember szeme lát, Isten szeme nem.”²¹

¹⁸ Wass A., i.m. 255.

¹⁹ Wass A., i.m. 255-256.

²⁰ Wass A., i.m. 256.

²¹ Wass A., i.m. 274.

S a *Hagyaték* két papjában megvan a jóérzés gyökere, mellyel „idővel s gondozással [...] istentudókká növekedhetnek”.

Ez Wass Albert hitvallása. Számtalan művészünk feldolgozta már – **Katona József** a *Bánk bán*ban, **Arany János** a *Toldiban*, **Ratkó József** a *Segítsd a királyt!* című drámájában, **Sütő András** pedig szinte teljes életművében –, hogy István királynak Imre herceghez írt intelmeit sajátos magyar módon, radikálisan értelmezték és alkalmazták eleink, s az egynyelvű országba betelepülő idegenek „elszemtelenedtek”, s visszaéltek helyzetükkel. Így kerülhetett az ország sorozatosan olyan helyzetbe, hogy az idegenek szavára magyar magyar ellen fordult. Elég csak a kereszténység felvételének történetére gondolnunk. Néhai **Farkas András** gondolatát (*Az zsidó és az magyar níprről*), miszerint kiválasztottsága folytán a magyar nép ugyanolyan üldözött, mint a zsidó, Wass Albert nem bontja tovább. Pedig ez a szál ihlette meg *Szózat*- és *Himnusz*-íróinkat is (Vörösmartyt és Kölcseyt). Wass a rosszul látott isteni gondolatból fakadó bűnt láttatja, és szeretne rávilágítani a baj forrására és orvoslásának lehetőségére, arra, hogy magyar magyarral fordult szembe. S mindaddig, míg magyar bántja a magyart, nincs jövő. Addig csak megszenvedett múlt van. Addig ez a nép csak önmagát pusztítja.

Az Úr mesterségének műveléséhez pedig nem kell engedély: „Akik a jövőt dolgozzák, azoknak nem ad pecsétet írást a világ. De ez is eljőhet egyszer. Megadja ezt is az Úr, mihelyt eljutunk oda, hogy nem csak egynéhányan, de jó sokan, kik magyarok vagyunk, kiérdemeljék azt, hogy ne csak múltunk, de jövőnk is legyen. A jövőt pedig [...] meg kell szolgálni. Nem terem magától, mint mezőn a virág. Először is tudni kell az igazat. Aztán meg gyakorolni kell az igazat, mert az Úr csak azon segít, aki az Ő útját járja, aki az ő erejének irányába halad.”²² „Az ő rendelete pedig az [...], hogy emberelje meg magát végre a magyar! Térjen vissza Urához, ki ide hozta az ígéretek földjére, hazát adott neki, szépséges országot, hatalmat és dicsőséget, népek élére emelte, népek és nemzetek védelmezőjévé tette, pajzsán tartotta, magosan mindaddig, míg önzés és kapzsi hiúság egymás ellen nem fordított magyart a magyarral, és idegen tanácsadók sima nyelvére hallgatva meg nem szegték az Úr törvényét, mely kimondja: szeresd a te magyar testvéredet, mint önmagadat, s fegyvert ellene ne emelj, rosszat ellene ne cselekedj, se tettben, se szóban. Aki e törvény ellen vét, annak nyelve kivágassék, karja megbénuljon, s utak árka legyen szálláshelye, mondá az Úr. De aki megtartja törvényeimet, annak szerető édesatyja vagyok, az meghallja lelkében az én szavamat, s minden tetteivel gondolataimat végzi. Annak hatalmat adok a világ felett, amit az ő számára teremtettem volt... Na. Ez az Úr törvénye – fejezte be az öreg –, s akinek esze van, él vele...”²³

²² Wass A., i.m. 274.

²³ Wass A., i.m. 275.

Nemcsak irodalomtudományi szempontból érdemes itt kissé elidőzni. Kultúr-
történeti és talán teológiai szempontból is újat hoz e tantétel, melyet megóv Wass
Albert székely humora attól, hogy előadója, az öreg látó ember prófétai magasságokba
emelkedjen vagy retorikája dagályossá váljon. Tanításából nem vesz vissza a „Na. Ez az
Úr törvénye”-befejezés. Inkább mintegy használati utasítást adja inséges időkben a
magyarság kezébe: „akinek esze van, él vele”. Tehát nem szív és lélek kell a
befogadásához, hanem furfang, egy kis góbéság, hogy a törvény a helyére kerüljön, azaz
helyes alkalmazásra találjon.

Kultúrtörténeti és teológiai újdonság lenne Erdély szószekeiről így prédikálni.
Hiszen a magyar nép tudatában Mohács óta közismerten erős a bűntudat. Mintha
ennek ellensúlyozására rajzolná Wass Albert meg annak az Atyának a képét, aki nem
félelmetes, hanem szerető, gyermekeit nem büntetni, ostromozni kívánó, hanem róla
gondoskodó, őt saját mesterségére megtanító magyar Istenatya, aki egyetlen bűnt ró fel
magyar gyermekének: hogy magyar testvérére káini módon kezet emelt. Mert az
Édenből – Erdély földjéről – még nem üzetett ki a magyar. Csakhogy az Édenben meg
kell tanulni élni.

Mintha csak a vasárnapi ige mellé szánta volna Wass Albert e gondolatot –
elmélkedésre.

És hol is van ez írva? Mert a Szentírásban nem, nyilván. Talán valamely apokrif
iratban? Mintha ezt sugallná a magyarázat, melyet az elbeszélő úgy vezet fel, mint egy
mesét: Hát volt valaha egy magyar apostol is, aki emlékezet után „írásba tette” Jézus
Krisztus tanításait. „Meg amit az Úr táltosai róttak föl régi időkben a törvény-
oszlopokra...”²⁴

Confessio (2003/2); rövidített szöveg: Új Kezdet (2003. augusztus).

Wass Albert istenkeresése ***Elvész a nyom***

Jon Bursanu Bukarestben nevelkedett, de gyökerei a Keleti-Kárpátok pojánjaira
(tisztásaira) nyúlnak vissza, lelke valahol a Piatra Negara hegycsúcsa alatt és a Parau
Ursului „tajtékos vadvizei”-nek világában kezdett eszmélni. Nagyapja, „Bács Traján
kétszáz birkával kezdte annak idején” s fiai közül a legkisebbnek küldetést szánt: „abból
urat neveltetett a zsíros sajtok és hótiszta gyapjúk árán. Így lett Dr. Kosta Bursanu, a

²⁴ Wass A., i.m. 276.

Jonel apja, ügyvéd Bucurestiben”. Küldetése pedig ebből állt: „legyen odalent közölünk-való is, aki megvédje a nép igazát”. Fiának, Jonel Bursanunak is ez volt a küldetése.

Így indul Wass Albert regényének egyik története.

Csakhogyan e zavaros században az ifjabb Bursanu nem tudott eligazodni. Diplomata forgolódását eleinte siker koronázza, képviselő lesz, mert az egész havas népe rászavazott. Amikor Románia belebonyolódik a második világháborúba, s Jonel magyarellenes politikát folytat a németek oldalán, ekkor tűnik fel a regényben a halálba készülődő nagyapa, Bács Traján alakja: halála előtt megesketi unokáját, hogy csak az igazat szolgálja.

Az „Erdély román”-kérdésben, amelyet Jonel vall, a nagyapa nem kíván állást foglalni, kitér előle. Bár hallgatása állásfoglalásnak minősülhet. Az öreg itt alighanem az író szócsöve. „Mert látod, Jonel, nem az a fontos, hogy román, vagy nem román. Az a fontos, hogy ember” – tanítja az öreg, s miután megesketi unokáját az igazság szolgálatára, Jonel Bursanu politikusi pályája megakad. Nem lehet egyszerre sovinszta, népiértő politikát folytatni, s a népek békés együttélését szolgálni.

Itt jelenik meg a helytállás motívuma, az *Üzenet haza* című korábbi Wass Albert-vers tanulsága: „a víz szalad, a kő marad. A vihar meghajlítja a füveket, de ki nem dönti”. Ezt a gondolatot ki is fejti a következő sorokban: „Fasiszta, kommunista: mindegy. Csak jó románok legyenek. Hazaáruló nincs, csak fűszál, ami meghajol. Csak kő, ami marad s megvárja, amíg elfut a víz s elül a vihar. Aki ellenáll, csak kidől oktanul, mint a fenyő a szélben. S a nép nem szabad kidőljön, a népnek élni kell, hősiesség nélkül, ha kell alázatosan, de élni. Mindegy, hogy milyen áron.”

A magyar és román politika közötti lényeges különbség a két nép gondolkodásmódja közötti különbségben rejlik. A magyar gondolkodás inkább a hősi kerékbe-töretést üdvözli. Nem a mindenáron való, alázatos túlélését.

Wass Albert bemutatja a hagyományosan rugalmas román politikát, melynek vezérelve: kiszolgálni látszólag mindenkit. Látszólag hűnek lenni minden hódítóhoz, valójában senkit komolyan nem venni. Az a fontos, hogy a nép túléljen. Ez az egyetlen szem előtt tartandó elv.

Bursanu miniszter lesz, de hamarosan leköszön. „Valami mélységes belső undor töltötte el”. Kételyek gyöttrik, hátha mégsem jól csinálták. „Hátha mentés helyett a pusztulásba vitték a népet”. Házassága tönkremegy, felesége egy orosz tiszttel él, apját elhurcolják az oroszok, amiért gyalázta a szovjet hadsereget.

Ebben a válsághelyzetben Jonel Bursanu felmegy a havasba. Nem menekül, inkább csalódottan visszavonul a politikai csatározások színhelyéről. S gondolatban nagyapja tanításán tépelődik: igazság és békeesség ugyanaz. Meg azon, hogy: „Nincs külön román igazság, csak egy Igazság van, mint ahogy Isten is csak egy: románnak, magyarnak, mindenkinek”.

S mintha csak tépelődésére jönne válaszként ifjúkori szerelme, Mariora látogatása, akit annak idején el kellett hagynia, hogy teljesíthesse küldetését. S „tartozott az ördögnek a házasságával, mint ahogy mindenki tartozik valamivel az ördögnek” – a román hiedelem szerint, hiszen házassága nem sikerült. Felesége nem szült gyereket neki, s végül elhagyta. Nehéz küldetés az, mely magánéletileg ellehetetleníti a küldetés teljesítőjét. Boldogságától fosztja meg. Mariora időközben hat gyerekes asszony lett, Jonel Bursanu pedig mit nem adott volna, ha Mariora és a hat gyerek az övé lehetne. „Azt hiszem, valamit rosszul csináltunk, Mariora”. Mintha csak a *Valaki tévedett* elbeszéléskötet címadó novellájának címe ütne rá e kijelentésre.

Mariora összefoglalja a tévedéstörténet tanulságát: ha akkor nem áldozzák fel boldogságukat, talán nem történik tévedés. Mert az életben minden esetlegessé válhat: karrier, pénz, hatalom, befolyás. Csak az ember boldogsága, utódai adják az emberi élet értelmét.

Majd feltűnik Bács Tanase alakja, aki szerint nem világpolitikai fordulatra kell várni, emberi mentalitás-változásra viszont igen: „És mi lenne, Jonel, mit gondolsz, mi lenne, ha valamennyi tisztességes ember összefogna... Nem aszerint, hogy román, vagy nem román. Hogy ilyen párthoz tartozik, vagy olyan párthoz. Csak aszerint, hogy tisztességes?”

Ez a politikai-ideológiai üzenete a regénynek. Csak tisztességesen lehet politizálni. Nem egymás ellen, hanem egymásért.

Jon Bursanu története csak egyike a regény epizódjainak. Az író összesen hat szereplő élettörténetét vázolja. A cselekmény egy erdélyi cserkész táborban indul a Kommandón, melynek során a hat gyermek egy lélekvesztőn egy patak sodrásától elragadva közvetlen életveszélybe kerül, majd csodás módon megmenekül. Baradlay lelkész, aki ifjúkorában lelkipásztorként szolgált a cserkész táborhoz közeli településen, feljegyzí az érdekes történetet, majd miután történelem-tépázta életútja Amerikába kanyarodik, nyugállományba vonulása után eszébe jut e csodálatos történet, és megkeresi a hat, immár férfivá lett egykori cserkészt. A második világháború utáni időben gyűjti össze őket, és győzi meg mindnyájukat, hogy életüket Amerikában folytassák. Szimbolikus a gyerekek nemzeti hovatartozása: egy magyar, egy cseh, egy lengyel, egy zsidó, egy román és egy német gyerek ült hajdan a csónakban – a háborúsújtotta Közép-Kelet-Európa népeinek egy-egy képviselője.

A magyar arisztokrata Drágffy Gergely mintagazdász ellenpárja a cseh kispolgári származású szatócs, a prágai Vrana Basil. Egy másik szereplőpáros a léha, de megfélemlíthetetlen lengyel művész, Lubovszki Kazimír és ellenpárja a bécsi zsidó bankár, Porisch Gottfried, „a sün”. A königsbergi német tudós, Habicht Herbert professzor

feláldozza életművét az emberiségért viselt felelősségében, míg Jon Bursanu román politikus népe felemelkedésén fáradozva elvtelenül politizál.

A regény témája tehát hat életút. Tétele pedig egy Istentől elszakadt öregember, Hiribi hitrejutásának története. Mert ha a csónakban az ártól elsodort hat gyermeket nem Isten csodatétele mentette meg, hanem egyszerűen fizikai ok – például egy víz alatti gally vagy kő –, akkor másnak is meg kell, hogy álljon a ladikja a vízesés előtt. De mi van akkor, ha mégis Isten munkálkodott? Hiribi kipróbálja. A gyerekek életét nem víz alatti gally vagy zátony mentette meg. S a csoda nem ismétlődik. Hiribi a vízesés felé sodortában Istenhez énekel – és lesodródik a szakadékon. Hiribi tudta, több mint sejtette, hogy így fog történni. Mégis bizonyosságot keresett.

A regény kezdetén és végén levő „utazás” keretet alkot.²⁵ Egyik az életbe visz – a lélekvesztőn a vízesés fölött – a másik pedig a vonattal a halálba. A vén Hiribi története a regény tézise. A hat életút bemutatása pedig a regény bizonyító része, antitézise. Furcsa, elgondolkoztató a regény befejezése: egy utazás, mely az egybegyűjtött életeket tragikus, értelmetlennek tűnő írói megoldással zárja. Amerika képe valamifajta Kánaánnak tűnik. De aztán egyikük sem ér oda, mert vonatszerencsétlenség áldozatává válnak. Csak egyikük éli túl néhány perccel a katasztrófát: Jon Bursanu román politikus, akinek – minden gyalrlósága ellenére – van Istenbe vetett szilárd hite.

Erdélyi Napló (2002. szeptember 24).

Egy forgatásra váró forgatókönyv **Wass Albert *Az Antikrisztus és a pásztorok* című regénye**

Negatív rendkeresés *Az Antikrisztus és a pásztorok* főszereplőjének, a vörös hajú Emmánuelnek az útja. A főszereplő neve beszédes név: Emánuel jelentése ‘velünk az Isten’. Az ideológiával teletömött fejű fiatalember a szerző sugallata szerint a „jó rendbe” felfordulást, megbolydulást hoz, s eredendő jó szándéka erőszakot, gyűlöletet, barbár pusztítást, ártatlan és kiszolgáltatott emberek szenvedését, mártíriumát eredményezi.

Negatív rendkeresése, sokak számára halált hozó tévútja, majd tévedésének szégyenletes, kései, tehetetlen felismerése, utána törvényszerű bűnhődése és megtérése

²⁵ Az *Elvész a nyom* című regény befejezését 1967-ben Wass Albert újraírja. Az első verzió végén ugyanis a vasúti szerencsétlenségben a hat kiválasztott gyermek hal meg, az egyedüli túlélő a pap. Az új változat szerint viszont csak a pap hal meg, mint ahogy az öreg Hiribi is lezuhant egykor a vízesésen. Az erről szóló tanulmányt ld.: Balázs Ildikó: *Wass Albert istenkeresése*. = *Confessio* (2003/2. 22-36).

mégiscsak istenkeresés. A keretbe helyezett történet elején Emánuel megérkezik a havasba, ahol találkozik a vak Rozival (*A funtineli boszorkány* Nucájának alakmásával). A regény végén pedig felvillan Isten, s a vele harmóniában élő „látók” világa, azoké az istenkeresőké, akik a természettel, a felsőbb elvvel utópisztikus közösséget alkotnak. E látóemberek és a falubeli emberek mindennapjai peregnek békességben, miközben Emmánuel megérkezése után, az ő segédletével elszabadul a pokol, s az Antikrisztus diadalt ül.

A regény három részre osztható. Szerkesztési elve szimmetrikus. Az első rész statikus békevilágába mintegy kamera-módszerrel közeledik a szem: megjelenik a régóta eltávozott és szerettei által régen visszavárt szereplő, Emánuel. Ahogy közeledik szülőfalujához, úgy kerül lencsevégre a falu, annak lakosai, s az életükből kinövő szimbólumok. A második rész mozgalmas pokolforrongását az író a faluban, helyben „kamerázza”, majd a harmadik, befejező részben a kipusztult, elnéptelenedett, gazzal benőtt falu képét ismét egy közeledő vándor látása nyitja meg, s tárja az olvasó szeme elé.

Wass Albert regénye mintha a filmgyártás számára íródott volna. Izgalmas, mozgalmas, pergő eseményű forgatókönyvnek is beválna.

Kritikusainak viszont támadási felületet nyújt az, hogy a szerző mintha egy úri fiú prizmáján át láttatná szépnek, idillinek, problémátlanak a régi világot, melyet nem kell megváltoztatni. Sokkal hitelesebbnek hatna egy olyan írói beállítás, melynek értelmében a régi világ megérett ugyan változtatásra, de nem a regényben bemutatott módon. A régi világ idillizálását a figurák is mutatják. Szinte semmit nem fejlődnek, statikusak, ezt jelzi a nagybetű is, amellyel az író nem a nevüket, hanem a foglalkozásukat, pontosabban a hivatásukat jelöli: pl. a **Békebíró**, aki szentenciákban beszél, és nem élethű a retorikája, mivel a szerző a bemutatott események idejénél jóval későbbi tanulságokat ad a szájába. A történelem friss, meglepetés-áradata nem készíti a Békebírót csodálkozásra; az író a rácsodálkozás gesztusát más műveiben dolgozza ki: *Jönnék, Egyedül a világ ellen, Adjátok vissza a hegyeimet!, Ember az országút szélén.*

Sokkal életszerűbb **Dominik**, a csősz, valamint **Pattanás**, a sírásó alakja. Alakjukhoz anekdotákat mesél, történetük, amint a „kamera” végigvisz a falun, s útba ejti őket, a regényből különváló novellákba szökken. Ők azok, akik a bekövetkezett szörnyűségek hatására lényük legjavát mutatják fel: a szeretetet, hűséget, helytállást. **Vak Rozi**, **Kicsi Ágnes** szintén statikus figurák. Bár Kicsi Ágnes mókás neve nem illik ugyan a tenyeres-talpas vénlányhoz, aki mindhalálig hűségesen szolgálja a „kis kisasszony”-t, a Békebíró lányát, **Teréziát**. Ágnes neve békebeli biztonságot, állandóságot sugall: a szolgálólány kislány – azaz kicsi Ágnes – kora óta szolgál a Békebírónál, a mivel a világ semmit nem változik, az ő neve is változatlan marad. Bátorsága, hűsége rendíthetetlen: csak egyetlenegyszer érzékenyül el, amikor az orosz tiszt „mamá”-nak

szólítja, s ezzel anyai érzéseket csalogat elő belőle. Katonás alakjában a szerző a régi világ mindhaláláig hűséges, talpig becsületes cselédalakjának állít emléket. Korábbi novellájában, a *Márika hitet tesz* című írásában is megjelenik egy hasonló cseléd lány, aki feláldozza magát az uraságért, a szeretett úrnőjéért. A feudális hűségesszmény 20. századi továbbörökítése, példaszzerű megtestesülése.

Fejlődő jellem **Piluc**, a cigány. Története szintén a regény keretéből kipattanó anekdota vagy rövid elbeszélés. Cigány mivoltában meghasonulva, asszonykeresésének félig megmosolyogtató, félig megrikató kudarctörténete után hűséget tesz gazdái, először Manó úrfi, majd **Samu, a boltos** mellett. S félig-meddig a keresztény világ szokásrendjét átvéve, a szovjet pribékek kínvallatása során mártírrá emelkedik pontosan cigány hitvilága, babonássága, halott-tisztelete folytán. A félős, buta cigányból rendíthetetlen hős lesz.

S aki a leginkább fejlődik, pontosabban teljesen megváltozik a regény mondani-valójának szolgálatában, az Manó úrfi, a vörös Emánuel.

Ennek a változásnak a története a regény.

Erdélyi Napló (2002. szeptember 3).

„Az Úristen az igazság ügyét bízza arra, akit nagy feladatra szánt.”

Wass Albert-domborművet avattak Debrecenben

Emlékünnepséget rendezett Debrecenben a *gróf Wass Albert* Társaság az író halálának 5. évfordulójára. Ez alkalmából felavatták az író féldomborművét Debrecen-Pallagon.

Wass Albert a kolozsvári református kollégiumban végzett középfokú tanulmányai után a Debreceni Gazdasági Akadémián tanult. Itt szerzett tudását a németországi Hohenheimban, majd a párizsi Sorbonne-on egészítette ki, ahol többek közt Le Corbusier tanítványa volt. Táj- és kertépítési oklevelet szerzett, így tért haza gazdálkodni az egykori Szolnok-Doboka megyei, a „román világban” már judetul Somesnak nevezett – ma Kolozs megyében található – családi birtokra, Vasasszentgotthárdra.

Az emlékünnepség Debrecen-Pallagon kezdődött, ahol az egykori gazdasági akadémia helyén a Balásházy János Mezőgazdasági Szakközépiskola működik. A dombormű – szemben a paddal, amelyen Wass Albert is időzött főiskolai hallgató korában – ugyanarra a falra került, melyre korábban ugyancsak a gróf Wass Albert Társaság egy fekete gránit emléktáblát helyezett el a következő szöveggel:

*A Debreceni Gazdasági Akadémia
 hallgatója volt 1928-1931 között
 gróf WASS ALBERT
 (1908-1998)
 a magyar irodalom kiváló képviselője,
 aki száműzetésben élt haláláig.
 Hű tisztelői és olvasói nevében
 állította e táblát
 a gróf Wass Albert Társaság.
 1998.
 „A víz szalad, a kő marad.”*

A domborművet Gábor Emese Anna fiatal budapesti keramikusművész készítette Wass Albert fiataalkori fényképei alapján. A művésznő az ünnepségre néhány gondolatot küldött: „Amikor hozzákezdtem az alkotáshoz, először egy sugárkoszorú alakult ki az agyagból, körülbelül olyan, mint a Szentlélek-ábrázolások a templomokban. Mivel a sugárnyalábokat nem szabad körbezárni egy szimmetrikus formával, ezért aszimmetrikusan hagytam a szélét, hadd fussanak ki, terjedjenek képzeletben a gondolat sugarai. Az egész forma így egy fatönkszelethez vált hasonlatossá, amely szimbolizálhatja azt a fatönköt, melyen Wass Albert írógépét tartva az erdőben oly sok művét alkotta meg”.

Wass Albert ugyanis a németországi emigrációban, a bajorerdei erdészkedése idején fatönkre helyezve gépelte le *A funtineli boszorkányt*, s az amerikai katonák, akik írás közben meglepték, jámbor bolondnak vélték. Wass Albert, akkor még gyér angol tudásával így mutatkozott be nekik: – I’m the Hungarian Shakespeare.

A leleplezési és koszorúzási emlékünnepséget *dr. Vincze Piroska*, a gróf Wass Albert Társaság elnöke vezette. Koszorút helyezett el még a Debreceni Városvédő és –szépítő Egyesület, a Balásházy János Szakközépiskola, a Debreceni Egyetem Mezőgazdasági Kara, a Debreceni Református Kollégium, a FIDESZ polgári párt és a Pro Patria Alapítvány. A Wass családot az író unokahúga, a Budapesten élő Wass Kornélia Aliz képviselte, valamint Simó József, a Czegei Wass Alapítvány magyarországi elnöke.

Az ünnepség a Debreceni Akadémiai Bizottság Székházában folytatódott. Simó József, Wass Albert ismeretlen műveinek kutatója tartott előadást. Az ünnepséget Pál Ibolya és Horváth Gyula csángó ének- és zeneművészek színesítették. Tárogató szólalt meg, és erdélyi néptáncot láthattak a résztvevők. A Debreceni Református Kollégium X. osztályos tanulója, Erdei József nagy sikerrel adta elő a *Bujdosó imája* című verset.

Simó József tolmácsolásában részletek hangzottak el a *Jönnek!*, a *Kard és kasza*, valamint a *Csaba* című regényekből, Wass Albert ismert és ismeretlen elbeszéléseiből,

visszaemlékezéseiből – felelevenítve azt a felolvasói hagyományt, amelyet hatvan évvel ezelőtt, az anyaországhoz „visszatért” Erdély írói is követtek. 1942-ben ugyanis a marosvásárhelyi Kemény Zsigmond Irodalmi Társaság Sényi László szervezésében országos vendégszereplésre vitte Kemény Jánost, Molter Károlyt, Asztalos Istvánt, Tompa Lászlót és Wass Albertet. Velük járta Soprontól Budapesten és Debrecenen át Sátoraljaújhelyig, Kassáig az országot Jancsó Adrienne előadóművész is, az erdélyi líra megszólaltatója, magával vive verseiben az akkor már nem élő Reményik Sándort és Dsida Jenőt is.

Simó József is hasonlóképpen emlékezett meg „a mi igazi Nobel-díjas írónk”-ról, kiemelve fontos gondolatként Wass Albert elképzelését a krónikás szerepéről: „Az Úristen az igazság ügyét bízza arra, akit nagy feladatra szánt.” Wass Albert élete ennek a megbízatásnak a jegyében telt el.

Az ünnepség végén Wass Kornélia Aliz, az író unokahúga emlékezett vissza arra az „Albert bácsira”, aki tudta, hogy nem mindenki szereti úgy a földet, mint aki megműveli. S bár ő sem tartozott azokhoz az emberekhez, akik ilyen módon kötődtek a földhöz, hiszen ő embereket művelt – szülőföldjét mindennél jobban szerette. Szerény körülmények között élt, mert mindenét arra költötte, hogy a mi hírünket jobbá tegye.

„Nincs halál, csupán az élet színe-változása” – ez volt a mottója a telt ház előtt zajló emlékünnepségnak. A gróf Wass Albert Társaságot dr. Vincze Piroska nyugalmazott orvosnő hívta létre az író emlékének ébrentartása, életművének megismertetése céljából. (A társaság címe: 4026 Debrecen, Honvéd u. 17.)

Múzsza: Népújságmelléklet (2003. március 1).

Hol áll Wass Albert rehabilitációjának ügye? Elakadt perújrafelvétel

Wass Albertet 1946-ban halálra ítélte a román népbíróság in absentia. A vád ellene felbujtás 4 személy meggyilkolásában, ezek közül kettő zsidó volt.

Wass Albert a két világháború közötti erdélyi magyar irodalom oszlopos tagja, a *Baumgarten-díj* elnyerője (1940. január), a *Magyar Irodalompartoló Társaság díjának* nyertese (1944. január), a kolozsvári református egyházkerület főgondnoka (1934-1944), a kolozsvári egyetem díszdoktora – csak taláломra szemelvényezve tisztségei között. Irodalmi tevékenysége mellett már igen fiatalon kötelezettséget vállalt közösség-szervező munkájával. Megmásíthatatlan tény, hogy Wass Albert irodalmi hagyatéka a

Jókaiéval vetekszik nagyságban, népszerűségben. Ami a nagyságát illeti, ezt igazolja hamarosan megjelenő bibliográfiája. Népszerűségét a magyarországi könyvtárelosztó megrendelése és a kiadók által – adott esetben üzleti titokként kezelt – eladási arányszámok bizonyítják. Szintén üzleti titok a könyvesboltok eladási kvótája, ám némi fogódzót adhatnak a slágerkönyvek mutatói, melyet a lapok (*Magyar Nemzet*, *Népszabadság*, *Magyar Hírlap*, *Élet és Irodalom* stb.) időnként közreadnak. Szintén népszerűségét jelzik a kiadást állandóan nyomon követő könyvkatalógusok.

Zajló Wass-kutatás

Megindult irodalmi kutatása is, eddig egy megvédett doktori disszertáció (ELTE, Harkóné Szücs Enikő) írt pályaképet róla, Wass Albert emigrációs korszakára helyezve a hangsúlyt. Jelen sorok írója az erdélyi korszakát igyekszik feltárni hasonló doktori program keretében, egy harmadik doktorandusz pedig irodalompolitikai szempontból vizsgálja Wass Albert és a nemzeti érzésű fiatalok viszonyát. Emellett több szakdolgozat született, kiemelten említendő Latrán Ibolya debreceni hallgató 1999-ben írt diplomadolgozata, akinek a *Farkasverem* és *Csaba* című regényekről írt elemzése megjelentek a *Hitel*-ben, valamint a szegedi *Forrás*-ban. Ugyancsak ide tartozik az a felsorolás: Pomogáts Béla, Bertha Zoltán tanulmányai, tehát neves irodalomtörténészek elemzése, bemutatásai. Számos könyvtáros kutatja a korabeli lapokat (Beyer László, Bakó Endre). Tehát az irodalomtudomány és filológia már nem adósa Wass Albertnek.

De népszerűségét jelzik az állandó irodalmi megemlékezések, ez év elején a világ 18 városában megrendezett Wass-felolvasó maratoni is. Akárcsak a szoborállítók, a felolvasás szervezőinek most ugyancsak az ügyességre kell járniuk Erdélyben. Miért?

Antonescu sétány Marosvásárhelyen

A kelet-európai rendszerváltást követően Antonescu táboroknak, akit háborús bűnösnek halálra ítélték és ki is végeztek, szobrot akartak állítani Marosvásárhelyen, azon az Erzsébet királynőről elnevezett sétányon, mely a szocialista érában a *Bulevardul 1. Mai* (Május 1. sétány) nevet viselte. A talapzat most is ott áll üresen.

Az ezredforduló táján Wass Albert irodalmi és közösségsszervező emléke előtt tisztelegve iskolát neveztek el róla a székellyöldi Bögözön, továbbá Erdélyben négy szobrot állítottak a tiszteletére. Debrecen-Pallagon, volt iskolája falán emléktábla és plakett jelzi emlékét, és egy polgári kezdeményezés során utcát is szeretnék róla Debrecenben elnevezni.

Debrecenben, Budapesten és Szegeden polgári körök vették fel a nevét.

Miami-ban, ahol Wass Albert a magyar egyházi közösségben többször megfordult, elnevezték róla a könyvtárat. Ma már ezek az események békésen végbemehetnek, de az erdélyi iskola nevét törölni kellett, illetve a négy erdélyi szobrot le kellett venni a

talapzatáról: revánsként, amiért Antonescu emlékét nem ápolhatják megfelelően, törvényt hozott a román szenátus, és megtiltotta a háborús bűnösök kultuszát. Ennek értelmében jelenleg ebbe a kategóriába – Antonescuval egy kategóriába – tartozik Wass Albert. Az – elsősorban Maros megye egyik román napilapjában összpontosuló – ellene folytatott sajtóhadjárat minden etikai határon túlmegy.

A dolog iróniája, hogy míg Romániában a Wass-szoborállítók és a Wass-felolvasás szervezői a fenti törvény értelmében törvénysértőnek minősülnek, a marosvásárhelyi sétány – melyen egy Antonescu-szoborkezdeményezés megrekedt talapzata árválkodik – a mai napig hivatalosan Antonescu tábornok nevét viseli. Több más helységben is közteret vagy utcát neveztek el róla. Justitia sokarcú.

Mit írhatott Wass Albert a kolozsvári *Ellenzék*ben?

Wass Albert irodalmi megítélését vitathatatlanul pozitívan befolyásolná – népszerűsége ellenére-mellett –, ha emberileg is tisztázódna „bűnössége”. A Wass család, az író öt fia perújrafelvételt kezdeményezett. A perújrafelvétel pedig elakadt. Mégpedig az antiszemitizmus vádja miatt. Az amerikai szenátus ugyanis tudni véli, hogy az *Ellenzék* című kolozsvári lapban 1943-ban Wass Albert antiszemita cikkeket írt volna. Qui prodest?

Messze van Amerika. S tőle Európa. Attól pedig a magyar nyelvterület jelentős könyvtárai, legyenek azok Budapesten, Kolozsváron vagy Szegeden, ahol – a háborús viszonyok ellenére, az akadozó posta mellett – hozzáférhető az *Ellenzék* 1943-as évfolyama.

Ám az időszakot szűkíthetjük, ha megnézzük Wass Albert angol nyelvű önéletrajzát: Wass Albert ugyanis – Huba nevű hivatásos katona fia miatt – többször átvilágításon ment át Amerikában. A fia karrierje tovább ívelhetett, hiszen apja ellen nem találtak semmiféle terhelőt. 1979-ben az író *Önéletrajzot* írt (ennek magyarra fordított szövege megjelent Szakács Péter István *A vádlott neve: Wass Albert! Dokumentumok és Önéletrajz a Wass Albert-dossziéból* című gyűjteményében). Ebben szól az *Ellenzék*-beli működéséről is:

„Amikor 1943 márciusában az *Ellenzék* főszerkesztőjét behívták a hadseregbe, ideiglenesen engem bíztak meg a helyettesítésével. Július elsején azonban, amikor két német a Gestapótól behatolt a szerkesztőségbe, felmutatva a parancsot, hogy a német hadsereg megbízásából felügyelniük kell a lapot, egyszerűen kísértáltam az irodámból és felmentem a hegyekbe.” Ennyi az *Ellenzék*-beli történet – Wass Albert emlékezése szerint.

De mit tud Wass Albertnek az *Ellenzék*hez fűződő munkáságáról az irodalom és sajtótudomány? A Romániai Magyar Irodalmi Lexikon szocializmus érájában íródott első kötetében a következőket olvashatjuk:

„Ellenzék – politikai, közgazdasági és társadalmi napilap; Kolozsvárt jelent meg 1880 és 1944 között, megszakítás nélkül. Alapítója és felelős, 1895-től főszerkesztője Bartha Miklós függetlenségi párti politikus és közíró. Alcíme 1919-től „független politikai napilap”, 1923-tól „magyar politikai napilap”. [...] főszerkesztői Dobó Ferenc (1919-1921), Grois László (1921-1925), Sulyok István (1925-1926), Somodi András (1926-1932), Szentimrei Jenő (1932-1935), Grois László (1935-1938), Végh József (1938-1940), **Zathureczky Gyula (1941-1944)**, majd Szász Béla (1944).

Tehát a vizsgált időszakban Zathurecky Gyula volt a főszerkesztő, Wass Albert őt válthatta fel a szerkesztésben 1943. március-júniusban.

A fenti lexikon az Ellenzék arculatáról is ír: „Az Ellenzéknek jelentős szerepe volt az irodalmi élet alakításában és szervezésében; irodalmi melléklete különösen a *Napkelet* megszűnése és az *Erdélyi Helikon* megindulása közt eltelt években játszott fontos szerepet. **Kuncz Aladár** hazatérése után, 1923 nyarán veszi át a vasárnapi irodalmi melléklet szerkesztését, majd 1925-től társszerkesztőül meghívja **Áprily Lajost** is. Kuncz szerkesztésében a hetenként négyoldalas melléklet s a hétköznapi számokban is rendszeresített irodalmi – művészeti zenei rovatok számottevően járultak hozzá a romániai magyar irodalom önálló arculatának kialakításához, a művészetkritika és a tudományok művelésének fellendítéséhez. Irodalomeszményét a Nyugathoz való kötődése határozza meg, de annak képviselői mellett közli néhány baloldali költő, így Becski Andor, Becski Irén és Salamon László verseit, Franyó Zoltán, Gaál Gábor, Osvát Kálmán írásait is”

A későbbi időszakról ez olvasható: „A ‘30-as évek végén válik az irodalmi rovat ismét szervezetté. **Tamási Áron** szerkesztésében 1939. okt. 15-én indul a *Vasárnapi Szó* című melléklet. Programadó *Szellemi őrség* c. cikkében Tamási Áron leszögezi, hogy annak a nemzedéknek nevében szól, amely évek óta keresi „a széles körű munka és megnyilatkozás lehetőségét”, megbecsüli a román népet, s „Figyelemmel kísérjük a román népi kultúrát”, ugyanakkor „a magunk népét azonban, az értékelésen és megbecsülésen túl a lélek és vér szerelmével szolgáljuk”.

„A *Vasárnapi Szó* irodalmi anyaga fejlődést jelentett az előbbi évek irodalmi anyagához viszonyítva, amikor is ebben még a ‘szórakoztató irodalom’ uralkodott.” Itt említi a lexikon Wass Albert nevét: „A lap elbeszéléseket közöl Kosztolányi, Kodolányi, Móricz, Karinthy, Márai írásai mellett Tamási Áron, Kovács György, Szemlér Ferenc, Szenczei László, **Wass Albert**, László Béla, Kós Károly, Molter Károly, Kemény János tollából.”

Majd az utolsó sorokban: „Az utolsó években a lap irodalmi színvonala esett. Zathurecky Gyula főszerkesztői érájában előbb a radikális, majd liberális szellemű írókat rekesztették ki, faji szempontokat alkalmaztak, s felhagytak a haladó hagyományok ápolásával. Részleges visszatérés a demokratizmus vonalára csak 1944-ben következett be: erre utal a lap burkoltan antihitlerista publicisztikája a német megszállás alatt. (Az Ellenzék esti bulvárikiadásaként **Demeter Béla** szerkesztésében megjelenő *Esti lapok*

nyílt konfliktusba került a német megszállással uralomra jutott Sztójay-kormányral, s hatóságilag is betiltották.) **Nagy Józsefet**, az Ellenzék haditudósítóját, a Gestapo elhurcolta és meggyilkolta.”

Záhony Éva, az Országos Széchenyi Könyvtár egyik munkatársa 1983-ban repertóriumot készített a két világháború közötti erdélyi magyar lapokról, melyben kikeresi az OSZK-ba járó lapokból a szerzők irodalmi alkotásait (irodalmi alkotás kevésbé terhelő). A szerzőnő feltünteti, mely évszámok hiányosak, mely lapszámok csonkák.

Wass Alberttől tizenhat verset és novellát sorol fel, melyeket a szerző 1925 és 1940 között jelentetett meg az Ellenzékben, ifjúkori, kevésbé ismert rövid írások, melyek megjelentek azóta a marosvásárhelyi Mentor gondozásában, a **Nagy Pál** szerkesztésében napvilágot látott *Hűség bilincsében* című novelláskötetben (*Anina, A tiszteletes, Elvira bárónő* stb.).

Tudjuk a könyvtári kutatás alapján, hogy az Ellenzékben ennél valamivel több mű jelent meg. E sorok írója 23 tételt gyűjtött össze, az aláhúzottakat személyesen ellenőrizte.

1. Alkonyati rózsák. = Ellenzék, 46/280. (1925. december 7.) – p. 10.
2. Őszi hangulat. = Ellenzék, 46/250. (1925. november 2.) – p. 13.
3. Virágok. = Ellenzék, 46/226. (1925. október 5.) – p. 12.
4. Ősz van. = Ellenzék, 1929. November 20.;
5. Őszi levél... (prózavers) = Ellenzék, 50/265. (1929. november 20.) – p. 5-6.
6. A Jánosbogárka lepke akar lenni. = Ellenzék, 52/79. (1931. április 5.) – p. 7-9.
7. A kínai virág. = Ellenzék, 52/1. (1931. január 1.) – p. 5-6.
8. A rongyos ember. = Ellenzék, 52/215. (1931. szeptember 20.) – p. 7-8.
9. A Volga-parti lány. = Ellenzék, 52/185. (1931. augusztus 15.) – p. 5-7.
10. Csóka. = Ellenzék, 52/257. (1931. november 8.) – p. 5.
11. Erna. = Ellenzék, 52/227. (1931. október 4.) – p. 7-8.
12. 52 fillér. = Ellenzék, 52/174. (1931. augusztus 2.) – p. 5-6.
13. Halállovag. = Ellenzék, 52/111. (1931. május 17.) – p. 7-8.
14. Tenger az élet. = Ellenzék, 52/1. (1931) – p. 5-6.
15. Anina. = Ellenzék, 56/170. (1935. július 28.) – p. 9-10.
16. Arany sineken. Mese az emberről. = Ellenzék, 56/11. (1935. január 13.) – p. 5-6.
17. Mezőségi levél. = Ellenzék, 11/9. (1938) – p. 666-670.
18. A tiszteletes úr. = Ellenzék, 60/60. (1939. március 14.) – p. 13.
19. A tiszteletes. = Ellenzék, 60/274. (1939. november 26.) – p. 13.
20. Elvira bárónő. = Ellenzék, 61/21. (1940. január 28.) – p. 13.
21. Karácsonyi levél. = Ellenzék, 63/291. (1941) – p. 1.
22. Magyarok Orosz földön = Ellenzék, 64/194. (1943) – p. 6-7.
23. Vállalkozásom. = Ellenzék, 64/183. (1943) – p. 7.

A vizsgált időszakban (1943. március-június) – úgy tűnik – Wass Albertnek egyetlen sora sem látott nyomdafestéket. Két 1943-as írása július utolsó harmadában és augusztus elején jelennek meg. Mit is ír erről Wass Albert a szenátusnak írt jelentésében: „Július elsején... egyszerűen kísértálmam a szerkesztőségből és felmentem a hegyekbe. Két hét múlva édesapám régi barátja, Veress Lajos tábornok üzent, hogy a németek „keresnek” engem. Hogy elkerülje a kellemetlenségeket, Veress tábornok, aki az Erdélyben állomásozó magyar hadsereg parancsnoka volt, egyenruhát adott nekem, s mint alhadnagyot Ukrajnába küldött a 9. Magyar Királyi Lovassággal, ahonnan csak karácsonykor tértem vissza”. Tehát a fenti két, 1943-as elbeszélésben már az oroszföldön gyűjtött katonai élményeiről számol be, egyfajta irodalmi vénájú haditudósítóként, aki viszont egyben katona is. Mindkét elbeszélés olvasható a *Hűség bilincseiben* című novelláskötetben.

Tehát az Ellenzékben írt antiszemita cikk vádja a fentiekkel megdőlni látszik. Sajtójogi és etikai szabály: ha a lap hasábjain valaki véleményt formál, azért vagy a főszerkesztő vagy – külön szerkesztőségi megjegyzés esetén – a szerző visel felelősséget. Ám mégiscsak érdemes utánanézni az inkriminált időszaknak: 1943. március – 1943. július 1. Vajon mit írhatott Wass Albert ebben a hónapban az Ellenzékbe? Zathurecky Gyula felelős főszerkesztőt helyettesítve, az ő neve felelősségével? S vajon ezért akadt el a perújrafelvétel?

Majd ha itt az Únió!

És mit ír a Szakács István Péter történész által összeállított *Dokumentumokban* olvasható Önéletrajzában (1979) Wass Albert az amerikai szenátusnak? A székelyudvarhelyi Litera könyvkiadó által megjelentetett, majd a magyarországi *Polisz* című lap mellékleteként is napvilágot látott dokumentumgyűjtemény közismert.

Wass Albertet és édesapját, Wass Endrét egy 1940. szeptember 23. történt esemény miatt ítélték halálra 1946-ban, kizárólagosan tanúvallomások alapján. A történet zavarosnak tűnik, még a nyíregyházi 19. honvédezred egyik felelős tisztje is benne van. Wass Albert és felesége a *Dokumentumokban* egyértelműen állítja, hogy az adott napokon nem tartózkodott otthon, sem a kivégzettek letartóztatása, sem a kivégzése helyszínén nem volt jelen, és semmilyen részessége nem volt a gyilkosságokban.

A dolog kissé skizofrén. Várdy Béla amerikai történészprofesszor, aki a Wass család kérésére koordinálja a Wass-rehabilitációt, pillanatnyilag sokkal súlyosabbnak tartja a Wass Albert elleni antiszemitizmus vádját, mint azokat az eseményeket, amelyekért 1946-ban a román népbíróság halálra ítélte. Ezeket egyszerűen komolytalannak minősíti, és reményének ad kifejezést, hogy Románia Unió csatlakozása előtt úgyis felül kell bíráltni ezeket a népbírói ítéleteket – úgymond.

Ha megvizsgáljuk Wass Albert irodalmi termését: mély empátiával, nagy emberismerettel embereket ábrázol. Jelent ugyan meg Amerikában az ötvenes években *Kima-*

zsolázom Wass Albertet címmel egy cikk irodalmi írásaiban „fröcsögő antiszemitizmus-ról” az *Elvész a nyom* regény kapcsán, valamint halálát követően egy nekrológ az *Élet és irodalomban* egy glosszistától, aki ítéletet mond fölötte úgy, hogy bevallása szerint nem olvassa a műveit.

A dolog attól skizofrén, hogy Wass Albertnek azok az írásai, melyek miatt nyakába varrták az antiszemita jelzőt, állítólag Amerikában születtek 1951 után. A szabadság földjén, ahol pedig senkit világnézetéért, véleményéért el nem ítélnének.

Qui prodest?

1940-ben megöltek négy személyt Erdélyben, állítólag a gyilkosság részese volt Wass Albert.

1943-ban az Ellenzékben állítólag antiszemita cikkeket írt.

1951 után Amerikában, a szólásszabadság földjén állítólag végképp antiszemita lett.

Matatias Carp, aki *Holocaust Romániában* (1944, 1994) című dokumentum-könyvében bemutatja a romániai zsidó genocídiumot, megállapítja, hogy amíg az igazság ki nem derül, és a bűneiket a bűnösök meg nem ismerik, tudathasadásos állapotok fognak fennállni. Ezt a könyvet annak idején nemcsak betiltották Romániában, hanem Európa könyvtáraiból el is tüntették román ügynökök. Régi reflex: saját árnyékvilágunk kivetítése másokra. A lélektan projekciónak nevezi ezt.

Kabátlopásos ügy? Állítólag ezen akadt el egy író rehabilitációja. Az állítólagosság – a jogi kifejezést kifacsarva: a bűnösség vélelmének – meglehetősen erőltetett és meglehetősen hosszas fenntartása mellett.

Qui prodest?

Mert kinek használ az, ha – Wass Alberttel szólva – „néppé taposnak egy nemzetet” azáltal, hogy szellemi nagyjait sárba tiporják? Wass Albertnek nemcsak az élete volt küzdelmes. Utóélete ugyanolyan hánytatott, mint az Adyé. Akivel szemben – ma már ki emlékszik rá? – egykor szintén felmerült az antiszemitizmus vádjja.

Erdély Ma (2004. május 6).

A megtalált vers

Dr. Mészáros Lászlóné Wass Kornélia Aliz (Miskolc, 1925-) tiszteletreméltó kora ellenére fiatalos, vidám teremtés, inkább kislány benyomását kelti. Szelleme friss, gondolatmenete csak azért kalandozik el, mert rengeteg a mondanivalója. Az író nagy tisztelője és rokona Budapesten.

– *Alizka, milyen fokú rokonságban áll Wass Albert családjával?*

– 1263-ban, IV. Béla idejéből származik az első ismert adat a családról, nemesi levelet 1321-ben Károly Róberttől kaptak, a grófi címet pedig 1744-ben Mária Terézia adományozta Wass Györgynek. Én ennek a „naplóíró” Wass Györgynek, Mária Terézia testőrének egyenes ági leszármazottja vagyok, akárcsak az író. A kettős W a nevemben, melyet nagyapám is viselt, ugyancsak Mária Terézia adománya volt.

Egy alkalommal Németországban az egyetemi levéltárban kutattuk a Wass-család eredetét, de nem jutottunk el az íróig. Ott tudtuk meg, hogy az én családom nem a Habsburg nemesi birtokon élt, hanem azon, amit Mária Terézia a törököktől foglalt vissza, ennek egy része ma Ukrajna, másik része Románia területén van. Ez grófi birtok volt. Wass nagyapámék Kassán éltek, 1919-ben átjöttek Miskolcra. Miskolcon a Népkert melletti temetőben nyugszik állítólag az egész Wass család. Édesapámék heten voltak testvérek: Károly, Ferenc, Juliánna, Erzsébet, Ilona, Katalin és ikertestvére, Veronika, aki csecsemőkorában meghalt. Katalint ezután elnevezték Veronikának.

Édesapám, Vass István (1896-?) görög-katolikus teológiát végzett Ungváron. Ö önkényesen átváltoztatta a nevében a W-t V-re.

A Wass családban az elkülönülés a földbirtoklás miatt történt. Az író családja a családi birtok szerzésében erősebb volt, talán mert szerették a földet és megművelték. Nem tudok más Wass-családról. Női ágon voltak még Wass-lányok, de azok a férjük nevén szerepeltek, akik polgári állásúak voltak: mérnökök, katonatisztek. A családunk tartotta velük a rokonságot. A családfa Gudenus Jánosnak a magyarországi főnemességről írt könyvében is tanulmányozható.

– *Hogyan került kapcsolatba az íróval?*

– Két fivérem, Vass István (1928-) és László (1938-) 1956-ban az Egyesült Államokba disszidált. Gyurika öcsém (1933-) Miskolcon maradt. Tudtuk, hogy Wass Albert Floridában él, kerestük a grófi rokonságot. Az öcsém, Pista kutatott utána, ő tudta meg, pontosan hol lakik. Pista kezébe akadt egy ismertetés Wass Sámuelről, aki elment aranyásni a nyolcszázas években. Az északi államban éltek indiánok, akik Wass Samu leszármazottai voltak.

Amikor Albert bácsit 1990 decemberében felhívtam az öcsémtől, tűnődve mondta, hogy „én nem tudok erről a rokonságról”. Mégis elfogadta, hogy a rokonai vagyunk. Mondtam, hogy mi nem kérni jöttük, hanem magyar ajándékot hoztunk. Egy könyvjelzőt varrtam neki a magyar címerrel, a feleségének papucsot hímeztem, örült neki. Újságokat vittem Magyarországról, nem akartam politizálni, ő pedig annál okosabb volt, hogysem lett volna politikai elkötelezettsége. Elmesélte a harmadik esküvőjét, hogy Mária vezette az autót és karamboloztak útban a házasságkötő terem felé. A helyszínelők vitték be őket az esküvőjükre. Mária hozzáillő volt, Albert bácsi szerelmes volt belé, Mária látta el, mert nem volt segítségé.

– Az önök felmenőinek múltja, akárcsak egykor az Orbán Balázsé, török múlthoz is kötődik...

– Nagyapám két nagynénje, két vénkisasszony nagyapám háztartásában élt. Átadták neki a rájuk eső vagyont, s ezért teljes ellátásban részesültek. Erzsi néni, apám húga gyerekkorában hallotta, amint a nénik arról vitáztak, hogy ha még egyszer vissza-kerülnek Törökországba az eredeti birtokra, kié lesz a Boszporusz. Erzsi nénémnek nagyon tetszett ez a szó, hogy Boszporusz, bár nem értette. A család hosszabb időt tölthetett Törökországban, ez a két nagynéni hallott az ottani nép életéről, vágyódtak oda. A „vas” szó is török eredetű. Apámat kérdeztem erről, de ő nem volt kapcsolatban a főnemesi réteggel, nem is tárgyalt velük. Szerintem elvágyódást jelenthetett ez a törökországi emlék.

Érdekes módon a Wass-család címerében a nyíllal átlőtt orrú bölény-címer fölötti koronán jobb oldalt látható a hold balra néző sarlóval, alatta pedig egy csillag. Bal oldalt a nap van. A hold és a csillag más elrendezésben – bal oldalt a hold, jobbra néző sarlóval, benne a csillag – a török és más iszlám nép zászlóján is látható.

– Milyen különös élménye volt Wass Alberttel?

– A vendéglátó-iparban dolgoztam, nagyon elfoglalt voltam, mégis egy este leültem pihenni, gondolkoztam. Egyszer csak olyan késztetést éreztem, hogy álljak fel, és hangosan kérdeztem magamtól: miért kell nekem felállnom?

A könyvespolcon cikkek voltak, amelyeket félreraktam, hogy nyugdíjas koromban olvassam őket. Indítatást éreztem, hogy egy tasakot fogjak meg. Érte akartam nyúlni, de nem mozdult a jobb kezem, csodálkoztam, mi ez? Fogtam a bal kezemmel, megemeltem a jobb kezemet, kivettem a tasakot, az asztalra tettem, megnéztem, mi van benne. 1998. év májusában kaptam egy levelet Münchenből, elküldte valaki a Magyarok Lapjának egy számát. Ahogy lapozgatok, látok egy ívet Wass Albert könyvének sorával.

– Talán ezért? – gondolkoztam, végigolvastam az ívet nagy örömmel, amikor fordítom le, a következő lapon megláttam a Nagypénteki sirató című verset. Akkor értettem meg: így „figyelmeztetett” Wass Albert, hogy a birtokomban van ez a vers. Azóta elkötelezettebben eljárrok a vele kapcsolatos irodalmi rendezvényekre és ápolom az emlékét.

erdely.ma (2008. október 21).

HABENT SUA FATA LIBELLI

Élni akaró tudatalatti kép

Az 1944-ben Kolozsváron született Pethő László újabb kötetét tartja kezében az olvasó.²⁶

A jelenleg Veszprémben élő költő iskoláinak színtere változatos: Kolozsvár, Marosvásárhely, Brassó – utóbbi helyen lett a Brassói Lapok újságírója. Politikai meghurcoltatása miatt – három antológia után – csak 1983-ban jelent meg önálló verseskötete *Visszatérés* címmel, a bukaresti Kriterion Könyvkiadónál.

1987-ben települt át Magyarországra. Budapesten, Ajkán és Veszprémben dolgozott heti- és napilapok szerkesztőjeként, újságírójaként. Következő verseskötete 1991-ben jelent meg *A gömb másik fele* címmel (Széphalom Könyvműhely), majd 1993-ban válogatott verseit publikálta: *Közeledvén a feltámadáshoz* (Szó-Kép Kiadói Rt.).

Az 1996-os kiadású *Hónaljig lángolás. Versek* (Vár Ucca Tizenhét Könyvek sorozat) után most mintha a tudatalatti tartalmak ismét hasonló módon rendeződnének képpé jelen kötetében.

Hajlatok tüzeiben című kötetének verseit ciklusokba szervezi Emlékek napján, Gyöngy a szóban és Záporra zápor címmel. Sajátságos természeti líra bomlik ki az indító ciklusban, melynek darabjaiban a hazai táj iránti sóvárgás formálja képpé. Versenyelve sajátságos veretű: ízeletgeti, szétszedi, összerakja a nyelvvé forgatott szót. Az archaikus – népdalok által őrzött – erdélyi nyelv unikátumokra, egyszeri költői szóalkotásokra ihletik. Így szökken szárba s virágzik ki nyelve. Pethő László, reménykedik abban, hogy „a szülőföld elvesztése után a haza megmarad: Európában.”

Második ciklusa valamifajta szülőföld-sírató. „Elárverezettünk” – írja a *Napszentületi földben*. Nem vállal közösséget a „veszteségek győztesei”-vel, akik „múlt nélküli jövőben tipegnek”.

Majd harmadik ciklusában az alkotási folyamat titkát érinti, mintegy megvédve metaforáit, melyeket mindig bánthanak, holott „élni akar a tudatalatti kép.” A címadó vers, *Hajlatok tüzeiben* egzisztenciális kérdést feszeget: hogyan válik létünk, e „hitetlenül hívő átutazás” elviselhetővé.

Magánéletből kibomló közélet tárul elénk: élet, halál, születés, szerelem – mindahány érintkezési pont, mely halhatatlanságba emel. Az álom, ábránd vagy révület – valamifajta szürrealista eszköztár – az alkotás folyamata során tudatalatti tartalmakkal siet műzsája segítségére.

A kötetet Pethő Csongor képeslapgyűjteményéből származó régi darabok illusztrálják – mintegy sóvárgást közvetítve egy lelki tartalommá zsugorodott, letűnt értéktár után.

Erdélyi Napló (2000. november 7).

²⁶ Pethő László: *Hajlatok tüzeiben. Versek*. Pápa: Androméda Könyvműhely, 2000.

A Mezőség ötödfélszáz év visszapillantó tükrében

Nagy Pál könyvét tartom a kezemben.²⁷ Jó négyszáz évet jár be a kegyelet alázatával és áhítatával. S nem csak az idősíkon halad a szerző, valójában a térbeli sík a könyv szerkesztő elve: a könyv alcíme, *Mezőségi antológia*, s ezzel műfajt is behatárol, ugyanis Nagy Pál gondos válogatása több szerző munkáját vette célba.

Elöljáróban Orbán Balázs százötven évvel ezelőtt papírra vetett krónikájából, a *Székelyszőlő leírásának* a Mezőségre vonatkozó részéből közöl részletet, majd pokolra száll a történelem bugyrain, s az először 1658-ban felhangzó jajkiáltást is megidézi Köröspataki B. János, Mezőcsávásnak a 17. század derekán élt, s az 1661-es tatárdúlást planctusban (siraloménekben) feljegyző protestáns lelkészének hangjaival.

S ugyanez a század egy korai költőnőt is felnevelt: Újfalvy Krisztina volt az első ismert írástudó, aki Mezőcsávás nevét beírta a magyar irodalomtörténetbe. Mintha Weöres Sándor *Psychéjének* mása kelt volna életre: egy szomorú sorsú asszony szólal meg, akit önálló életvittele, szabados viselkedése miatt kortársai különcnek tekintettek. Szerelmi és családi lírája borongós hangulatú, szentimentalista művekben szólal meg.

A szerző megidézi közelebbi múltunk irodalmi vénájú krónikásait is: Nyíró József és Makkai Sándor – ő nevezte Holttengernek a Mezőséget – a lelkészként induló író szemével láttatja, Szabédi László és Kiss Jenő a költő tollával, a közelmúltban Floridából elődeihez megtért-hazatért Wass Albert pedig „meséivel” idézi a Mezőséget. Megszólaltatja azt a Kabós Évát is, aki a történelem viharaiiban lankadatlanul vallja magát e vidék gyermekének, s akinek – noha Marosvásárhelyen él – változatlanul fáj Lekence, ahonnan családját kitelepítették.

Sütő Andrástól is olvashatunk. *Mert ahová te mégy, oda megyek én is* című írása a szuggesztív képeket sorakoztató filmváltozatban is ismert, szívszaggató jeremiád mezőszégi magyarságunk fogyásáról. Kovács András Ferenc nagy lélegzetű verse az elmúlt korszak pusztító-leszorító politikájáról ad lírai krónikát.

Az idő és tér számtalan síkjából, több kamerával megközelített Mezőségnek változatos krónikáját tartja kezében az olvasó. Debreczeni László metszetei hűen illusztrálják a kötetet, amelyet maga a szerkesztő-válogató előszavaz.

Erdélyi Napló (1998. július 28).

²⁷ *Szigetek a Holttengerben. Mezőségi antológia.* Szerk. Nagy Pál. Marosvásárhely: Mentor, 1998. 231 old.

Egy bibliai felfedezés nyomában Az Ószövetség időszámítási rendszere

Született egy doktori dolgozat és megjelent egy könyv, mely új értelmezési kulcsot ad az Ószövetség magyarázatához.²⁸ Szerzője **dr. Nagy Károly**, a Maros megyei Búzásbesenyő református lelképásztora. Ismereteit, melyeket a külhoni múzeumok és a piramisok több évtizedes helyszíni tanulmányozása során szerzett, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem hebraisztika és egyiptológia szakán gyarapította, ahol 1996-ban megszerezte a „doctor universitatis” (egyetemi doktori) címet. Az *Ószövetség időszámítási rendszere* című könyvében felfeji a Bibliában lévő, felnagyított értékrendű számokat.

– Az egyetem elvégzése után 1964-ben kezdtem el a Biblia tanulmányozását, hogy alaposabban megismerjem a munkaterületem. Természetesen én is megálltam Mózes I. könyvének 5. részénél, az elképesztően magas életkorú ősatyáknál. Matuzsálem például – akinek nevéből a matuzsálemi kor kifejezés ered – 969 évet élt. A teológián úgy tanultuk, hogy ezek jelképes számok, amelyeknek üdvtörténeti jelentésük van. De ez számomra zavaros volt. Mivel műszaki középiskolát végeztem, majd gépészmérnökként dolgoztam, szeretem a számokat és érdekel az egymáshoz való viszonyuk. Rájöttem, hogy ezeknek az életkoroknak mindenike ugyanazzal a számmal osztható. Tehát az életkorokat felnagyították egyrészt az atyák iránti tiszteletből, másrészt hogy kifejezésre juttassák, Isten népe is a nagy népekhez tartozik. A bibliaírók kódoltak egyéb számokat is, melyeknek a kulcsát ugyancsak sikerült megfejtenem.

– *Mikor jött rá, hogy valóban felfedezésről van szó?*

– Kéthavi kutatás után. Amikor volt teológiai tanáromhoz, dr. Nagy Andrásához fordultam e tárgyban, ő közzétette az összes eddigi felfogást és kutatást a *Református Szemlé*ben, majd sok sikert kívánt munkámhoz; a bibliai számadatok minden eddigi értelmezése ugyanis zsákutcába vezetett.

– *Hogyan illeszthető ez a felfedezés a tudomány jelenlegi állásához?*

– Nem a tudomány jelenlegi állásához kell illeszteni, hanem az akkorihoz: az Ószövetség megírásának idejéhez. Az egyiptomi kultúra ismerete nélkül ugyanis nem tudjuk megérteni az Ószövetséget. A piramisok méretei matematikai mondanivalót hordoznak. Ismerték a bibliaírók az egyiptomiak 25-ös időkör időszámítását (25 x 365 év

²⁸ Nagy Károly: *Az Ószövetség időszámítási rendszere*. Kolozsvár: Stúdium, 1998. 131 oldal.

= 9125 év), ismerte Salamon papsága is. Ezzel lehet megfejtetni a piramisok eredeti méreteit, a sakkjáték eredetét, amelyről jelenleg könyvet írok.

– *Mi köze az egyiptomi piramisoknak az Ószövetséghez?*

– Az egyiptomi tudományok teljes ismerettárát kell elővenni a zsidó kultúra megismeréséhez. Az egyiptomi kultúra Kr. e. 3000-rel kezdődően jött létre, ez az emberiség kultúrájának bölcsője. Az egyiptomiaktól vettük át többek között a tízes számrendszert, a 365 napból álló évet, valamint az olyan teológiai fogalmakat, mint a feltámadás és az örök élet.

– *Sikerült érvényt szerezni a református teológián ennek a rendszernek?*

– Dr. Gálffy Zoltán professzor közölte tanulmányaimat a *Református Szemlében*, de azóta részükről semmi nem történt. A Magyarországon megjelenő *Teológiai Szemlében* találtam egy pályázatot, melyet hebraisztika témában hirdettek meg, erre írtam három rövid tanulmányt, amelyekre felfigyelt dr. Komoróczy Géza, az ELTE professzora, és meghívott, hogy doktoráljak a tanszékükön. Utána a kolozsvári teológián kértem, hogy alapíthassak új tanszéket az Ószövetség Egyiptológiája néven, de kérésemre nem kaptam választ.

– *Mit tanítana a teológián?*

– Megkívánnám a teológián olyan ifjak jelentkezését, akik minden tudományból kellő – középiskolás – szinten vannak. Pitagorasz előtt 2100 évvel ismerték és alkalmazták Arkhimédész törvényét. Már hétszáz évvel Arkhimédész előtt közli a Biblia: Noé bárkájának készítésekor pontosan megadja az elmerülési magasságot (Genezis 7:15). Az óvilág papja polihisztor volt. Mózes egymagában csillagász, matematikus, vízimérnök, hadvezér, költő és próféta.

– *Mégis érthető a teológusok idegenkedése attól, hogy reál tárgyakon keresztül közelítsenek a Bibliához...*

– A mai világ papja nem áll sem az óegyiptomi, sem a Salamon-kori papság szintjén. Matematikai alapismeretek nélkül lehetetlen megismerni az Ószövetség teljes üzenetét, szerkezeti felépítését, keletkezési idejét, szövegtörténetét és a forrásokat, amelyekből az írók merítettek.

– *Mi célt szolgál ez a felfedezés?*

– Kutassátok az írásokat, mert abban van a ti örök életetek – mondta Jézus. Tudomány nélkül ugyanis nincs lelki megújulás. Szeretném ismertetni a mai világ

művelt nyelvein is a rendszeremet, hiszen nemcsak a teológusoknak ad új szövegértelmezési kulcsot, hanem segítségére lehet a történészeknek, nyelvészeknek, matematikusoknak, csillagászoknak, mérnököknek és szociológusoknak is.

Erdélyi Napló (1998. július 28).

**„Aranyhegyet ne adj te nékik”
Énekmondó koldusok, mint az egyház „ügynökei”**

Szláv nyelvészeti, kultúr- és vallástörténeti tanulmányai után egy nép lelkiületébe, világképének tanulmányozásába mélyedve immár negyedik könyve jelent meg 2003. elején **Dr. Orosz György**nek, a Nyíregyházi Főiskola tanárának.

Miközben egy nép ezer évvel ezelőtti múltját vallatja, figyelő szemmel, elemző elmével vonatkoztatja a Kijevi Rusz régmúlt történelmét a közelmúltban végbement eseményekre, megcsillantva a régmúlt tükrében a jelen történéseit. Az újban ugyanis benne van a régi és a jelenben benne vannak a jövő csirái – vallja a kultúra fejlődésének folytonosságát.

Egy korábban vele készült interjúban „világképek kutatója”-nak nevezték Orosz Györgyöt.²⁹ Kutatási területét meghatározni részletes felsorolással lehet, hiszen szöveg-folklór, irodalomtörténet, kultúrtörténet és egyháztörténet képezi tárgyát. Középkori kultúrával foglalkozik, ennek síkjai a vallás, az irodalom és a tárgyi kultúra világa. Munkálkodása során egy olyan világot vallat, melynek embere a saját személyiségének meghatározását Istenből vezette le – a középkorban ugyanis a vallás mindent átfedett, Isten, mint *causa prima* első(dleges) forrás volt –, egyedüli alapot nyújtott a középkor kultúrtörténetéhez.

Kutatásának tárgyát egy gyerekkori élménye is meghatározta: ma is emlékszik a hatvanas években a máriapócsi zarándoklatokra, ahol a koldusokkal találkozott, s gyerekként azonosulhatott a szegénységgel, és feltámadt benne a segítség vágya, nem firtatva, hogy valódi vagy ál-koldus a kéregető – hisz nem a mi feladatunk ezt eldönteni. Álkoldusok ugyanis mindig éltek. Azóta pedig a felnőtt kitágult prizmáján át látja, hogy életünk nem más, mint zarándoklat a gyermekkori tisztaságtól a már hittel és tudattal élő felnőtt állapotába, aki majdan lélekben ismét tiszta gyermekké lesz... Hitvalló görög katolikus keresztényként faggatja az orosz kultúra örökségét, mely átítatta egy világ-

²⁹ Cselényi György: *Világképek kutatója*. A Kelet-Magyarország hétvégi melléklete (1993. november 13).

alakító hatalom népeinek lelkiületét, s amelynek ismerete nélkül eredménytelenül politizálunk, érdemi információcsere nélkül társalkodunk velük.

Ebbe a világba vezet be olvasmányosan, didaktikusan, hatalmas bibliográfiai háttér feldolgozásával és értelmezésével a szerző.

Most megjelenő műve, mint füzér szeme negyedikként sorakozik azon a szalon, mely e szellemvilágból bomlott ki. Bő termés – megjelenési alakja négy könyvecske – a Bessenyei György Kiadó gondozásában.

A pogány-keresztény vallási szinkretizmus kérdései a nagyorosz egyházi népének tükrében a címe az 1993-ban napvilágot látott első könyvnek, melyet a könyvet recenzáló Gunda Béla néprajztudós „akadémiai rangú tudományos teljesítmény”-nek nevezett³⁰. Orosz György a könyv *Előszavában* a még friss magyarországi és Kelet-Európai rendszerváltást üdvözi, mely megengedte a hitgyakorlást és lehetővé tette a vallástalanok hitre-térését. Gondolkodásbeli precizitás és szabatos nyelvi kifejezőkészség vezeti tollát. A forrásanyagát felelősen kutató és értelmező keresztény szerző szinte szereplőjévé válik tárgyának. Tollát a hitében biztos-bizonyos keresztény szellemű megbocsátás-megbékélés vezeti, a jó pásztor szelleme, ki terel, de nem ütleget. A szövegeivel megidézett ezer évvel ezelőtti események időszerűségére mutat rá, hiszen a „hajdanvolt Kijevi Rusz” lakóinak rendszerváltása, a 988. évi állami keresztelés mintha csak mai forgatókönyv szerint zajlott volna.

Orosz György maga készítette el a szövegek műfordítását is, amelyeket a kötet végén a *Példatárban* kínál olvasásra.

„A tanulmány a Kijevi Ruszban végbement rendszer-, vallás- és kultúraváltást egyrészt az egyházi népének létrejöttének folyamatában tárja az olvasók elé, másrészt bemutatja az óorosz állam énekmondóit is [...]. A ma is aktualizálható következtetéseit a szerző a keresztény kultúra szélesebb, európai összefüggéseibe ágyazza be.”³¹

A szinkretizmus – azaz a különböző vallások, jelen esetben a keresztény és a pogány hitvilág elemeinek a keveredése –, valamint az írásbeliség hiánya vagy fogyatékossága a keresztény liturgiában a szakrális szövegek folklorizálódását eredményezte. Így keletkeztek a kánonon kívüli apokrif szövegek, amelyek lecsapódtak a vallásos népénekekben. A szerző az énekmondó koldusok szerepét is vizsgálja: azokat – a vak vagy más testi fogyatékos, – az egyház által megtúrt emberek szerepét, akik valójában az „egyház ügynökei” voltak egykor. Akik profán módon tanítottak Istenről, a vértanúkról, Isten szolgáiról, s tanításaik meggyökereztek az írástudatlan nép tudatában.³²

³⁰ Gunda Béla: Orosz György: *A pogány-keresztény vallási szinkretizmus kérdései...* Ethnographia. 1994. 105/2: 689-690.

³¹ Orosz Gy., 1993. 5.

³² Orosz Gy., 1993. 16.

Arról a népről tudósít, amelyet lehetetlen lett volna kereszténységre téríteni aszkétikus, mindennapi gyakorlatában restriktív vallással (kézcsönkítással, füllevágással). Ennek a népnek lakomák kellettek, ajándékozások. Lelki szükségletét elégíthette ki azzal, hogy alamizsnát osztott a koldusoknak, hiszen a koldusok személyében Krisztussal cselekedhetett jól. A gyalog megtett zarándoklat, mint a vezeklés egyik formája a kegyességi gyakorlat része volt. Az alamizsnálkodás és a szegénység pedig az üdvözülés lehetősége. Arról is olvashatunk, hogyan csapott át a kegyesség megélése világ örömeik forrásába a háborúk, lakomák, áldozatok mágikus összefüggésében.

A második kötet, *Nézzetek rám szemetekkel, hallgassatok fületekkel*³³ kétnyelvű kiadvány: az eredeti orosz és a szerző műfordításában magyarul megszólaltatott szövegek Példatára. A negyven zarándok és még egy zarándok vagy A tizenkét nagy péntekről szóló bilinák – énekek – a szláv néprajz olyan gyöngyszemei, melyekhez csak hitét gyakorló keresztény juthat hozzá. Hiánypótló e példatár: célja, hogy az eredeti szövegeket is megismerjék az oroszul tudók. E kötet Előszavában is a tér és idő dimenziójába helyezve vizsgálja e művek létét.

Harmadik kötete, az *Égi levelek, Isten és a pápák üzenete*³⁴ nyitás a szomszédos, hasonló kultúrájú népek vallási-néprajzi hagyományára. A vallásos népköltészet archaikus imádság- és népének-hagyományával eddig **Erdélyi Zsuzsanna** foglalkozott. A szerző most orosz, görög, latin, német és olasz szövegek vizsgálatával a kultúrák közti összefüggésekre derít fényt. Például a *Descoperirea celor 12 vineri*, azaz a tizenkét péntekről szóló román szöveg a magyarországi görög keleti vallású románság szájhagyományában is fennmaradt. E kötetben *Mária álmát* és az *Aranymátyánkot* értelmezi, ráolvasó, bájos szerepét vizsgálja. Ezekben a szövegekben is megnyilvánul a kettős hit, a szinkretikus vallástudat: a kereszténységre térés előtt ugyanis a pogány istenek különféle bajelhárítást végeztek – ezt a szerepüket a kereszténységben a szentek pótolták. Mária, az első szent minden bajtól megóv, megszabadít.

A negyedik, a most megjelent kötet elején orosz énekes vándor koldusokat, azaz „Krisztus legkisebb testvérei”-t ábrázoló illusztráció látható. A kötet címe a legenda szerint Krisztussal társalgó Keresztelő János mondása: *Aranyhegyet ne adj te nekik*. Mert a koldusok nem tudnak sáfárkodni a vagyonnal, elveszik tőlük a gazdagok, megölik őket érte. Csak a mindennapit adja nekik: ételt-italt, cipőt, ruhát. S amiért Krisztussal okosan váltott szót, Keresztelő Szent Jánost ettől fogva „aranszájú”-ként tisztelik, és gyakorta ünneplik.³⁵

³³ Orosz Gy., 1996. 90.

³⁴ Orosz Gy., 1997. 84.

³⁵ Orosz Gy., 2003. 61.

*Aranyhegyet ne adj te nékik,
Mézfolyót be adj te nékik,
Szőlőskertet ne adj te nékik,
Mennyei mannát se adj te nékik:
Azt a hegyet felosztani nem tudják,
Azt a mézfolyót birtokolni nem tudják,
Azt a szőlőt leszedni nem tudják,
Azt a mannát befalni nem tudják;
E hegyen még gyilkolás lesz,
E folyón még vérontás lesz.
A fejedelmek, a bojárok ezt, ha megtudják,
Meg a hatalmas emberek, az erősek,
Az aranyhegyet tőlük elveszik [...]
Add te nékik a Krisztusi Igét:
Koldulva járják majd a világot,
Téged, Krisztus, dicsőítenek,
Ételt-italt is kapnak,
Cipőt, ruhát is kapnak,
Lesz majd, hol megmelegedniük...³⁶*

A népének szabadon bánik a „Jánosok” személyével. Ugyanis Keresztelő Jánost nem nevezték Aranyszájúnak, ez utóbbi ugyanis egy három évszázaddal később élt személy volt. Tehát két külön szentről van szó: Keresztelő Jánosról, aki Jézus kortársa, és Aranyszájú Jánosról, azaz Johannes Chrysostomusról, konstantinápolyi pátriárkáról (347-407), aki nem beszélhetett soha Jézussal. A népi tudatban viszont e két személy összeolvadt, János hallatán általában Keresztelő Szent Jánosra asszociálunk.

A vallásos népének későbbi előadói, az énekes vándorkoldusok valóban Jézus nyomában jártak. Oroszországban az októberi forradalom (1917) előtt még mindenütt fellelhetők voltak. De lássuk, hogyan fejtették ki tevékenységüket! “A kijevi korszak zarándok-koldusainak és a későbbi idők énekes vándorkoldusainak szakrális foglalkozásuk volt. Szegénységi fogadalmat tettek, ami vagy csak a zarándoklat időtartamára vagy mindörökre érvényes volt. Az Imitation Christi jegyében ők a földön lép-teiket a Megváltó lába nyomába helyezték. Ezek a ‘Krisztus-ikonok’ keresztény testvéreiktől alamizsnáért könyörögtek. Ilyen módon a gazdagoknak, – és hozzájuk képest minden ember gazdagnak számított – lehetőséget biztosítottak az üdvözüléshez: A zarándok-koldusok számára a foglalkozásuk egyáltalán nem volt megalázó. Abban a tudatban éltek, hogy ők Krisztus által elhivatottak. A Megváltó választott koldusai

felebaráti szeretetre buzdították az embereket és lehetővé tették az állandó lelkiismereti tisztulást az alamizsnálkodás révén.

A későbbi idők énekes vándorkoldusai az óorosz korszak kolduló zarándokainak tevékenységét folytatták. Közöttük azonban már nem voltak gazdagok, akik csak a zarándoklat idejére nyilvánították magukat szegénynek, és akik egyébként az államapparátusban vagy az Egyházon belül magas hivatalt is betölthettek. Ebben az értelemben ők homogén összetételű csoportot alkottak: mindannyian nyomorult, s többnyire vak vagy nyomorék emberek voltak.³⁷

Dr. Orosz György tudományos munkája módszeres kutatómunka eredménye: külföldről beszerzett szakirodalomból, régi könyvekről készített mikrofilmekből egész szakkönyvtára gyűlt.

Könyvei beszerezhetők a Bessenyei György Kiadónál, könyvtárakban, de mint külföldi előadó, bemutathatta és elhelyezhette műveit a kolozsvári egyetemen is.

- Orosz György: *A pogány-keresztény vallási szinkretizmus kérdései a nagyorosz egyházi népénekek tükrében*. Nyíregyháza, 1993. 98.
- Orosz György: *Nézzetek rám szemetekkel, hallgassatok fületekkel*. Nyíregyháza, 1996. 90.
- Orosz György: *Égi levelek, Isten és a pápák üzenete*. Nyíregyháza: Bessenyei György, 1997. 84.
- Orosz György: *Aranyhegyet ne adj te nekik. Krisztus legkisebb testvérei a régi Oroszországban*. Nyíregyháza: Bessenyei György Kvk., 2003. 61.

Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle (2003. február).

Tu felix Austria. Sóvárgás egy letűnt múlt után

Hima Gabriella könyvének³⁸ címe – *Tu felix Austria* – a végét viseli a „Te csak házasodj, boldog Ausztria!” szállóigének. A Mátyás királynak tulajdonított latin disztichon magyarul így hangzik: *Csak hadakozzék más, te, boldog Ausztria, nőülj,/ Trónokat ad másnak Mars, Venus ad teneked*.

A budapesti Széphalom Könyvműhely kiadásában megjelent könyv címéből óhatatlanul valamiféle sóvárgás érződik ki az elveszett idő, egy letűnt múlt után. Egy államforma után, mely változatlan formában aligha maradt volna fenn, de amely iránt

³⁶ Orosz Gy., 1996. 6.

³⁷ Orosz Gy., 2003. 43-144.

³⁸ Hima Gabriella: *Tu felix Austria*. Széphalom Könyvműhely, 1995.

megnyilvánuló – hol gyengülő, hol erősödő – nosztalgia arra vall, hogy a Habsburg fennhatóság alatti soknemzetiségű együttélésnek nemcsak hátrányai, hanem előnyei is voltak.

S valóban, a mai Európai Unió, amely légiesíti az országhatárokat, kísértetiesen hasonlít a monarchia idejére, amikor még Joseph Roth gesztenyesütő hőse zavartalanul árulhatta sült almáját, gesztenyét Galíciában, Bukovinában, Erdélyben, Szlovéniában, Tótországban, Bécsben vagy akár Budapesten. „Valószínűleg ez az együttélési forma sem volt rosszabb, mint azok a későbbi szövetségi rendszerek, melyek a megváltozott politikai érdekek és erőviszonyok nyomán jöttek létre, fittyet hányva a belesodort nemzetek akaratainak, történelmi tradícióinak, sőt valós érdekeinek is.”

A szépirodalom elsődleges funkciója nem a politizálás. Ám mindig is léteztek olyan irodalmi művek, amelyek számára témát szolgáltatott a világtörténelem kerékforgása.

Hima Gabriellának, a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem tanárának esszé- és kritikagyűjteménye osztrák szerzők könyveinek eredeti, egyéni szemléletű ismertetéseit tartalmazza. Az összeállítás anyaga az európai rendszerváltások után keletkezett a kilencvenes évek elején. Ekkor kerültek elő és ekkor kerültek a magyar olvasók kezébe magyar fordítások révén olyan osztrák regények, amelyek a letűnt kettős monarchia idejét ábrázolják némi távolságtartással, helyenként szubjektív elfogultsággal. E mű betekintést enged napjaink kortárs irodalmába, mely a monarchia összeomlásával, a világháborúkkal, majd az ötvenes évek történelmi eseményeivel fokozatosan eltávolodott és leszakadt a magyar kultúráról, irodalomról. A könyv eredeti és bátor megközelítésben párhuzamokat keres az osztrák, illetve magyar irodalom művei között, a szerző hihetetlen jártasságról téve tanúbizonyságot a 20. századi és kortárs magyar irodalomban is.

„Az analógiák forrása a közös haza, a részben közös kultúra, illetve a monarchia bukásának traumája: az osztrákok a nagyhatalmi pozíció elvesztését, a magyarok a haza megcsonkítását, a magyarlakta történelmi területek elcsatolását gyászolják.” A magyarok szempontjából fontosak azok a könyvelemzések is, melyek a közös történelmi múltat, a két, egykor uralkodó nemzet – a magyar és osztrák – együttélését s a nemzeti-ségek közti feszültségeket mutatják be.

„A dualizmus úgyszólván valamennyi nemzet hiúságát sértette: a szlávok legalább a magyarokkal egyenlő jogokat akartak, a magyarokat irritálta az a másodhegedűsi szerep, amely nekik a birodalom irányításában az osztrákok mellett jutott, míg az osztrákoknak már a pusztán tény is bosszúságot okozott, hogy uralmukat meg kell osztaniuk egy másik nemzettel.”

A történelmi miértekre választ kereső elemzések mellett a könyv előszava is figyelemfelkeltő, melyben a szerző egy irodalomtudományi kérdést is tisztázni igyek-

szik. Nevezetesen azt, hogy a kortárs osztrák szerzők a kedvezőtlen osztrák sajtópiaci körülmények miatt Németországban debütáltak az ötvenes évektől. Ezáltal a német irodalom mintegy jogot formált arra, hogy az osztrák irodalmat a sajátjának tekintse. Holott „ehhez a történelemhez, ehhez a társadalomhoz, ehhez a kultúrához nekünk magyaroknak, az egykori Osztrák–Magyar Monarchia örököseinek több közünk van, mint a németeknek, akik a nyelvi közösség alapján szemrebbenés nélkül kebelezik be az osztrák irodalmat, akár csak a német nyelvű svájcit. Nem rossz szándékkal, hanem a másikkal szembeni tudatlanságból fakadó szelíd imperializmus alapján. A németeknek van történelmük és irodalmuk, a másik kettőnek – azaz az osztrákoknak és a svájciaknak – csak irodalma van.”

*

A könyv első fejezetei közt találjuk Joseph Roth *Radetzky-induló* és *A kapucinuszkripta* című könyveinek elemzését, melyek a nemzetiségi szempontot kínálják fogódzónak. Hima Gabriella fanyar tárgyilagossággal állapítja meg, hogy a két államalkotó nemzet, valamint a nemzetiségek forrongó hangulata elindítója annak a történelmi eseménysorozatnak, mely az egész 20. századi történelmet meghatározta.

Roth regényeiben szereplő, különböző nemzetiségű figurákat nagyjából két csoportba lehetne sorolni: jó alattvalókra és rossz alattvalókra. S ez utóbbi kategóriát az államalkotó nemzet tagjai teszik ki: a magyarok és osztrákok. A jó alattvalók az osztrákká lett renegátok, mint például a *Radetzky-induló* Trotta nevű főhőse, aki hajdan a solferinói csatában megmentette Ferenc József életét. E történethez érdekes kommentárt fűz Hima: alighanem a monarchiát az osztrákká lett renegátok buzgósága tette tönkre – minden spártai erényük ellenére. Sőt elvonatkoztatva: a monarchiát a mindenkori renegátok túlzásba vitt haza- és nemzetszeretete buktatta meg; az az erőszakkal kikényszerített viszonzszeretet és elfogadás iránti vágy, mely a mindenkori renegátot arra készíti, hogy elismerést és elfogadást kényszerítsen ki attól a nemzettől, amelynek újdonsült fiává vált.

A trónörökös Ferenc Ferdinánd meggyilkolásának híre a nemzetiségeket színvallásra kényszeríti. Ha a „jó alattvalók” is olyan felségsértő közönyt mutattak volna Ferenc Ferdinánd halálhírére, mint a „rosszak”, talán ki sem robban az első világháború. A magyarok a trónörökös halálhírére ugyanis még a csárdásról sem hajlandók lemondani a dragonyosezred ünnepségén. Magyarul kezdenek egymás között beszélgetni, majd a felszólításra, hogy a beszélgetést németül folytassák, szószólójuk kijelenti: „Megmondhatom németül is: megegyeztünk abban, hogy boldogok lehetünk, ha vége a disznónak!”

A felségsértésre Trotta hadnagy, a solferinói hős unokája ugyanúgy megvédi a császárt, mint egykor nagyapja a csatatéren: géppisztollyal fenyegetőzve, üvöltve parancsol csendet, a botrányt egy újabbal toldva meg.

Ezután következik a regény legpompásabb jelenete, amely a világvége-hangulat plasztikus irodalmi megjelenítése. Gyászindulót vezényelnek a két katonazenekarnak, amire az összegyűlt tömeg haláltáncba kezd, és ez aztán fokozatosan csap át az utolsó ítélet előtti perc hisztérikus tombolásába: „A vendégek körbe-körbe masíroztak a parketta tükröződő közepe körül... részek voltak valamennyien. És aki még nem ivott eleget, annak a fáradhatatlan keringéstől szédült a feje... A dobosok megállás nélkül doboltak... A részeg dobos hirtelen ráütött az ezüst triangulumra, és ugyanabban a pillanatban gróf Benkőy nagyot ugrott örömében. – Vége a disznónak! – kiáltotta a gróf magyarul. De mindenki megértette, mintha csak németül beszélt volna...”

*

A Roth-regények mellett Elias Canetti, Ingeborg Bachmann, Peter Handke, Erich Hackl, Christoph Ransmayr, Robert Schneider és Joseph Winkler műveihez kínál elemzést a könyv. A függelék e szerzők műveit sorakoztatja fel, jelezve, hogy melyik áll az olvasók rendelkezésére magyar fordításban is.

A Tu felix Austria meleg ajánlás történelmi múltunk boncolgatására.

Erdélyi Napló (2000. május 9).

Házatlan csiga. Könczei Ádám naplója

Szép termése a romániai magyar irodalomnak ez a dokumentáló céllal készült, valamifajta könyörtelen belső kényszer hatására íródott napló.³⁹ Írójának ereje a szenvedés elviselésében volt. Akárcsak a hatvanas években a Nagy Olga néprajzos által vallomásra fakasztott Győri Kali nénié, aki férje halála után valamifajta fájdalom-mámorban megírta életét *Kiszáradt az én örömem zöld fája* címmel.

A *Házatlan csiga* ebbe az analógiasorba illeszthető bele. Íróján úgy vonult át a lánctalpas élet, hogy véressé sebezte meztelen testét. Mert pajzsnak vélte tiszta lelkiismeretét, ügyének igaz voltát, holott maga is tudta: „A tiszta lelkiismeret még nem pajzs, ha bosszútól lehet tartani”.

18 éves korától, a II. bécsi döntés után Észak-Erdélybe szakadt, szüleitől elszakadt, árva diák korától korai, tragikus, 55 éves korában bekövetkezett haláláig vezette naplóját. Egy tudatosan leélt életet örökített meg, értelmező, önmagának magyarázó

³⁹ *Házatlan csiga. Könczei Ádám naplója*. Kolozsvár: Tinivár, 1998.

szándékkal. Mintha a sokféle és folyamatos szenvedés megkövetelné, hogy értelmet tulajdonítsanak neki. Ön- és sorsértelmezés. A világ megismerésnek útja.

Hátrányos családi származása: orvos apja, birtokos anyja rossz ajánlólevél a háború utáni Romániában. Halála, mely hirtelen, de nem előkészítetlenül zárja e lőtásfutásban, végtelen hajszában eltelt, szétforgácsolt életet, ott feszül két egzisztenciális pont között: amikor anyai jussát, a küüllővári birtokot, édesanyjának a testamentumában foglalt szigorú intése ellenére beadja a közösbe és a szerencsétlen bodzaszedés között, amikor lezuhan a korhadtt kerítésről.

Egy rég elfeledett, most ismét feljövőben levő műfaj, a napló teremt keretet e passiójátékhoz. Főszereplője ő maga: egy megalkuvásra képtelen ember, modern, megtestesült Apostol, kit ugyan nem vetettek börtönbe, de mártíromságát csak fokozta, hogy négygyermekes családjáról kellett gondoskodnia. S aki komolyan hitt abban az ideológiában, melyet országok, népek elnyomására, kiirtására használtak. E hittel a tarsolyában kísért el feleségét kollektivizálni, miközben őt, a magyar nyelv és irodalom szakos tanárt munkanélkülivé lehetetlenítették.

Sok terve torzóban marad: Könczei Ádám azt fájlalja, hogy nem tud hivatásának élni. Népköltészetet, népzenet szeretne gyűjteni, de pályakezdő tanár korában egy koholt feljelentés miatt ellehetetlenül. A tanügyből menesztik, megszakításokkal ugyan, de hét év munkanélküliség vár rá olyan időszakban, amikor nemcsak munkanélküli segílyt nem fizettek, de munkakerülés címén büntethetővé vált az, akinek nem volt munkahelye. Aztán test- és lélektisztító éveket tölt nyomdai munkaként.

Egy be nem teljesült, mégis teljes élet. Nem teljesülhetett vágya, hogy hivatásának, a folklórgyűjtésnek éljen, mégis teljes életművet hagyott ránk, hisz fiai, lányai kibontották élete zászlaját. Felesége, Tolna Éva, a könyv lektora előszavában példaként állítja elének férjét, miközben küzdőerejéért és bizakodásáért a Madách Tragédiájának Ádámjához méri, és aki lányával, Könczei Csillával sajtó alá rendezte e naplót, mintegy felelősséget vállalva érte.

A rövidre szabott élet keserves közdelem volt: a nemzet megmaradásáért, az anyanyelvű oktatásért. Küzdőfél a bürokratikus, megfoghatatlan államgépezet, mely a magyar kultúra elszorvasztását, a nemzetiségek beolvasztását célozta.

Mégsem volt szélmalomharc a Könczei Ádámé. Döbbenetes civil kurázsiról tett tanúbizonyságot, amikor fia esküvőjén a román esketési szöveg ellen tiltakozva családjával együtt faképnél hagyta az anyakönyvvezetőt. Tiltakozik az egykézés ellen, a nemzet öngyilkossága ellen, miközben elképesztően nehéz körülmények közt négy gyermeket vállal. Küzd apró, de lélekölő gesztusokkal: tiltakozik az ellen, ha a magyarországi lapok postai bejövételét megakadályozzák. Vagy ha a boltban nem akarják anyanyelvén kiszolgálni. Személyes, csontig ható közdelem kisszerű, gyáva, behódoló emberekkel.

Bár törékeny testalkatúnak látszik, Könczei Ádám bátorsága óriás. Ha valaki bátorságleckét akar venni, annak ajánlom e könyvet. Minden sora energiát sugároz, mellyel, ha feltelünk, gyerekjátéknak tűnhet bármilyen életakadály legyőzése.

Erdélyi Napló (2000. november 28).

Rendhagyó tudósítás egy könyvkötő-dinasztiáról

Van egy könyvkötő műhely Marosvásárhely egykori Sáros utcáján, mely a Bolyai Farkas nevét viselő középiskolához visz. Ez a műhely gépeivel, szerkezeteivel a 19. század illatát idézi. Mestere, Kron Ernő díszkötésű könyveket, könyvrestaurációkat készít. Mondhatnánk: hobbiból. Ám megfellebbezhetetlen szakértelemmel. Régi bibliáimat ő kötötte fekete keménykötéssel, rajta a cirkalmas könyvdísz, melynek nyomódúcat annak idején még Lipcséből hozta az édesapja, aki maga is könyvkötő volt. A nyolcvanadik életéhez közeledő Kron Ernő egy könyvkötő-dinasztia utolsó sarja.

Honnan értesültem minderről? A minap egy Hajdúböszörményben élő ezermesterrel utaztam – aki főállásban tanár –, s aki lelkendezve mesélt a Kron-dinasztiáról. Majd küldött nekem ajándékba egy templomi énekeskönyv méretű, ám vastagságát tekintve inkább notesz karcsúságú kiadványt.⁴⁰ Átható illatú, sárga szarvasbőr-kötésben, rajta aranyozott vakbördísszel, melyet egy itatóshoz hasonló félhengerrel, ún. gerincdísztővel nyomott a bőrkötésre.

Csodálkozva forgattam. A kiadványt kinyitva márványos díszítésű felhőpapír vezeti a szemet a mindössze 14 oldalas, japán fűzésű könyvecske oldalaira. A sárga oldalakat elegánsan párosával fűzte készítője, nem kell őket felvágni.

Sohasem láttam ilyen vékony könyvet. Ez inkább füzet vagy brosúra, esetleg prospektus. Ám a kötés megadja a könyv rangját. A kis kiadványból feltétlen tisztelet, mondhatni hódolat érződik egy régi, rangos kézműves mesterség, egy nagy hagyományú mesterdinasztia s az általa létrehozott szellemi örökség iránt. Szerzője **dr. Varga Gábor**, címe *Adatok egy vásárhelyi könyvkötő dinasztia történetéből*. A Debreceni Bibliofil Műhely 10. kiadványa, készült 100 példányban.

Varga Gábor tanár-ezermester személyesen ismeri a vásárhelyi könyvkötőt, majd a rendelkezésére álló forrásmunkák (többek közt a Romániai Magyar Írók Lexikonának III. kötete) alapján megírta a Kron család történetét dióhéjban.

⁴⁰ Varga Gábor: *Adatok egy vásárhelyi könyvkötő dinasztia történetéből*. Debreceni Bibliofil Műhely, 1997.

A nagypapa, Kron Ernő Titusz (1854–1900) még a 19. század derekán született a felvidéki, Sáros vármegyei Bártfán, egy uradalmi intéző fiaként. Tizenötén voltak testvérek, s egyedül ő választotta a mindig is „rangot jelentő” kompaktor mesterséget. Debrecenbe ment tanulni, az évszázadok óta híres könyvkötő-művészet kisugárzó hatáskörébe, ahonnan a hétszázas évek derekától a nyolcszázas évek közepéig több mint háromszáz mester került ki – a történelmi Magyarország minden vidékéről és minden vidékére: így a Felvidékre és Erdélybe is. A céh megszűnése 1872-ben nem csökkentette a debreceni könyvkötészet vonzerejét. A hetvenes évek végén került a cívisvárosba Dávidházy Imréhez Kron Ernő Titusz, aki 1880-ban megalapította a híres marosvásárhelyi könyvkötő-dinasztiát. Fiatalon halt meg, a századforduló évében, 1900-ban. Fiát hagyta maga helyett a műhely rejtelsei közt.

Kron Ernő Ferencnek viszont kivételesen hosszú élet adatott: majd száz évet élt (1884–1983). Először Kolozsváron a Rohonyi-műhelyben, majd Esztergomban képezte tovább magát. 1905-ben vette meg műhelyét a „Kollégiumhoz s a Teleki-tékához vezető kanyargós utcácskában” – az akkor Sáros, majd Eötvös utcában. Sokoldalú tehetség volt: kiadói, szerkesztői tevékenységet folytatott, kórusokban énekelt, a vásárhelyi Iparegyesület tisztségviselője volt, s városszerte ismerték amatőr színészként, népszerű komikusként. Ő tanította az 1910-es évektől a Vásárhelyi Munkásotthon színjátszó fiataljait.

1909-ben a műhelyt cseh, német gépekkel szerelte fel. Gazdag könyvdíszítő eszközei ma is együtt vannak. A század elején rajta kívül még öt könyvkötő élt a városban, elismertségét mégis megrendelői jelentették: az igényes bibliofil gróf Teleki Domokos vagy Bernády György polgármester. Restaurátori munkájára nemcsak a Bolyai Könyvtár, hanem a szebeni Brukenthal Múzeum is igényt tartott, annak ellenére, hogy rendelkezett szakemberekkel.

Az időigényes, megfizethetetlen díszkötői munkához anyagi háttér kellett. 1912-től megvette az Erdélyi Kalendárium kiadói jogát, amelyet „ötlettel, újítással, szép tipográfiával és olvasmányos tartalommal töltött meg”. 1948-ig évente tízezer példány kelt el belőle. Az anyagi siker tette lehetővé, hogy másik kedvtelésének, a színjátszásnak áldozzon és díszkötésekkel bíbelődjék. „A munka éltette: még 100. életében is dolgoztatott.” Legkedvesebb tanítványai gyermekei voltak. Az elsőszülött leány és a hatodik, az egyetlen fiú tanulta ki a szakmát.

A Kron-generáció harmadik tagja a ma is Vásárhelyen élő Kron Ernő István (sz. 1924). Édesapjánál, majd budapesti műhelyekben tanult. Az államosítás után másik „nagy szerelme”, a színjátszás felé fordult. 1952-től a Marosvásárhelyi Állami Bábszínház alapító tagja. Sok belföldi és külföldi fellépést tudott maga mögött, amikor 1976-ban bábszínészként nyugdíjba vonult. A könyvkötést, díszítést szabadidejében művelte, nyugdíjazása óta csak ezzel foglalkozik a századvégi szerszámok közt, műhelyében, mely valóságos múzeum. A mintegy harminc díszkötésű könyve aukciók keresett

ritkasága, jórészt múlt századi munkák. Nehezen válik meg tőlük. 1983-ban országos I. díjat kapott díszkötése miatt.

Becsukom a szarvasbőr-kötésű vékony könyvecskét, amelyből idéztem a Kron család útját, s amellyel egy másik, kezűgyességgel, kitartással megáldott, a könyvek világának varázsában élő ember állít emléket a Kronoknak. Ki ő?

Varga Gábor főiskolai tanár a könyvkötés elemeit a sárospataki Tanítóképzőben tanulta Nagy Dezsőtől. Később Szij Rezső művészettörténésztől, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem tanárától tanult tovább. Ezután harminc évig nem gyakorolta tudományát, ám egy papírhányos korszak beálltával elővette régi tudását és eszközeit. Ha újságíró lett volna, talán interjút készít Kron Ernővel. Így viszont Marosvásárhelyre nyúló családi kapcsolatai folytán betekintést nyert a Kron-műhelybe. Veje, a marosvásárhelyi születésű volt bolyaista Antalka Attila végezte a könyv műszaki szerkesztését.

Mely hódolat a három generációra visszatekintő Kron mestereknek.

Erdélyi Napló (2002. július 16).

„Lényegre húzva” Kuszálík Péter: *Mörfi a Tejúton*

Kuszálík Péter körlevélben keresett meg minket: olvasótáborát. Figyelmünkbe ajánlotta legújabb, megjelent füzetecskéjét⁴¹ – hiszen könyvnek aligha nevezhető írása, melynek terjedelme elbeszélésnyi. Ez ugyan nem baj: a klasszikus elbeszélésnek megfelelően van benne expozíció, bonyodalom, tetőzés és megoldás. Csakhogy épp műfajilag egyenetlen ez az új Mörfi-mű. Inkább laza történet-füzér, és semmiképp sem az általa eddig művelt, csattanóra végződő rövid írás. Mörfi-szerepjátsonk megduplázta a műfaj történeti szálát, mely így nem kettős szálon fut, hanem két egymás utáni történetet ír meg. (Hadd ne mondjuk: kissé hosszúra sikeredett az egyetlen történet expozíciója.)

Ha kritikus lennék, ódzkodnék attól, hogy lehúzzam a kritika tárgyát képező művet. Szeretném inkább megemelni – ezért írok róla. Ám írás közben Kuszálík fanyar-fűszeres stílusa engem is ironikusra hangol. Ha szabályos könyvismertetőt írnék, azt a címet adnám neki: Marosvásárhelyi sízőbuzik nosztalgiaparádéja. De nem teszem. A Kuszálík által adott cím: *Mörfi a Tejúton*. Alcím: *Egy sízőfrén kalandjai*.

⁴¹ Kuszálík Péter: *Mörfi a Tejúton. Egy sízőfrén kalandjai*. Sepsiszentgyörgy: Médium, 2002. 39.

Egyetlen nagy kérdőjel marad bennem: miért adta ki önállóan karcsú kötetnyi – mindössze 40 oldalas – történetét? Miért nem várta be az írás társait: egy dokumentumkötetnyi Vásárhely-rajzolatot? Csak nem sürgette valamely mecénás? Ilyenek vannak. Kirajzoltak Erdélyből, s a lábuk alól, szívükből kicsúszott anyaföld biztonságát a kézzel-ésszel megszerzett biztonsággal pótolják. Arra hivatkozva: amit odahagytak, annak megörökíttetése összegyűjtött javaik mindenkori adója. [...]

De lássuk a művet!

Ragyogó dokumentum-leírás egy letűnt kor szíző életformájáról. Egy generációról, amely egyszeri és megismételhetetlen módon alkotta meg saját arcát, teremtette meg életét, annak minden ízével, szagával. Kuszálík Péter 1949-ben született, Kolozsváron járt egyetemre, majd egy marosvásárhelyi fantomgyárban kapott fantommunkahelyet. A fantomfizetésről ne beszéljünk... E gúzsba kötő, abszurd életből jelentettek menekülést, Klrándulást a sízések.

A könyv első része a megszokott Mörfi-stílusú beszámoló egy letűnt kor szíző-mozgalmáról, az érintettek szíző-megszállottságáról. Magyarázat arra, hogyan válik szenvedéllyé a menekülés a groteszk munkanapokból. Mindez 20 oldalon.

Aztán kronológiai sorrendben elérkezünk a romániai rendszerváltáshoz, s itt, a könyvecske közepén belép a könyvbe a mecénás – legyen neki könyvbe vésett köszönet! –, valamint egy ceremóniamester. Ekkor Mörfi, átugorván a régmúltból a befejezett jelenbe, pozíciót vált. Lantkíséretű fanyar krónikája átvált álmélgodó helyszíni tudósításává egy riporternek, aki hadarva sorjázza a rázúduló eseményeket. A korábbi primitív sífelszerelését is lecseréli egy alig használt, nyugati szuperteknikával készült szerkóra, s a nyugati világ megszokott biztonságának valósága valószerűtlenné fátyolosítja az elmúlt évtizedek erdélyi szízőtúrának megszokhatatlan megszokottságát, biztos bizonytalanságát.

Mörfi, azaz Kuszálík Péter meghívást kap Olaszországnak Franciaországgal határos vidékére: sízni. A régi, jól bevált Mörfi-életmód megedzette, úgyhogy ezt a megpróbáltatást is ugyanolyan jól átvészeli, mint korábban a diktatúra Romániájának bármely csalafintaságát. Hősünk itt egyes szám első személyben lép be a könyvbe – a korábbi királyi többes helyett –, s az elbeszélő szálát felszabdalgják e-mailek, telefon-beszélgetések, majd egy utazás, szízőtáborozás, mely heppiendes síversennyel végződik, s amelyen természetesen hősünk sem vall szégyent. Itt egy táblázat következik a benevezett versenyzők helyezéssel. Mörfi a „Fiúk” kategóriában... – nem árulom el, hányadik lett! Olvassák el.

Számomra mégis elszomorító, elgondolkoztató olvasmány ez a roppant szellemességgel, dokumentarista nagyszerűséggel induló s mindennapi futkározásba, ügyintézésbe lappadó sztori. Az olasz-francia határvidéken szízővendégeskedő hős – a regénybe most közvetlenül belépő Mörfi – egy eddig nem is álmodott világba lép be, s ezzel kilép

szerepéből. Kilép az eddig megfellebbezhetetlen humorral, olykor csípős iróniával mesélő nyíltszemű, nyíltszívű narrátor szerepéből. S ezzel szerepet téveszt. A tévedés szinte törvényszerű: egy 2002. januári eseményről nem lehet 2002 tavaszán a kellő tér és idő távolságának objektivitásával írni.

Kuszálík Péternek eddig négy szerepjátszó Mörfi-kötete jelent meg – ez az ötödik igényével lép fel. Biztatnám, hogy folytassa. Hogy ez a kötet is megkapja kellő érlelés után azt a zamatot, melyet korábbi Mörfi-könyveiben kóstoltat. Hogy korábbi Mörfijéhez híven tudósítson továbbra is arról a groteszk valóságról, melyet kisebbségi magyar viszonyokra adaptált az amerikai folklór Murphy nevű figurájának erdélyi-magyarosításával. Mindegy, hogy Grangesis-ben, esetleg Sestriere-ben avagy a Bucsin-tetőn, netalántán Szalárdon szízik: Mörfi EU-n kívül s belül mindenkor kisebbségi, azaz erdélyi magyar marad. Mörfi és nem Murphy.

Kuszálík Péter, alias Mörfi igyekezett eddig szövegeit „lényegre húz”-ni, azaz csak a lényegesre rövidíteni. Márai Sándornak *A zsoké* című írását vette mintájául, mely az amerikai *short story* (németül *Kurzgeschichte*, magyarul esetleg az Örkény egyperces novelláihoz hasonló *rövid elbeszélés*) szabályainak megfelelően egy törést ábrázol egy emberi életben. Márai zsokéja harmincnégy éves. Élettörténete sávnai reményre hunyorgó taposómalom a túlélésért. S a csattanó: a zsoké nem kezdené újra. Legszívesebben megfojtaná utódját, a fiatal istállófiút. Hogy annak ne kelljen végigélnie mindazt a szenvedést, mely az ő felemelkedéséhez tapadt.

Kuszálík Péter műfaja a lényegre húzás. Biztatnám, hogy folytassa.

Erdélyi Napló (2002. szeptember 10).

Könyvőrzés ma: Pataki téka

Átfogó vállalkozásba kezdett a sárospataki könyvtárosvilág. A Zrínyi Ilona Városi Könyvtár nemrégiben elindított sorozatának (felelős kiadó Halász Magdolna) második köteteként látott napvilágot a Patak összes könyvtáráról, művelődéstörténeti múltjáról szóló tanulmánygyűjtemény, a *Theca Patakiana civitas bibliothecarum. Sárospatak a könyvtárak városa. A 800 éves város könyvtárai*.⁴² Még hozzá jubileumi alkalomból: a 800 éves várost (és az immár 1100 éves települést) köszöntötte az a 36 könyvtáros – összesen 40 közreműködő –, aki 70 tanulmányban mutatja be a 30 sárospataki

⁴² Pataki Téka. *Theca Patakiana civitas bibliothecarum. Sárospatak a könyvtárak városa. A 800 éves város könyvtárai*. Szerk. Kiss Endre József. Sárospatak: Zrínyi Ilona Városi Könyvtár, 2001. 311.

könyvtári gyűjteményt. Keletkezéséről és céljáról a kötet főszerkesztőjét, **Kiss Endre József** könyvtáros-lelkészt kérdeztem.

– *Milyen ötlet nyomán született e könyv?*

– Régi vágyunk volt, hogy intézményeink történetét immár megírva lássuk. A munka során összegyűlt egy újabb kötetnyi anyag, de szinte minden egyes fejezetből is írhatnánk önálló könyvet. Ez a könyv nem befejezése valaminek, hanem kezdete egy új munkának, amely során a város rejtett művelődéstörténeti értékei napvilágra kerülhetnek.

– *Miben egyedi ez a kiadvány?*

– Egyedi és sajátos, mert sok művelődéstörténeti tanulmány jelent meg már Patakról, de a város összes könyvtárát művelődéstörténeti szempontból bemutatni – ez úttörő vállalkozásnak mondható.

– *A könyvtárosportrékkal mintegy életközelségbe került a bibliotéka és a könyvtárosi hivatás...*

– A históriának is van olyan mondanivalója, amit csak személyesen, csak egyéni élettörténeteken keresztül lehet közölni. A könyvtártörténet nem egyszerűen egy intézmény története, hanem a hazai műveltségnek és a pataki művelődéstörténetnek, mint az egyetemes művelődés részének a története. A könyvtártörténet személyes vonatkozásai is megjelennek itt: az, ahogy a könyvtárosi munka egy ember életében megvalósul. Szárazabb lenne az anyag, ha pusztán a könyvtári állomány mennyiségi, minőségi változásairól, a restaurálásokról szólna. Életközeli egy-egy ember vállalkozásából világítani rá a bibliotéka történetére, olyan könyvtárosokéból, akik katalógusrendszert hoztak létre vagy a raktározást reformálták meg. Szombathy János például szakcsoporthoz szerint katalogizált nyugati mintára, s ez a 19. század elején úttörő vállalkozásnak számított.

– *Milyen fontosságúak a pataki könyvtárak?*

– Országos jelentőségűek: nemzeti könyvtár szerepet töltek be, amikor még nem volt nemzeti könyvtár. A Régi Magyar Könyvtár sorozatai megtalálhatók Patakon. Az európai műveltség latin és görög szövegei, a világhírű nyomdák könyvei, különböző nemzetek kiadványai: holland, angol, francia, német, olasz, lengyel nyelvű könyvek ugyancsak fellelhetők itt.

– *Mit céloztak meg a többnyelvűséggel? A cím latinul is szerepel a könyv borítóján, a tartalomjegyzék, valamint a könyvről szóló recenzió pedig angol és francia nyelven olvasható a könyv végén.*

– A nemzetközi szakirodalomban csak azok a könyvek jegyeztetnek, amelyeknek legalább egy idegen nyelven közlik a tartalmát és a tartalomjegyzékét. Szeretnénk, ha odafigyelne erre a kiadványra a nemzetközi szakma. A Magyar Könyvtárosok Egyesületének is vannak nemzetközi szervezetei, amelyek számon tartják az ilyen vállalkozásokat.

– *Cs. Szabó László esszéista, író kiemelt szerepet kap ebben a kötetben. Szándékos volt a figyelem ráirányítása?*

– A Cs. Szabó László-gyűjteményt Baranyi Katalin korábban doktori disszertációban ismertette, e kötetben ezt röviden ismét megteszi. A Cs. Szabó-szemelvényekkel pedig az olvasók figyelmét kívántuk ráirányítani arra az emigrációban élt magyar íróra, akit Sütő András a legnagyobb magyar esszéírónak nevezett, és akit Németh László és Illyés Gyula mellett kellene tanítani az iskolában.

– *A könyvtárak szerepe jócskán megváltozott mára...*

– Nemcsak a módszerek, eszközök történelmi folyamatát mutatja be kiadványunk, hanem nyitva is hagyja a kérdést: melyik könyvtár mivé változik majd az új évezred küszöbén? Közös jel mindenütt a gépesítés.

– *A könyvtáros szakma hogyan változott az idők során?*

– A középkorban a könyvtárosok elődei az egyházi tulajdonban levő kódexek őrei voltak. Az első könyvtári gyűjtemény Patakon a *Zalkai Kódex*, ez egy diák feljegyzéseit tartalmazza. Örizni és hozzáférhetővé tenni a könyveket: ez volt a könyvőrök mindenkori feladata. A középkorban a nagy értékű kódexeket, melyek árából akár egy udvarházat is lehetett venni teljes személyzettel, leláncolták a szekrényhez vagy a falhoz. Ma Amerikában is leláncolják a fontos, értékes lexikonokat. Később a szerzetesek között, a papi rendben is voltak felelősei a könyvek őrzésének. A pataki kollégiumban a primárius diákok közül felelt valaki a könyvekért. A primáriusok tanították a kisebbeket a 16–17. században, s egy belső diákönkormányzatot képviseltek: alkalmazták, esetenként pedig elküldték a professzorokat. Közöttük volt az ún. bibliothekárius, tehát könyvőr. Ez a hagyomány a 20. századig élt, utána a tanárok vették át a könyvtárigazgatást. Az irodalomtudományi tanszék vezetője volt a főkönyvtáros, akit munkájában – a raktározásban, feldolgozásban, kölcsönzésben – továbbra is a diákok segítettek.

– *Mi volt a céljuk a könyvvel?*

– Ez a kiadvány szellemi örökségünk feltáratlan értékeit kívánja megmutatni, és bízom benne, hogy megtalálja majd saját rajongóit: a művelődéstörténet iránt érzékeny olvasót vagy kutatót. Ugyanakkor példát ad más településeknek is arra, hogy foglalkozzanak könyvtártörténettel.

Erdélyi Napló (2002. február 26); Sáropataki Hírlap (2002. február-március).

Mikor a lélek nyújtózkodik
Marosi Julianna: Van egy forrás titok alatt⁴³

Több évtizedes táncmozgalomra tekint vissza az erdélyi, anyaországi magyarság. A hetvenes évek végén kezdtek kalázkodni; ám jóval korábban megjelentek az ifjú népdal-, néptáncművészek. Reneszánszát élte a népi kultúra, s ma is – noha a szűk „műparaszt” réteg tovább szűkült –, sokan hódolnak a folklórnak.

Csak nem mindegy, hogyan.

– Persze ma mindenki gyűjtő, mindenki diplomás! – morgolódik a budapesti **Marosi Julianna**. S jogosan, mert három-négy évtizede diplomás énekesként, de kontár gyűjtőként végigjárta azt az utat, melyet sok ifjú művész igyekszik megspórolni. Ő tanulni járt Erdélybe. Könyvecskéje, az ismét megjelent *Van egy forrás titok alatt* című pontosan rögzíti az alázatos tanulás, növekedés útját, melyet sok keserves göröngyön, talppróbáló tarlón, sok zsákutcába bemenés, kijövés révén megjárt.

Emlékek, tapasztalatok, intelmek – így a kiadvány alcíme. Emlékezik saját életére, átadja tapasztalatait, s intelmez, hogy ha lehetséges, ne essen senki azokba a hibákba, melyekben őt nekibuzdult „böcsködései” meg „tintaízű” megtanulásai vezették. Hogy nem lehet népdalt tanulni s énekelni, ha az ember el nem merül abban a világban, ahol természetes közegében szól a dal, s ha rá nem jön arra, hogy a dal az élet kiéneklése, a lélek nyújtózkodása. Hogy nem lehet siratót énekelni, ha az embernek nincs siratni való halottja, árva élete.

Ki nem mondja, de sugallja, hogy a több évtizedes göröngyös út céhesítette a gyűjtő, a folklorista-hivatást, melyet jó évszázada Virág Benedek, majd Kriza János megkezdték. Hogy a nép csacska dalaira ezer éve figyel a krónikás, aki anyagot merít

⁴³ Marosi Julianna: *Van egy forrás titok alatt. Emlékek, tapasztalatok, intelmek*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet, 1997. 67.

belőle, s irodalmunk néhány zsenije – Balassi, Kölcsey, Petőfi, Arany, aki részint a népből jött, részint hozzá vonzódott – sikerrel merített is belőle. Mert oly örökséget velt felfedezni, mely mindenkit megillet, aki utánajár. Van egy forrás titok alatt – így a könyv címe. Apadhatatlan forrás, melyet titok fed. Marosi Julianna e titokról lebbenti fel a fátylat. Megmondja, mi a népdal. S megmondja, kinek lehet azt énekelni. Olyan céhes szakmai önérzettel, melyre több évtizedes alázatos munkája jogosítja: a dal önvallomás, a dal életforma. Betanulni, lemásolni, reprodukálni lehet. De ez nem népdaléneklés. Átélni lehet – bár ez nem színpadi szavalat. Megélni kell. Hogy a dalban eszébe jusson az éneklőnek, biza felült a világ lovára. S a ló zabolátlan olykor.

A könyvecskét egy magánlevél zárja: *Szilágyi Istvánnénak Kolozsvárra*. Első olvasatra felmerül: minek ide ez az önvallomás? Mi köze ennek egy élet gyűjtőútjához, tanulásához, tapasztalásához? Hát annyi, amennyi a népdal éneklőjének lehet a dalhoz. Miközben dalokat gyűjtött, eltelt az élete, melyet az országjárás, tapasztalás segítségével megtanult értelmezni is. A sok odafigyelés, emberekkel való bánás, megvallatás magával hozta, hogy önmagára is figyeljen. Saját életét is kitanulhatta a dallal. Eljutott oda, hogy dolga végeztével felvetheti a szálakat élete szövőszékén egy illendő, szép munkához. Új életszakasz megkezdéséhez. Egy olyanéhoz, melyet immár százféle bölcsesség irányít, de amelyről lekopott minden bölcsködés. Melyben a szeretet, mit a sok-sok embertől kapott, akiknek házáat járta, s akik nála megfordultak, az egyetlen megélni érdemes érzélem. Figyeld a puttonyost. Figyeld a nép fiát, miközben dolgozik s dalol a megszokott rend szerint. Figyeld azokat, akik teljes életet élnek, akiknek az életében ősidők óta rend van. Zsinórmérték nélküli világunkban leld meg e rendet, e csendet.

Erre figyelmeztet Marosi Julianna könyvecskéje. Ezért perel, csúfondároskodik, oktat, int: pedagógusokat, folkloristákat, gyűjtőket, ifjú énekeseket.

Erdélyi Napló (1998. november 3).

Hová tűnt az erdélyi arisztokrácia? Marosi Ildikó örökbe kapott beszélgetései⁴⁴

Egy társadalmi osztály, mely középkori virágkorában az európai lakosság alig öt százalékát alkotta. Megélhetését s hatalmát a föld biztosította. A föld, mely később ugyanúgy röghöz kötötte, mint hajdan a földesúr a jobbágyot. Mert a föld, különösen az

⁴⁴ Marosi Ildikó: *Örökbe hagyott beszélgetés Gróf Teleki Mihállyal*. Budapest: Argumentum, 1999. 160.

évszázados szülőföld röghöz köt. S a felelősség, mellyel a hozzá kötötteknek tartozott, pusztulását okozta az elmúlt században.

Egy réteg, mely nem tudott polgárrá válni. Így „darabokra szaggattatott”.

Egy ma már jószérével csak a nevéből ismert társadalmi osztály, s ennek is egy kiválasztottként büntetett és szétszórt csoportja: az *erdélyi arisztokrácia* az, melynek életéről ma talán még felbecsülhetetlen értékű tudósítást kapunk **Marosi Ildikó** interjúkötetéből, melynek címe: *Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal*.

A Telekiek neve nemcsak a történelmi Magyarországon, hanem világszerte ismert. A lexikonok is oldalakon keresztül tartalmazzák e család leszármazottainak nevét. A kultúrateremtő Teleki család legismertebb hagyatéka a marosvásárhelyi Teleki Téka, valamint az Afrika-kutató Teleki Samu öröksége. De politikusok, közéleti személyiségek, értelmiségiek egész sora áll a megszólaló „XII. Mihály” mögött. Ő volt a Maros megyei gergyességi barokk kastély utolsó ura.

A beszélgetés-sorozatból, mely a nyolcvanéves korában Münchenben elhunyt gróffal készült Németországba való kivándorlása előtt, egy teljes család- és életmódtörténet rajzolódik ki. Egy arisztokrata család mindennapjaival ismerkedhetünk meg az emlékezés fonalán visszafelé peregetett események, a gyermek- és ifjúkorból felbukkanó képek segítségével. A beszédét idős korára is logikusan fűző hajdani földbirtokos, aki mezőgazdaságot és közigazdaságot tanult, ez utóbbiból doktori fokozatot is szerzett, pontosan rámutat osztálya pusztulásának okára.

Erdélyben az interjúkészítés idején még két Teleki élt. Ma már egy sem. Az utolsó, az 1907-es születésű Teleki Gemma grófnő már második éve hiányzik a marosvásárhelyi Bolyai utca egyik kapualjából, ahol virágot, koszorút, kora tavasszal pedig primőrt árult. Életük példás küzdelem volt a létfenntartásért, a meg- és otthonmaradásért.

Az interjúkötet anyagát a nyolcvanas évek folyamán készítette Marosi Ildikó irodalomtörténész, eredetileg a Bukarestben megjelenő *A Hét* című hetilap számára, mely egy cikksorozat keretében mutatta volna be a különféle társadalmi osztályok jelenkori helyzetét, ezek közt az arisztokráciáét is. Ám az anyag végül is a múlt rendszerben sem lapokban, sem önálló kötetként nem jelenhetett meg, s a készülő munka szamizdattá vált, melyet rejtegetni kellett. Így az 1982-1984 között készült beszélgetések anyagát a közelmúltban jelentette meg az Argumentum Kiadó.

A kötet borítólapján színes fénykép látható a neobarokk stílusú gergyességi kastélyról. Dokumentumértékű fényképek láthatók a kötet végén Teleki Mihály családjáról: szüleiéről, a legendás szépségű, „dupla Teleki” Edináról és a Teleki Téka volt gondnokáról, Teleki Domokosról. Majd a megszólaltatott Teleki Mihályról láthatók képek: fiatal házas korában családja körében, legényemberként lovon, majd a „felszabadulás” után rókatelepi kocsisként. Bár a lovakhoz való viszonya a rendszerváltással nem változott, a kontraszt szemléletes. A kép aláírása: „Lóval, csak kicsit másképp”. A

háború utáni évtizedek embertelen világa rajzolódik ki kimondatlanul is a könyvből: igaz ugyan, hogy Erdélyben csak mintegy 5000 főnyi arisztokráciát érintettek az „osztályharc túlkapásai”. Ám a kívülállók visszatetszéssel figyelték a kényszerlakhelyesek heti jelentkeztetését, nyomorúságos szükséglakásokba zsúfolását. Ritkán kísérte útjukat káröröm.

A könyvből megtudhatjuk, hogyan éltek túl a Duna-csatornát, a bebörtönzéseket azok, akik egykor lovagoltak, vívtak, vadásztak, testüket ifjúságuktól fogva edzették, lelküket pedig összhangba hozták a természettel. S hogyan pusztult bele mind Teleki Mihály, mind Teleki Gemma főszakácsa abba, hogy nem értették meg a történeteket, mert életük az „évszázados verkli” ritmusára zajlott, s így látóköriük óhatatlanul beszűkült.

Hiteles dokumentumokból tudhatjuk meg, hogy az erdélyi magyarságot hogyan fosztotta meg földjétől, s ezzel hogyan célozta meg ellehetetlenítését, fokozatos likvidálását az 1921-es román földreform. A visszaemlékezés higgadtsága nincs is összhangban az élmények fájdalmával: Marosi Ildikó kikeresi Bözödi György könyvtári segédőr jelentését, melyet 1945-ben tett az Erdélyi Múzeum Egyesületnek arról, hogy milyen állapotban találta a Maros megyei kastélyok könyvtárait, levéltárait, műgyűjteményeit, valamint arról, hogy mit tudtak megmenteni az enyészetnek indult maradékból.

Vannak viszont derűs részei is az interjúkötetnek. Megtudhatjuk, ki számított hajdan „kaszinóképes”-nek. Vagy azt, hogyan tudott **Kemény János**, **Bánffy Miklós** vagy **Wass Albert** olyan meggyőző szépségű, személyleíráshoz hasonlatos, ún. antropomorf tájleírást készíteni. Megtudjuk, mi a *tarantász*, melyen az erdőbe kirándultak, és milyen a *struppirt ló*, amelyet elnyűttek egykor a fiákeresek.

Teleki Mihállyal egy televíziós interjú is készült, melyet a Duna Televízió mutatott be egy sorozat keretében. Az 1993-as film címe *Darabokra szaggattatol* (Bánffy Miklós Erdélyről szóló egyik regénye nyomán). A filmen a még Erdélyben élő arisztokrátákkal beszélgetett Marosi Ildikó: gróf Teleki Gemmával, Teleki Mihállyal, Dr. Ocskay Lászlóval, Bethlen Anikóval, báró Bánffy Istvánnal és másokkal. A film érdekessége az elhangzó és láttatott információözönön túl az, ahogyan a meginterjúvált férfiak gondolkodtak a világ alakulásán, a nők pedig elmondták, hogyan éltek meg a változásokat. Érdekes módon e társadalmi osztály nőtagjai fogalmazták meg, hogy a régi világ folytonosságának nem látták lehetőségét. Épp az általában fészek- és hagyományörző asszonyok bizonyultak e filmen majdnem rebelliseknek, de korukat mindenképpen túlszárnyalónak. A beszélgetésekből kiderül, hogyan kötözte valóságos fizikai nyomorba a név osztályának tagjait, az a név, mely egykor kötelezett.

E két dokumentumanyag: a Marosi Ildikó interjúkötete és televíziós interjú-sorozata segít abban, hogy árnyaltabban gondolkodhassunk múltunkról, jelenünkről.

Múzsza: Népszerűségmelléklet, 561. sz. (2002. október 19).

„A ki győz, az fehér ruhákba öltözik”

Bényei József könyvei: 2003.

Az idén hetvenéves Bényei József újságíróként, tanárként és művelődés-szervezőként tevékenykedett s még mindig tevékenykedik, emellett gazdag írói-közírói munkásságra tekint vissza: pályája során több mint ötven könyvet – ennek java része publicisztikai, irodalom- és kultúrtörténeti jellegű –, köztük tíz verseskötet jelentetett meg. Nem ritka, hogy a Szentlélek lovagja, a harcos újságíró álarca mögött érzékeny lírikus rejtőzik. Az újságíró ugyanis jó szándékú világmegváltó, próféta vagy Don Quijote, kinek egyénisége harmonizál a poétáéval.

A 2003-as év folyamán egész „kiskönyvtárral” lepett meg bennünket: négy kötetel. Mintha a születésétől, 1934-től mostanig eltelt hetven év, e misztikus szám teljességet, tökéletességet igényelne. Az új könyvek közül az *Ecset és plajbász* képzőművészekről szóló cikkeinek, a *Szellemek és délibábok* Debrecen irodalmi életét feldolgozó írásainak összeállítása. Ezek az írások javarészt nem újak, újszerű tálalásuk, kötetbe szerkesztésük. Hasonlóképpen régebbi írásokból állt össze a *Szülőföld a Kis-Tiszánál* című otthonkereső, hazavágyó kötete – ennek keretében haza- és önmaga keresése.

Ami új: az év vége felé összeállított tizedik verseskötete, a *Fehér kövek*.

Lássuk őket.

Ecset és plajbász. Írások művészekről.

Debrecen: Stílus Stúdió, 2003. 188.

„Az igazán fontos dolgok az emberek ifjú korában történnek” – vallja Holló Lászlóról írt tanulmányában. Bizonyára, hisz az ifjú- és gyermekkor meghatározó. S ezekben a portrékban, művészek sorsában, művészi létük kutatásában vállalja azt a kiszolgáltatottságot, mely rászakad, mikor az akadémikus leteszi a tudás fegyverét, hogy egy magánembert szóhoz juttasson. Szemérmesen teszi ezt. Holott van-e fontosabb a magánembernél? Mert csak az tehető boldoggá. S csak általa a közösség.

Mint Holló László számára: Bényei József számára is „a művészet nemcsak kifejezési mód, hanem a személyiség legfontosabb megvalósulási formája is volt, amelyben teljes emberségét adta, ezt diktálta a benne élő stabil és állandóan ható erkölcsi értékrendszer” (Holló László *titkai*, 1992).

Ám a személyes üzeneten túl, az *Ecset és plajbász* című kötet egy tollforgató találkozásai az ecset kezelőivel. S egyben szakmailag izgalmas utaztatás néhány képzőművész világában, akiknek megpróbált életébe betekinteni, s minket hozzájuk elvezetett.

Szellemek és délibábok. Irodalom a szűkebb hazában.

Debrecen: Stílus Stúdió, 2003. 294.

Izgalmas szakmai barangolás és egyben jól szervezett irodalmi utaztatás e könyv. Két folyóirattal, a *Kelet Népe*nek és a „*Tovább*” című, mindössze három számot megért lapnak a bemutatásával kezdi. S végzi egy tervezett irodalmi lexikkal, mely Debrecenhez kötődne. Meg egy irodalmi kalauzzal Hajdú-Bihar megyéről, mely elkészült. E két fejezet között íróportrék sorakoznak nagy öregjeinktől a kortársakig. Olyan arcok, amelyek elvitathatatlanul ragyognak, s olyanok, amelyek „a homályból” tekintenek ránk.

Ám nem marad pl. csak Petőfi bemutatása mellett, rá emlékezve a Petőfi-jelenséget is vizsgálja: a költő értékeit felfejtve és jelenkorunkkal való érintkezését elemezve, saját társadalmát is górcső alá veszi. Hol egyes szám első személyben, hol személytelen többes szám első személyben. Ami a személytelenség látszata mögött közösség-vállaló magatartást, majdhogynem egy felvilágosult monarcha pluralis majestaetis-ét sejteti.

Enciklopédikus tudása mögött emberi arcát keresem. Mely ott rajzolódik ki a figyelmes olvasó számára minden egyes író- és költőportréban. Egy közösségért felelősséget vállaló, fair play módon játszó ember. Aki tudja, hogy az életjáték veszélyes – életveszélyes –, igyekszik hát biztos talajra. Határait a lehetőségek határaiig, de nem a végletekig tágító ember, ki leginkább az erkölcsi alapú tudás fegyverét forgatja. Küzdőtere Debrecen. Sorsa is Debrecen, a „poétagyilkos város”, e „porlepte kötömb”, ahol, ha valaki „itt marad, torzová merevül” (*Poétatemető város*). Ezzel magyarázza sorsát, de ezzel teszi viszonylagossá is e magyarázatot, hogy direkt módon következtetés le ne vonathassék, szimplifikáló értelmezés ne írássék. Debrecen okos kompromisszumokat kötött mindig. Változó világában megtalálható az érték és hagyomány, az ósdiság és vaskalaposság, az alapos tudás és agyafúrt okosság. Gazdagságában történelmet hívó lehetőségek. Bényei József itt él, alkot. Emberpróbáló? Megtartó. Nem lobogó, de állandó. Kötődések, kötelek városa ez, melyben otthonra talált.

Szülőföld a Kis-Tisznánál. Emlékképek Tiszaladányról.

Debrecen: Ethnica, 2003. 119.

Különös összeállítás. Az előszót író Ujváry Zoltán szerint a szülőföld szeretetéről, a szülőfaluhoz való kötődésről, az egykori otthonhoz, szülőkhöz, ősökhöz való ragaszkodásról szól ez a könyv”. Valójában több ennél. A szülőföldre, gyermekkorra lírában, novellában, esszében való emlékezés, a szülőföld és annak néprajzi, irodalmi vonatkozásainak mezébe öltöztetett önkeresés, ars poetica fejt meg magát e kis könyvben.

Két vers ad keretet e diskurzusnak. *Kiscsikó* című verse énkép, önábrázolás – és hitvallás:

*Lobbanó szemmel fölfigyel,
fölpattan, táltos-szárnya nő,
s hetedhét határnál nagyobb,
tágabb lesz az a legelő.*

Mint a mesebeli táltos paripa, érintkezésbe kerül a transzcendentálissal, a mesevilággal – a költészet birodalmával. A csikó – ihlet, vadság, szárnyalás. Ám a kicsiny állat beavatása még várat – megtér ficánkolásából anyjához: „Tüzes hab fodroz orrlíkán, / de anyja mellé sündörög”. A *Hajnali lovak* a székely Tompa László *Lófürösztésére* emlékeztetnek: „olyan mozdulatlanok, / mint kőbe dermedt szobrai / valami ősi áldozatnak”. Tompa Lászlót is ez az állókép ihlette versírásra, ám míg Bényeinél a kép misztikus jelentéssel telítődik, Tompánál a történelem viharaival szembeni rendületlen kitartás jelképévé nő: „Hogy Imre szorítja, / Áron pedig, Áron nem hagyja magát”.

Egy másik fiatal állat, a borjú Megváltót idéző ártatlansága, tisztasága villan fel záróversében is:

*...álmodd azt, hogy feláll a fehér szalmán egy újszülött
kisborjú reszkető lábon de anyjamosdatta
tisztasággal és szemében
olyan mély a végtelenség
mint a tiedben valamikor
amikor útnak indultál.*

Ezt az állapotot – a nagyakarású ártatlanságot, szilajságot – idézi fel önértelmező, önszimbolikus *Hazatérhetsz* című versében. E két vers közé szerkesztett lírai, novellisztikai termés Bényei József meleg hangú önvallomása.

„Sorsa jussán” joga van a néppel szót váltani – bocsátja előre kezdőversében (*Bottal és kenyérrel*). S ennek a feladatnak eleget téve barangolja be Tiszaladányt. Mely e kötetben immáron kilép egy egyszerű, kis falu keretéből. Szülőágy – jászol –, bölcső és hazaváró koporsó. Tanulásának ösztönzője még a könyvetlen szegénység is: annál nagyobb mohósággal veti rá magát a betűéhes kisdíák a megtanulandóra, minél hozzáférhetetlenebb a könyv. „Nagyobb örömöm telik a tudományos munkákban, tényszerűségük, távlatosabb gondolkodásuk segít a magamra ismertetésben. A szépirodalmi és publicisztikai alkotásokban nem találok személyes emlékeimet” – írja a műveltséghez való viszonyáról. Nemcsak a művészet kínál tehát önazonosulási mintát. A kutakodó díák, majd később a felnőtt önmagát keresi a tudományban is. Mint ahogy a vallásban is: „A tiszaladányi református vallás a régi, puritán kálvinizmusból tanulta a törvényeket.” A társadalmi normákban is: kissé Móriczos, apai ágon felfelé törekvő, anyai ágon lefelé mozgó pár utódja ő abban a közösségben, melyben a régi rang és törvény örökös: anyja a templomban megtarthatja az egykor megváltott előkelő helyét, még

akkor is, ha már a falu szegényei közé tartozik. Ezt a régi, megkövesedett rendet szegi meg a nagymama, az első asszony a faluban, aki elvált. 1920-ban. Igaz, utána nem tette be a lábát a templomba. Többször, kicsit büszkén emlegeti még rövid, kötet végi bemutatkozásában is ezt (*Üzenet a falumba*). Az anya alakja sorssá nő életében, írásaiban: „Édesanyám Szendrei Piroska. [...] Az ő álmai indítottak engem a tudás, a művészetek irányába” – akihez, mint szilaj kiscsikó, majd mint fáradt vándor meg-hazatér. Átszivárogozik a „*Tebenned bíztunk*” című kötetéből két vers: *Templomajtó* és *Isten szekeren*. A vallás az élete során távolba röppent Istent hozza testközelbe, akihez bátorlalanul közelít.

Mintát talál egy naiv festőművész életében, feltörekvésében, akarásában is: „Győri Elek számomra maga volt a mesék garabonciása, az általam álmodott csodákat saját személyiségében hordó különös, furcsa ember”, aki „a művészet titkai iránt korán érdeklődő diákiú szemében látta meg a természetes kíváncsiság mélyén az őt is messzehívó lángokat”. (E művészről Bényei József külön tanulmányt írt *Győri Elek világa* címmel, mely 2002-ben jelent meg Kecskeméten a Magyar Naiv Művészek múzeumának kiskönyveként, majd teljes egészében beszerkeszti ezt a 31 oldalas pályaképet az *Ecset és plajbász* című kötetébe.) Ennek a nyughatatlan művésznak az alakja Bényei több írásában is felbukkan. A torzóba kényszerített művészlétre sajátos önszimbólumot talál: „És nem sikerült nekem se. Csak az ő tétova vándorútja lett az enyém” (*A vándor festő kopjafája*).

Az orgona, melyet megcsodál, akárcsak gyerekkorában, emlékeket ébreszt. De az emlékeit szegényesnek ítéli, s titokként őrizi őket. Az orgona csodát őriz zengésében, melyet csak beavatottaknak sikerül előcsalogatni, s amelynek hangjára „megszűnik a külvilág, megszűnik benne is minden, csak az orgona tovább zengő muzsikája marad” (*Orgona*). „Parányi kincs”, de életreszóló. Akárcsak a gyermekkor „harangzuhogásos legendái” (*Legendaromboló korban*).

Bényei írásaira, teljes emberi, írói magatartására a szemérmesség jellemző. Alakmása, a személyes elbeszélő megjelenített alakja bizonyos Zeleméri. Az idő múlásával, az 1990-es évek folyamán viszont a narrátor vállalja az amúgy is személyes elbeszélő egyes szám első személyű alakját. Aki meglehetősen érzelmes: „Míg végül egyszer beleszakad a szívem, hogy a mesék véget érnek” – írja szülőföldjének elváltozásai láttán (*Zsalugáterek*). Az öregség, idegenség sajnálatot ébreszt benne: „minden szem egyre keserűbb lesz” (*Eperfák*).

Weöres formakincsét kínálja-őrzi: „Nagymama viszi négy vad ló, / csattog tizenhat vaspatkó”. (Weöresnél ez így hangzik: „Feldobban két nagy ló, kop-kop-kop, nyolc patkó”). A nagymama, ez a különleges öregasszony, aki meghatározó szerepet játszott a gyermek jellemének formálásában, Illéshez hasonlóan ragadtatik az égbe (*Isten szekeren*).

Gondolkodik: tévedett-e valaki? Tévedés volt a szövetkezetesítés, az emberek megfosztása magántulajdonuktól, vagy legalábbis a gondjukra bízott földtől? „Biztosan

úgy kellett, hogy szövetkezzenek. De hát az is úgy kellett, hogy az ember ennyire elszakadjon a földtől? Hogy ne érezze a magáénak? [...] Azt is úgy kellett, hogy kioperáljuk az emberek szívéből-testéből a föld szeretetét? Nem tudom én, hol tévesztettünk. Csak azt tudom, hogy amihez az ember verejtékével, két karjával, egész életével és a szívével is kötődik, attól nem szabad elszakítani. Ezek a kötelékek a legerősebbek. Magántulajdon? Nem tudom. Ugyanúgy ismerem én az otthon bérelt föld meg az osztott föld mezsgyéit és barázdáit is az álmaimban, mint ami ősidők óta a családjunké volt. [...] Nem egyszerűen tulajdonjog-kérdés ez, hanem szívbeli” – írja 1989-ben *A földek illata* című esszéjében. Liviu Rebreanu *Ion* című regényének szervező eleme jut eszembe róla: a föld. A regény két részre tagolt: az első rész *Glasul pământului* (A föld hangja), a második *Glasul iubirii* (A szerelem hangja). A földhöz évszázadok-évezredek óta kötődő parasztemberben a föld életösztönt mozdit. Életkérdés, életben maradás ügye a föld. S egyben a társadalmi felemelkedés, a karrier lehetősége. Elsődlegessége mindent eldönt Rebreanu regényben. A szerelem csak ezután következik. Mint ahogy az állatvilágban is az életösztön megelőzi a fajfenntartó ösztönt. A föld hangja, illata, hívása erősebb mindennél. Tragédiák forrása. Halált hozó. De élet forrása is. Tévedtünk? Meglehet. „Csak higgyük el végre, hogy az ember jobban gondot visel arra, ami a sajátja, jobban törekszik, ha értelmét látja, és szívesebben gondolkodik, ha használhatja is gondolatait. Saját maga meg a közösség hasznára. Mert olyan világ nem volt, nem is lesz, ahol egyes ember gyarapodása nem szolgálná egyben a közösségét is” – írja 1989-ben, *A város arca* című, Debrecent bemutató esszéjében (*Szellemek és délibábok* című kötet).

Bényeit a sorsa elvitte a faluból. Az életet adó föld közeléből. Választása – ha lett volna – röviden ez: könyv vagy kasza. S mivel beteges kisgyerek volt, a könyv lett a sorsa. A földdel közvetlen kapcsolatban élőket, dolgozókat már csak nézi (*Kaszások*).

Példaértékűen szép, megindító történet a *Mesevilág ládájában*. Letisztult szépségű emlék elevenedik meg: a kisleány a gondjaira bízott könyveket nehéz szívvel szolgáltatja vissza tulajdonosának, a front elöl elmenekült úriasszonynak. Lop is belőlük – néhányat ilyen módon konokul magának követel. S hogy „követelése” jogos, igazolja a visszatérő úriasszony nagylelkősége, aki épp a legforróbban sóvárgott, ötkötetes monda- és mesegyűjteményt ajándékozza könyvei ideiglenes kispapjának. Aki erre a nemes gesztusra szégyenkezve szolgáltatja vissza az eldugott-ellopott kincseket. Kicsit Mórás, Gárdonyis e történet, hisz ugyanazt a sóvárgó, betűéhes, szegény sorsú kisleányt jeleníti meg ez az írás, mint Móra Ferenc a *Kincskereső kisködmön*ben. De másért is idelopakodik Móra és Gárdonyi neve. Bényei József – ha nincs a történelemnek az ő életét érintő, magával röptető szele –, alighanem falusi tanító, jegyző vagy pap lesz. Kit tudja? S írói tehetsége a fentiekhez hasonlóan terelődik mederbe, jut kifejezésre? Kár találgatni. Minden ember élete egyszeri és megismételhetetlen.

Kivel perel? Mit vétett hazája ellen, aki disszidált? Hazaárulásnak minősül még 1987-ben is, ha a szocialista tervgazdálkodású ország polgára felcseréli lakhelyét egy kapitalista versenygazdálkodáson alapuló országra? Csak az a baj, hogy ez ma már magyarázatra szorul. Unokáink már nem fogják érteni, miért az *Árva koporsó*, hogy mi a konfliktusa e rövid, megindító írásnak az emberi gyarlóságon, a gyermeki nemtörődömségen kívül, hogy miért fekszik öt napig kiterítve egy öregasszony, miközben a hátramaradt öregember hazavárja szinte még gyermekfejjel disszidált fiát. Aki végül mégsem jön. Így felőrli és érvényteleníti a történelem a drámai konfliktusokat?

Különös, figyelemre méltó emberi magatartás, mely e kötetből kirajzolódik. Melynek kulcsszavai: kötelességtudás, felelősségvállalás. Hiányzik belőle a művész könnyedsége, felülemelkedése – hiszen súlyos terhek húzzák. Szemérem és alázat, hagyományörzés és értékkeremtés kötelezettsége.

Fehér kövek. Új versek 1999–2002.

Debrecen: Ethnica, 2003. 76.

Az 1994-ben kiadott *A kalapos király búcsúja* című számvetését és az 1999-es *Csipkefaoltárt* követően a 2000-ben napvilágot látott, erőteljes szintézise, a „*Tebenned bíztunk*” után csöndes belenyugvásnak hat első olvasásra a *Fehér kövek*. Összinté sajnálat a nehéz gyermekkor, harcos férfikor s valamifajta meg nem kapott lehetőségek, vártáhitott szerep miatt. Mondjuk ki őszintén: e verseskötet halk, sajgó önsajnálatnak hat. Miért?

Talán a „*Tebenned bíztunk*” után nem jöhetett nagyobb magaslat? Ugyanis telitalálat volt e versgyűjtemény: egy hosszú, felelősségteljes életút és az azon gyűjtött élettapasztalat, életélmény szintézise. Kicsit bátortalan, kicsit halk, tudván, hogy az ember, míg él, ítél és megítél, ám mégis bátran szembenézett azzal, ami miatt a poklot járt lírai én penitenciázott. Nem vádolt és nem mutatott senkire. Annál nagylelkűbb volt. Példamutató, aki tudja, hogy sokan figyelik útját. Verseiben és verseivel példát mutatott: csak így lehet, csak így szabad. Mindig a legtöbbet, a legjobbat adni.

A „*Tebenned bíztunk*” kötettel lírai számvetés készült: valamifajta várakozását teljesítette azoknak, akik múltunkról, jelenünkről felelősen gondolkodnak. Számot vetett egy harcos, feladatokkal megrakott, nehéz életsors immár kegyelemmel kimért szakaszában életével, önmagával. Vélt és valós bűneivel. Hogy olvasásakor belénk sajdukt: nem volt egyedül. E kötet líránk hagyományos formáinak és tartalmainak szép szintézise.

Mi jöhetett ezután? A *Fehér kövek*. Mint bő aratás, pompás szüret, ágroskasztó termés után az özvegyek, árvák számára törvényben előírt, kötelezően meghagyott szemek szedegetése? Vagy mégis egészen más?

Tetszetős, ízlésesen elegáns, sötétkéék borítójú, keskeny kötet a *Fehér kövek*, László Ákos grafikusművész rajzaival. Alcíme: *Új versek 1999–2002*. Pontosan megjelölve e versek keletkezési idejét.

Az öt ciklusba rendezett verseknek már a cikluscíme is elmúlást, halált, őszt foglal jelentésmezejébe: *Csillagköd*, *A legutolsó mámor*, *Fehér kövek*, *A végső vétek*, *Halott szivárvány*. A könyv elején, önállóan áll az *Őszi vers*, mely külön figyelmet igényel: „Megsárgult metaforák / szállnak széthányt szobámban. / Vadászok rájuk.” A versírás nevetséges, kellemetlen aktus, mint a légyfogás. A kellemetlenkedő rovar vadászása. A feltoluló vers, mely szúnyog, darázs, légy formájában zaklat, formába, könyvbe kényszerül. Légyfogás a versírás, eredménye: „eltévedt, halálba ragadt, / őszi hasztalan, béma zsongás”. A szúnyog-kérész-légy-hasonlat, mely a verset jeleníti meg, megdöbrentő, de egyben halk utalás: amit erőszakkal elfogunk, arra halál vár. A formába kényszerített, erőszakkal megszült vers agonizáló rovarhoz fogható: eltévedt, hiábavaló, bémán zsongó. A vers szervező eleme a légyfogóra tapadt, haldokló rovar képe. E versfelütés kitessekeli az ajtón a kritikust: Bényei József nemcsak költő, hanem egy személyben elvégzi a műbírálatot is. Értelmez, láttat, kulcsot ad saját könyvéhez. Sajátos szerepkettősség, különös-nehéz sors.

A *Csillagköd* ciklus két verse (*Hit* és *Harasztkendő*) megtalálható a *Szülőföld a Kis-Tisznánál* című kötetében is. Személyes hangú vallomások ezek az otthon mellett, mely kötelez. „Ha megtagadnám azt, amiben hittem / apám fölött a föld mozdulna meg, / és állig gombolt tiszta fehér ingben / megrónának a Veres Péter-ek” – indítja kétszakaszos versét. Kijelölt sorsa kötelez: a népi írók közelsége, mely meghatározta életútját, a szülői háttér kényszerítő ereje a nép irányába fordította tekintetét. Szociális érzékenysége származásából ered. A *Harasztkendő*, *Csak egyszer még* című versekben az édesanyának állít megindító módon emléket, s egyben hazakészülődés is e vers: „szoríts helyet magad mellett / örökmagányú édesanyám”, majd ismét: „örizz egy embernyi helyet magad mellett az örökkévalóságban”. E ciklus gyermekkorát, a tiszaladányi „óságos” világot hozza látóközelbe, miközben a jelen valóság körülményei – az internet, a mobiltelefon által reprezentált, felgyorsult információs világ – ellenpontozzák a hajdani, elsüllyedt valóságot. „A számítógépek palatáblákat vacsoráznak. / Az interneten Shakespeare-t lincselik” – ez a világ szemben áll azzal, hogy „Nem hallottátok, mint dobol a kisbíró? / Vásár lesz? Temetés?”. S a vers zárása – „Ne üssetek a koldus kinyújtott kezére. / A gépzsaruk nem ismerik a megbocsátást” – fájdalmas énkép (*Csillagköd*).

A lírai én számára jelképpé, példává, önértelmezési lehetőséggé nőtt Győri Elek, a falujabeli, naiv festő alakján át jeleníti meg önmagát a *Csavargó* című versben: „A csavargó megáll. A föld üres. / Nincsenek többé bokros erdők, / sötét füvek és faluszéli kocsmák”. Az elmúlás, pusztulás, a régi világ soha vissza nem térését tehetetlen szemlélődéssel regisztrálja: „csak ül, ül, apró tüzekbe bámul, / néha feláll, átnéz a messzesé-

gen, / indulna újra, menne újra, / majd visszaül / s engedi, hogy hangyák fussanak / kiszáradt arcán”. Cselekvés számára már nincs lehetőség.

A *legutolsó mámor* című ciklusban a szerelemmel társalkodik. Nem jeleníti meg, nem hódol neki, nem esik a mámorába. Csak emlékezik – talán inaiban, idegeiben, talán eszével – arra, hogy az élet sója, fűszere ma is létezik. Vagy talán a megidézés sántít? Vagy a megidézett emlék volt hamis, elégtelen? „Már végleg elvesztettek / kimarjult csókjaink fölött a sár / összezárta szürke ajkait” (*Sár*). A szerelem, az élt megváltó, elhagyja a hazakészülőt.

„A tenger jól szeret” – biztatja a kedvest, átruházva a szerető tisztét a tengerre: „Engedd magad legalább neki megölelni, / a hullám szebben ringat, / mint elfeledett éjszakáink.” S mielőtt elmerengne az emlékeken, önironikus csattanóval zár: „Vagy csak ülj. Bámuld a végtelent, / és neved ki a harmadik söröm” (*Tenger-szerető*).

Az utolsó láng megtisztít, mint a csipkebokorban fellobbanó Isten: „Csak az dobálhat ránk követ / akit a vágy sose alázott”. A szerelemmel, gyötrő vággyal leszámolhat, ki utolsó fellobbanásra vár: „Az utolsó láng – meglehet – / beragyogja a túlvilágot”. De oda sem indulhat biztos hittel. „Meglehet” – mondja halkan. Itt is visszavesz. Gondolkodó ember semmiben sem lehet bizonyos. A nagy hitek, fellángolások kora rég eljárt a lírai én s az őt hordozó világ fölött (*Az utolsó láng*).

Némaság a sorsa a halál előtt magára maradónak, hiába a társ érte való aggodalma: „a félelmet nem győzheti le / a másik ember vergődő szíve” (*Némaság*). A társhoz odahajló, halálba hajló Ady Csinszka-hoz írt sorait idézi: „Csak a kezed hiányzik, már nem a tested.” (*Füst*). S bármilyen megmosolyogtató lehet, „nem nyugszik a bolond öregember”: új szárnyakat és szárnyalást remél, ki, mint álmát hajszoló mitológiai alak, „fel szeretne még jutni ama hegyre – –” – itt a kihagyás stilisztikai eszköze érzékelteti, hogy mindenek ellenére, mindenek mellett az újra- és újrakezdés, a végsőként megmaradt remény, nagyot akarás távol tartja a véget. Még nincs elmenetel (*Öregember*).

Fehér kövek a kötet-címadó ciklus. Ám azonos című verset a kötetben hiába keresünk. A kulcsvers címe: *Örtálló fenyők*.

„A ki győz, az fehér ruhákba öltözik; és nem törölöm ki annak nevét az élet könyvéből” (Jel. 3,5).

„És elváltozék előttök, és az ő orcája ragyog vala, mint a nap, ruhája pedig fehér lőn, mint a fényesség” (Mt. 17,2).

Hasonló idézettel többel is szolgál a Könyvek Könyve. Melyben a fehér szín szimbolikus jelentése: öröm, ártatlanság, mennyei dicsőség.

A kő: betetőzés vagy alapvetés – akárcsak a szegletkő jelentése.

Mik is azok a fehér kövek?

„És mégis látod [...] télen a hulló hó imája / zsongít örök adventi lázba”. Várakozás, remény az újrakezdésre? (*Így tavasszal*).

A lírai én végigjátszik a fehér színszimbólum jelentésein: fagy, halál, csend. Majd: „Fehér kövek közt szeretnék pihenni / és fehér kővé válni magam is.” Itt a kulcs:

*Elindulok a rézfejű hegyekbe,
összetört szemű őzsuták után...
A barlang mélye mindent eltakar.
Legyen hát barlang, sír is jeltelen.
(Őrtálló fenyők).*

Mi hát a fehér kő? Sírbolt, mely örökre eltakar? Csakhogy a lírai én többre utal, többet akar: egy keresztjéről levett Krisztus barlangsírja készül, melyben harmadnapon eljő a feltámadás? Így teljesedik ki a kötet címsugalló képeként a fehér szín „újrakezdés, feltámadás” jelentése. A kő: őselem, isteni közeg, mely lehetővé teszi az átváltozást, hogy gubójából pillangóként röpködjön ki a megcsúfult, összeaszott, ráncos hernyó.

A fehér kő: szeglet. Újrakezdés. Remény a feltámadásban. De megdicsőülés is egyben. Értse, aki érti.

„Most már hiába lépnél, / bokádra nőtt a csapda. / A végső csönd a végcél – / fejedhez fadarabka „ – írja Bényei József *Homokhalom* című versében.

„Tudod, hogy nincs bocsánat / hiába hát a bánat. / Légy, ami lennél: férfi. / A fű kinő utánad” – számol el életével József Attila.

„Bolond, ki földre rogyván fölkel és újra lépked, / s vándorló fájdalomként mozdít bokát és térdet” – biztatja magát Radnóti Miklós.

S ott lüktet a versformában a felszippanzott, vérbe s idegbe nőtt, magyar irodalomba sűrített magyar valóság. Eljátszik versformával, tartalommal: *Mese, Kidobni való, A hatodik nap*. József Attilával szólva: kész a leltár. *A végső vétek* című ciklus versei erről szólnak.

Halott szivárvány az ötödik, e kötet utolsó ciklusa. Kitekint a hivatalos határon: a Pece parti Párizsról három verset költ: *Várad képeslap, Várad hársak alatt, s a Juhász Gyulának ajánlott Várad anziksz*. A magyar csakazértis-megmaradás szimbóluma e három vers. S a már többször megjelenített újrakezdés az *Örökös remény* című versében:

*Örökök semmi nem marad,
se szó, se pénz, se sárdarab,
csak ez az örökös remény:
talán ha újra kezdeném...*

Bényei József tizedik verseskötete szegletkő: a megváltás jegyében beteljesedő zárás és újrakezdés.

Confessio 2004/1.

Isten közelében⁴⁵
Bényei József lírai számvetése

Itt lapult a fiókomban egy ideig, míg felelősséggel kézbe mertem venni. A gyöngyhalász sem merül le készületlenül. Mert a versválogatás, melyhez hozzányúltam, nehezen fejt meg magát, akár az igazgyöngy.

Szintézis e kis könyv: egy hosszú, felelősségteljes életút és az azon gyűjtött élet-tapasztalat, életélmény szintézise. Bényei József tanárnak készült egyetemista korában. S bár a sors – vagy a Gondviselés? – más, kultúrát pásztorló, őrző pályákra terelték, lélekben mégiscsak tanár maradt. A hivatás felmérhetetlen felelősségével. Hiszen felelősen végezte a rá osztott életfeladatokat – pontosan, önmagát nyújtva, – miközben emberi küzdelmeit is megharcolta. Az elmúlt évtizedek, melyek a küzdőtérre lökték, bizony nehezek voltak. Így kereste a rárótt feladatok között önmagát.

Tanár az lehet, aki nagyon szeret tanulni, aki magát folyamatosan képezi, s aki versenyt fut a tehetséges diákokkal. Hogy mindannyiszor megújulhasson, el ne lankadjon. Hogy tehetségét összemérhesse a rábízott tanítványokéval, s a csírázó tehetség az ő munkálkodása folytán szárba szökkenjen. Az ógörögök azt mondták, hogy akit nem szeretnek az istenek, abból tanárt csinálnak. S valóban aligha van embert-próbálóbb, olykor könyörtelenebb pálya, mint a tanaré. Mert saját élete révén másoknak kell példát nyújtania. Tudásával másokat kell úgy megkínálnia, hogy az azt megkóstoló e gyümölcsre rászokjon: máskor is szomjazza, máskor is éljen vele.

Hetven fölött az ember szintézisre törekszik. Az élet elvonókúrája a meghalás, s a halál árnyékában – Isten közelségében – az élet „kis színesei” erőteljes színekben lobbannak fel: bíborló élettáblókká, merész ecsetkezelésű képekké válnak. Ami volt, annak nyilvánvalóvá válik múlandósága, de nyilvánvalóvá válik egyszerűsége is épp megismételhetetlensége révén. Amit megéltünk, idekötöz bennünket e földi pályánkhoz, s kifelé tekintgetve nehéz a megválás. Kevés a hátramaradottak kegyelmi ideje, s a Cél előtt versenyt futunk a ránk szabott idővel.

Ha valaki jó tanár, megtanul mindent, amit tanít. Ha valaki művészetet – irodalmat – közvetít, energiát ad át. Hiszen nem csak azt kell megértenie, hogy mit ír a költő, hanem át is kell élnie egy zsenialitással megáldott-átkozott, intő jelként nekünk adatott költő életélményeit, megélt életét. S ehhez a tehetséges, jó tanárnál nem elég az empátia, a csöndes, meghatódni képes beleérző-készség. Képessé kell válnia arra, hogy ne csak értse, mit mond Ady Endre, Weöres Sándor, Pilinszky János vagy Balassi Bálint, hanem saját sorsaként élje meg azt, ami nekik osztályrészül jutott. A hívő ember számára determinált tér- és időkoordinátát, mely sorsa: lehetősége és végzete.

⁴⁵ Bényei József: „*Tebenned bízunk*”. Versek. Szerk. B. Kindrusz Erzsébet. Illusztráció: Józsa János.

„Miatyánk, ki vagy a mennyekben, / rendszereinkben örökös, de bizonyos ismeretlen, akit nem láttak csak a legendás szentek...” – szólal meg Márai Sándor dadogó, Mária-siralmát idéző imája hangján. „Szenteltessék meg a te neved” – kezdi minden strófáját az Úr imádságának ismert soraival, majd kibővíti szakaszait a maga számára kegyelmet kérő, esdeklő, ugyanakkor hitetlenségét, pogányságát magyar ember módjára meg nem bánó, ám miatta bánkódó, Isten kegyelmét mégiscsak szomjúhozó hívőként, mert „Tenyered poharából törtszárnyú madár vizet vehetett” – bizonygatja, tudván, hogy a megcsonkítottság, a leszorítottság, megsebzettség, féllegettség állapotából mégiscsak van Istenhez vezető út. Hiszen Sütő András lőtt lábú madara sem kárhozatra kárhoztatott, félszárnyú asszonyai is röptek, s az ő nyomukban is elvezet az ösvény Hozzája. Mert „az irgalom tiszta rendje” a törvény. Ekképpen „jöjjön el a te országod”. Csakhogy ember szólít, kishitű, ki máris alkuszik, feltételeket szab, akinek életét mindvégig HA-k ketrecébe zárta magamaga. Csak akkor „jöjjön, *ha* az béke” – mert ideje már a pihenésnek, a csendnek, mert fáj a zaj; jöjjön el, de csak akkor, *ha* „országod az a kert, százéves diófákkal, amelyben mandula, birsalma érik s örökre nyár van.” Gyermeki kép él bennünk az Édenről, s gyermeki lélekkel közeledünk „a te mennyei földedhez”, melynek szolgája lesz, aki tudja, „végleg hazaérkezett” (*Töredék*).

Így indul a versciklus, melynek Bényei József ezt a címet adta: „*Tebenned bíztunk*”. Nem egyszerű zsoltár ez, mely bár zsoltári voltában nagyszerű, nekünk, magyaroknak, keresztényeknek – Nagy László szavaival – „himnusz minden időben”.

Isten közelében, a hit kegyelmi állapotában, az anya arcának, egy szerető lény arcának: Isten arcának színe előtt megéli a hazatérés, a ráismerés megnyugvását (*Arc*).

Visszatekintés, pillantás a múltra, az elmúltra? Arra az időre, amikor Mária és József félve nézik, „földből a szégyen hogy szivárog”. Visszatekintés arra az időre, amikor elmaradtak a csodák, „üres a betlehemi jászol”. Amikor a három pásztor csak „sompolyog” szégyenkezve, s „a gyöngé bárány üzve béget”. A lírai én az üldöztetés idejére emlékeztet, s csak a végítélet bizonyosságának tudata őriz a „nagy megalkuvástól”. Amikor a három király árulása díját, a „kopott aranyrudat” csapszéken fecserli, s „bambán él, falsul fütyörészget”. Hisz félnek – akárha Ady Csönd hercege lépkedne mögöttük –, mert tudják, érzik: „az álmokat visszakerik, s adóztatják a tisztaságot”. Nincs bátrabb s nagyobb számvetés elmúlt korunk szégyenével, mint Bényei József vallásos verseinek ciklusába ágyazott *Földből a szégyen* című verse. Amit rámért e kor, azzal számot vet egyszerűen, férfias bátorsággal. Szivárog a szégyen, mert számvető szavait ma sem hallják. Júdasok lettünk mindahányan, és sírva üvöltjük: „Nem ismerem!”. Korunk szégyene, szokása, hogy „senkise szólt rá a tagadóra”, s a „megmaradt hívők a domb alatt csendesen sírtak.” Panaszra nem nyílik ajak. Még az istentelen zsoldosok, akiknek olcsó az emberélet, még ők is megvetik a Júdást, aki „ingyen is tagad”. Ám a „korán tagadó”, de

félve félő tanítvány próféta lett. Nem hitványabb és nem derekabb, mint Jónás. S míg él, remél: hogy talán megszületik „az új Messiás”, mert kell a megbocsátás. Mert a megfeszített Régitől nem várhat megbocsátást. Új Messiásnak kell jönnie („*Nem ismerem!*”).

Kemény szavak. Újszerű tetemrehívás. A költő tudja, hogy bűnére nincs bocsánat, mert ember meg nem bocsát. Csak Isten. De bűneit megbocsáthatatlanul nagynak tartja: két Megváltóra mértnek. Nem hiúságból: a kor hitványsága s az ember gyávasága nagyobb, mint amit megbír e megváltás. A megszólaló bátorsága új, s ebben nincs sem Ady-, sem Balassi-utánjátszás. A világrend újabb, s nagyobb Istent kér. E század, e pokoltörténelem nem festődik galambfehérre, galambártatlanra a meglévő Biblia-kínálta istenkép, istenhatalom révén. Játsszódjék újra a Biblia! Teremtődjék újabb Isten! Mert ennyi szégyen, bűn után kevés egy Isten.

Az az Egy, aki Van, a kegyelmet osztó, csak erőtlen öregember. Egy anyakép erősebben köt: „Kapufélben áll százezer éve anyám”. Pokol vagy mennyország kapujában? Évezredes kitartást, helytállást sugall ez az anyakép. Helytállásáért Isten kénytelen megkönyörülni neki, s általa vétkes fia is kegyelmet remélhet (*Kapufél*). Meg a nagyszülők által, akik belefönték a költőt egy balladisztikusan homályos, mégis oly szépen ábrázolt magyar, kálvinista élethagyományba: „Nagyanyám, Varga Borbála elindult holtak útjára” (*Isten szekerén*). Mint aki tudja, mi illik, szépen felöltözik, lovasfogaton indul az égbe. Csak egy elárvult kisszék jelzi e földi életben hiányát: „Csönd gubbaszt árva kisszékén”. S akár József Attila „mamá”-ja, az öregasszony képe eggyé lényegül a transzcendentálissal a lírai én visszaemlékezéseiben: „tisztá kötőjét felvette, / tisztán lássa az Istenke”. Hisz új szolgálatra jelentkezik. Szolgálattevő lesz ő Isten udvarában is: odafenn „keresgél égi csirkéket”, ő, aki rég eltávozott, most ismét jelen van: „vacsorát adna: engem vár, / ott les a legszebb csillagnál”.

Nincs más út, csak az, mely Istenhez vezet. Valamikor a gyermekkor mélyén a templomajtó hívogatta, a titkot rejtő templom csalogatta. De „öregember számára” nincs már ártatlan gyermeknek fenntartott, könnyű megváltás. Ki életútja vége felé jár, vissza nem mehet: az anya, a gyermekkor emlékei integetnek bár, de hozzájuk nincs visszaút. A nagymama képe is vágy marad; s bár menedéknek tűnik a zsoltár – Tebenned bízunk –, a felrémlő harangzúgás, egyedül „Isten szíve nyújt menedéket” (Reményik Sándor). Az eltávozottak képe utat mutat a mennybe (*Templomajtó*).

A lassú elmúlás segítség az eltávozáshoz. Erős fényt lát a haldokló, a halálél-ménnyel szembesülő ember. „*Valami fényes*” Isten közelsége. Ki benne él az emberben, ki kivetül alakmásunkká, az „játszódik hajnalban” velünk, „kirakósdival” vigasztal, ha félünk. Vele együtt adatott élnünk. „Két öreg koma, kettesben jobb a vacsora”, ő az, kivel együtt eszünk iszunk, akár ha úrvacsorát vennénk. Isten majd hív, mint jó pedellus, csenget (*Álmok csillagszórói*), időben figyelmeztet, hogy a kisdiák el ne késsen. Majd fehér gyolcsba rejti a megveretett, halálra kínszenvedő embert (*Csontvert*), mint az asszo-

nyok a keresztről levett Testet. De míg kiszenved, kéri, hogy múltjék el tőle a pohár: „Könyörgök az élők Urához, alázatos és remegő / zsoltári szókkal, a félelem legutolsó idejében, / amikor fűzfára függesztett hegedűmön cikázik / a szikkasztó szél: / Ne kelljen egyedül lennem, fejem fölött, ha megáll / a halál, és elsodor a végtelen emlékezetbe” (*Könyörgés*). Mert fáj a meghalás, de a fájdalomnál nagyobb a megalázottság, melyet átélünk, mielőtt átlépünk a másik világba. „Alázott annyit a világ, adj botlásokért könnyű véget” – a távozás félelmesen fájdalmas perspektívája helyett növényi létet kér: „lebegtess láthatatlanul sejtjeiben a mindenségnek” (*Kegyelem*). A készülődő csomagol: ládába rakja titkát, melyet a „világ végénél ítélő Isten” talál csak meg (*Az utolsó nap*).

A pokolra szállás, a mélyben való megmerítkezés után katartikus záróvers következik. Előrevetített halálutazásában járja meg a lírikus a reámért végső utat, s végül köszönettel adózik azért, hogy még él (*Köszönöm*). Hogy elvégezheti azt, ami még itt vár rá. Megmutathatja, hogy nemcsak lehet, hanem kell is ekképpen szólni. Kicsit bátortalanul – egy bibliofil kiskönyv keretében, alig száz fős olvasóközönség előtt –, kicsit halkán, tudván, hogy az ember, míg él, ítél és megítél, ám mégis bátran szembenézve azzal, ami miatt a poklokat járt lírai én most penitenciázik. Nem vádol, és nem mutat senkire. Annál nagyobb lélek. Példamutató, kinek – jól tudja, – sokan figyelik útját. Verseiben és verseivel példát mutat: csak így lehet, csak így szabad. Mindig a legtöbbet, a legjobbat adni.

Hogy mire vár az irodalmi közélet a rendszerváltás óta? Nem tudni. De e kis verseskötet olvasáskor erősen rémlik, hogy valamifajta várakozása teljesedne be azoknak, akik múltunkról, jelenünkről felelősen gondolkodnak. Bényei József számot vet. Egy harcos, feladatokkal megrakott, nehéz életsors immár kegyelemmel kimért szakaszában számot vet életével, önmagával. Vélt és valós bűneivel. Hogy olvasásakor belénk sajdul: nem volt egyedül. S kéri, hogy maradjunk vele.

Líránk hagyományos formáinak és tartalmainak szép szintézise. Bátor hang, mely múltunkkal számot vet, lezár, s új utat nyit.

Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, XXXVIII/3. (2003.)

Emelkedj, Atlantisz! Két üzenethordó könyvről

Van, ami mellett nem mehetünk el.

Nyáron ránk nevet több méter magasról egy hatalmas napraforgó, a temetőben a kopjafák üzennek, s magukkal röptetik égbe szúrt csúcsukkal tekintetünket. Angyal

telepedett mellénk, kinek szeme-szája égen függ, omló fal-műemlékek őrzik régmúlt korok jelenlétét; kisgyerek – puha-selymes – ül meglett férfi nyakában.

Vannak dolgok, amelyek megállítanak, amelyek mellett nem mehetünk el, mert tekintetünket felfele irányítják: emlékeztetnek, hogy e földön vendégek vagyunk, hosszas tartózkodásra be ne rendezkedjünk – lakhelyünk az ég.

Vannak üzenetek, amelyeket a halló hall; a látó lát – ilyen üzenet a könyv, a költészet, az Ige, egy szép műalkotás vagy egy gyermeki rajz. Hogy mindenkor lássuk, tudjuk: Isten saját képmására teremtett bennünket.

Könyvespolcomon egymás mellé kéredzkedett valahogy két könyv. Sárga mindkettő: a pici márványpapír borítójú, a vaskos-nagy borítója pedig egy festmény, címe *Dél/Süden/South*, Hajdú László alkotása. Az éltető Nap sárga sugarát viseli magán mindkettő. S hogy miért illik a kettő egymáshoz? Mindkettő a teremtett világ teljességét hordja magán. Az elsővel kezdem, s ez megvilágítja a második lényegét.

Vajon gyermekrajzok megérdemelnek egy egész könyvet? Még hozzá kézimunkával, bibliofil kiadásban megjelentetett könyvecskét, értékes tipográfiai megjelenítésben? Melyet egy büszke nagypapa készített el a szeretet eszközével, mai gépesített sorozat-világunkban megmosolyogtató, de megálljt kiáltó babrálással: a Debreceni Bibliofil Műhely sorozatában ez a 19. kiadvány.⁴⁶ A korábbi kiadványok közül a teljesség igénye nélkül sorolható fel *Szóló és bor a Bibliában*, *Tollrajzok, népművészeti értékek, vallásos versek*, *Ujszászy Kálmán, a falukutatás népszerűsítője*, *Debreceni helytörténet*, *Lévay Botond és Bényei József istenes versei*, *Ötvös Lászlóné imái*, s érdekességgént egy marosvásárhelyi könyvkötő-dinasztia története. *Dr. Varga Gábor*, a kiadó szándékosan a transzcendentálist keresi könyvtémáiban – miközben értéket őriz, gyűjtöget.

E kis rajzskönyv is karácsonyi ajándékként készült 100 számozott példányban. A rajzokból árad az őstudás, a belső világ teljessége, a földre érkezés pillanata – írja *Láposi Terka*, a könyvecske egyik értékelője. A gyermekrajznak ünnepteremtő ereje van, fel-fényesedik benne mindenki. Az is, aki rajzolja, az is, aki megtekinti. Lelkecskék mosolyognak, a teremtett világ köszön felénk: mely a virágból a világig jut el, ha az ég felé növesztő fény rávilágít. A gyermeki lélek éggel, szellemekkel társalkodik. A Teremtővel közvetlen kapcsolata érhető tetten – a gyermekrajzokban. Átaluk minden pillanatban újraszülethet a világ. A gyermek a Teremtő tenyerén él, s nehéz megállapítani, most érkezik, vagy most éppen indulóban van az égiekhez. Öröm kézbe venni, örömet szereznek a színek, a mesebeli, álomszerű jelenségek, az, hogy azzal foglalkozik, azt rajzolja meg, ami érzelmileg fontos a gyermek számára – írja *Karsai Ágota*, a könyvecske másik méltatója. A királykisasszony kötényén hordozza a világmindenséget: napot, virágot, palotát, szívet. A húsvéti tojás pedig magába foglalja a világmindenség születését, a nemzés misztikumát.

Aztán a másik könyv Turcsány Péter hármaskönyve⁴⁷, melyben maga a teljesség rezege. Az írásképe, képi megjelenítése, a fotók, a szöveg tipográfiai elrendezése, a műfajok sokfélesége (vers, prózavers, esszé, reflexió, aforizma) is ezt tükrözik. A témák sokfélesége, s a döbbenetes, megszállottságra valló termékenység-bőség, a keletkezés ideje sokat elárul. Ő és új, születés-érés, halál és feltámadás együtt létezik e könyvben. Ezt jelzi a kezdő fotomontázs is.

A vendégszövegek: jártasság, bennfentesség irodalmunkban; egyetemes kultúránk kincseinek tulajdonosa, ki így bánik velük. A sokszor megsiratott, ünnepkor úrasztali kenyérként felmutatott szép magyarságunk szeretete, féltése, óvása – örök megtartása iránti vágy szólal meg. A cím – *hármaskönyv* – mesebeli, számmisztikus jelentése a teljesség ígéretét hozza.

A hármaskönyv költő-szerzője nem didaktikus: „azt látjátok meg benne, amit saját gondolkodásotok megenged” – írja 1982-ben, első verseskönyve megjelenésekor. Nem erőltet ránk semmit.

Emelkedj, Atlantisz! – az elsüllyedt harangtól már búcsút vettünk, ott a mélyben, most már jöjjön fel a rég elenyészett gyermekkor, kamasz vadság, süllyedő nép, te is szép magyarság! Mert Rekecsin sziklái alatt zokogva dördül a patak, Rekecsin dombján a templom – kertben nem rózsa nő – csak gyom (*Csángó ballada*). *Emelkedj Atlantisz!* Hisz *A Săbăoani bazilika udvarán* az újbóli felismerés: *Vörösmarty* után, *Farkas Árpád* után, nagy halottnézőink után, hogy nem a vereség fáj, csak a bukás: gyilkosság volt itt – sohase harc. S egyedül *Talán a szív marad*, ha a költészet is búcsút vett tőlünk: Mintha valakinek csak gyermeke volna a költészet, a Csend az útról térne le. „Apácska; Anyácska! Nélkületek vagyok a kő, a por, a halál – s a halhatatlanok. Nem kell most semmi sem. Csak vers, te légy velem; lebegve úszom el egy ősz falevelen (*A költészet búcsúja*).

Mi nyújt fogódzót, ha Júdások állnak Isten őrhelyein? A tudat, hogy Isten nem bottal ver, csak ájulással, s az aljast még a sár is kiveti (*Júdások Isten őrhelyein*)? Kacagásod vízesésében élek, kiszáradnák, ha elhagynálak téged – éltető zuhatag (*Kacagásod vízesésében*). Ha megárad belső tavaszunk, barlang-kesztyűt húz fel a táj és kitapogatja a hegy szívverséét: ég még, dobog a kristályá dermedt a tűz. Mert a kedvesség és öröm mosolyától megárad belső tavaszunk (*Belső tavaszunk áradása*).

Nem csupán szép képek, impresszionista mezben – a költő az embert, mint a mindenség részét, annak mozgásában, változásában érzékeli: a hegy kesztyűvel tapogatja a hegy szívverését (*Belső tavaszunk áradása*), – de döbbenetes élményt nyújt, víziót, taktilis, auditív élményt, mely visszavisz az anyaméh előtti állapotunkba. És hogy

⁴⁶ *Debreceni óvodások rajzai*. Kiadja: Dr. Varga Gábor. Debreceni Bibliofil Műhely 19. Debrecen, 2002. 22 [2].

⁴⁷ *Emelkedj, Atlantisz!* Turcsány Péter hármaskönyve. Pomáz, Kráter Műhely, 2003. 310.

visszatérhet az anyaméhhez, melyet a lélek mélyrétegei zárnak hermetikusan – ritka kiváltság, nemcsak felfedezni, de ábrázolva láttam, halltani, érzékeltetni azt a világot, melyet e létünk itteni szakaszában csak keveseknek adatott meg élni. Turcsánynál nem költészetről beszélhetünk elsősorban: költői kínálata teríték a mindenségből, általa kicsinységünk aprókat ízelhet. Kérdés motoszka: áldott kiváltsága tudatos-e vagy ösztönös-tudattalan? Vajon tudatosan viseli-e üzenethordó, közvetítő szerepét: köztünk, földiek s egy máslik) világ között?

Az öregség szimfóniájában mintha nagy zenekarra komponált művet szólaltatna meg: hangulatkeltése beváltja a teljesség ígérését: Támadnak rád lelki apróságok, hangyányi kicsi átkok döntik – a szellem korábbi lángolása csupa visszfény – ó hanyatló életek hosszú árnya, ó halkuló lélek szimfóniája. Emeld, emelked föl szemed, a történetek benned lapulnak, hogy az égiekhez visszatérjenek, a kő az élet, a föld a tied a szentlélek tüze házad tornyára száll. Lobog, lobog tőle minden porcikád (*Fehér madár a templom keresztjén*).

Halállal terhes partjainkra tört tengellyel rognak a Göncölök – számvetés a veszteség mérlegén (*Számvetés*). Önszimbólum a szarvassá lett Messiás (*Megmentett tisztásaink*): agancsa a Tisza húrjai (*Szarvas térdel*). S megírjuk a testamentumot, mint Villon, Faludy, ajánljuk szíves barátsággal (*Testamentum*), ha már ártatlan, akaratlan-tapintatlan törtetésünk, magunk elveszejtése vért csöpögtet *Mona asztaláról* – mert nem szórhatom vágyaim virágként, s megköszönöm, hogy elfogadsz tehernek (*Én nem szórhatom*). Te mindig találsz utat hozzánk és számunkra (*Mázsa és pehely*). Csöndben, ha a csönd elvétetett (*A csönd elvétele*). *Megmentett tisztásaink*-on fölveti fejét a vetés. Tizenhárman, mindig tizenhárman járunk az Istenszékén (*Tizenhárman az Istenszékén*). Lelkünk szimbóluma: a kert. Egyetlen metaforánk. Első és végső. Létezésünk egyetlen színtere (*Szimbólumunk: a kert*).

Turcsány Péter későn – krisztusi korban – jutott első verseskötethez. Aggodalommal vagy örömmel töltsön el, hogy alig ötvenévesen összegez? Négy verseskötet (*Tarisznya, Testamentum, Mázsa és pehely, Megmentett tisztásaink*, egy műfordításkötet: *Tükrök kacagása*, egy tanulmánykötet: *A mérleg közepén* és állandó jelenléte irodalmi fórumokon jelzik útját. A kötet összegzés, s talán egy kezdet. A megérkezés-hazatalálás mér földkövéénél: Istenem, te drága... / taszítottál a tisztulásba / hányszor és újra, újra, / szerettél és megszűrtél: / lehessen ég lakója; / de viszketeg csak vissza-vissza- / forgoló-dunk e förtelembe, / szívem mégis szivacs-ként issza / jeled. Akár egy harmatcseppben (*Kertjeinket dér lepi már*).

A mindenség, mellyel az ember méretkezhetik, ha Isten kegyelméből megengedtetik, bekéredzkedik néhanapján hozzánk. Nap, csillag, ártatlan-pettyes katicabogár, Jákob lajtorjája, mely összeköti az eget a földdel. Év, nap, óra és perc – titkok csillagzata,

mely elrendel pályánkon. Zeng-motoszkál rajzban, verses üzenetben. Sámánja, igrice teljes e világnak: embernek, lelkes állatnak, kőnek, pornak, fának. E világra termett élő gazdagságnak. Világunkat felnyitó, tágító üzenet: éljen ki-ki vele legjobb tudása szerint! Boldog-fájdalmas utaztatás. Hogy erő és gyöngeség, hiba és nagyság-dicsőség mind sajátunk. Istenarcúságunk jegye: a tökéletességben megfogyatkozásuk, a tökélyben tökéletlenségünk.

Confessio, 2003/4.

„add a kezembe / világ sorsomat”⁴⁸

„Jelenemről nem mondhatok semmit, még túl friss, legalább egy éve. A jövőről szívesen beszélnék, de nem illik. Legyen meglepetés. / Az Úr 1981. évében születtem. Még tart” – írja az antológia egyik szerzője bemutatkozásképpen.

Alighanem e sorok bármelyik pályakezdő tollforgatóra igazak lehetnek. A megszületés egy élet időtartamát igényli. Múlt, jelen, jövő – ugyanúgy ígérlet, mint meglepetés. Mindegy, honnan nézzük.

Ez az antológia játék a szavakkal, gondolatokkal, szóformába kíváncsozó érzésekkel, életérzésekkel. Szerzőire a sokféleség jellemző: sok új, formát kereső egyéniség, kiknek útjai sokfélék.

Megálló – a cím találat, ül, mint jól irányzott lövés. Debreceni, többnyire magyar szakos egyetemista író-költőtársaság szólal meg, szavaikon, gondolataikon még rajta a tejízű tananyag-olvasmányélmény. Sok a szó, több kevesebb lenne – s van, aki már ezt a törvényszerűséget is felismerte (*Vonásminták, Ismerkedés*). Tanúja vagyunk egy-egy „íróképen” belül is a szerencsés változásnak, formára-, mondanivalóra találásnak (*Dal, Végidő*). Tanúja vagyunk műfajváltásnak (*Hóesésben*) és érzelmi megacélozódásnak (*Így történt, mi megesett*), máshol meg érzelmi ellágyulásnak a saját cikluson belül (*Apám!*).

Van, aki gyermeteg mesét ír (Mártnak!), van, aki kiforrott hangon szól: *Farkas Arnold* Levente hangja nem kellemes, komfortérzést nem kínál szólójának e világ. Új témaként bekúszik az informatika (*A gép előtt*), s a többi téma ismerősen szokványos. Diákhang-variációk. Minimális megélt élet, rengeteg hangulat, érzés, helykeresés, saját működési képesség vizsgálata e világban. Nincs mersz megélt élettapasztalat-közvetítésre – ha mégis: *Kora tavasz, Te, a nő*. Mert az még alighanem nincs: nincs megélt élet-nyom. Megszólal olykor félve, olykor harsányan a szerelemvágy vagy a

⁴⁸ *Megálló. LÉK-antológia*. Debrecen, Kossuth Egyetemi, 2003. 154 [10].

túljátszott kiábrándulás is (*Sziluett, Kövess, ha félelem, A csendhez, Lennék csak veled, Nimródról...*) – még csak az lenne furcsa, ha nem elsősorban és túlnyomórészt erről szólnának az 1980-tájt születettek. Van, ki saját kontúrait próbálja megrajzolni, identitását formálni, magát elkülöníteni a világtól (*Áll a zanya, Óév*). Itt-ott kamaszos életfélsz-halálvágy.

Ne jussunk messzemenő következtetésekig annak megállapításával, hogy ez a generáció más, mint a korábbiak, a későbbiek. Írni tudnak, tanulnak, gyakorolnak – van, ki az anyatejjel szívta magába, van, ki lekészt, mert csupán hatévesen kezdte. Az írás többüknek helykeresés, önismereti út, önértelmezés. A kötetben külön művekként említendő a bemutatkozók: van, kinél tárgyilagos-minimális, van, kinél fenegyerekes, van, kinél lírai, van, ki többet közöl benne, mint azt követő írásaiban. Így teljes egy-egy miniatűr írókép.

Bede Márta, Bódis Szilvia, Farkas Arnold Levente, Farkas Gábor, Gárdonyi Szilárd, Hegedűs Lajos Hunor, Lajtos Nóra, Lapis József, Malmos Károly, Vida Virág, Sarkadi Sándor verseihez, reflexióihoz, elbeszéléseihez *Ockenfusz Péter, Uzonyi Ferenc és Vida Virág* illusztrációi, valamint a könyv teljes írásképe hangulatosan-igényesen illeszkedik. A társaság színes, sokféle, reményteljes – egy pillanatra megálltak tagjai egy siklópályán, kacagva összefogódtak, hogy majd évek múltán nosztalgiával mérhessék magukat diákkori magukhoz. Ha a visszapillant ó méltó lesz korábbi önmagához – ez az összeállítás célt ért.

Ezért felmérhetetlen hasznú e diákantológia.

Confessio, 2004/2.

„Megérintve”

Egy „másfajta” – didaktizált kereszt(y)én(y) – olvasókönyv⁴⁹

A szöveggyűjtemény vagy olvasókönyv a pedagógiai munka segítője. Irodalmi, esetleg történelmi szöveggyűjteményt minden iskolában használnak. Ám **Kósáné Dr. Oláh Júlia** főiskolai tanár a közelmúltban egy didaktizált keresztény irodalmi szöveggyűjteményt jelentetett meg.

A puha kötésű, fűzött, kétkötetes olvasókönyvet fóliázott borító fedí – jó érzés kézbe venni. A borító piros színe a színszimbólika nyelvén szeretetet jelent. A két kötet

fedőlapján egy-egy rajz látható: az első kötetben egy régi fametszet, melyen a ptolemájosi világképnek megfelelően a tányérszerű, lapos Földre boltozatos égharang borul. A képen egy vándor törte át az Égboltot: feje s már egyik keze kívül a harangon, miközben döbbenettel figyeli a milliányi fogaskereket, melyek az égitesteket, a Napot, Holdat és a csillagokat mozgatják. „Der neue Mensch durchbricht die begrenzte Welt des ptolemäischen Universums und erblickt neue Wunder”, azaz ‘Az új ember áttöri a ptolemájosi univerzum behatárolt világát, és új csodákat pillant meg’; egy 1888-as fametszet alapján. E borítóábrához hasonlóan szólít meg a második kötet borítórajza, valamint a könyvben levő többi illusztráció is – mind megannyi beszédszituációt kínálva.

Kósáné Oláh Júlia szerző- és segítőtársa **Evelyn Küfmann**, a Nyíregyházi Főiskola Német Nyelv és Irodalom Tanszékének német nyelvű lektora volt, aki kipróbálta a hallgatókkal és kiegészítette az összegyűjtött anyagot. Evelyn Küfmann tehát több mint lektor. Az olvasókönyv rejtélyes címét is ő adta.

Besinnlich durch das ganze Jahr – ‘Elmélkedve, eszmélkedve, szemlélődve egész éven át’ – sugallja a cím, amelyet Kósáné Oláh Júlia inkább így fordít: ‘*Megérintve*’. Mint ahogyan őt is megérintette a szív, a fül s a szem csendje. A hit és hitének a felvállalása.

Egy németországi meghívás során az Iserlohn-i Evangélikus Akadémián szólították meg a könyvek, így támadt az ötlet, hogy nem mesékből, nem képregényből és nem irodalmi szemelvényekből, hanem keresztény szövegekből állít össze olvasókönyvet, amelyben nem a nyelvkönyvek megszokott tematikája szerint bővül az ismeretanyag, hanem a keresztény irodalom révén válik kommunikatív nyelvkönyvvé. Ezért lett az összeállítás alcíme: *A „másfajta” olvasókönyv*.

– Könyveket küldtek, sokszor nem is tudtam, honnan – vallja a szerzőnő. – Sokan mellémálltak jó szóval, tetteikkel. E szöveggyűjtemény az én küldetésem. Hajdúnánási református „lány”-ként megéltem, hogy az, amit a gimnáziumban tanítottak, s amire otthon neveltek, azt fal választotta el egymástól. Az egyetemen pedig az erős gyökerek láthatatlanná váltak. Hiszen akkoriban tanárként „nem illett...” A szöveggyűjtemény anyaga ráfelel arra, ami élt bennem. Vallomás. Általa elmondom, mi a fontos számomra ebből a világból, milyen a kapcsolatunk Istennel, szüleinkkel, gyermekeinkkel, a törvényekkel, a természettel, és megtanítom, hogy felelősséggel tartozunk e világnak.

A könyvet kalendáriumforma szerkeszti: a tizenkét hónap ritmust diktál. Minden hónapot egy bibliai szöveg vezet be: januárt a *Miatyánk*, a következő tíz hónapot a *Tízparancsolat*, majd decembert a *Hiszekegy*. E szövegek valamely gondolatához kapcsolódik az anyag: a mese, a játék, az igaz történetek, valamint a gondosan összeállított

⁴⁹ Kósáné Oláh Júlia; Evelyn Küfmann: *Besinnlich durch das ganze Jahr. Das „andere” Lesebuch mit literarisch-ästhetischen und religiösen Texten [Megérintve. Didaktikus keresztény irodalmi szemelvények] I-II*. Nyíregyháza, 2001. 216., 169.

kétnyelvű szószedet, mely megkönnyíti a nyelvtanuló munkáját, aki megspórolhatja általa a szótárazást.

A könyv egyrészt régi német és osztrák irodalmi szövegek gyűjteménye, másrészt kipillantás a világirodalomra: így kerültek bele az indiai, arab eredetű szövegek vagy **Assisi Szent Ferenc Vallomásai** mellé magyar irodalmi szemelvények. Mária alakja is megjelenik a szöveggyűjteményben. Felcsillan a múltunk: Ady, Ravasz László, Gyökössy Endre és – ott van a jelen.

Kósáné Oláh Júlia szereti a meséket: az ember általuk elmondja azt is, amit nem akar egyébként elmondani. Módszertanilag is hálás műfaj, mert sokféleképpen fel lehet dolgozni: „másképp” elmesélni, eljátszani – rengeteg kreativitásnak nyit teret. Elgondolkoztatnak, olykor pedig megdöbbennek a szöveggyűjteménybe felvett mesék: *A kanalak (Die Löffel)* című orosz népmese az „Egymás terhét hordozzátok” bibliai tanítást sugallja, magyarázza. A zsidó **Midrás** meséje a hitet az étel ízét megadó fűszerhez hasonlítja. Olvashatunk német mesét egy királyról, aki bölcsen lemond arról, hogy az élet vizéből igyon. De olvashatunk imádságot, éneket, mondát, legendát, novellát, meditációra szólító szövegeket, anekdotát, találós kérdést – és több más rövid műfajt, mely a nyelvtanuló elméjét megmozgatja. Jelen van a példázat és a prédikáció műfaja is. **Gyökössy Endre**, a nemrégiben elhunyt lelkész-pszichológus-szépíró a bibliai példázat műfaját az irodalomhoz közelíti: *A kislány, aki hátrafelé lépdél* vagy a *Megfényesedünk tőle* című rövid, lelkünk mélységeibe fordító és önmagunk tökéletlenségével szembesítő „mai példázatok” eredeti magyar szövege olvasható Kósáné könyvében. Ugyancsak magyar szöveggént ágyazza a német szövegek környezetbe – megfelelő feladatot kínálva a tanulóknak – a *Jézus élete a csángók szájhagyományában* című gyűjtést, mely a magyar hitélet néprajzi vonatkozásairól szól. **Ravasz László** erdélyi református püspök és neves prédikátor szépirodalmi igénnyel felépített *Gondolatok* című esszéjét is magyarul olvashatjuk. **Zsindelyné Tüdős Klára** – aki beírta nevét a protestáns hitéletbe és egyháztörténetbe –, magyar nyelvű, a *Jóság és szépség* című imádsága ugyancsak ellenpon-tozza a német szöveget.

Kétnyelvű feladvánnyként kínálja a könyv **Ady Endre** *Szelíd, esti imádság* című versét: az eredeti szöveg összehasonlítható a német szövegalakkal, amelyet az erdélyi Franyó Zoltán ültetett át németre.

Külön méltatást érdemel a szöveggyűjtemény énekanyaga. A szövegek mellett ugyanis számos keresztény éneket is találhatunk e gyűjteményben, melyek megtanulásra és éneklésre is alkalmasak a mellékelt kotta segítségével. Dávid király zsoltára mellett (*Der Herr ist mein Hirte* – Az Úr az én pásztorom, 23. zsoltár) a protestáns énekeskönyvek dallamverzióival és szövegkincsének német változatával ismerkedhetünk. Kultúrtörténeti kincstárat nyújt ez a szöveggyűjtemény a liturgikus énekekből. Például az *O Haupt voll Blut und Wunden* – a régies szövegű *Óh, Fő, teljes sebekkel*

kezdetű, 1601. évre datált, Johann Sebastian Bach dallamát őrző nagypénteki ének ebben az archaikus, magyar változatban csak a Kolozsvári Református Egyházkerület énekeskönyvében lelhető fel. (A magyarországi, második világháború után megreformált énekeskönyvben az ének szövegváltozata: *Ó Krisztusfő, te zúzott*). Az ősi vallás-gyakorlat részét képező énekek mellett megtalálhatók a jelenkor dallamai is: *Jetzt ist die Zeit, jetzt ist die Stunde, Manchmal kennen wir Gottes Willen* és mások. De meglepetéssel fedeztem fel benne a 19. század megújuló hitéletének egyik népszerű dallamát is – magyarul: *Ó Jézus árva csendben*. És még meglepőbb a magyar szövegű ének felvezetése: „Mindnyájunknak megvannak valahol keresztyén gyökereink. Ha például **Júlia** ezen gondolkodik, Hajdúnánás kisváros jut eszébe a református templomával, a szüleivel és édesanyja kedvenc templomi énekével...” A szerző tehát szereplőként lép be a könyvbe és lép ki a könyv lapjairól. A vallomásos személyességbe vezető szöveggyűjtemény azt is elárulja, hogy a társzerző **Evelyn** kedvenc éneke a *Lobe den Herren, den mächtigen König* kezdetű evangélikus, nálunk is ismert templomi ének (*Áldjad én lelkem a dicsőség örök királyát*). Kitűnő alkalom összehasonlítani a templomi dicséretnek szövegének fordítás során való alakulását.

A könyv nyelvileg nagy kihívás, hiszen a tanulóknak általában nincs bibliai előképzettségük. Zsidó-keresztény/keresztyén kultúránk által mégis benne élünk a Biblia nyelvi világában, amely áthatja a gondolkodásunkat, hiszen metaforáink, hasonlataink gyakran a Biblia nyelvére épülnek.

A szerző, mint gyakorló tanár a könyvvel való oktatás során szerzett tapasztalatairól is beszámolt: felekezeti iskolában könnyebb az alkalmazása (például a Kisvárdai Református Általános és Középiskolában már csoportban dolgoznak vele). Világi képzésben a könyv a tanulókat szelíden vezeti rá arra, hogy tanulmányozzák kultúránknak ezt a részét.

Kósáné Oláh Júlia szerint kicsit „luxuskönyv” e szöveggyűjtemény: azoknak való, akik tudják a nyelvet, szeretik az irodalmat és felvállalják a kereszténységüket. Ma a legtöbb nyelvtanuló csak a nyelvtudást kívánja megszerezni – kulturális, országismereti háttér nélkül, mindössze egy nyelvvizsga erejéig.

– Missziós munka e könyvvel dolgozni: befogadtatása apró lépéses út – veszi át a szót a szerző. – De megtanultam örülni a kis lépéseknek is. Vannak lelkesek és óvatosak. Én óvatos vagyok: Goethét, Lessinget kötelezővé tehetem, de ezt az anyagot nem „önthetem rá” egy állami főiskolán tanuló csoportra. Így leginkább a német szakos kollegáknak ajánlom.

Ám valódi kincstár ez a könyv azoknak is, akik – egyházon kívül és belül – kutatni kívánnak. A mű forrásanyaga több oldalt tesz ki. A hitélettel, keresztény mentálhigiénével kapcsolatos szakirodalom fellelhetőségére hívja fel a figyelmet a részletes bibliográfia.

A könyvhöz **Dr. Anton Gots**, a nyíregyházi kamilliánusok rendfőnöke a következő ajánlást írta: „E szöveggyűjtemény mind összfelépítésében, mind részleteiben és kivitelezésében nagyszerűen sikerült és éretten átfogott mesterműve a didaktikus irodalomnak. Formáját és felépítését tekintve konkrét kivitelezése a mai pedagógiai alapelveknek.” Majd szabadon fordítva Anton Gots szavait: De a legcsodálatosabb a könyv tartalma: Isten Szava; hiszen mai világunkban a menekvés jelenségének, a vélemények és álláspontok változásának közepette, az álláspont-nélküliség és tájékozatlanság világában úgy válik ki Isten Szava az Ó- és Újtestamentumból, mint szellemi fundamentum, melyre a családban és a társadalomban, a kutatásban és a képzésben, a gazdaságban és a nemzetközi kapcsolatokban építeni lehet.

A könyv egyik lektora, **Dr. Orosz György** szerint „Ez a könyv korunk módszertani paradigmaváltását felvállalva társként vonja be az olvasót a felfedező és az értelmező olvasás folyamatába, úgy, hogy a tankönyv-jelleg nem rombolja szét az esztétikai élményt, sőt inkább segíti annak kibontását”. Mivel autentikus szövegekként vallásos tartalmú anyagokat dolgoz fel, és nem kilúgozott, művi szövegeket, így világképet is kölcsönöz, nemcsak szókinccset. Ezt a szándékát a szerző sem tagadja német és magyar nyelvű Előszavában: „Nem titkolt célunk, hogy a könyv a nyelvi készségek fejlesztése mellett szeretné elérni azt, hogy olvasói, a tanulók, keresztény hitükben is erősödjenek.” A szerző azt szeretné, ha a fiatalok úgy találkoznának a keresztény hit elemeivel, hogy közben az idegen-nyelvi ismereteik, készségeik és képességeik is harmonikusan fejlődjenek. S ebbéli szándékát felekezetek fölé emeli: reméli, hogy megtalálta azt a „legkisebb ökumen többszöröst”, mely a keresztény felekezetek minden tagjához ugyanazt az üzenetet közvetíti.

A szellemieken túl kirándulás Kósáné Dr. Oláh Júlia szöveggyűjteménye: Istennek az ember számára elkészített világába, a szeretetbe.

Confessio, 2003/ 2.

Szorítsd meg a kezem!
Renate Welsh Levélregénye magyarul⁵⁰

Vékony könyvecskét tartok a kezemben. Hospice-irodalom. Könyv a meghalásról. Nem horror, nem krimi, melyben gyilkos és áldozat végigvisznek egy izgalmas cselekménysort. Nincs irodalmunkban hagyománya annak a folyamatnak, melynek során

⁵⁰ Renate Welsh: *Szorítsd meg a kezem!* Gödöllő: Rosental Kft., 2010. 128.

emberek meghalnak. Átadtuk a filmiparnak a témát, mely sokszor látványosan, sokszor iszonytatóan, legtöbbször meg félelmetesen mutatja be a meghalást.

Renate Welsh 1985-ben írta levélregényét. Jó kétszáz éves műfaj. Goethe Werthere, Kármán József Fannija köszön vissza. Szenvedéstörténet mindkettő – ezekhez csatlakozik Welsh is.

Felidézi a középkori dans macabre-ot, Dürert, Lucas Cranachot, akik képek sorozatával figyelmeztetnek: a halál előtt mindenki egyenlő, a halál senkit sem kímél. Sem császárt, sem koldust, sem aggot, sem csecsemőt. Welshnél is egyenlővé válik ebben a haláltáncban cseléd tartó és egykori cseléd, öreg és gyermek. Csak a szemlélő más és más. A résztvevő ebben a folyamatban egy 14 éves kamaszlány, aki a nagymamáját látogatja meg annak utolsó életszakaszában egy kórházban. Abban a pár hónapos szakaszban, melyben már az élet javára, azt igenelve értékelődnek át a dolgok. Fontossá válik egy madár, egy virág, egy szép csésze, a napsugár. A szeretet felülír mindent a végső megvilágosodás heteiben.

Az olvasó közben olyanná válik, mint az üveg: átlátszóvá, törékennyé, tisztává.

Néhány epizódot emelek ki, melyek átlátszó üveggé tesznek.

A személyes elbeszélő, a 14 éves Nickel egy 13 éves haldokló lány, Katherine barátságát szerzi meg. Katherine arra kéri, tanítsa német versekre. S Nickelnek egyetlen vers jut csak eszébe, mely így végződik: „te is nemsokára nyugszol, ne félj” – Goethe Éji dala (56. old).

A nagymama örül unokája látogatásának, mert nincs más, akinek bevallhatja élete hibáit, melyek a meghalás fényében tűnnek fel: „Azt is mondja Nagy, hogy ha az emberek olyan sok mindent fel tudnak találni, sok felesleges dolgot, miért nem találnak fel helyettük egy olyan masinát, amivel az időt vissza lehetne tekerni. Úgy, mint a filmeknél, ahol bizonyos jelentekeket kívágnak, és másikkal helyettesítenek” (87. old).

Visszajátszani az élet filmjét, és felülírni a hibákat. Viszont van erre egy módszer: az újra és újra elmesélés. A módszer jó, mert nincs más – sugallja finom iróniával a narrátor, ámde nem teljesen megnyugtató és végleges: „bizonyos dolgokat azért akarunk elmesélni, mert meg szeretnénk változtatni? Ha elmeséltük őket, valahogy megváltoztak, még akkor is, ha nem teszünk hozzá semmit. És nem hazudunk. Így minden elbeszéléssel egy kicsit ki lehetne igazítani őket, annyira, amennyire szükségünk van rá; és ezt talán önmagunk sem vennék észre, és így végül eljutnánk az ‘igazi történethez’, ami pedig valójában teljesen más történet lenne? Úgy gondolom, hogy ez fölöttébb jó ötlet” (87-88. old.)

Ám a narrátor ötletét épp a szóban forgó nagymama élettapasztalata pukkantja szét. Mit sem ér az újra elmesélés, a hiba hiba marad. Az sem menti fel elkövetőjét, hogy „azt, amit akkor tett, teljesen jónak tartotta, csak később tudta apránként felismerni, hogy mi minden volt rossz.”

És a narrátori kérdés: „Ha akkor olyan magától értetődően helyes volt valami, megőrizte volna az emlékezete? Hiszen az ember nem emlékszik minden fogmosásra, csak arra az egyre, amikor egy mozgó fogunk kiesett, vagy valami ilyesféle dolog történt” (88).

Mit tehetünk halálunk előtt a belátott hibákkal? Elmeséljük őket? Meggyónjuk őket? És ugyan ki ad rájuk bűnbocsánatot? Ezért is kell a kezét fogni annak, aki elmegy. Legyen, akinek meggyónni. A szeparált haldoklónak nem ad feloldozást a négy fehér fal.

Ám van, aki meghalni is szépen tud egymaga. Egy kis szürke verébként ábrázolt asszony, Linda. Rokonai sincsenek, senkivel nem beszél. De halála napján mindenkinek köszönetet mond, és elkezd régi halott fiával felvenni a spirituális kapcsolatot: „Jövök már, Johnny!” Boldogan halt meg: „Linda arcán még mindig ott lebegett valami csodaszépre való rácsodálkozás.” Majd a narrátori kommentár: „Az ő életében a legszebb dolog a halála volt” (99. old.).

És a frusztrált, idős rokon házaspár, akik egymás kölcsönös börtönéből nem szabadulhatnak. A meghalás árnyáékában a férfi arra számít, hogy ő marad hátra, a feleség pedig élelmiszertartalékokat halmoz fel, hogy majd egyedül is boldogulhasson. A pokollá váló együttlét alól is csak a halál ad felmentést. Mi az, ami miatt a sikeres orvos, akinek szép felesége, vagyona van, boldogtalan? Zongoraművész akart lenni, de senki nem biztatta. A kishitűség ára nagy, s az élet végén lelkiismeret-furdalásként harsog. „Mások rontották el az életemet, a maradékot pedig én rontottam el. Vigyázz, hogy veled ez ne történjem meg” – figyelmezteti unokahúgát (102. old.). Az árnyzongorista felteszi Beethoven zongorakonzertjét, s az éjszaka közepén előadást rögtönöz: „Charles bácsi végigjátszotta a zongoraszólamot a fotel karfáján, közben az arca teljesen megváltozott. Amikor vége lett a zenének, köszönetet mondott nekem. Magányosan zenét hallgatni borzasztó egyedüllétet jelent – mondta –, akkor minden hang vádként szól” (102).

Mind megannyi apró történet a nagy főszálba fűzve: a takarítónő története, az egyes haldoklók életépizódjai, a rokonok feltűnédezése, a klinika létrejöttének története, a pótapa szerepét átvevő főorvos bölcsessége. Az eltöltött élet rivaldafénybe kerül, hangsúlyossá válik annak milyensége: az alkoholista nő most is iszik és sminkeli magát, aki pedig szakadatlan munkában töltötte életét, most is edényfogót vagy babacipőket köt. Vagy a 13 évesen haldokló lány, akinek épp betegsége gyorsítja fel és teszi teljessé az életét: még a szerelmet is megélheti, verset tanul, kártyázik, játszik, és egy barátnőt is szerez.

A nagymama halála szemérmesen titokban marad.

Nem tudni, a narrátor honnan veszi gondolatait, tapasztalatait, melyeket úgy szegez neki az olvasónak, mint halálos fegyvert, melynek csövébe meredve minden más

elveszti jelentőségét. Csak egy marad: az élet drága, az életnek ára van, az élet kedves és szép. De ezt csak a halál mutatja meg. S csak azok láthatják, akik a haldoklókkal kapcsolatban vannak – mint a narrátor is. Vagy az elfekvő kórház személyzete, főorvosa. Ők megtehetik, hogy igaz életet éljenek. Látják a dolgok lényegét.

Ezt tanítja ez a könyv. Melynek értékét felismerte a fordító, Kósáné Oláh Julianna. Maga is a témában jártas családanya, feleség, nagymama, rokon. Oláh Julianna sokat tud, és sokat vállalt, amikor maga is végigment azon a golgotán, amin a főszereplő. Személyes életével ilyen módon találkozott ez a könyv. Illusztrátora, Galántai Zsófia virágmotívumokkal tette szemléletessé a könyv lapjait, virágokkal, melyek „az emberi élet örök nagy jelképei, végigkísérik utunkat a bölcsőtől a sírig” (125. old.). S bár a regény főszereplője gyermek, a regény nem gyermek- és ifjúsági regény. A keret lehet megtevesztő, ám témája folytán érett és erős integrációs felnőttek számára íródott.

Annak, aki elolvasására vállalkozik, nem elég a kíváncsiság-vezérelte jószándéka. Nyitott szív is kell. A halál ténye szemérmesen háttérben marad napjainkban, akár a szükséglet végző elhúzóódása. A kettő nem egy, s hiába tussoljuk el, a halál méltóságot követel. Olykor az egyáltalán nem emberi méltóság keretein belül eltöltött életre épp a halál teszi fel a méltóság koronáját.

Ehhez a könyvhöz sem lehet másképp, csak méltósággal közeledni.

Könyvtári Kis HÍRADÓ, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei könyvtárak lapja (2010. július).

Anton Gots: Utunk jelei. Hozzád szóló meditációk⁵¹

Érzékeny pontokat érintő könyv.

A hívőnek reménységet, a hitetlennek bizonytalanságot közvetít. Ugyanazt az érzést, mint amikor a gyakorlatlan sofőr kimerészkedik a közutakra, hisz az ember nem természetes elemében él, amikor autóval közlekedik.

A 20. század óta a közutakon tarol a legnagyobb mértékben a halál. Nem véletlen tehát, hogy a szerző meditációit a közúti közlekedés analógiájára írta.

Egyrészt aktuális, közérthető példázatsor – hiszen ma már senki nem vonhatja ki magát a közlekedés alól. Másrészt mindenki ért hozzá, ki jobban, ki kevésbé; egy hivatásos autóvezető, aki naponta több órát vezet, nyilván jobban tudja, reflexeiben, sőt zsigereiben érzi, mit kell tennie, mint a csak vasárnap vezető kocasofőr. Egyiknek

⁵¹ Anton Gots: *Utunk jelei. Hozzád szóló meditációk*. Fordította Kósáné Dr. Oláh Julianna. Gödöllő: Rosental Kft., 2010. 168.

hivatása a vezetés, a másinak szabadidős tevékenység. A nyolcvanéves nénike is közlekedik – élete során talán busszal, autóval, de mindennap közúton, ahol megáll a lámpa előtt –; nincs ember, aki ma már a városok és falvak, településeink, azaz ÉLETTERÜNK infrastrukturális felépítése folytán kimaradna a közlekedésből.

S míg e sorokat írom, azon kapom magam, hogy Anton Gots atyához hasonlóan én is parabolát írok a keresztény életvezetés és az autóvezetés párhuzamáról.

A párhuzam azért jó, mivel a közúti közlekedés is szabályokon (megtanulható és megtanulandó szabályokon) alapszik, akárcsak minden rendszer – ama NAGY ÖSSZEFÜGGÉS is.

A tartalomjegyzéket felütve amolyan keresztény KRESZ-t találunk (terelőút, csúszásveszély, műszaki hiba, stoptábla, zsákutca, zebra fogalmakkal – hogy csak néhányat említsek a fejezetcímek közül).

S a meditációkat tartalmazó fejezeteken keresztül egy lelkipásztor teszi gyógyító ujját esendőségünk gócpontjaira. A fájó pontokra. Mert a szabályrendszer eligazít, vezet. Hogy a fájdalom, az életkudarc, a tragédia elkerülhető legyen.

Ha csak lehetséges. Ám van, amikor nem elkerülhető. Ilyen esetekre is létezik érvényes szabály.

Ha csak a műszaki hibát vesszük: „Valamikor, valamilyen vonatkozásban »erőnk felett éltünk«, és zátonyra futottunk. Összeütköztünk saját magunkkal, a környezetünkkel és az Istennel. De minden 'defekt' lehet szerencsés kimenetelű. Nincs annyira elrontott szituáció, amelyikből ne lenne kiút” (65. oldal) – írja a szerző.

Minden fejezet felépítése a retorikai műfajhoz tartozó meditáció: példázat, melyben a köznapi esetleírás a bevezető példa, majd következik ennek elvonatkoztatása, rávonatkoztatása a hitéletre, majd a tanulság levonása, végül rövid imák zárják az egyes fejezeteket.

A könyv vezérmotívuma az úton levés, a haladás, a mobilitás. Ezt tükrözi a cím is: *Utunk jelei*, vagy ahogy az eredeti német cím sugallja: *Zeichen auf unserem Weg*.

Az eredeti cím jobban kötődik a közlekedés fogalmához, és ezáltal tartalmazza a közúti jelzőtáblákra történő utalást. A fordító, Kósáné dr. Oláh Julianna elvonatkoztat: figyelemfelkeltő címfordítása már egy magasabb síkra vezet, egyúttal magában hordozza az isteni jelzés, figyelmeztetés, kinyilatkoztatás fogalmát.

Az ókori „nem léphetsz ugyanabba a folyóba” – Babits fordításában „nem lépetsz kétszer egy patakba” – héraikleitoszi mondás így válik napjaink megnyilvánulási formáival, szavaival aktuálissá.

Az idő linearitásában élő ember számára nincs megállás: egyik pillanatról a másikra halad, hol előre, hol vissza, számtalan akadállyal küzdve (műszaki hibával, oldalszéllel, sebességkorlátozással, korlátozott látásviszonyokkal, előzési tilalommal – hogy ismét néhányat említsünk a tartalomjegyzék fogalmai közül.)

A különös tematikába ágyazott prédikációk – meditációk és imák – egy keresztényi világképet közvetítenek, ezen túl az író-lelkész szenvedélyes hitéről és keresztényi odaadásáról tanúskodnak. Amivel a fordító alázattal és ugyancsak szenvedéllyel azonosul. A Magyarországon élő magyar és osztrák szerzetes, Anton Gots szerző erénye, hogy szenvedéllyel ír a hitéletről, és képes ezt a szenvedélyt nemcsak a fordítóban, hanem az olvasóban is felkelteni.

A pontosan, precízen szerkesztett könyv a fordító munkáját, a könyvhöz való viszonyulásának koncepcióját tükrözi. A fordító előszavában nemcsak fordítóként, hanem az idegen nyelv módszertanában és irodalmában jártas tanárként is megnyilvánul: „Irodalom szakos tanárként mindig izgat a mű megfejtéséhez hozzásegítő ‘nyitott pontok’ megtalálása, faggatása. Ez a mű bővelkedik az ilyen ‘nyitott pontok’-ban. Minden új fejezet új rejtvényfejtő játékra hívja meg az olvasót” – olvashatjuk Kósáné Dr. Oláh Julianna előszavát. Majd a *Gondolatok...* című fejezet rövid összefoglalót tartalmaz a „Gyógyítsd a betegeket, hirdesd az evangéliumot!” jelszavú kamilliánus rendről, a Nyíregyháza-borbányai központjukról, és az ott tevékenykedő Anton Gots szerzetes életéről, írásairól. Különös kegy, hogy ez a szerzetesrend, amelyik „segítő kezet nyújt”, éppen itt, a keleti végeken, a szegénység zátonyain létesített otthont.

A fordító vallásos festményeket használt fel az úton levés fogalmának jobb megértése érdekében; a *Megjegyzések a könyv illusztrációihoz* című jegyzet szintén a könyv szerves része ugyanúgy, mint a borító, melyet Galántai Zsófia restaurátor készített.

A fordítás minőségéről a lektor, Dr. Kézi Erzsébet így nyilatkozott: „A pontos fordítást szép magyar nyelvű megformálás teszi teljessé. A fordító kiváló tolmácsolója annak a gondolati tartalomnak, melyet a szerző ki akart fejezni”. Elöljáróban megjegyzi: „A fordító néhány hónapon belül a második munkájával jelenik meg a magyar könyvpiacra. Munkáinak tartalma azonos tárgykörben mozog. Az emberi élet, az elmúlás, az Isten iránti szeretet, valamint a Hit áll műveinek középpontjában”.

A példasor – a végigvitt és kifejtett allegória: hitélet = közúti közlekedés – egyedi és jól példázza, hogy az emberi élet irányítás, szabályrendszer nélkül, sőt olykor még a jól szabályozott mederben is törékeny, esendő, esetleges; az ember kiszolgáltatott. A késő középkori, minden meghatározó művészeti ágat, így a képzőművészetet is átfogó dans macabre, azaz haláltánc műfaj művelőit – Hans Holbeint, Lucas Cranachot és Albrecht Dürert – is cserbenhagyná a fantázia annak láttán, ahogy a 20. század óta a közutakon tarol a halál. Valóban: sem csecsemőt, sem aggot, sem koldust, sem királyt nem kímél, a felsorolt festők korában szokványosnak számító halálnemeket megszegyenítő módon. A közúti közlekedés parabola azért kiváló, mert reflektorfénybe kerül ezáltal az emberi élet tojánhéj-törékenysége.

A hasonlat figyelemfelkeltő, mert napi élettevékenységünk, mobilitásunk kontextusába helyezi a hitéletet, hisz a jelenkori ember könnyen beleeshet abba a hibába,

különösen a vasárnapi keresztények vagy a még ritkábban vallásukat gyakorlók, hogy statikussá merevített, idillikus, majdhogynem giccses képet őriznek a hitéletről. Anton Gots felhívja a figyelmet arra, hogy a keresztény életvezetésnek ugyanolyan tevékenynek, mozgalmasnak és a mai ember számára jelenvalónak kell lennie, akár csak a hétköznapi gépkocsivezetésnek.

[http://eldorado.virtus.hu/\(2011\)](http://eldorado.virtus.hu/(2011)).

Galagonyás dűlő **Király Lajos könyve⁵²**

Van a világnak egy mesebeli sarka. Ahol megtörténnek valóban a csodák. A mindennapi élet apró csodái. Ahol mi is megtapasztalhatjuk azokat, ha képesek vagyunk gyermeki szemmel látni. Nem hit kérdése mindez, hanem a látásé. A gyermeké, aki lelkünk mélyén rejtőzik halálig.

Király Lajos, aki elbeszéléseit, esszéit itt írta, feltár egy világot, mely a Weöres Sándoréra emlékeztet. És nemcsak a *Galagonya* című Weöres-vers asszociációjaképpen („Őszi éjjel izzik a galagonya, izzik a galagonya ruhája...”).

Hanem az által is, hogy akár csak ismert költőnk, ő maga is sajátjának vallhatja azt a csodafeltárást, amire csak a gyermek vagy az érzékeny lelkületű művész képes. Hogy hol van a világnak ez a sarka?

Ott ahol, ha feltekintek az égre, „felismerem a Kis Göncölt és a Nagy Göncölt, a Nyilast, a Fiastyúkot, a Vénuszt, azaz az Esthajnalcsillagot, amely a legfényesebb, és északot jelez. Látom a csillagos eget tejfehér fátyollal átszövő Tejutat is.” Ez éppenséggel lehet a világon bárhol. De lássuk közelebbről: „Amint nézem az eget, jobbról is, meg balról is apró fénypont halad előre: repülőgépek úsznak az égen. A fény suhanását követi a tompa moraj, a gépek hangja...” Tehát reptér közelében?

„Ha a konyhaablak felé megyek, akkor a Budapest fölött feszülő hatalmas rózsaszín-sárgás fénybúra köszönt... A bicskei Báder vendéglő felől sistergő-durranó rakéták szökkennek az égre. Esküvő van [...] A távolban, az M1-esen autók sietnek, mintha hatalmas fénybogarak suhannának az égen. Az autók fényeinek megfordított ikertestvéreit látom a bicskei horgászto nyugodt víztükrében. Távolban a Spar központi raktárai fénylenek, messzebbre pedig a Tatabányát beborító fénybúra világít felém...” (59).

⁵² Király Lajos. *Galagonyás dűlő. Elbeszélések, vallomások, esszék*. Budapest: Uránusz, 2009. 90.

Hol is van mindez? Az írás alatt ez olvasható: „Bicske, Galagonyás dülő” (60).

És a többi írás hasonlóképpen datált. Próza hely, mégis költészetet terem.

Miért is figyelemreméltó? Mert megáll itt az idő? „A pillanat édes, mert a lélekben feszülő álmok és vágyak gejzirjei előtörnek, hatalmukba kerítenek: felvillantva régi szép emlékeket... A pillanat varázsa: vágyainknak bódító, édes mámore, az össze-ölekezés remegő csodája. A másik tisztelete és óhaja. Egy törékeny pillanatra megkapott ajándék a sorstól... A pillanat varázsa ezért szép! Megállítja, megőrzi a világ törtető zajában az embert, hogy lelke megmártózzék az élet apró csodáiban....” (55). Erről szól ez a kis kötet.

És mi minden történik ott? Egy cicacsalád, pontosabban egy egész cicanemzedék napjai zajlanak. Akár az emberek, nekik is vannak örömeik, bánataik, és van valaki, aki ezt odaadással, figyelemmel szemléli, és meg is örökíti:

„A kiscicák boldogok, akár a gyermekek, mert nem emésztik őket a világ keserve. A kiscicák boldogsága – a gyerekek boldogsága. Egymás fülét rágják, ismerkednek saját testükkel és ügyességükkel. Az életük csupa játék: anyjukkal, testvéreikkel, a lehulló falevelekkel, a földön fekvő ágakkal, az illatozó virágszirommal, a repdeső lepkékkel, az anyjuk által hozott, még élő, síró kisegérrel... A kiscicák boldogsága az ember boldogsága is, mert egy pillanatra a lelket nyomorító gondok tovább szállnak, és belefeledkezel a játék vidám hangulatába. Látod, hogy a kiscicák önfeledten, boldogan kergetőznek...” (17).

Majd az *Egérfogócskában* leírja, hogy „a pocoknak keserűbb, az egérnek pedig édesebb a vére...” (29). Talán kóstitolta? Falusi gyermek lehetett, akit a természet nevelt? Nem árulja el. Vagy ennyire beleéli magát a cicák életébe? Hogy még a menüjükről is be tud számolni? Ez számomra rejtély...

De aztán megadja a választ: „A világ csodáit csak figyelmesen láthatod meg – írja *Egy kis sün mindig visszatér* című történetében. És figyelem, elmélyült, hosszan tartó figyelem szükségeltetik a szerelmes körtepár drámájának kibontakozásához: a két gyümölcs már önmagában is a szerelmet asszociálja. De végignézni, hogy szerelmük tragikus véget ér: ehhez már sok idő kell. Pedig az idő csak idelent szorongat bennünket – odaát már nem létezik, s épp ezt a távlatot nyitják meg a természetet megfigyelő, leíró történetek: „Aztán jött egy nagyobb ollójú fülbemászó, és feléjük közeledett. Félelmetes volt. A körtek összeölelkeztek, és féltek: most mi lesz? Az éles olló a körtefiú szárát lassan-lassan vagdosni kezdte. Ők pedig sírtak: Istenem, mi lesz velünk? Mi lesz velem? Ám a gonosz fülbemászó tovább vágta a körtefiú szárát, míg az fájdalmas jajgatással a fűbe zuhant. Testébe a lekaszált fű tövének éles dárdái fúródtak. A fájdalomtól még jajdul egy kicsi és lassan megszűnt a szíve dobogni... A fán maradt árva körteleány bánatosan sírt” (50).

A távlat megnyílik: „Hallgatom, miként moccan, oson, szöszmötöl az éjszakában a picinyke süni, akinek anyja a múlt nyáron a kerítés mellett futott kis lábaival, most pedig gyermeke megy vizet keresni vagy hulló gyümölcsöket... S a virágok. Csodás teremtmények! Illatözönbe borítják a fák ágait, a bokrokat, a réteket. Hívogatják csábos illatukkal a bogarakat, tücsköket, lepkéket, madarakat. A kerti világok pedig meghálálják a szoros emberi kezek fáradozását...” (A természet csodái, 52).

„A macskák? – Látszólag céltalanul élnek, üldöztetve az egereket, pockokat, bogarakat, szöcskéket, lepkéket. szeretnek és verekednek. Ragaszkodnak és hálásak, akár az ember. Hangosan nyivákolnak az éjben, énekük néha olyan, mint a csecsemősírás. Extázisban szeretkeznek, s égül kiscickákat szülve boldog és aggódó anyaként élnek, hogy meg ne szűnjön a természet örök harmóniája.

A nappalra sötétség jön, a sötétre fény. A világban pörögnek a percek, napok, évek, századok, évezredek. Gyönyörködés a hunyorgó csillagokkal borított bársonyos éjszakában. Tudod, némelyik oly messze van – fényévekre –, hogy már nem is létezik, csak a fénye jutott el idáig. Már halott. A Tér és Idő végtelenségét ámulod!... A természet csodái adják a lélek harmóniáját” (52).

S hogy mit csinál itt a Galagonyás dűlőben egy író, költő, műfordító? Kertész-kedik, bort fejt, állatokat gondoz, és esténként, amíg az eső dobol a háztetőn, eltávozott nagy szellemek titkait fürkészi: Hemingwayt fordít, az író életrajzát tanulmányozza, szellemével beszélget. Megidézi Krúdy Gyulát. Nem unatkozik. Tevékeny. S kis kötet végén négy oldalon sorjáznak eddig megjelent művei.

<http://eldorado.virtus.hu/> (2011).

Kísérlet egy költői világ felépítésére Tépfő Donát: Selyemsikátor⁵³

Ebben a világban minden lehetséges. Szavak halmaza, gördülékeny egymásutánja, össze nem illő összeillesztése, ám leginkább a világ határainak érintése, feszegetése. Alliterálni, szófajt váltani, névszót igévé, igét határozóvá képezni, jelzőt igésíteni. Megpróbálkozni a futó hangulat bilincsbe verésével, súlyossá tételével. S ami súlyos, azt röptetni.

⁵³ Tépfő Donát: *Selyemsikátor. Versek haladóknak*. Dabas: Grafilux, 2009. 96.

Nomen est omen – mondhatnánk, amikor a fiatal, nagy életenergiájú, szókimondó szerző, Tépő Donát a húrokba tép, s dalol sohasem hallott, sohasem használt nyelvezetten, ám mégis ismerősen, felismerhetően.

Ebben a világban minden lehetséges, régi s új egybefonva gomolyog, és duzzad a verssor, szokványos és újonnan alkotott szavak sorakoznak – de nem bántják az olvasót, aki napirendre tér olyan szóképzés felett is, mint ködmönoktatás, szarvasbangó, zamatszíkla, élménytiszta – gyakorlatilag bárhol üjtük fel a könyvet, mindenütt unikátumokba, egyszeri költői szóalkotásokba botlunk. Hasznukat is vennénk e nyelvújítási kísérleteknek, ha meghonosodnának nyelvünkben, s nemcsak a pillanatnyi ihlet passzírozná őket a versfolyamba. S hogy a költő nem csak tanítani, hanem tanulni is hivatott, ott sorakoznak a ritkán használt, többnyire idegen- vagy szakszavak az egyes versek végén glosszáriumba szedve.

Olyan nagy baj az, ha csörgedez és hömpölyög a mű? – melyben a hét bűn is versciklus-formára lel, kirándulunk jól ismert horizontokon, mígnem az olvasó – egyik leggyakrabban használt szavunkba⁵⁴ többszörösen botolva –, várja, hogy eljusson a szóhömpölygés a végállomásra, és megfejlík a mondanivaló. Ám nincs végállomás. Leginkább sikeres a *Bujaság* megverselése (a hét bűnről szóló ciklus egyik darabja), egy állapot, mely önnön farkába tép.

„Minden verse felér egy vérátömlesztéssel” – áll a hátlapon – nos leginkább szóbillentyűk leütése, unikátum-fúgák kergetése. Indulás a kötet – s a zakatoló szóvonatok andalítanak és zökkentenek. Messze még a költői világhorizont – bár dereng a fény, hol a reménykedés és merevedés nem föltétlenül egyívású, mint e szóvilágban – várunk hát, s talán a messzeségben felsejlik a költő alakja.

Ez a világ dagonyázik testnedvekben, bővelkedik biológiai folyamatokra való utalásokban, s nincs itt helye a holdfényben lézengő lírikusnak. Itt minden anyagba ragasztott.

A legjobb végigvitt verstörténés a *Megtréfálva*: mintha a fiatalság már eljátszana azzal a lehetőséggel, mely az öregség sajátja, melyre mind a száz vers utal. Az ember küzd az anyaggal, míg az felemészti őt. A *Kozmoszat* című vers végén felsejlik a kérdés: „Hát vedd fel / lézerhálós mandarinruhád ma este kedves: hajolj felém / és suttozd el a legféltettebb titkodat.” S kimondatik a kötetcímadó versben a végső tanulságok egyike: „az élet egy selyemsikátor / s nyalja porcelánfalát egy seregnyi bátor bitang: / büntetve ezernyi mától...”

A csehótól a „felhígított valóságig” eljutó költő számára még szűk a világ, még csak lényegtelen részleteiben fejti meg magát (*Piatnikum*). Marad egy mai orfeumhangulat, s a színpad, az is inkább hajnal felé, mikor már minden avítt, borgőzös és zilált. Egyelőre tárgyi világunk lajstromoztatik bőbeszédűen – holott a kevesebb mindig több, legyen a

ti szavatok igen igen, nem nem. Ám legyen, hisz kezdetben fontosabb a Szó. Ha majd tapasztalattal telik s megnyílik a világ, nemcsak a tiritarka kulisszát látja a versíró, hanem azt is, ami az életszínpadon történik. A megismerést sürgető fiatal költőnek viszont húsába vág maga a megismerés, ez a világ nem szép, ez a világ helyenként durva és undorító, émelyítő és másnapos, szürrealista képhalmazokká állnak a szóhordozta fogalmak, lebegő filmkockák. A világ birtokbavétele leginkább itt sikerül: *Sajthotel*, *Blosszomjúság*, *Endorkinátus*, *Mennyszolárium*. És a két nagy lélegzetű versben: *50 lépés és Ötven lépés vissza* (vajon a változó íráskép a címben, mely egyszer szám, egyszer betű, mit sugall?) – kiszámolóként megírt verses curriculum. És az ars poetika: „Klozett-költészetem / sértse füled, bassza szád”. (*Mérhető művészet*) – oldalgátás az olvasónak, egy meg a kritikusnak: „Hát eltöröm pennád gögös himnuszok törtető álcakirálya, s szemedbe köpni is merszem volt, ha kell / rímmészárosként merülök a versalvilágba” (‘78) Igazából innen érdemes elindulni – azon a sínen elindulni, mely új tájakra vezet: ‘78 a címe az utolsó autobiográfiai ihletésű darabnak, mely kimondja – oldalgátás a költőnek is, hiszen van arányérzéke, ugyan miért kímélné hát önmagát –: „Szóinkvizítor lettem”.

Várjuk a versvonalak újabb zakatolását – immáron lankásabb, békésebb tájakon, ahol a vonatablakból messzebbre s többet lát a szem. Várjuk a folytatást.

<http://eldorado.virtus.hu/> (2011).

Sorozatgyilkosság – humoron innen, valóságon túl

Inkább krimiparódia, semmint véres-komoly bűnügyi regény, hiszen a humor ott lebeg a cselekményben, s a stílusban is tetten érhető. És mindvégig ébren tartja az érdeklődést.

Stephanie Ford pszichológizáló, humorizáló könyve⁵⁵ eposzi terjedelemben, 400 oldalon át vezeti, nevettet, szórakoztatja és elgondolkoztatja az olvasót.

Már az első részben lebontja azt a komolyság-, feszültség- és nyomasztó hangulatkeretet, mely a bűnügyi történeteket lengi körül. Magával a címmel is ironizál, amikor az egyik szereplővel kimondatja: „*A lebegő véres lábnyomokat elhinném egy képregénynek, vagy valami agyament regénynek, kivéve a valóságnak!*” (73. oldal). A címadó motívum – véres lábnyomok a levegőben –, mely végigkíséri a cselekményt, a groteszk

⁵⁴ b.-ni és szinonimái

⁵⁵ Stephanie Ford: *Véres lábnyomok a levegőben*. Budapest: Ad Librum, 2010. 400.

irányába tereli a történetet: egy visszautasított vegyésztalálmány (a lebegtető massa) összekapcsolása nagyon is figyelemfelkeltő gyilkosságsorozattal (mindegyik áldozat hátán három véres lábnyom lebeg, mintegy védjegyként).

A gyilkosságok felderítésével megbízott két zsaru „botcsinálta” – ez olvasható a hátapon levő ismertetőben –: az egyik épp büntetését tölti, a másikat áthelyezték az előző munkahelyéről. Véletlenszerűen szakad rájuk az országra egyáltalán nem jellemző sorozatgyilkosság. S hogy mégis helyük van a szakmában – kétségbeesetten próbálják bizonyítani rátermettségüket és szakmai tudásukat. A főszálba két szerelmi szál fonódik: a rendőrnő, Jackie egy színésszel elegyedik szerelmi viszonyba, a másik, Alex meg üzleti úton járó menyasszonyát várja haza.

A narrátor kihúzza a két zsaru lába alól a talajt, midőn a kötelező járőr-, halottkém- és orvosi asszisztencia, valamint a háttérszemélyzet mellett nem bocsát rendelkezésükre kommandósokat vagy rendőri megerősítést, így vívják szélmalom-harcukat egy fantomalakkal, akiről csak a regény derekán derül ki, hogy az a valóságban két személy, nem pedig egyetlen kettéhasadt személyiségű gyilkos. Ám ez sem a bizonyítékok alapján derül ki – melyek a zsaruk asztalán csak tornyosulnak, de az események gyors egymásutánja miatt idejük sincs érdemi feldolgozásukhoz –, hanem a fiatal rendőrnő mindenre kiterjedő, friss logikája és beleérzőképessége révén. Alex, aki a cselekmény során magánéleti krízist él át – úgy sejti, hogy a menyasszonya elhagyta –, valóban botcsinálta: a hullák látványától minden alkalommal rosszul lesz. Botcsinálta mindkettő akkor is, amikor pszichologizáló okfejtéseiket épp az egyik friss gyilkosság után kihallgatja a két bűnöző egy bokorból. Ám ugyanolyan botcsinálta a két gyilkos is: végül nem is azt a személyt ölik meg, aki lélektanilag várható lett volna, s hiányzik a valódi motiváció is a gyilkosságsorozat elkövetéséhez. Damian Costa, az egyházból kiközösített pap a püspökre haragszik, Felice Fiorenti pedig a találmányok hivatalának vezetőjére, aki nemcsak elutasította, hanem ki is nevette a még nem tökéletesített találmányát. A gyilkosságsorozat valós oka és célpontja e két személy elleni bosszúhadjárat lehetne, s az összes megelőző gyilkosság amolyan felkészülés a végső lecsapásra. De épp e két személy meggyilkolása elmarad, a gyilkosok megelégszenek olyan személyek megölésével, akiknek a találmányhoz (a véresen lebegő papírhoz vagy egyszerűen csak a papírhoz) vajmi csekély közük van. Végül a miniszterelnök egyik rokonát szemelik ki, ám az szerencsés egybeesések folytán, másrészt egy eposzi módszerrel, holmi isteni beavatkozással megmenekül. A két rendőr ugyanis, akiknek a realitás talaján kellene maradniuk, kénytelen odafigyelni azokra az álombeli üzenetekre, melyek óvatosságra intik őket, és figyelmüket ráterelik a végső gyilkosság kiszemeltjére, aki egyúttal épp Alex nyomozó menyasszonya.

Hogy a tizedik áldozat leterítése után sincs mód elfogni a tetteseket, abszurd mozzanat. Több alkalom nyílna elkapni őket, ám a két rendőr magányos szélmalom-

harcot vív. A végső leszámolás sem kizárólag az ő érdemük, mert bár sikerül a tettesek gondolatmenetére ráhangolódniuk, a két gyilkos valójában egymással számol le – ezáltal kiszolgáltatva magukat üldözőiknek.

A két elmebeteg kórleírásával az elbeszélő kiemeli regényt az egyszerű bűnügyi regény műfajából, hiszen a két nyomozó pszichologizáló okfejtései megvilágítják a kriminalisztika rejtett oldalát, amiről a filmekben, krimikben alig, vagy egyáltalán nem esik szó. Az egyik bűnöző ugyanis megfélemlítettségéből válik öldöklőgéppé, a másik frusztrált személyiség, kínzó és rabtartó, aki társát dresszírozza, ám ennek következményeként végül maga válik áldozattá. Damian Costa, az elcsapott pap csak véres holttestek látványától képes szexuális örömeit átélni – a fiziológiailag képtelen kotonos epizód rekeszizom-rengető (Costa kénytelen állandóan óvszert hordani, hogy ne érje váratlanul egy-egy gyilkosság-kiváltotta örömesemény). Felice Fiorenti, a sikertelen vegyszertaláló bosszúmotivációja ugyanolyan halvány, mint a társáé: ő gyermekkori sérelmeit szeretné megtorolni olyan személyek meggyilkolásával, akik az élet vesztesei, s előbb-utóbb maguk lettek volna öngyilkosok.

A találmány titka homályba vész Fiorenti halálával, s ezzel a fikcionális keret is bezárul: *„még a legnevesebb professzoraiknak sem sikerült megfejteniük a lebegés titkát”* (394. oldal).

Ami furcsa az ugyancsak lebegő, álmoságban úszó helyszínben, Rockswood tartományban, hogy nincsenek érdemi kapcsolatok, az emberek izoláltan élnek – így kerülhet sor a sajtó egyszerű kizárására az események folyamából –, ám ennek az állóvízszerű nyugalomnak nagy ára lehet. Az emberek nem képesek családjuk, rokonaik segítségével feldolgozni gyászélményeiket, ezoterikus szeánsznak hirdetett csoportterápiára járnak, akárcsak az egyik későbbi gyilkos, Fiorenti, aki csoporttársai közül szedi majd áldozatait. Tehát a kezelés csak kiszolgáltatja az embereket a gonosz erőknél.

Stephanie Ford groteszk írói világának megteremtésével a száz év óta népszerű Rejtő Jenő vonalát követi. Regénye krimikeretben írt elgondolkoztató olvasmány egy ideálisnak hitt, vágyott jóléti társadalomról, mely csak kívülről ép, de megbomlott integritású, beteg.

<http://stephanieford.gportal.hu/>

Curriculum vitae

Apám gazdatiszt volt, anyám pedagógus. Váratlan meg-nem-egyezésüknek köszönhettem születésem: anyám mindenképpen gyermeket akart, apám viszont gyámolítót öreg napjaira. S az, hogy nem maradtam egyke, egy örült diktátor szélsúlyának köszönhető, aki 30 milliós, militáns népű Romániát képzel, s negyvenéves asszonyokat kényszerített szülni.

Voltam óvodai nyelvoktató, gyári bedolgozó, bőrdíszműves, gépíró adminisztrátor, sőt egyetemre is járhattam. Ma két gyermek édesanyjaként fordítok, tolmácsolok, újságot írok. Igyekszem látni is a világban, hiszen sok helyen megfordulok benne. Most harmincévesen már nem bírok mindent végignézni benne. Olykor becsukom a szemem.

A negyven-ötvenévesek nem szeretnek bennünket. Megvádolnak, hogy illúziótlanok, cinikusak vagyunk. Nincsenek céljaink, nincsenek vágyálmaink. – Igazuk van. Tényleg nincsenek.

– Te mit szeretnél? Mi lenne életed álma? – faggatnak. – Látod, én a te korodban világhírű operaénekes akartam lenni! – oktat magánénekesből lett kereskedő-megbízóm.

Nem is gúnyolódok vele, hogy: „No, látod, te sem lettél világhírű operaénekes!”. Tudjuk azt mindketten. Én nemcsak tudom, de hiszem is, hogy nem lesz belőlem sem világhírű újságíró, sem világhírű tolmács, sem világhírű fordító, sem világhírű pedagógus vagy világhírű egyéb. Mi az, hogy világhírű? – Ezért a hitetlenségünkért haragszanak ránk az idősebbek. És jogtalanul. Maradéktalanul követendő példát egyikük sem mutatott. Érhető. Az ő koruk nem kedvezett hősi szárnybontogatásoknak.

Van már egy fiatalabb generáció, akik szárnyaikat próbálgatják: ha oktatnék, gimnáziumi tanítványaim lehetnének. Nem irigylem őket. A fiatalságukat sem. Még nem. Ha rájuk gondolok – ugyan mi hajtja őket, hogy reggelre kelve szépnek és meleget sugárzónak érezzék a napot, és véget vessenek az ággal folytatott küzdelemnek –, csak a feltett kérdéssel maradok. Ha rájuk gondolok és perspektívaikat méricskélem, talán érthetővé válik hitetlenségem.

Mindemellett hívő kálvinista vagyok, nagyünnepeken úrvacsorát veszek.

Szerencsi Hírek (1996. szeptember).

A megjelent újságcikkek téma/rovat szerint (1996-2003)

Gazdaság:

- *Zsibongó, zsúfolt piacok.* = Hajdú-bihari Nap, Gazdaság, II/119. (1996. május 22.). 4.
- *Kedvezmény [Fotex].* = Hajdú-bihari Nap, Vélemény, II/126. (1996. május 31.). 6.
- *Üzlet a Balkánon.* Élet és Irodalom, XL/24. (1996. június 14.). 24.
- *Fizetéskiegészítés határőröknek.* = Hajdú-bihari Nap, Vélemény, II/140. (1996. június 17.). 8.
- *Mielőtt meglepne a betörő... Hogy ne legyen riasztóbb a kép.* Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/158. (1996. július 8.). 4.
- *Hajdú-Bihar megyei szállodák, kempingek, Hajdúturist [Információ].* Elhangzott a Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiójában, 1996. július 23.
- *Köztemető, sírkő hétéves kisfiúra ráesett [Információ].* Elhangzott a Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiójában, 1996. július 23.
- *Növekedési pályán [Megjelent a tízezer forintos].* Erdélyi Napló, Külföld, VII/31. (1997. július 29.). 10.
- *Új magyar papírpénzek.* Erdélyi Napló, a pénz szaga, VIII/19. (1998. május 12.). 10.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-19t.htm>
- *Lassan túl kell adni a régin. Szinte teljes az új magyar pénzsorozat.* Erdélyi Napló, IX/4. (1999. január 26.) 15.
- *Kell-e a jó bornak cégér? – a Kávéházi estéken.* Észak-Magyarország, Abaúj-Zemplén, 57/138. (2001. június 15.). 6.
- *„Mindenkit jobban éltet majd a tokaji bor.” A világörökség részévé nyilvánították a tokajit.* Erdélyi Napló, aurum potabile, XI/23. (2001. június 5.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-23t.htm>
- *A gyarapodás korszakát éljük, avagy Honnan támadnak újabb földbirtokosok?* Erdélyi Napló, XII/12. (2002. március 26.). <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-12t.htm>

Társadalom, kisebbségi lét:

- *A Hajdú-Bihar Megyei Erdélyi Egyesület.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, I/185. (1995. december 5.). 5.
- *Friss diplomával.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, I/203. (1995. december 28.). 12.
- *Mitől ébredszik az idegengyűlölet?* Népiújság, Vélemény, XLV/66. (1996. április 3.). 6.
- *A balkáni üzletkötés 30 pontja. I. rész – Mit érdemes? Mit nem szabad?* Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/114. (1996. május 16.). 6.
- *A balkáni üzletkötés 30 pontja. II. rész – Mit érdemes? Mit nem szabad?* = Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/116. (1996. május 18.). 6.
- *A romániai magyar kultúra szemszögéből. Interjú Deák Ottó teológussal.* Erdélyi Napló, Közösség, VI/22. (1996. május 29.). 19.
- *Szaporítsuk a nemzetet! De melyiket? Egy erdélyi szívsebész életútja [Dr. Péterffy Árpád].* Erdélyi Napló, Közösség, VI/246. (1996. június 5.). 17.
- *Drágán fizetnek a mámorért. Nemcsak alkoholisták fordulnak meg a kijózanítóban.* Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/149. (1996. június 27.). 6.
- *Ki törődik a civil szervezetekkel?* Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/167. (1996. július 18.). 4.
- *Egyesek azt hiszik, mindent lehet... Mit tehet a munkavállaló, ha szerződése nincs?* Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/169. (1996. július 20.). 6.

- *Hajdú-Bihar Megyei Munkaügyi Központ [Információ].* Elhangzott a Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiójában, 1996. július 17.
- *Baptista imaház [Információ].* Elhangzott a Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiójában, 1996. július 24.
- *Elektromos drog és Barbie-baba.* Erdélyi Napló, Közösség, VII/3. (1997. január 15.). 18.
- *Elektromos drog és Barbie-baba.* Patak és Vidéke, Vegyes, III/1-2. (1997. január 31.). 6.; újraközlés: *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1996-1997-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1997. 66-67.
- *Húsvét – alulról.* Erdélyi Napló, Krónika, VII/15. (1997. április 8.) 3.
- *Százezres magántartozások.* Élet és Irodalom, Verseny, XLI/17. (1997. április 25.). 24.
- *Százezres magántartozások.* Tallózó, 18. sz. (1997. május 1.). 796-798.; első közlés: *Élet és Irodalom, Verseny, XLI/17.* (1997. április 25.). 24.
- *Származott egy vesszőszál.* Élet és Irodalom, Verseny, XLI/22. (1997. május 30.). 10.
- *Egyedül a képernyő előtt.* Erdélyi Napló, Krónika, VII/26. (1997. június 24.). 3.
- *Egy évtizede a magyarság szolgálatában. Jubilált a munkácsi Rákóczi-kör.* Észak-Magyarország, Műsor, programok, Kultúra, LIII/172. (1997. július 25.). 6.
- *Mert mindenható vagy és örök szeretet.* Élet és Irodalom, Verseny, XLI/41. (1997. október 10.). 10.
- *Az angolvécé használatának buktatói, avagy a tisztaság őrének feljegyzései egy egyetemi tudósotthonból.* Erdélyi Napló, Szellem, VII/46. (1997. november 11.). 10.
- *Pro és kontra MLM.* Erdélyi Napló, a hálózat, VII/49. (1997. december 2.) 10.
- *Az örömszerzés lehetőségei.* Erdélyi Napló, álom, álom, VIII/1. (1998. január 6.) 10.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-oit.htm>
- *Karriert ajánlunk, nem állást.* Munkabörzék egyetemistáknak. Erdélyi Napló, kitartással, VIII/11. (1998. március 17.). 7.
- *Mert nem vér és test ellen van tusakodásunk [iszákosmentő misszió].* Erdélyi Napló, szenvedély-betegek, VIII/33. (1998. augusztus 18.). 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-33t.htm>
- *Fújjon belé! helyett: Vízellen belé!* Erdélyi Napló, VIII/35. (1998. szeptember 1.). 6.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-35t.htm>
- *Odaát a semmi világba' [II. díjat nyert a lap pályázatán].* Magyar Közélet, II/9. (1998. szeptember). 22-23. <http://hhrf.org/mk/8o9mk/8o9mkt.htm> ; másodközlés: *Az ötéves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve.* Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 64-68.
- *Egy lélegzetvételnél Amerika [Molnár István].* Patak és Vidéke, Vegyes, IV/14. (1998. november 16.). 8.
- *Hogy életed emberi módon élhesd.* Sárospatakon beindult a Családsegítő és Pedagógiai Szakszolgálat. Patak és Vidéke, Vegyes, IV/14. (1998. november 16.). 9.
- *A balkáni üzletkötés harminc pontja. Mit érdemes? Mit nem szabad?* Erdélyi Napló, VIII/47. (1998. november 24.). 15.; korábbi közlés: *I. rész* Hajdú-bihari Nap, Háttér, II/114. (1996. május 16.). 6.; *II. rész.* II/116. (1996. május 18.). 6.
- *Diákmeló.* In *A múzsák közelében.* Az Árpád Vezér Gimnázium jubileumi almanachja 1993-1998. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 13-19.
- *Üzlet a Balkánon.* Magyar Közélet, II-III/12, 1. (1998. december – 1999. január). 23-25.
<http://hhrf.org/mk> ; első közlés: *Élet és Irodalom, XL/24.* (1996. június 14.). 24.

- *Tizenöt év helytállás.* Népujság, (1999. január 5.) <http://hhrf.org/nepujsag/99jan/9nuo105t.htm>
- *Segít a sárospataki családgondozó.* Észak-Magyarország, Itt-hon, 55/6. (1999. január 8.). 5.
- *Egy város – és szülötte – magára talál.* Erdélyi Napló, IX/3. (1999. január 19.). 3.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-03t.htm>
- *Farba rúgni a nacionalizmust.* Erdélyi Napló, IX/6. (1999. február 9.). 6.
- *Nevelőszülők az Óperencián túlról.* Erdélyi Napló, műzlikúra, IX/7. (1999. február 16.). 14.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-07t.htm>
- *Tudunk-e még ünnepelni? Gondolatok augusztus 20. jegyében.* Erdélyi Napló, tudatzavar, IX/33. (1999. augusztus 17.). 3. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-33t.htm>
- *Egy város – és szülötte – magára talál.* In *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1989-1999-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1999. 50-51. (Megjelent az Erdélyi Napló 1999. január 19.-i számában).
- *Csöndes, olcsó háború.* Erdélyi Napló, honfoglalás, X/39. (2000. szeptember 26.). 3.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-39t.htm>
- *Észtek Patakon.* Erdélyi Napló, X/49. (2000. december 5.).
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-49t.htm>
- *Patakra látogatott Észtország képviselője. Silvi Liiva észt grafikusnő kiállítása az Árpád Vezér Gimnáziumban.* Észak-Magyarország, Abaúj-Zemplén, 56/287. (2000. december 8.). 7.; másodközlés: *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium 2000-2001-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 2001. 112.
- *Patakra látogatott Észtország képviselője. Silvi Liiva észt grafikusnő kiállítása az Árpád Vezér Gimnáziumban.* *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium 2000-2001-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 2001.
- *Ez ugye itt nem Románia? Lénard Sándor-reflexiók.* Erdélyi Napló, latin-amerikai változat, XII/15. (2002. április 16.) <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-15t.htm>
- *„Mindig a perem felől jön gondoskodás.”* Erdélyi Napló, XII/17. (2002. április 30.)
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-17t.htm>
- *Elvándorolt egy város.* Múzsá: Népujságmelléklet, 551. sz. (2002. augusztus 10.). 6-7.
<http://www.hhrf.org/nepujsag/02aug/2nuo810t.htm>
- *Elvándorolt egy város.* Erdélyi Napló, XII/35. (2002. szeptember 3.). 3.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-35/2en-3505.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-35t.htm>
- *Zsidónak lenni – hetedízíglén.* Múzsá: Népujságmelléklet, 588. sz. (2003. május 3.). 6-7.
<http://www.hhrf.org/nepujsag/03maj/3nuo503t.htm>
- *Hol a jobb és hol a bal?* Erdélyi Napló, XII/46. (2002. november 19.). 3.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-46/2en-4604.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-46t.htm>
- *Zu: „Herbstreise in Siebenbürgen” im Pester Lloyd Nr. 46 und 47.* Pester Lloyd, Letzte Seite, 9/49. (4. bis 10. Dezember 2002). 20.
- *Egy március 15.-i képeslap.* Erdélyi Napló, XIII/12. (2003. március 25.). 11.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-12/3en-1222.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-12/3en-1223.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-12t.htm>

- „A férfiak véréből, az asszonyok véréből. Isten szeretetéből...” A Gróf Wass Albert Társaság elnöke Makra Zsoltra emlékezik. Erdélyi Napló, XIII/37. (2003. szeptember 16.).
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-37/3en-3729.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-37t.htm>; másodközlés: jobbik. NET, 2003. szeptember 20. <http://portal.jobbik.net/modules.php?name=News&file=print&sid=1806>
<http://portal.jobbik.net/modules.php?name=News&file=article&sid=1806>

Hitélet, teológia:

- *A hit és a vigalom nem zárja ki egymást.* ÉM Hétvége: Észak-Magyarország, Hitélet, 54/50. (1998. február 28.) VI.
- *Görög katolikus bál Sárospatakon.* Keresztény Élet, VI/11. (1998. március 15.). 4.
- *Görög katolikus bál Sárospatakon.* Zempléni Pászka, Görögkatolikus Értesítő, VII. évf. (1998. Húsvét). 12.
- *Az Ószövetség időszámítási rendszere. Egy bibliai felfedezés nyomában.* Erdélyi Napló, VIII/30. (1998. július 28.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-30t.htm>
- *Annások és Kajafások, avagy akik privatizálják az egyházat.* Erdélyi Napló, IX/31. (1999. augusztus 3.). 3. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-31t.htm>
- *Akik az idő sarkait is kihasználják. Gondolatok a teológiákról, mint tanintézetekről.* Erdélyi Napló, IX/35. (1999. augusztus 31.) 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-35t.htm>
- *Erdélyi halottak napja a Reménység Szigetén.* Szerencsi Hírek, XIV/22. (1999. december 15.). 12.
- *Erdélyi halottak napja a Reménység Szigetén.* Erdélyi Napló, csak egy szülőföld van, IX/51. (1999. december 21.). 6. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-51t.htm>
- *Német ajándékok görög katolikus áldással. A görög katolikusok karitatív csoportja csatlakozna a máltaiakhoz.* Észak-Magyarország, Hitélet, 56/4. (2000. január 5.). 4.
- *Pravoszláv karácsony, húsvéti ígéret. Egyházzene az ungvári vonósnégyes előadásában, a pataki görög katolikus templomban.* Észak-Magyarország, Hitélet, 56/28. (2000. február 3.). 4.
- *Határon túliak halottak napi megemlékezése.* Erdélyi Napló, X/45. (2000. november 7.). 2. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-45t.htm>
- *Nem csak igével él a legátus.* Erdélyi Napló, XI/20. (2001. május 15.). 3. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-20t.htm>
- *Az Utolsó szalmaszál [Szabó Lajos könyve].* Észak-Magyarország, 2001. március 13.; másodközlés: HÍRlevél. A Kazinczy Ferenc Társaság körlevele. 32. sz. (2001. július). 15.
- *Énekmondó koldusok, mint az „egyház ügynökei” [Orosz György: „Aranyhegyet ne adj te nekik”].* Erdélyi Napló, XII/44. (2002. november 5.) 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-44/2en-4423.htm> <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-44t.htm>
- *Görögkatolikus népi énekhagyomány: a koldusok nem tudnak sáfárkodni a vagyonnal...* Kelet-Magyarország, 59/302. (2002. december 30.). 11.
- *„Megérintve”: némettanulás keresztény irodalmi szöveggyűjteménnyel.* Erdélyi Napló, XII/48. (2002. december 3.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-48/2en-4820.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-48t.htm>
- *Megérintve.* Reformátusok Lapja, (2003. február 19.). Szerk. NAGY Lenke. 9.
- *Orosz vallásos népi énekhagyomány.* Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, szerk. MEZŐ András, XXXVIII/1. (2003. február). 104-107.
- *Megérintve. Egy másfajta – didaktizált keresztény/keresztyn – olvasókönyv. = Confessio, szerk. TENKE Sándor, 2. sz. (2003). 111-114.*

Pedagógia, iskolatörténet:

- *Beszterce vagy Debrecen? Testvériskolák között épülő kapcsolatok.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/93. (1996. április 20.). 8.
- *Régi igény valósult meg. Egyházzenei tanszak indult a debreceni Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/97. (1996. április 25.). 9.
- *Októbertől nincs zeneóvoda? A takarékoság nem fejlesztés.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/121. (1996. május 24.). 5.
- *„Czeizel-papa” – iskoláról és önmagáról. A tehetség genetikai értelmezése című sárospataki előadása alkalmából.* Patak és Vidéke, Műsor-Vegyes, II/18. (1996. október 25.). 9.
- *Stílusváltás kellene... Balogh László pszichológus a tehetséggondozásról.* Patak és Vidéke, Kitekintés-Vegyes, II/19. (1996. november 8.) 6.
- *Húsz év egy óvoda történetéből. Mikor a lakótelep még „ontotta” a gyerekeket, s mikor már nem.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/273. (1996. november 22.) 4.
- *Húsz év egy óvoda történetéből. Ünnepe a sárospataki Waldorf óvodában.* Patak és Vidéke, Kultúra, II/20. (1996. november 22.) 6.
- *Stílusváltás kellene az iskolában. Beszélgetés Balogh László pszichológussal a tehetséggondozás lehetőségeiről.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/303. (1996. december 30.) 8.
- *Versenyyben az Árpád Vezér Gimnázium. ÁVG-s mércével – országos mércével.* Patak és Vidéke, Vegyes, III/6. (1997. április 11.). 11.
- *Az iskolaváros legidősebb tanítója. Minden diplomát megkapott: aranyat, gyémántot, vasat, rubint.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/151. (1997. június 1.). 8.
- *„Mert életem ezernyi gyökerű”. Beszélgetés a 94 éves Lili nénivel, Sárospatak legidősebb tanítónőjével.* Patak és Vidéke, Portré, III/9. (1997. június 13.) 6.
- *„Igazából még nem fogtam fel, hogy én lettem a harmadik az országban” [Hornyák Péter: földrajz verseny].* Patak és Vidéke, Kitekintés, III/9. (1997. június 13.) 7; újraközlés: *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1996-1997-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1997. 70-71.
- *„Igazából még nem fogtam fel, hogy én lettem a harmadik az országban” [Hornyák Péter: földrajz verseny].* Itt-Hon: az Észak-Magyarország zempléni melléklete, Kilátó, V/24. (1997. június 17.). 6.
- *Művészet és/vagy pedagógia. Húsz éve alakult a Rajztanárok Zempléni Alkotóköre.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/176. (1997. július 30.). 7.
- *Ki tud többet Petőfiről?* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/58. (1998. március 10.). 7.
- *Ki tud többet Petőfiről? Középiskolák irodalmi vetélkedője az Árpád Vezér Gimnáziumban.* Patak és Vidéke, 1998. március 13; másodközlés: *Az öt éves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve.* Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 105-106.
- *Régi igény valósult meg. Egyházzenei tanszak a debreceni Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán.* Erdélyi Napló, a jövő zenéje, VIII/12. (1998. március 24.). 11.; korábbi közlés: Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/97. (1996. április 25.). 9.
- *Kit tud többet Petőfiről? Középiskolák irodalmi vetélkedője Sárospatakon.* Szerencsi Hírek, Ünnepi visszatekintő, XIII/6. (1998. március 27.). 11; korábbi közlés: Észak-Magyarország, Kultúra, 54/58. (1998. március 10.). 7; Patak és Vidéke, 1998. március 13.
- *Szelekció, kontraszelekció a magyarországi iskolákban. Balogh László pszichológus a tehetséggondozásról.* Erdélyi Napló, VIII/15. (1998. április 14.). 12.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-15t.htm> ; korábbi közlés: *Stílusváltás kellene... Balogh László pszichológus a tehetséggondozásról.* Patak és Vidéke, Kitekintés-Vegyes, II/19. (1996.

november 8.) 6.; *Stílusváltás kellene az iskolában. Beszélgetés Balogh László pszichológussal a tehetséggondozás lehetőségeiről.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/303. (1996. december 30.) 8.

- *Túl sok mindenbe beleütöm az orromat [Czeizel Endre].* Erdélyi Napló, rendszer és kontra-szelekciója, VIII/20. (1998. május 19.). 14.
- *Testvériskolák az EU közvetítésével.* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/144. (1998. június 22.). 7; másodközlés: *Az öt éves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve.* Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 112-113.
- *Öt év egy öt éves gimnázium élén. Interjú dr. Velkey László igazgatóval.* Az öt éves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve. Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 3-8.
- *Az első öt év – az öt éves iskola élén. Beszélgetés Velkey Lászlóval, a sárospataki Árpád Vezér Gimnázium igazgatójával.* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/237. (1998. október 9.). 7.
- *Olaszországba vitte őket a szerencse. Tengerparti utazást nyert a sárospataki Petőfi Sándor Általános Iskola.* Észak-Magyarország, Itt-hon, 54/266. (1998. november 13.). 5.
- *Óvoda, melyben megérett a szabadságot, segítenek fellelni az élet értelmét.* Patak és Vidéke, Kultúra, V/2. (1999. február 27.). 5.
- *A sikert néha nehezebb feldolgozni, mint a kudarcot.* Erdélyi Napló, kásahegy, IX/12. (1999. március 23.). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/gen-12t.htm>
- *Gimnazisták zenei Aranydiplomája. Angliában énekelhet a sárospataki Árpád Vezér Gimnázium diákkórusa.* Észak-Magyarország, Kultúra, 55/151. (1999. július 1.). 8.
- *Óvoda, melyben megérett a szabadságot, segítenek fellelni az élet értelmét.* Erdélyi Napló, évszakasztal, IX/36. (1999. szeptember 7.). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/gen-36t.htm> ; korábbi közlés: Patak és Vidéke, Kultúra, V/2. (1999. február 27.). 5.
- *Verd meg a pásztort: Janicsárok a katedrán.* Erdélyi Napló, elégtelen, X/5. (2000. február 1.). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-05t.htm>
- *Diákjogok? Házirend a századelőn.* Erdélyi Napló, X/5. (2000. február 8.). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-06t.htm>
- *Képekben tanítani – erkölcsösen. A camphill-mozgalomról.* Erdélyi Napló, XI/18. (2001. május 1.). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-18t.htm>
- *Amit a gyermek az óvodában megtanul. Egy küszöbönálló költözködés tanulságai.* Sárospataki Hírlap, Olvasói levelek, II/2-3. (2002. február-március). 4.
- *„Jelszavam: akarat”, az igazság szolgálata [Tamás Erzsébet].* Észak-Magyarország, 2002. június 28. 6.
- *Bukott diák.* Erdélyi Napló, XII/27. (2002. július 9.). <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-27t.htm>
- *Bukott diák.* Sárospataki Hírlap, II/7. (2002. augusztus). 5.
- *Tanári pályám számos emléke köt az ÁVG-hez [megemlékezés].* A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium 2002/2003-as jubileumi évkönyve. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 2003. 105-107.

Kultúra, kultúr- és helytörténet:

- *Európával kötötte össze Debrecen. Négy és fél évszázad a magyar művelődés szolgálatában [Ref. Koll.].* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/42. (1996. február 19.). 9.
- *Erdély magyar kultúrája és Debrecen. Beszélgetés Székelyhidi Ágostonnal.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/61. (1996. március 12.). 11.
- *Rejtett kincseink. A kollégium levéltára.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/109. (1996. május 11.). 9.

- *Szent István dénáraitól a barbadosi dollárig. Numizmatikai kiállítás Sárospatakon.* Erdélyi Napló, Örökség, VII/18. (1997. április 29.) 8.
- *Mesélő pataki képeslapok. Horkay László gyűjteményéből látható kiállítás a Rákóczi Múzeumban.* Észak-Magyarország, Műsor, LIII/100. (1997. április 30.) 6.
- *Szent István dénáraitól a barbadosi dollárig. Numizmatikai kiállítás Sárospatakon.* Patak és Vidéke, Kultúra, III/7. (1997. május 9.). 5.
- *A valóság a gyökerekben rejlik. Képeslap-kiállítás a Horkay-hagyatékából Sárospatakon.* Patak és Vidéke, Kultúra, III/7. (1997. május 9.). 5.; újraközlés: *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1996-1997-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1997. 69-70.
- *Házad – és egyházad – ékessége. Az Egyházi Gyűjtemény kiállítása a sárospataki Képtárban.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/168. (1997. július 21.). 7.; másodközlés: *Az ötéves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve. Jubileumi kiadvány.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 101-102.
- *„Meghalni azért, amiért élni érdemes...” Petőfi-émlékünnep Fehéregyházán a templomban és a Múzeumkertben.* Észak-Magyarország, Műsor, programok, LIII/186. (1997. augusztus 11.). 6.
- *Egy legendás hírű szakács-műgyűjtő [Szathmáry Lajos].* Erdélyi Napló, Kossuth-ereklyék, VIII/20. (1998. május 19.). 11. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-20t.htm>
- *“Bókos szentek”, kegytárgyak kalandos útja. Ízlés- és szertartásrend-változás a katolikus egyházban.* Erdélyi Napló, elhanyagoltatnak, VIII/24. (1998. június 16.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-24t.htm>
- *A Debreceni Református Kollégium Levéltára. Rejtett kincsünk.* Erdélyi Napló, egyházi és világi, VIII/28. (1998. július 14.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-28t.htm> ; korábbi közlés: *Rejtett kincseink. A kollégium levéltára.* Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/109. (1996. május 11.). 9.
- *Királyi randevú.* Erdélyi Napló, VIII/33. (1998. augusztus 18.). 6. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-33t.htm>
- *Petőfi Sándor Erdélyt választotta. Jövőre lesz 150 éve, hogy meghalt a magyar forradalom és szabadságharc költője.* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/197. (1998. augusztus 24.). 7.
- *A nemzet sorsa – stációkban. Temesvár a keresztút utolsó állomása.* Erdélyi Napló, VIII/35. (1998. szeptember 1.). 4. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-35t.htm>
- *A könyv bűvöletében – nyitni a világra [Halász Magdolna].* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/222. (1998. szeptember 22.). 7.
- *Halász Magdolna könyvtárigazgatót Népművelésért-díjjal tüntették ki.* Patak és Vidéke, Kultúra, IV/13. (1998. október 14.). 5.
- *Április bolondja.* Erdélyi Napló, ez nem vicc!, XI/14. (2001. április 3.). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-14t.htm>
- *Április bolondja I.* Szerencsi Hírek, XVI/7. (2001. április 6.). 11.
- *Április bolondja II.* Szerencsi Hírek, XVI/8. (2001. április 20.). 9.
- *Könyvörzés ma [Theca Patakiana].* Erdélyi Napló, XII/7. (2002. február 26.). <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-08t.htm>
- *Pataki Téka.* Sárospataki Hírlap, Könyvajánló, II/2-3. (2002. február-március). 7.
- *Rendhagyó tudósítás egy könyvkötő-dinasztiáról [Varga Gábor: Adatok egy vásárhelyi könyvkötő dinasztia történetéből].* Erdélyi Napló, 2002. július 16. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-28/2en-2820.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-28t.htm>

Történelem, régészet:

- „Benn duruzsolt a kemence”. Vándortárlat a csempekályha reneszánszának hajnalán [Dankó Katalin]. Észak-Magyarország, Kultúra, LII/230. (1996. október 2). 9.
- „Benn duruzsolt a kemence...” A csempekályha reneszánszának hajnalán. Patak és Vidéke, Kitekintés-vegyes, II/18. (1996. október 25). 6.
- *Sírtak is, ittak is, káromkodtak is...* Détszy Mihály újabb könyve a sárospataki vár történetéről. Észak-Magyarország, LII/257. (1996. november 4). 10.
- *Kitömette imádott feleségét.* Détszy Mihály könyvbemutatója Sárospatakon. Patak és Vidéke, Művészet, II/19. (1996. november 8). 11.
- *Egy pompázatos újratemetés. Kilencven éve kerültek hazai földbe II. Rákóczi Ferenc hamvai.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/272. (1996. november 21). 8.
- „Mindenkor vár az vár...” [Várak és kastélyok Magyarországon, kiállítás]. Patak és Vidéke, Kultúra, II/20. (1996. november 22). 6.
- „Mindenkor vár az vár...” Várak és kastélyok Magyarországon a 12-19. században. = Észak-Magyarország, Kultúra, LII/280. (1996. november 30). 5.
- *Mondvacsinált utódok. A Rákóczi-leszármazottak körüli téveszme nyomában.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/292. (1996. december 14).
- „Mindenkor vár az vár”. Erdélyi Napló, Stúdió, VII/4. (1997. január 22) 6.
- *Kilencven éve kerültek hazai földbe Rákóczi hamvai. Egy pompázatos újratemetés.* Erdélyi Napló, Örökség, VII/5. (1997. január 28) 8.
- *A Rákóczi-leszármazottak körüli téveszme nyomában. Mondvacsinált utódok.* Patak és Vidéke, Vegyes, III/1-2. (1997. január 31). 6.
- *Ittak is, sírtak is, káromkodtak is...* Détszy Mihály könyvbemutatója Sárospatakon. Erdélyi Napló, Művelődés, VII/32. (1997. augusztus 5). 7.
- *Kitömette imádott feleségét.* Erdélyi Napló, egykoron sok húst ettek, VIII/6. (1998. február 10.). 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-06t.htm> ; korábbi közlések: *Sírtak is, ittak is, káromkodtak is...* Észak-Magyarország, LII/257. (1996. november 4). 10.; *Kitömette imádott feleségét.* Patak és Vidéke, Művészet, II/19. (1996. november 8) 11.; *Ittak is, sírtak is, káromkodtak is...* Erdélyi Napló, Művelődés, VII/32. (1997. augusztus 5). 7.
- *Mondvacsinált utódok. A Rákóczi-leszármazottak körüli téveszme nyomában.* Erdélyi Napló, Örökség, VII/7. (1997. február 11). 8.
- *Zemplén az őskorban és a múzeumban. Alexander Ruttkay szerint a régészet olyan, mint a mozaik.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/133. (1997. június 10). 7.
- *Zemplén az őskorban.* Patak és Vidéke, Kitekintés, III/9. (1997. június 13) 7.
- *Miniatűr történelem [ólomkatona-kiállítás].* Erdélyi Napló, Terefere, VII/29. (1997. július 15). 13.
- *Zemplén az őskorban.* Erdélyi Napló, Művelődés, VII/38. (1997. szeptember 16). 7.
- *Kiléptek a krónikából a királyok.* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/205. (1998. szeptember 2). 7.
- *Életre keltett királyaink. Magyar Történelmi Panoptikum.* Erdélyi Napló, alacsony férfiak, VIII/36. (1998. szeptember 8). 14. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-36t.htm>
- *Kossuth és a szebbik nem.* Erdélyi Napló, nemtők és honanyák, VIII/38. (1998. szeptember 22). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-38t.htm>
- *Magyar történettudat a Kárpát-medencében. Találkoztak a magyar történelemtanárok.* Erdélyi Napló, VIII/42. (1998. október 20). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-42t.htm>
- *A térképolvasáshoz tudni kell a történelmet. Találkoztak a Kárpát-medencei magyar-, földrajz és történelemtanárok.* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/262. (1998. november 9). 8.

- „Csillagos asszonya Magyarországnak.” Erzsébet királynő évszázados varázsa. Erdélyi Napló, mater dolorosa, IX/5. (1999. február 2). 10, 15. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/gen-05t.htm>
- Lorántffy-emléknap Sárospatakon. Erdélyi Napló, nemzete és egyháza dajkája, X/35. (2000. augusztus 29). 11. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-35t.htm>
- A fejedelemné arcképei [Lorántffy Zsuzsanna]. Erdélyi Napló, nemzete és egyháza dajkája, X/35. (2000. augusztus 29). 11. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-35t.htm>
- Határon túli diákok történelmi versenye Sárospatakon. Erdélyi Napló, X/46. (2000. november 14). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-46t.htm>
- Hová tűnt az erdélyi arisztokrácia? Marosi Ildikó örökbe kapott beszélgetései [Marosi Ildikó: Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal]. Múzsza: Népújságmelléklet, 561. sz. (2002. október 19). 2.

Természettudomány:

- Mágneses molylepke a Csodák Palotájában. Az idén Szeder László sárospataki tanár kapta a Ferenczi-díjat. Észak-Magyarország, Kultúra, LII/236. (1996. október 9). 9.
- Hol terem a feltaláló? Az idén Szeder László sárospataki tanár kapta a Ferenczi-díjat. Patak és Vidéke, Sárospatak, II/18. (1996. október 25). 4.; újraközlés: A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1996-1997-es évkönyve. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1997. 63.
- Pataki találmányok. Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/100. (1997. április 30) 8.; újraközlés: A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1996-1997-es évkönyve. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1997. 68-69.
- Nem pályáztak, mégis díjat nyertek. Ismét a pataki tanároké a Ferenczi-díj. Patak és Vidéke, Vegyes, IV/3. (1998. február 20). 6.
- Nem pályáztak, de nyertek. Ismét a pataki tanároké a Ferenczi-díj. Észak-Magyarország, Kultúra, kuckó, 54/50. (1998. február 28). 8.; Az öt éves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve. Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 105.

Irodalom, könyvismertetések:

- Terveztek, bíráltak, ismerkedtek. Beszámoló az egri és tokaji írótaborról. Erdélyi Napló, Stúdió, V/38. (1995. szeptember 20). 12.
- Beszélgetés Gálvaly Györggyel, a Látó szerkesztőjével. Hajdú-bihari Nap, Kultúra, II/21. (1996. január 25). 8.
- Az áldozat szerepében. Beszélgetés Mészáros Sándor irodalomtörténésszel (1.). Erdélyi Napló, Stúdió, VI/6. (1996. február 7). 13.
- Másfajta hősiesség. Beszélgetés Mészáros Sándor irodalomtörténésszel (2.). Erdélyi Napló, Stúdió, VI/7. (1996. február 14). 13.
- Tűzrózsák – Újfalussy Tóth Endre: (magánkiadás). Hajdú-bihari Nap, Ajánló, II/122. (1996. május 25). 4.
- Kortárs magyar irodalmunk európai befogadása [Mészáros Sándor]. Erdélyi Napló, Stúdió, VI/260. (1996. szeptember 11). 15.
- A bokályos házban. Petróczi Éva agapéja. Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/160. (1997. július 11). 5.
- Volt egyszer egy alkotóház. Multidéző zenés irodalmi műsor a sárospataki Rákóczi-várban. Észak-Magyarország, Műsor, programok, LIII/203. (1997. szeptember 1). 13.
- Irodalmunk anyaországi boszorkánykonyháí. Erdélyi Napló, Művelődés, VII/41. (1997. október 7). 7.

- *A Mezőség ötödfélszáz év visszapillantó tükrében* [Nagy Pál: *A Mezőség antológiája*]. Erdélyi Napló, VIII/30. (1998. július 28). 9. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-30t.htm>
- *Határok nélkül...* [26. Tokaji Írótábor]. Erdélyi Napló, VIII/35. (1998. szeptember 1). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-35t.htm>
- *Mikor a lélek nyújtózkodik* [Marosi Julianna: *Van egy forrás titok alatt*]. Erdélyi Napló, VIII/44. (1998. november 3). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-44t.htm>
- *Erdélyi művészek a sárospataki várban* [Kerekes Géza, Dénes László]. Patak és Vidéke, Kultúra, V/6-7. (1999. július 17). 5.
- *Erdélyi művészek a sárospataki várban*. Kerekes Géza művésztanár és Dénes László költő-újságíró bemutatkozása Patakon. Észak-Magyarország, Kultúra, 55/162. (1999. július 14). 8.
- *Sóvárgás egy letűnt múlt után* [Hima Gabriella: *Tu felix Austria*]. Erdélyi Napló, ki a boldog? X/19. (2000. május 9). 11. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-19t.htm>
- *Élni akaró tudatalatti kép* [Pethő László: *Hajlatok tűzében*]. Erdélyi Napló, X/45. (2000. november 7). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-45t.htm>
- *A tűnt idő hírnökei* [Tusnády László: *versek, műfordítások*]. Észak-Magyarország, Kultúra, 56/272. (2000. november 21). 8.
- *Házatlan csiga*. Könczei Ádám naplója. Erdélyi Napló, X/48. (2000. november 28.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-48t.htm>
- *Adjátok vissza a hegyeimet!* Erdélyi Napló, válaszúttól Floridáig, XI/8. (2001. február 20.). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-08t.htm>
- *Az Utolsó szalmaszál* [Szabó Lajos könyve]. Észak-Magyarország, 2001. március 13.
- *A hétköznapi titkok írója* [Christl Greller]. Észak-Magyarország, Kultúra, 57/94. (2001. április 23). 8.
- *Találkozás az élő német kultúrával* [Drurányikné Kézi Erzsébet]. Észak-Magyarország, Kultúra, 57/126. (2001. május 31). 8.
- *Gyermekirodalmi konferencia Sárospatakon*. Erdélyi Napló, XI/26. (2001. június 26). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-26t.htm>
- *Harry Potter, avagy a dagik megváltója*. Erdélyi Napló, XI/27. (2001. július 3). 11. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-27t.htm>
- *A mese kortalan, ha jó*. Észak-Magyarország, 57/161. (2001. július 12). 8.
- *Mentorék a Tokaji Írótáborban*. Erdélyi Napló, hegyek alján, XI/36. (2001. szeptember 4). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-36t.htm>
- *Hol tanítják a „gügyögő irodalmat”?* [Komáromy Sándor]. Erdélyi Napló, XI/40. (2001. október 2). 12, 14. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-40t.htm>
- *Egy forgatásra váró forgatókönyv* [Wass Albert: *Az Antikrisztus és a pásztorok*]. Erdélyi Napló, XII/35. (2002. szeptember 3). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-35/2en-3519.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-35t.htm>
- *„Lényegre húzva”* [Kuszálík Péter: *Mörfi a Tejúton*]. Erdélyi Napló, XII/36. (2002. szeptember 10). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-36/2en-3624.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-36t.htm>
- *Elvész a nyom*. Wass Albert istenkeresése. Erdélyi Napló, XII/38. (2002. szeptember 24). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-38/2en-3829.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-38t.htm>
- *Vásárhelyi szízők nosztalgia-parádéja* [Kuszálík Péter: *Mörfi a Tejúton*]. Múzsza: Népújságmelléklet, 558. sz. (2002. szeptember 28). 7. <http://www.hhrf.org/nepujzag/02sep/2nuo928t.htm>

- „Jó és érdekes életem volt”. Wass Albert derűs-borús írói világa. Múzsza: Népújságmelléklet, 559. sz. (2002. október 5). p. 2-3.
- Minden csillag Zágon felé mutat. Wass Albert-matiné Budapesten. Erdélyi Napló, XII/40. (2002. október 8). <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-40/2en-4031.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-40t.htm>
- A vasárnapi ige mellé. Wass Albert Hagyatéka. Erdélyi Napló, hittételek, XII/50. (2002. december 17). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-50/2en-5026.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2002/2en-50t.htm> ; www.krater.hu/uj/wa/wasvh.html
- Zsoltár és trombitászó mellett. Wass Albert közéleti munkássága. Erdélyi Napló, XIII/7. (2003. február 18). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-07/3en-0722.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-07t.htm>
- LUKÁCSI Éva; BALÁZS Ildikó: Műsorról levett nemzeti fájdalom. Wass Albert: Tavaszi szél. PoLiSz, 74. sz. (2003. október-november). Szerk. TURCSÁNY Péter. 41-45.
- LUKÁCSI Éva, BALÁZS Ildikó, Műsorról levett nemzeti fájdalom. Wass Albert: Tavaszi szél. Múzsza: Népújságmelléklet, 614. (2003. november 1). <http://www.hhrf.org/nepujsag/03nov/3nuuioit.htm> (A PoLiSz-ban megjelent recenzió rövidített újraközlése).
- Emelkedj, Atlantisz! Két üzenethordó könyvről [Turcsány Péter hármaskönyve; Debreceni óvodások rajzai]. Confessio, 2003/4. Szerk. TENKE Sándor.
- Isten közelében: Bényei József lírai számvetése. Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle, XXXVIII/3. sz. (2003.) Szerk. MEZŐ András.

Nyelvészet:

- Ketyere, bigyó, nünüke és a nyelvészkedők. Észak-Magyarország, A megyéből jelentük, 54/3. (1998. január 5). 3; másodközlés: Az ötéves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve. Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 103-104.
- Mikor „láttad” ezt a mesét? Mese szavunk jelentésbővüléséről. Édes Anyanyelvünk, XX/5. (1998. december). 6.
- Mikor „láttad” ezt a mesét? Erdélyi Napló, égből pottyant mesék, IX/10. (1999. március 9). 12. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1999/9en-10t.htm> ; korábbi közlések: 1998, 1999.
- A stílusérzék „szintje”. Édes Anyanyelvünk, XXI/2. (1999. április). 8.
- Palackozott forrásvíz. Édes Anyanyelvünk, XXI/5. (1999. december). 10.
- Mikor „láttad” ezt a mesét? Mese szavunk jelentésbővüléséről. In A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1989-1999-es évkönyve. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1999. 49-50. (Megjelent az Édes Anyanyelvünk 1998. decemberi számában).
- A stílusérzék „szintje”. In A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1989-1999-es évkönyve. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1999. 54-55. (Megjelent az Édes Anyanyelvünk 1999. áprilisi számában).
- Csíkba megyek vagy Csíkbe? Édes Anyanyelvünk, XXV/3. (2003. június). 14.

Képző-, ipar-, fotó- és népművészet:

- Művészet, tájban kifejezve: Soó Emma kiállítása. Múzsza: Népújságmelléklet, 230. sz. (1996. február 2). 4-5.
- A tájkép művésze [Soó Emma]. Erdélyi Napló, Stúdió, VI/13. (1996. március 27). 12.
- Akit a szeretet ihlet. Nagybányai festő az Aranybika halljában [Megyesi Lucretia]. Hajdú-bihari Nap, Híradó, II/172. (1996. július 24). 3.

- *Hatvanon túl – gyermekszemmel* [Fekete Zsolt]. Erdélyi Napló, Stúdió, VI/255. (1996. augusztus 7) 14.
- *Akit a szeretet ihlet...* [Megyesi Lucretia]. Szinkronizált román portréinterjú. Szinkronhangok: TÓTH Judit, BALÁZS Ildikó. Elhangzott a Magyar Rádió Debreceni Körzeti Stúdiójában (1996. augusztus 18).
- *A szépség és jószág vallása. Beszélgetés Csepeli Pálmával sárospataki kiállítása kapcsán.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/212. (1996. szeptember 11). 9.
- *A jószág és szépség vallása. Csepeli Pálma kiállítása. Patak és Vidéke, Művészet, II/16.* (1996. szeptember 20). 11.
- *A divatérzékeny porcelán. Beszélgetés Bükki Béla iparművésszel, a Hollóházi Porcelángyár tervezőjével.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/254. (1996. október 30). 9.
- *Az üdvözülés felé – félúton. Tőkey Péter művésztanár országos vándortárlaton mutatkozik be.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/256. (1996. november 2). 5.
- *Művészet az érzelmi elsivárosodás ellen. Vinkler István művésztanár a reneszánsz miatt olasztanár is.* Észak-Magyarország, Kultúra, LII/267. (1996. november 15) 4.
- *A divatérzékeny porcelán.* Erdélyi Napló, Stúdió, VII/3. (1997. január 15). 6.
- *Őszi délután, ha megáll az idő. Bihari Zoltán művésztanár szerint a jó kép alakítja önmagát.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/28. (1997. február 3) 8.
- *Életre kelt egy iskolagaléria [Frimmerné Ihnát Mariann].* Patak és Vidéke, Vegyes, III/6. (1997. április 11). 11.
- *A fejedelemség titkai. Beszélgetés Üveges Gábor szobrászművésszel Árpád vezérről.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/96. (1997. április 25). 5.
- *A fejedelemség titka.* Patak és Vidéke, Kultúra, III/7. (1997. május 9). 5.
- *Életre kelt egy iskolagaléria [Frimmerné Ihnát Mariann].* Itt-Hon: az Észak-Magyarország zempléni melléklete, Interjú, V/19. (1997. május 13). 4.
- *Alkotni egyedül, örülni társakkal lehet. Beszélgetés Eperjesi János nyugdíjas rajztanárral.* Észak-Magyarország, Műsor, programok, LIII/115. (1997. május 20). 6.
- *A látvány szólítja meg az érzékeket. Nagy István sályi művésztanár kiállítása Sárospatakon.* Észak-Magyarország, Műsor, programok, LIII/124. (1997. május 30). 6.
- *„Rosszra nem hajlanék semmiképpen”. Oltváry Dóra művésztanár bemutatkozása.* Észak-Magyarország, Műsor, programok, LIII/144. (1997. június 23). 6.
- *Árpád vezér, az ihlet.* Erdélyi Napló, Örökség, VII/26. (1997. június 24). 9.
- *A Hargita festője. Soó Emma, erdélyi akvarellfestő kiállítása Sárospatakon.* Észak-Magyarország, Műsor, programok, LIII/153. (1997. július 3.). 8.
- *Soó Emma erdélyi akvarellfestő kiállítása. A Hargita festője Sárospatakon.* Múzsza: Népiújság-melléklet, 303. sz. (1997. július 18). 5.
- *„Nyitva van az aranykapu...” A Hargita festője Sárospatakon.* Erdélyi Napló, Művelődés, VII/30. (1997. július 22). 7.
- *A Hargita festője Sárospatakon.* Patak és Vidéke, Portré, III/11-12. (1997. július 25). 6.
- *Andrássy Kurta János útja Bihartól Budapestig.* Erdélyi Napló, Művelődés, VII/35. (1997. augusztus 26). 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1997/7en-35t.htm>
- *Tavasza a romokon. Zsemlye Ildikó kiállítása Patakon.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/199. (1997. augusztus 27). 4.
- *Stefan Bubán képei.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/203. (1997. szeptember 1). 8.
- *A humor és a túlélés esélye [DéMol].* Erdélyi Napló, Művelődés, VII/38. (1997. szeptember 16). 7.

- „Engem itt sok sérelem ért...” Újra Patakon járt Andrassy Kurta János szobrászművész. Patak és Vidéke, Vegyes-riport, III/14. (1997. október 3). 7.
- Teológiai tanérvnyitó fotókkal. ÉM Hétvége: Észak-Magyarország, 53/232. (1997. október 4). VI.
- „A világban nincs jó és rossz...” Lange Péterné Bodnár Anikó magyar-történelem szakos tanár festményei előtt. Észak-Magyarország, Kultúra, 53/249. (1997. október 25). 6.
- Művészi kalandozás a számítógépben. Ezek a grafikák is ugyanúgy üzenetet, kódokat hordoznak, akárcsak egy Örkény-novella [Balogh – Csetneki]. Észak-Magyarország, Kultúra, 53/255. (1997. november 1). 7.
- Sámánok unokája [Soó Emma]. Erdélyi Napló, Szellem, VII/46. (1997. november 11.). 7.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1997/7en-46t.htm>
- Úti cifra, házi rongy... Bandi Kati divattervező ruhákról, kamaszokról, bálokról. Erdélyi Napló, Terefere, VII/48. (1997. november 25). 11.
- Erdélyi képzőművészek Szerencsen. Aiket az élet összerázott, s szétdobott, mint a dobókockákat [Soós László, Jakab György, Soó Emma]. Szerencsi Hírek, XII/23. (1997. november 28). 8.
- Aiket az élet összerázott s szétdobott. Találkozás három erdélyi születésű, Szerencsen bemutatkozó képzőművésszel. Észak-Magyarország, Kultúra, 53/285. (1997. december 6). 7.
- Úti cifra, házi rongy, báli sikk. Bandi Kati marosvásárhelyi divattervező ruhákról, kamaszokról, bálokról. Észak-Magyarország, Kultúra, 53/299. (1997. december 23). 7.
- Látni tanító tanárok. Horkay György és Schweitzer Pál kiállítása. Észak-Magyarország, Kultúra, hirdetés, 54/83. (1998. április 8). 8.
- Álom és csengőzsinór [Kedei Zoltán]. Erdélyi Napló, alakító színek, VIII/15. (1998. április 14). 13.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-15t.htm>
- Saját úton, de követve a szabályokat. Ihnát Mariann művésztanár sárospataki kiállítása. Észak-magyarország, Kultúra, hirdetés, 45/112. (1998. május 14). 11.
- A kudarcból is lehet tartógerenda. Szobrot kapott a sárospataki Móricz Zsigmond Kollégium névadója. Észak-Magyarország, Kultúra, 54/115. (1998. május 18). 7.
- Mi is az a PC-grafika? Erdélyi Napló, kalandozás a gépben, VIII/22. (1998. június 2). 13.
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-22t.htm> ; korábbi közlés: Művészi kalandozás a számítógépben. Ezek a grafikák is ugyanúgy üzenetet, kódokat hordoznak, akárcsak egy Örkény-novella [Balogh – Csetneki]. Észak-Magyarország, Kultúra, 53/255. (1997. november 1). 7.
- Megragadott és megragadó pillanatok. Broczkó Barna tokaji művésztanár, aki újabban a csillagokat is lefesti az égről. Észak-Magyarország, Kultúra, 54/132. (1998. június 8). 7.
- Erdélyi népművészek az anyaországi médiában [Szabó Éva kiállítása]. Erdélyi Napló, mustra, VIII/25. (1998. június 23). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-25t.htm>
- Erdélyi népművészek az anyaországi médiában. Szabó Éva hímző népi iparművész kiállítása. Népújáság, Közélet, L/140. (1998. július 21). 7.
- Biztos technika, mederbe terelt érzékenység. Csehné Matisz Ágnes először mutatta be önálló kiállításon akvarelljeit. Észak-Magyarország, Kultúra, 54/209. (1998. szeptember 7). 7.
- Egy festő, aki vászonra lehelte a világ lelkét [Soltész Péter]. Észak-Magyarország, Kultúra, 54/302. (1998. december 28). 8.
- Aranylő ősz az iskolagalériában [Makainé Andrásy Ágnes]. Észak-Magyarország, Kultúra, 55/256. (1999. november 3). 8.; újraközlés: A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1999-2000-es évkönyve. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 2000.
- Kapuk képei [Kis András]. Észak-Magyarország, Kultúra, 55/290. (1999. december 13). 8.

- *Nyitott-csukott kapuk* [Kis András]. Szerencsi Hírek, XIV/22. (1999. december 15). 6.
- *Kollégiumunk a sajtóban. Szobrot kapott a Móricz Zsigmond Kollégium Patakon.* Koliszáj, A MZSK diákönkormányzatának lapja, V/3. (1998. október). 1. (A Patak és Vidéke 1998. június 19.-i számából átvéve).
- *Rinkács Sándor tájai, képei, tájképei.* Észak-Magyarország, Kultúra, 56/4. (2000. január 5.). 8.
- *Bronzba öntött küzdelem. Lakatos Pál művésztanár pataki kiállítása.* Erdélyi Napló, X/28. (2000. július 11). 6. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-28t.htm>
- *A síkból kiemelkedő kép* [Tőkey Péter]. Erdélyi Napló, X/44. (2000. október 31). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-44t.htm>
- *Valahol az ember mindig kimarad* [feLugossy-előzetes]. Észak-Magyarország, 57/104. (2001. május 5). 4.
- *Valahol az ember mindig kimarad. Kávéházi beszélgetés Sárospatakon feLugossy László képzőművész-performerrel.* Észak-Magyarország, Kultúra, 57/105. (2001. május 7). 8.
- *Tabula rasa média... feLugossy László képzőművész-performer.* Erdélyi Napló, XI/21. (2001. május 22). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/ien-21t.htm>
- *Wass Albert-domborművet avattak Debrecenben.* Erdélyi Napló, XIII/9. (2003. március 4). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-09/3en-0929.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-09t.htm>
- *„Az Úristen az igazság ügyét bízta arra, akit nagy feladatra szánt.” Wass Albert-domborművet avattak Debrecenben.* Múzsza: Népújságmelléklet, 580. sz. (2003. március 1). 2. <http://www.hhrf.org/nepujasag/03mar/3nu0301t.htm>

Zene, tánc, színház:

- *Erdélyi színészek Debrecenben.* Múzsza: Népújságmelléklet, 231. sz. (1996. február 9.). 4.
- *Van-e romániai kortárs magyar zene?* [Csíki Boldizsár I.] Erdélyi Napló, Stúdió, VI/246. (1996. június 5). 15.
- *Kortárs zenénk esélye* [Csíki Boldizsár II.] Erdélyi Napló, Stúdió, VI/247. (1996. június 12.). 15.
- *A református egyházi zene jelenlegi helyzete* [Karasszon Dezső]. Erdélyi Napló, Stúdió, VI/248. (1996. június 19). 15.
- *Vitaindító kortárs zenénkről* [Keuler Jenő]. Erdélyi Napló, Stúdió, VI/257. (1996. augusztus 21). 15.
- *A zenészek bevették a várat. Megkezdődtek a hatodik Zempléni Művészeti Napok.* Észak-Magyarország, A megyéből jelentjük, LIII/195. (1997. augusztus 22). 3.
- *Berlini zenészek Zemplénben. A Zempléni Művészeti Napok nyitókoncertjének szólistái* [Schellenberger – Pahud]. Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/196. (1997. augusztus 23). 5.
- *A reneszánsztól az ambulanciáig. Sebesültje is van a Zempléni Művészeti Napok várostromának.* Észak-Magyarország, Napról napra, LIII/197. (1997. augusztus 25). 16.
- *Frankl Péter Sárospatakon, fellépés előtt.* Észak-Magyarország, A megyéből jelentjük, LIII/198. (1997. augusztus 26). 3.
- *A sikerhez nehézségek is kellenek. Frankl Péter zongoraművész karrieréről, tapasztalatáról, véletlenről.* Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/201. (1997. augusztus 29). 7.
- *Fesztiválzárás.* Észak-Magyarország, A megyéből jelentjük, LIII/202. (1997. augusztus 30). 3.
- *A Bodrogtól a Missouriig megy a Bodrog. Egyhónapos amerikai turnéra készül a sárospataki Bodrog Néptáncgyűttes.* Észak-Magyarország, Kultúra, 54/73. (1998. március 27). 8.

- *Egy jó párral táncos táncot járni* [Gombár Péter, Bodrog Néptáncgyűttes]. DiÁkVilág, IV/1. (1998. március). 8.
- „Van mire szerénynek lennem”. Frankl Péter zongoraművész karrieréről, tapasztalatáról, véletlenről. Erdélyi Napló, Stúdió, VIII/14. (1998. április 7). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/1998/8en-14t.htm> ; korábbi közlés: A sikerhez nehézségek is kellenek. Frankl Péter zongoraművész karrieréről, tapasztalatáról, véletlenről. Észak-Magyarország, Kultúra, LIII/201. (1997. augusztus 29). 7.
- *Zemplén hetedszer is zenél. Teltházzal kezdődnek a művészeti napok.* Észak-Magyarország, Aktuális, 54/196. (1998. augusztus 22). 3.
- *A zene hangjain – Angliába.* Patak és Vidéke, Kultúra, V/6-7. (1999. július 17). 5.
- *Az Ungvári Vonósnyégyes a pataki görög katolikus templomban.* Újhelyi Körkép, Sátoraljaújhely város közeleti lapja, Nyílt tér, XIII/2. (2002). 17.
- *Zongorával Kárpátaljától Svájcig. A 21 éves Kaszó Susan újhelyi hangversenye.* Észak-Magyarország, Kultúra, 56/73. (2000. március 28.). 8.
- *A zene mindenkié. IX. Zempléni Művészeti Napok.* Erdélyi Napló, határtalanul, X/38. (2000. szeptember 19.) 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-38t.htm>
- „Fontos, hogy az ember előre menjen az általa kijelölt úton”. Beszélgetés Krausz Adrienne zongoraművésznővel. Erdélyi Napló, X/39. (2000. szeptember 26). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-39t.htm>
- *Új cím – új fordulat. Kiss B. Attila kolozsvári tenorista Sárospatakon.* Erdélyi Napló, X/41. (2000. október 10). 7. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2000/oen-41t.htm>
- *Tizedszer zenélt a Zemplén.* Erdélyi Napló, XI/34. (2001. augusztus 21). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-34t.htm>
- *Haszidok emlékezete. Zsidó dallamok Eisikovits Miksa gyűjtéséből.* Erdélyi Napló, XI/38. (2001. szeptember 18). 13. <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-38t.htm>
- *Keressünk ideált – a művészből is az embert* [Boross Kinga orgonaművész]. Észak-Magyarország, 57/224. (2001. szeptember 25). 8.
- *Keressünk ideált!* [Boross Kinga orgonaművész]. Erdélyi Napló, XI/43. (2001. október 23). <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2001/1en-43t.htm>
- *A reneszánsztól az ambulanciáig.* Észak-Magyarország, 1997. augusztus 25. 16. In *Zempléni Művészeti Napok 1992-2001 [jubileumi kiadvány]*. Szerk. WÉBER Éva. Liszt Ferenc Kamara-zenekar Alapítvány, 2001. 28.
- „Hogy megcsillanjon játékból Mozart zsenije” [Csíky Boldizsár]. Erdélyi Napló, XIII/41. (2003. október 14). <http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-41/3en-4136.htm>
<http://www.hhrf.org/erdelyinaplo/2003/3en-41t.htm>
- „Az abszolút hallás felelősséget jelent”. Ifj. Csíky Boldizsár zongoraművész Bécsben. Múza: Népújságmelléklet, 613. sz. (2003. október 25). <http://www.hhrf.org/nepujasag/03okt/3nu1025t.htm>

Sajtó:

- *A legjobb diákrádió.* Észak-Magyarország, Aktuális, 54/116. (1998. május 19). 4; másodközlés: Az öt éves sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1997-1998-as évkönyve. Jubileumi kiadvány. Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1998. 108.
- „Kell a jó szó – kell egy városi lap”. Sárospataki Hírlap, Vélemény, II/7. (2002. augusztus). 2.

Sport:

- *A pataki lányoké a kupa.* Patak és Vidéke, Sport, II/19. (1996. november 8). 12.
- *Kié a tehetséggondozás felelőssége? Bemutakozik az ÁVG lány kézilabdacsapata.* Patak és Vidéke, Sport, III/1-2. (1997. január 31). 12; újraközlés: *A sárospataki Árpád Vezér Gimnázium 1996-1997-es évkönyve.* Szerk. DOBAY Béla. Sárospatak, 1997. 67-68.
- *Jó szervezés – kimagasló eredmények [Joósz Györgyné].* Észak-Magyarország, Itt-hon, 55/18. (1999. január 22). 5.

Lezárva: 2003. december 30.

<http://zeus.nyf.hu/~nemettsz/webujsg.htm>

Balázs Ildikó

Író, újságíró, műfordító (szül. Marosvásárhely, 1965), Budapesten él.

Debrecenben szerzett bölcsészdiplomát (1994), majd irodalomtudományból doktori címet (2009).

A Bálint-György-Újságíró-iskola végzettje (1996).

Önálló kötetei:

Sárospatak kocsmái (művelődéstörténet). 2003.

Wass Albert életmű-bibliográfia 1923-2003. 2004.

Wass Albert erdélyi korszaka 1923-1944. 2010.

Utazások a katedra körül. Válogatott publicisztika. 2010.

Sütő András *Advent a Hargitán* című drámájának motívumrendszere. 2012.

Műfordítás-kötetek:

Christl Greller: Törések (versek). 2002.

Christl Greller: A pillangó lábú (elbeszélések). 2004.

Christl Greller: zartART. 2013.